

Volumul cuprinde comunicările prezentate la conferința *O utopie devenită realitate: învățământul superior în RSS Moldovenească – de la planificare la reproducere* și inaugurează seria HISTORIA UNIVERSITARIA, prin care cercetătorii intenționează să aducă în atenția lumii academice, a factorilor de decizie politică, dar și a publicului larg, istoria instituțiilor de învățământ, a politicilor educaționale, acțiunile și inacțiunile autorităților comuniste, precum și a persoanelor care au produs patrimoniul academic universitar pe care îl moștenim din regimurile comuniste.

Contribuțiile științifice din acest volum sunt elaborate de autori de la Chișinău și Oradea, de la București și Suceava, de la Budapesta și Tiraspol – cercetători consacrați sau în devenire, care întrevăd în experiența istorică o sursă pentru reevaluarea sistemului educațional superior.

dr. Liliana Rotaru

O UTOPIE DEVENITĂ REALITATE:
ÎNVĂȚĂMÂNTUL SUPERIOR ÎN RSS MOLDOVENEASCĂ –
DE LA PLANIFICARE LA REPRODUCERE

O UTOPIE DEVENITĂ REALITATE: ÎNVĂȚĂMÂNTUL SUPERIOR ÎN RSS MOLDOVENEASCĂ – DE LA PLANIFICARE LA REPRODUCERE

Coordonatori:
Liliana Rotaru
Ion Valer Xenofontov

VOLUMUL CONFERINȚEI NAȚIONALE
CU PARTICIPARE INTERNAȚIONALĂ

**O UTOPIE DEVENITĂ REALITATE:
ÎNVĂȚĂMÂNTUL SUPERIOR
ÎN RSS MOLDOVENEASCĂ –
DE LA PLANIFICARE LA REPRODUCERE**

Ediția. I, 15-17 octombrie 2020, Chișinău

Coordonatori:
Liliana ROTARU
Ion Valer XENOFONTOV

Chișinău, 2020

CZU 378(478)(091)(082)=135.1=111=161.1

O-10

Volum recomandat spre publicare de Consiliul Științific al Universității de Stat din Moldova (proces-verbal nr. 1 din 30 septembrie 2020)

Acest volum a apărut în cadrul proiectului nr. 20.80009.1606.11 *Patrimoniul academic universitar din RSS Moldovenească: investigarea și valorificarea bunelor practici.*

Volumul cuprinde lucrările prezentate la conferința națională cu participare internațională *O utopie devenită realitate: învățământul superior în RSS Moldovenească – de la planificare la reproducere*, Chișinău, 15-17 octombrie 2020. Responsabilitatea pentru punctele de vedere exprimate aparține în exclusivitate autorilor.

Recenzenți:

acad. Valeriu PASAT, Institutul de Istorie, Ministerul Educației, Culturii și Cercetării, Chișinău

prof. univ., dr. hab. Valentin TOMULEȚ, Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova

Coordonatori:

dr., conf. univ. Liliana ROTARU

dr., cerc. șt. coord. Ion Valer XENOFONTOV

Redactor: Lilia Toma

Procesare computerizată: Nadia Potângă

Copertă: Natalia Berebiuc

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

O utopie devenită realitate: învățământul superior în RSS Moldovenească – de la planificare la reproducere: [în vol.] / coordonatori: Liliana Rotaru, Ion Valer Xenofontov. – Chișinău: S. n., 2020 (Tipogr. "Lexon-Prim") – . – (Historia Universitaria, ISBN 978-9975-3454-5-3). – ISBN 978-9975-3435-9-6.

Vol. 1. – 2020. – 288 p.: fasc., fig., fot., tab. – Texte: lb. rom., engl., rusă. – Rez.: lb. rom., engl. – Referințe bibliogr. în subsol. – 100 ex. – ISBN 978-9975-3454-4-6.

MD-2049, mun. Chișinău, str. București 59
GSM: 0 699 04 555; 0 795 29 555
fax. 022 28 81 78; www.lexon.md
e-mail: lexonprim2001@gmail.com

CUPRINS

Introducere	5
POLITICI EDUCAȚIONALE ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL SUPERIOR	
Людмила БУРМЕНКО	
Тираспольский Государственный Учительский Институт (1944-1946)	8
Gheorghe BACIU	
Organizarea învățământului superior în Bălți în perioada sovietică	24
Liliana ROTARU	
Un „pompiер” pentru sistemul educațional al RSS Moldovenești – Institutul Învățătoresc din Soroca	30
Georgeta STEPANOV	
Politica de personal în domeniul învățământului superior de profil jurnalistic din RSS Moldovenească (1966-1980)	57
Ștefan-Marius DEACONU	
Între izolaționism și cooperare: Aspecte privind mobilitatea academică în învățământul superior din statele est-europene în anii anii '70-'80	71
Adrian ROȘCA	
Istoriografia occidentală despre sistemul educațional sovietic din perioada anilor '50-'60	88
ȘCOALA SUPERIOARĂ ȘI POLITICĂ	
Ruslan ȘEVCENCO	
Atitudinea corpului didactic și a studențimii din RSS Moldovenească față de puterea sovietică	106
Alexandru MALACENCO	
NKGB, tineretul și intelectualii în RSS Moldovenească în primii ani postbelici	122

Sorin ȘCLEARUC

Cazul operei „Marea Prietenie” de Vano Muradeli și ecoul ei în învățământul superior din RSS Moldovenească 141

Gabriel MOISA

A supraveghea și a controla. Cazul Institutului Pedagogic din Oradea (1972-1979) 150

István BANDI

Stalinizarea sistemului academic și universitar din Ungaria în perioada postbelică 165

STUDENȚI ȘI VIAȚĂ DE STUDENT ÎN PERIOADA SOVIETICĂ

Lidia PRISAC, Ion Valer XENOFONTOV

Procesul de admitere la Institutul de Stat de Medicină din Chișinău. (1945 - sfârșitul anilor '60) 187

Ion Valer XENOFONTOV, Lidia PRISAC

Viața studentească la institutul de Stat de Medicină din Chișinău (1945-1991) 196

Ion Valer XENOFONTOV, Lidia PRISAC

Activitatea extracurriculară la Institutul de Stat de Medicină din Chișinău (1945-1991) 215

PATRIMONIUL UMAN UNIVERSITAR

Sorin ȘIPOȘ

The Activity of Historian Silviu Dragomir at the University of Cluj (1919-1947) 231

Ion NICULIȚĂ

Profesorul universitar Mihail Muntean – omul vremurilor obscure ... 249

Ion EREMIA

Biografia unei personalități marcante – Afanasie V. Repida 257

Valentina URSU

Rolul Antoninei Lucinschi în consolidarea învățământului pedagogic în RSS Moldovenească 280

INTRODUCERE

Cadențat, bine concertat și mult prea concentrat, regimul instaurat la Chișinău în vara anului 1940 a extins în Basarabia sistemul educațional sovietic – un sistem constituit dintr-un ansamblu de instituții de învățământ investite cu misiunea de a forma „omul de tip nou” – *omul sovietic*. Cu o scurtă intermitență în perioada războiului sovieto-german (1941–1944/45), autoritățile comuniste au creat o rețea de școli de diverse tipuri, niveluri și forme de organizare a instruirii și educării tuturor categoriilor sociale și grupurilor naționale, o rețea bine dimensionată ideologic și propagandistic, dar exagerată cantitativ și relativă din punctul de vedere al calității. În afara nevoii acerbe de brațe de muncă calificate pentru refacerea economiei distruse de război, statul sovietic a urmărit să-și creeze în teritoriile anexate/reanexate anumite loialități sociale și naționale – un fundament pentru consolidarea și perpetuarea regimului comunist. Iar varietatea de instrumente și metode, specifice regimului comunist în această misiune, a fost completată cu altele două - educația și instruirea, realizate, inclusiv, în și prin școlile superioare.

RSS Moldovenească a moștenit doar câteva „începuturi” de școală superioară românească în Basarabia, și cu toate acestea statul sovietic a creat în Moldova sovietică într-o perioadă extrem de scurtă, șase instituții de învățământ superior – un institut pedagogic la Chișinău, două institute învățăto-rești – unul la Tiraspol și altul la Bălți, un institut agricol, unul de medicină, un conservator și chiar o universitate. Despre aceste instituții de învățământ superior sau/și despre personalitățile care au creat sistemul educației superioare în RSS Moldovenească s-a scris mai ales cu ocazia aniversărilor și a altor sărbători, scrierile respective purtând o amprentă omagială sau chiar elogioasă. Doar că instituțiile de învățământ superior și personalitățile care l-au creat și care au fost formate prin școala superioară din RSS Moldovenească, pe lângă faptul că au constituit instrumente/mecanisme ale statului sovietic în realizarea scopurilor sale ideologice și propagandistice, au creat o tradiție a învățământului superior, a științei și cercetării universitare pe care le moștenește Republica Moldova. Experiențele, reușite sau mai puțin fericite, prin care au trecut școlile superioare din RSS Moldovenească în contextul socio-demografic și politico-economic în care s-au fondat și au activat, s-au reformat și „optimizat”, ar putea constitui un punct de reper în devenirea învățământului superior din Republica Moldova, aflat în reforme perpetue pentru căutarea celui mai bun sens.

Conferința științifică *O utopie devenită realitate: învățământul superior în RSS Moldovenească – de la planificare la reproducere*, aflată la prima ediție, intenționează să aducă în atenția cercetătorilor, a factorilor de decizie politică, dar și a publicului larg, patrimoniul academic universitar pe care îl moștenim din regimurile comuniste, prin istoria instituțiilor, politicilor, acțiunilor și inacțiunilor, precum și a persoanelor care le-au produs.

Volumul de față cuprinde comunicările prezentate la conferința *O utopie devenită realitate: învățământul superior în RSS Moldovenească – de la planificare la reproducere* în care autorii, valorificând documente inedite de arhivă și sursele orale, prezintă și analizează diferite aspecte ale acestui patrimoniu academic universitar, constituit în primele decenii după cel de-al Doilea Război Mondial. S-a încercat pentru început, o interpretare a modului de implementare și a unor rezultate ale politicilor educaționale de tip sovietic aplicate în teritoriile anexate, precum și în unele state aflate în orbita Moscovei. În secțiunea a doua, autorii au identificat și analizat reacțiile sociale și intelectuale față de aceste politici sovietice, dar și încercările regimului de a supraveghea și de a controla tot ce se întâmplă în sistemul academic. O secțiune importantă din volum este consacrată studenților instituțiilor de învățământ superior - celor în care regimul a investit, or i-a proiectat în calitate de suport al lui care să-i asigure veșnicia. O altă secțiune din volum este consacrată patrimoniului uman universitar – personalităților, care au creat școala superioară moldovenească și sute sau chiar mii de profesioniști, dar și formatori de caractere și opinie. Experiența acestor intelectuali poate susține politicile naționale în educație și cercetare, și poate motiva tinerii să facă știință și cercetare în general, și mai ales la ei acasă.

Fotografiile de epocă, presărate printre textele științifice, pe lângă faptul că au valoarea izvorului istoric, ele permit cititorului să se simtă coparticipant al evenimentelor istorice. Pentru unele documente fotografice incluse în acest volum, exprimăm recunoștință doamnei Svetlana Repida și domnului Vadim Șterbate. Nu în ultimă instanță, trebuie să menționăm faptul că contribuțiile științifice din acest volum sunt semnate de autori de la Chișinău și Oradea, de la București și Suceava, de la Budapesta și Tiraspol - cercetători consacrați sau în devenire, care întrevăd în experiența istorică o sursă pentru reevaluarea sistemului educațional superior.

dr., conf. univ. Liliana ROTARU

ÎNVĂȚĂMÂNT SUPERIOR SOVIETIC. POLITICI EDUCAȚIONALE

Людмила БУРМЕНКО, *Тираспольский Государственный Учительский Институт (1944-1946)*

Gheorghe BACIU, *Organizarea învățământului superior în Bălți în perioada sovietică*

Liliana ROTARU, *Un „pompiers” pentru sistemul educațional al RSS Moldovenești – Institutul Învățătoresc din Soroca*

Georgeta STEPANOV, *Politica de personal în domeniul învățământului superior de profil jurnalistic din RSS Moldovenească (1966-1980)*

Ștefan-Marius DEACONU, *Între izolaționism și cooperare: Aspecte privind mobilitatea academică în învățământul superior din statele est-europene în anii '70-'80*

Adrian ROSCA, *Istoriografia occidentală despre sistemul educațional sovietic din perioada anilor '50-'60*

ТИРАСПОЛЬСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УЧИТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ (1944-1946)

Людмила БУРМЕНКО

The Tiraspol State Teachers' Institute (1944-1946)

Summary: *The poorly studied issues related to the preparation of teachers for general education schools in the context of the tasks posed by the state for higher education institutions in the postwar years are considered.*

The Tiraspol State Teachers' Institute, restored by the MSSR Government Decree of May 24, 1944, along with the rest educational institutions of higher education, was supposed to solve problems not only in the direction of teachers training, but to organize work on establishing a system of advanced training for teachers already who worked in the schools of the republic.

The teacher institute in 1944-1946 activities specifics, which were determined by the postwar devastation and entailed serious problems of a material and technical nature (that is lack of facilities and educational equipment, lack of a library, etc.) are characterized here. A separate problem in the recruitment of students was the practical absence of young people with a secondary education, as well as the general low level of knowledge that was revealed in students accepted for study, which entailed deductions at the winter session of 1945.

Keywords: *The preparation of teachers, higher education institutions, a system of advanced training, The Tiraspol State Teachers' Institute, MSSR.*

Система высшего образования в СССР подверглась многочисленным организационным и социальным преобразованиям, проходившим под лозунгом служения победному делу социализма-коммунизма. На протяжении десятилетий она рассматривалась как важнейший механизм пропаганды при реализации генеральной линии партии. Идеологическое воздействие, осуществляемое институтами образования,

способно сформировать в сознании общества мировоззрение, основанное на вере в исключительную правоту любого политического режима. Большая роль в этом процессе всегда отводилась педагогам, и, исходя из этого, перед ними была поставлена задача подготовки новых учительских кадров, которые разделяли бы установки Советской власти на реформирование образования, на создание «новой» школы¹. Видимо, именно поэтому в учебные планы педагогических вузов в качестве базового предмета вносилась дисциплина «Основы марксизма-ленинизма», почти вдвое превосходящая по объему часов такую важнейшую дисциплину для будущих учителей, как «Педагогика»². По мнению российского исследователя Н.Л. Сиверцевой, политическое влияние тоталитарной системы на институт высшего образования было безусловно очень велико, но при этом и сама высшая школа «постепенно стала системой политизированного отношения к науке и искусству, к культуре в целом»³.

С 1932 года, когда власть начала пересматривать свое отношение к организации высшего образования, пошел процесс, заложивший основы той советской системы обучения в вузах, которая фактически продолжала работать на протяжении всего последующего существования СССР. В первую очередь, на время прекратилась политика позитивной дискриминации в образовании относительно равенства возможностей, академических критериев и меритократических принципов при приеме в вузы, что было закреплено, в дальнейшем, в Конституции 1936 г. (не помешавшей, однако, власти позже вернуться к платной системе, хоть и частично⁴).

19 сентября 1932 года вышло постановление ЦИК СССР «Об учебных программах и режиме в высшей школе и техникумах», подкрепленное Постановлением Совета Народных Комиссаров Союза ССР и Центрального Комитета ВКП (б) от 3 июня 1936 года «О работе выс-

¹ Е.Ю. Быкова, *Реформирование системы школьного образования в СССР в 1917-1930 гг.: организационные и идеологические аспекты*. В: Вестник Томского государственного университета, 2011, № 1(13), с. 182.

² Центральный госархив в г. Тирасполь (РМ) (ЦГТ РМ), Фонд (Ф.) 225, опись (оп.) 1, дело (д.) 26, лист (л.) 1.

³ Н.Л. Сиверцева, *Великая Отечественная война и высшая школа*. В: Социологические исследования, 1995, № 12, с. 35.

⁴ *Постановление СНК СССР от 2 октября 1940 г. № 637 «Об установлении платности обучения в старших классах средних школ и в высших учебных заведениях СССР, и об изменении порядка назначения стипендий»*. В: Собрание постановлений и распоряжений правительства Союза Советских Социалистических Республик, 1940, № 27, с. 910-911.

ших учебных заведений и о руководстве высшей школой». В этих документах устанавливался единый четкий порядок работы вузов, начиная с приема и заканчивая выпуском молодых специалистов. Базовым теоретическим предметам должно было быть отведено 80–85% всего учебного времени. Основной формой преподавания стали лекции, семинарские и лабораторные работы. Снова стали обязательными для всех абитуриентов вступительные экзамены, вводились промежуточные экзамены для оценки академической успеваемости в период учебы, курсовые и дипломные работы. Академические критерии были установлены и для назначения на преподавательские должности. Для педагогических вузов, при организации подготовки учительских кадров, уже надо было исходить и из направленности тех реформ, которые проводились в отношении начальной и средней школ с 1931-1932 гг.: речь идет о введении учебных планов, построенных на четком расписании уроков; об отказе от новаторских методов обучения, таких как «бригадно-лабораторный метод», педологический подход. В преподавании точных и естественных наук должна была быть установлена системность в изложении материала, предполагавшая переход от элементарных форм знания к более сложным, а гуманитарные науки должны были преподаваться, излагая материал исторически последовательно. В 1934 году ЦИК восстановил факультеты истории в университетах. Данное решение восстановило позиции многих «буржуазных» историков. Вновь открытые факультеты включились в работу по подготовке новых учебников истории, а также по обучению преподавателей истории для средней школы.

Накануне войны 1941-1945 гг. советской высшей школе удалось внести много нового в традиционную организацию образования. Например, велась интенсивная работа по созданию учебников, в нее были включены научные и преподавательские силы, представленные крупными учеными или группами, объединявшими профессуру и практических работников предприятий и учреждений. В результате, в 1938 году было создано 458 учебников и учебных пособий для высшей школы, в 1939 году – 517, в 1940 г. по плану предполагалось издать 270 учебников, выпущено же было 290... Над составлением учебников, предусмотренных тематическим планом 1939 года, работали 17 академиков, 175 профессоров, 71 доцент и 47 инженеров. Впечатляют и цифры, характеризующие качественный состав штатов (всего 50 тысяч человек) в советских высших учебных заведениях: профессоров – 5,3 тыс., доцентов – 13,1 тыс., аспирантов и преподавателей – 31,6 тыс. человек. При этом

наибольшее их количество приходилось на педагогические вузы – 18,2 тыс. человек, на медицинские – 19,8 тыс. человек и на технические – 9,6 тыс. человек⁵.

К 1940 году в Молдавском государственном педагогическом институте г. Тирасполя действовали 10 кафедр (молдавского языка и литературы, русского языка и литературы, украинского языка и литературы, математики, физики, биологии, географии, педагогики и психологии, истории, основ марксизма-ленинизма), где трудилось более сорока преподавателей, пятеро из которых имели ученые степени. От основания в 1930 году⁶ и до 1940 года в этом учебном заведении было подготовлено 785 учителей для школ Молдавской АССР. Впоследствии, в 1940 г., на работу в городе Кишинев, в котором были созданы педагогический и учительский институты, были направлены многие тираспольские преподаватели, задачей которых было оказать помощь коллегам в организации учебной, методической и научной работы⁷.

Военные действия довольно скоро привели к тому, что к первой половине 1942 г. преподаватели и студенты Кишиневского и Тираспольского педагогических институтов оказались в эвакуации в городе Чкалов (ныне г. Оренбург), где были объединены под названием *Молдавский государственный педагогический институт*. Возобновить свою деятельность как вуз институт смог уже в 1942/43 учебном году, с 1 октября, в городе Бугуруслане Чкаловской (нынешней Оренбургской) области в учебных классах местной школы № 10 и в аудиториях Бугурусланского учительского института (во вторую смену). Были сохранены практически все направления: филология, естествознание, математика, физика, география, история и марксизм-ленинизм, педагогика и психология. В помощь институту Всесоюзным комитетом по делам высшей школы были направлены выпускники аспирантуры Московского Государственного Университета им. М.В. Ломоносова – 30 преподавателей, из числа которых: 3 доктора наук, 6 кандидатов наук, 7 старших преподавателей. В 1942 г. учебу начали 98 студентов, к июлю 1943 г. их было уже 125, в ноябре – 228, а с 1944 г. в институте обучалось 16 учебных групп (374 студента) и в этом же году был произведен один

⁵ Н.Л. Сиверцева, Ук. соч. с. 37.

⁶ 1 октября 1930 года традиционно отмечается как день рождения вуза, именованного изначально Молдавским институтом народного образования, затем Молдавским институтом социального воспитания, а с 1933/1934 учебного года – Молдавским государственным педагогическим институтом.

⁷ В.А. Хохлов, *Приднестровский государственный университет им. Т.Г. Шевченко: становление и основные этапы развития (1930-2005)*. В: Из истории родного города. Тирасполь: Изд-во Приднестр. ун-та, 2005, с. 5-6.

выпуск из 19 человек: филология (1), математика и физика (4), история (14)⁸.

В августе 1944 года Молдавский педагогический институт вернулся в городе Тирасполь, но его деятельность была скорректирована Постановлением Правительства Молдавской ССР 24 мая 1944 года – было принято решение восстановить на базе вуза учительский институт⁹. Приказом наркома просвещения Молдавской ССР Макария Радула от 20 сентября 1944 года началось укомплектование вуза педагогическими кадрами. В 1944/1945 учебном году на 4 факультета (языка и литературы, естествознания и географии, математики и физики, истории) было принято 209 человек (из 240 по плану набора); обучение должно было проводиться на русском и молдавском языках. В течение первого семестра по разным причинам выбыло 23 человека и первую сессию сдавали 186 человек.

Директором Тираспольского государственного учительского института с ноября 1944 г. была назначена Агриппина Никитична Крачун (1911-1999), филолог, старший преподаватель. Она с отличием окончила Молдавский пединститут в 1937 году и была оставлена в вузе в качестве преподавателя молдавского языка и литературы. Именно ей пришлось организовывать деятельность института практически на пустом месте: Тирасполь был значительно разрушен, в учебном здании первое время располагался военный госпиталь, а в общежитии – военная часть (здания вернули в конце ноября-декабре 1944 года), дирекции института пришлось занять один из классов городской школы № 1.

Для восстановления материальной базы требовались помещения, отремонтированные и оснащенные всем необходимым для нормальной работы. Не хватало мебели, отсутствовали наглядные пособия, приборы, чертежи, лабораторное оборудование Библиотеке катастрофически не хватало учебной и методической литературы, пополнять фонд помогали вузы Москвы, Казани, Самары и других городов¹⁰. Занятия проводились в тяжелых условиях – в неотопливаемых учебных помещениях было очень холодно, студентов приходилось отпускать домой через 2-4 часа; кроме того, вся деятельность института осуществлялась только в дневное время из-за отсутствия электрического освещения. Учебный процесс прерывался и в связи с хозяйственными нуждами,

⁸ Там же, с. 6

⁹ ЦГТ РМ, Ф. 225, оп. 1, д. 1, л.1.

¹⁰ М.А. Буторина, И.К. Стратиевская, К.В. Стратиевский, В.А. Хохлов, *Ректоры Приднестровского государственного университета им. Т.Г. Шевченко*. Тирасполь: Изд-во Приднестр. ун-та, 2005, с. 46-48.

срочно требовавшими рабочих рук: институт, не имел транспорта, и доставка дров, которые выделялись в небольшом количестве, ложилась на преподавателей и студентов. В возвращенном учебном корпусе проводились также занятия педагогического училища и сельскохозяйственного техникума, аудиторий не хватало (подготовительное отделение училось во вторую смену), открытие профильных кабинетов было невозможным.

Несмотря на трудности, учебная работа продолжалась: в июле-августе в институте прошли государственные экзамены и было выпущено 15 человек, которые начали учебу еще до войны (весь выпуск – женский)¹¹.

В 1945/1946 учебном году (первом послевоенном) на дневном отделении обучалось 238, а на заочном – 290 студентов. Открылись учебные кабинеты по дисциплинам, библиотека (уже насчитывавшая 10430 экземпляров книг и все еще нуждавшаяся в учебной и художественной литературе) и читальный зал, способный вместить до 40 человек, но не полноценно работавший из-за отсутствия освещения.

1 октября 1945 года начал свою работу рабочий факультет (подготовительные курсы), который дал первый выпуск 17 августа 1946 г., к вступительным испытаниям были допущены 90 человек¹². Рабфак продолжал функционировать в различных форматах до августа 1948 г., когда численность выпускников школ со средним образованием существенно возросла. На рабфак зачислялись молодые люди в возрасте от 16 до 32 лет по рекомендации партийных, комсомольских и профсоюзных организаций, районных и городских Советов народных депутатов. Рабфаковцы (преимущественно молдаване) получали стипендию и заселялись в общежитие, а по окончании подготовительного отделения (через 1-3 года, в зависимости от начальной подготовки) получали аттестат зрелости и поступали без экзаменов на факультет по своему выбору, одновременно за ними сохранялось право поступать на общих основаниях в любой другой вуз.

На 1 января 1945 года в Тираспольском учительском институте трудилось 5 заведующих кафедрами без ученых званий и степеней и 17 преподавателей. В годовом отчете института указано, что положение с повышением квалификации преподавателей неважное: «Институт не имеет ни одного работника с ученой степенью и званием...». И все-таки, несмотря на все трудности, подчеркивается, что два преподавателя

¹¹ ЦГТ РМ, Ф. 225, оп. 1, д. 9, л. 3.

¹² Там же, д. 13, л. 1.

(заведующие кафедрами педагогики и истории) намерены защищать диссертации уже в текущем учебном году и трое готовятся к сдаче кандидатского минимума¹³.

В 1945/1946 учебном году вуз работал уже не по сокращенному, а по «нормальному» учебному плану, но нагрузка на студентов и преподавателей была все же большой: не 36 часов в неделю, а от 38 до 42. Это было связано с нехваткой часов на изучение основ марксизма-ленинизма (160 вместо 250), необходимостью ввода занятий по изучению русского и молдавского языков, да и сам учебный год для института начался только 17 сентября. Довольно быстро стали обнаруживаться проблемы с общим уровнем подготовки потенциальных абитуриентов, и приказом народного комиссара просвещения Молдавской ССР № 17-А от 31 января 1946 г. директора педагогических вузов республики должны были с 15 февраля по 1 сентября текущего года открыть вечерние подготовительные курсы «без отрыва от производства», причем укомплектовать их в указанном количестве (для Тираспольского учительского института – 30 человек) и согласно образовательному уровню – наличие «не ниже 9-ти классов средней школы». Управление Вузов наркомата просвещения Молдавской ССР было обязано к 10 февраля разработать и разослать программу и учебный план этих подготовительных курсов.¹⁴ Еще одним видом этой деятельности с 1 сентября 1946 г. была работа месячных курсов по подготовке и переподготовке работников дошкольных учреждений. «Курсантов» набирали в русскую и молдавскую группы по 35 человек, зачисляли в штаты детских садов на должности воспитателей и выплачивали зарплату в размере установленных окладов в течение всего обучения.

Постановлением Совета министров Молдавской ССР и распоряжением Министерства просвещения Молдавской ССР при Тираспольском учительском институте было организовано подготовительное отделение (двухгодичное), начавшее свою работу с 1 сентября 1946 г. Это отделение являлось неотъемлемой частью вуза и готовило кадры непосредственно для него. Организованное при институте, оно полностью им финансировалось: был предусмотрен фонд заработной платы для преподавателей и фонд стипендии для студентов. Положение материально-производственной базы было уже получше, чем в предыдущем году, и студенты подготовительного отделения уже со второго полугодия могли заниматься не во вторую, а в первую смену. Проблемы оста-

¹³ ЦГТ РМ, Ф. 225, оп. 1, д. 8, л. 2.

¹⁴ Там же, д. 12, л. 1.

вались лишь с оснащением и обеспечением столовой и общежития, в которых по-прежнему было тесно и не хватало оборудования (это - мебель, отсутствие прачечной и нехватка постельных принадлежностей). В первый год на подготовительное отделение было подано 295 заявлений (при норме приема 200 человек), допущено к вступительным испытаниям 285, а принято 121 человек на 1 курс и 73 человека на 2 курс, сформировано 6 групп (из них 5 – молдавских, 1 – русская). После начала занятий стало понятно, что учебный план, присланный Министерством просвещения с опозданием на два месяца, «составлен с учетом прохождения программного материала 10 классов, в то время как контингент слушателей подготовительного отделения имел подготовку в объеме 8-9 классов, а следовательно приходилось учесть прохождения программ, захватывая материал 8-9 классов», «не предусмотрены повторения материала за прошлые годы» (а ведь многие слушатели закончили школу до войны либо прервали обучение из-за войны и, разумеется, многое было забыто), «часы по литературе на 1 курсе больше чем по языку, когда это должно быть наоборот», «нет ясности в каком порядке пройти историю, географию и другие дисциплины»¹⁵ [здесь и далее сохранены орфография и пунктуация источников – Л.Б.]. Из-за указанных причин постепенно образовалось отставание от учебного плана, вызванное не только расхождением учебного плана и реальной ситуации с уровнем образования слушателей, но и неудовлетворительным обеспечением учебной литературой (особенно по русскому языку, когда на весь институт был единственный учебник конкретного автора) и наглядными пособиями. Сказывался и режим обучения во вторую смену и то, что студентам приходилось участвовать в восстановительных работах по г. Тирасполю, по обвалованию р. Днестр, а также сказывалась общая обстановка экономических затруднений периода, связанных с засухой и неурожаем. Материально-бытовые трудности не в последнюю очередь повлияли на продуктивность работы, но в дальнейшем, потеряв небольшое количество отсеявшихся студентов, в апреле 1947 года на 2 курсе была даже организована дополнительная молдавская группа из 28 человек.

Общей проблемой было отсутствие у студентов законченного среднего образования, осложнявшее обучение и приведшее к отчислению уже на зимней сессии 1944/1945 учебного года 23 учащихся, а в начале 1946/1947 учебного года «отсеялось» по разным причинам 52 студента (13 – перешли в другие вузы, 8 – по неуспеваемости, 2 – по болезни,

¹⁵ ЦГТ РМ, Ф. 225, оп. 1, д. 10, л. 1-3.

8 – по семейным обстоятельствам, 21 – самовольно оставили учебу). По отчету института, в таком значительном отсеке молодежи, оставившей учебу, коренились три причины: слабая подготовка (не выдержали трудностей учебы); недостаточная воспитательная работа со студентами; материально-бытовые условия¹⁶. Причем, студенты, окончившие 10 классов и подготовительное отделение, показывали вполне удовлетворительный уровень знаний, а выпускники подготовительных курсов с 7-8 классами не могли обучаться в высшей школе из-за нехватки знаний¹⁷. Набрать достаточное количество молодежи было проблематично еще и потому, что средние школы республики к 1947 году выпускали около 500 учащихся, а вузы предоставляли 1500 мест¹⁸. Преподавательский коллектив все также нуждался в повышении квалификации, так как большинство специалистов не имели не только ученых степеней, но и опыта работы в высшей школе (около трети педагогов пришли в вуз впервые).

Осложнялась работа и острой нехваткой учебной литературы, которая по ряду предметов могла быть в 3-4 экземплярах, а нередко необходимая книга могла оказаться единственный на весь институт. В связи с этим студентами слабо выполнялась самостоятельная работа. Дело было не только в ограниченности литературы, но и в организации учебного процесса: занятия заканчивались в 15.30, до 17.00 у студентов было время на столовую, но из-за того, что учебный корпус находился на значительном расстоянии от столовой и общежития, они предпочитали не возвращаться в институт. Поэтому, даже когда в читальном зале появилась возможность заниматься (он стал хорошо протапливаться, появилась мебель, была организована работа в две смены – с 8.00 до 23.00), учащиеся в большинстве предпочитали готовиться в общежитии по конспектам лекций. Этот момент воспринимался преподавателями-предметниками особенно остро, и они стремились, через организованный контроль знаний во время семинарских занятий или проверку домашних работ, влиять на студентов, поскольку в духе того времени было чрезвычайно важным привить вкус к самообразованию и самосовершенствованию через навыки, которые давала самостоятельная работа. В годы войны появились новые, дополнительные формы организации учебного процесса, предполагавшие оказание студентам

¹⁶ ЦГТ РМ, Ф. 225, оп. 1, д. 14, л. 5-6.

¹⁷ Б.Г. Бомешко, *История Приднестровского государственного университета им. Т.Г. Шевченко 1930-2005*. Тирасполь: Изд-во Приднестр. ун-та, 2005, с. 19-22.

¹⁸ Там же, с. 23.

действенной помощи в освоении учебного материала. Это выразилось в том, что вузах весомо возросло количество коллоквиумов, которые проводились по всем предметам, выносившимся на экзамен. Установилась и практика чтения обзорных лекций перед экзаменами по тем курсам, которые слушались два-три семестра. Заметно прибавилось количество дополнительных занятий, по вечерам и в воскресные дни, также было увеличено количество групповых и индивидуальных консультаций.

Учебно-методическая работа по ряду дисциплин (русская литература, история) из-за отсутствия программ велась фактически по ходу обучения, преподавателям приходилось пересматривать содержание соответствующих программ университетов и педагогических институтов, чтобы в сокращенном виде внести их в учебный план с учетом специфики учительского вуза.

Вне всяких сомнений, политико-воспитательная работа в тот период была серьезным показателем идеологической состоятельности учебного заведения как части большой образовательной системы. В отчете за 1945/1946 учебный год руководство учительского института констатировало: уровень политического развития у студентов невысок, поскольку большинству из них пришлось побывать в жестоких условиях оккупации. Несмотря на все усилия по организации работы кружков по текущей политике, лекций и докладов, посвященных международному положению, годовщине освобождения города Тирасполя, пятилетнему плану или происхождению жизни на Земле, посещаемость мероприятий не превысила 60%¹⁹. Зато посещение театров, концертов, кинотеатров, то есть все возможное многообразие культпоходов, явно вызывало у молодежи большой интерес.

Страна по-прежнему жила по жестким требованиям трудовой дисциплины, нарушение которой могло стоить человеку не только рабочего места, но и свободы. Так, когда преподаватель Е. Бешляга выехала во время сессии заочников в городе Кишинев, используя для этого выходной день, однако не смогла вернуться вовремя и тем самым сорвала занятия, дирекция не признала ее объяснения (не достала билет на поезд) достаточными и передала дело о ее проступке в суд. Что же касается студентов, то их учебная дисциплина была признана находящейся на «низком уровне» из-за «недостаточной политико-воспитательной работы и административных мер борьбы со стороны дирекции», так как посещаемость в 1 семестре составила 82%, а во втором 88%²⁰.

¹⁹ ЦГТ РМ, Ф. 225, оп. 1, д. 8, л. 14.

²⁰ Там же, л. 16.

Для каждого учебного заведения, прежде всего, важно, насколько глубоко и твердо усвоены студентами теоретические основы будущей профессии, обучились ли они применению на практике базовых знаний. Показатели этих критериев – результаты, экзаменационной сессии. Согласно данным годового отчета, на выпускном курсе 4 студента получили дипломы с отличием, из 154 человек лишь 105 успешно сдали экзамены. Оставлено на второй год 14 студентов, 4 отчислены по неуспеваемости, в институте практиковался и «условный» перевод студентов на следующий курс с обязательством ликвидировать задолженность. 1945/1946 учебный год оказался знаменательным в этом плане для кафедры основ марксизма-ленинизма: 10 оценок «два» на первом курсе. Закономерность этого результата руководство института частично выводило из недостаточной работы кафедры, сотрудники которой не смогли наладить педагогическими средствами самостоятельную работу студентов и недостаточно работали с ними индивидуально.

В 1946 году Тираспольский государственный учительский институт объявил о приеме на 1 курс трех отделений (с молдавским и русским языками обучения): историко-филологического, физико-математического и естественно-географического. Требования к абитуриентам – возраст от 17 до 35 лет и наличие законченного среднего образования, без экзаменов зачисляются выпускники, закончившие школу с золотой или серебряной медалью. Приемные испытания для абитуриентов, поступающих в молдавские группы, включали в себя дополнительный экзамен по молдавскому языку²¹. По плану Министерства Просвещения Молдавской ССР набор студентов на 1 курс был 175 человек, а было принято 172 человека (96 – окончивших подготовительное отделение и 86 – в порядке свободного набора); на 2 курс добрали 17 человек. Однако, к началу учебного года на занятия не явились 5 человек (1 курс) и 8 человек (2 курс). Таким образом, в 1946/1947 учебном году на 1 курсе обучалось 167 студентов, а на 2 курсе – 102. В течение учебного года произошел отсев 52 человек, и в отношении тех, кто продолжал учиться, в отчете института резюмировано следующее: «Уровень подготовки и общего развития большого числа студентов 1 курса создавал резкий разрыв между тем, что знали студенты до поступления в Институт и тем, что они должны были изучить в Институте. В течение года работы со студентами этот разрыв полностью устранить не удалось...»²².

²¹ ЦГТ РМ, Ф. 225, оп. 1, д. 30, л. 1.

²² Там же, д. 14, л. 7.

Деятельность института, как и остальных вузов по стране, находилась под постоянным контролем вышестоящих организаций, прежде всего, министерства просвещения Молдавской ССР, которое в 1946 г. образовало специальную комиссию, чьей задачей было изучить имеющиеся за истекший период итоги работы педагогического коллектива и результаты учебы студентов, чтобы позже включить их в общий обзор по республике для министерства в январе будущего года. На заседании Ученого Совета от 2 октября был заслушан доклад комиссии о проведенном обследовании. В целом комиссия указала на уже известные сотрудникам проблемы: провалы в организации самостоятельной работы студентов, «отсутствие должного контроля за качеством лекций... и всех видов учебной работы», «заведующие кафедрами не уделяют должного внимания руководству воспитательной работой преподавателей среди студентов», «слабо развернута» научно-исследовательская работа. Отдельной критике подверглись кафедры основ марксизма-ленинизма, истории и педагогики, которые были обозначены как **ведущие** в институте, что подразумевало их прямую ответственность за воспитательный процесс, ведь от их трактовок и разъяснений по поводу происходящих в стране и обществе процессов зависело формирование у студентов четкой позиции по ряду проблем. В частности, было указано на то, что они «мало изучили» постановление ЦК ВКП(б) о журналах «Звезда» и «Ленинград» по вопросам искусства и доклад А.А. Жданова по этому вопросу, «и не сделали соответствующих выводов»²³. Таким образом, идеологический аспект работы преподавателей по-прежнему оставался принципиально приоритетным.

Отрицательным моментом было названо положение с педагогической практикой: вузу нужна была базовая школа, наличие которой помогло бы лучше справляться с задачами методической подготовки будущих учителей. В этом вопросе, комиссия, видимо, ориентировалась на *Информационное письмо № 2* о работе Тираспольского государственного учительского института за февраль 1946 г., в котором был дан отчет о педагогической практике студентов второго курса, проходившей в школах города и района. В письме отмечалось, что в виду ряда причин практика проходила в разных местах: студентов-практикантов было больше, чем в прошлом году (140 человек); в Тирасполе не было молдавской школы и поэтому части практикантов приходилось выезжать в Слободзейский район. Отмечалось и то, что из-за внушительного количества студентов «не было возможности выбора лучших школ и при-

²³ ЦГТ РМ, Ф. 225, оп. 1, д. 13, л. 3.

крепления к лучшим преподавателям, так как практика проводилась во всех школах города, в том числе и у тех учителей, которые не могли дать образцовых уроков»²⁴. Но, в основном результаты педпрактики оценивались высоко «в смысле организации, заинтересованности и активности студентов, их дисциплинированности, в смысле руководства и помощи со стороны групповых руководителей и большинства преподавателей школ»²⁵, выявлены были некоторые пробелы в знаниях и по методике (что естественно), так что основная отрицательная сторона в большей степени была связана с организацией процесса в целом²⁶. Комиссия констатировала и «неудовлетворительное состояние материально-бытового обслуживания студентов», антисанитарное состояние общежития и плохое качество питания в столовой²⁷.

Отметим, что при обсуждении выводов комиссии, заведующие кафедрами и преподаватели по многим вопросам возражали, указывая на то, что комиссия «не смогла дать цельной картины о работе института», не познакомилась с работой кафедр, не привлекла протоколы их заседаний, поэтому не знакома с работой по качеству лекций. Было подчеркнуто, что на заседаниях кафедры основ марксизма-ленинизма заслушиваются и правятся тезисы лекций, практикуется взаимное посещение (тем не менее в декабре 1946 г. заведующего кафедрой сменили, как не обладающего необходимой подготовкой для этой должности); при кафедре был создан студенческий кружок в составе 35 человек по изучению первого тома сочинений И.В. Сталина²⁸. Коснулись и воспитательной работы: проработка важных текущих постановлений ЦК ВКП(б) всегда проводилась в кружках, и по вышеуказанному Постановлению также. В своем выступлении заведующий кафедрой истории И.Б. Койфман заметил, что в Учительском институте своеобразные условия: «...лекции должны быть глубокими, в соответствии с требованиями, предъявляемыми к высшему учебному заведению, и одновременно популярными в связи с

²⁴ ЦГТ РМ, Ф. 225, оп. 1, д. 15, л. 11.

²⁵ Там же.

²⁶ В дальнейшем педагогическую практику в феврале-марте 1947 г. русские группы провели хорошо, что же касается будущих преподавателей истории из групп с молдавским языком обучения, то им пришлось проходить практику у учителя истории в с. Суклея, ранее исключенной из Учительского института за неуспеваемость. У нее не оказалось плана работы, а в самой школе – расписания занятий. В с. Малаешты школа не отапливалась, некоторые предметы не читались, студенты взяли на себя улучшение ситуации. То есть просьба закрепить базовую школу за учительским институтом министерством воспринята не была.

²⁷ ЦГТ РМ, Ф. 225, оп. 1, д. 13, л. 4.

²⁸ Там же, д. 14, л. 15-16.

тем, что контингент студентов слабо подготовлен и студенты не умеют самостоятельно работать. Каждый вопрос должен быть тщательно обдуман преподавателем с точки зрения преподнесения его студентам...». П.И. Крачун (кафедра естествознания и географии) обратил внимание на то, что «комиссия не изучила всесторонне работу института, ограничившись более детальным изучением только кафедры физики и математики. Работа института получила однобокое освещение...»²⁹. Практически все участники возникшей дискуссии отмечали крайне сложные условия, в которых Учительский институт развернул свою работу: слабая подготовка студентов, проблемы с необходимой учебной литературой и оборудованием, теснота и другие материально-бытовые трудности и т.п. Завершило дискуссии выступление руководителя вуза А.Н. Крачун, которая признала все замечания, но все же подчеркнула, что институт играет важную роль в подготовке кадров для республики и дала понять представителям министерства, что разрешить многие проблемы – нехватка кадров, неудовлетворительное материальное состояние и, соответственно вытекающие из этого трудности – возможно только при всесторонней поддержке сверху.

Еще одна проблема, которую важно было решить Учительскому институту в ближайшее время – налаживание научно-исследовательской работы кафедр, организация условий для работы преподавателей над темами будущих диссертаций и для их подготовки к сдаче кандидатских минимумов. Тем более, что была очевидна потребность в развитии научного знания и, соответственно, повышения квалификации преподавателей высшей школы, без которой подготовка вузами специалистов на уровне современной науки была бы невозможна.

На заседании Ученого Совета от 22 октября 1946 г. было высказано несколько предложений по поводу профессионального роста преподавателей института, в частности говорилось о том, что целесообразно начинать научную работу преподавателя на пути к защите диссертации не с формальной сдачи кандидатского минимума, а с разработки темы будущего научного исследования. Для этого нужно время, возможность посещать лаборатории, библиотеки в Одессе или Кишиневе, выезжать туда на 2-3 месяца. А это значит, что заинтересованных преподавателей надо освобождать от некоторых часов. Разумеется, такой вариант принят не был. Сдача кандидатских минимумов до определения темы диссертации являлось более кратким

²⁹ ЦГТ РМ, Ф. 225, оп. 1, д. 13, л. 5-6.

и понятным шагом к заветной степени, поэтому в институте решили организовать кружки для подготовки к кандидатским экзаменам по иностранным языкам и составить план научных командировок. Политическая система воспитывала граждан в духе быстрого преодоления трудностей, а стало быть, «исходя из указаний СНК СССР и ЦК ВКП(б)», Совет Института требует от каждого преподавателя Института активно включиться в научно-исследовательскую работу по конкретно составленному индивидуальному плану», а далее после утверждения индивидуальных планов и планов кафедр по науке, «составить общеинститутский план научно-исследовательской работы...»³⁰. В итоге общими усилиями впервые был составлен не только план научной работы на текущий учебный год (10 тем), но и план на целое пятилетие (1946-1950)³¹. Среди взятых научных тем хочется выделить (по критерию актуальности):

- ✓ **«Левобережье Молдавской ССР конца XVIII и начала XIX веков».** Тема диссертационная. Обоснование темы: «показать на археологическом историческом материале славянскую автохтонность этого края. Проблема направлена против псевдонаучной «теории» румынских буржуазных националистов об автохтонности румынского элемента в так называемой Транснистрии» (кафедра истории, исполнитель И.Б. Койфман, научный руководитель – А.А. Вверенский, заведующий кафедрой истории СССР Киевского государственного университета, профессор).
- ✓ **«Влияние экстрактивных веществ лебеды, сбереженных в темноте, на рост, развитие и урожай кукурузы».** Тема диссертационная, имеющая «народно-хозяйственное значение» (кафедра естествознания и географии, исполнитель П.И. Крачун, научный консультант – Ф.М. Породко, доктор биологических наук (Одесский государственный университет)).

Несмотря на то, что многие преподаватели свои индивидуальные планы не выполнили (во многом из-за недостаточной материально-производственной базы), у института постепенно наращивалось количество остепененных – Т.А. Крачун, после успешной защиты диссертации на тему: «Развитие школы в Молдавии» в Киевском государственном университете, была присвоена степень кандидата педагогических наук.

³⁰ ЦГТ РМ, Ф. 225, оп. 1, д. 13, л. 12-13.

³¹ Там же, д. 27, л. 51.

Государственным планом развития народного хозяйства СССР на 1946-1950 гг. предусматривалось доведение количества начальных и средних школ до 193 тысяч, учащихся в них до 31,8 млн человек, то есть была поставлена задача обеспечить всеобщее обучение с 7-летнего возраста повсеместно (в городе и в деревне). Следовательно, должно было быть увеличено число студентов (до 674 тысяч), с обязательным увеличением в направлении подготовки учителей начальной и средней школы. Перед Тираспольским государственным учительским институтом, как и перед всеми остальными советскими педагогическим вузами, была поставлена новая задача – обучить в нужном количестве молодые кадры, чтобы обеспечить выполнение Государственного плана в сфере народного образования.

dr. Ludmila BURMENKO,
Universitatea de Stat din Tiraspol, „Taras Șevcenko”,
str. 25 Octombrie, mun. Tiraspol, Republica Moldova.
e-mail: blmist_west@mail.ru

ORGANIZAREA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SUPERIOR ÎN BĂLȚI ÎN PERIOADA SOVIETICĂ

Gheorghe BACIU

The organization of the higher education in Balti in the context of soviet period

Summary: *Based on the specialized literature, archival documents, own observations, is studied the subject of the establishment and evolution of the higher education system in the north of the Moldavian SSR. It is about the Bălți State Teacher / Pedagogical Institute. It is presents stages, scientific directions, infrastructure elements, etc.*

Keywords: *higher education, students, teachers, library, scientific direction, Bălți State Teacher/Pedagogical Institute, 1945-1991.*

Principiile educaționale în perioada sovietică

Odată cu anexarea Basarabiei de către Uniunea sovietică (1944) cea mai dificilă problemă a învățământului public în noua republică o constituia lipsa acută a cadrelor pedagogice la toate disciplinele. Situația se explică prin faptul că majoritatea specialiștilor calificați s-a refugiat în România, iar o parte dintre cei rămași în teritoriu a fost nimicită fizic sau deportată în Siberia. Ca urmare, deficitul de pedagogi-profesioniști a fost acoperit de persoane fără studii în domeniul respectiv, preponderant din contul pedagogilor trimiși centralizat din alte regiuni ale URSS sau a foștilor militari, stabiliți cu traiul în RSS Moldovenească. Posturile de conducere a școlilor, de regulă, erau ocupate de aceste categorii de „specialiști”, fără studii pedagogice și cunoaștere a limbii băștinașilor.

După Războiul al Doilea Mondial, la Bălți și-au reluat activitatea instituțiile de învățământ public: școlile începătoare și medii de cultură generală, școlile-internat și cele serale pentru tineretul muncitoresc, profesional-teh-

nice, medii de specialitate. S-au întreprins acțiuni întru realizarea planului de învățământ obligatoriu. La începutul anului 1960 în oraș funcționau 32 de școli de cultură generală, în care învățau peste 20 000 de elevi.

Școlile începătoare și medii de cultură generală, serale pentru tineretul muncitoresc, precum și cele profesional-tehnice sau medii de specialitate din Bălți și-au început activitatea în anul 1944. S-au adoptat acțiuni adecvate întru realizarea planurilor pentru școlile de învățământ general mediu și de specialitate (Institutul Învățătoresc, Școala de Felceri și Moașe ș.a.).

Cele mai mari probleme cu care se confruntau copiii localnicilor erau necunoașterea scrisului cu grafie chirilică și a limbii ruse. Din aceste motive, copiii deveneau stresați psihologic, dar influența și comportamentul suprimător și încrezut al așa-numiților „pedagogi ai castei eliberatorilor”, care își permiteau brutalizarea celor ce nu putea vorbi în limba rusă (printre aceștea a fost și autorul acestor rânduri, care începuse studiile în clasa întâia a școlii feroviare primare din Slobozia-Bălți, unde o învățătoare rusoaică, susținută de directorul școlii (Mark Lvovici Zolotov), ne desconsiderau, pe noi, băștinași, deoarece nu înțelegeam ce ne vorbește.

În anii postbelici elevii școlilor „moldovenești” erau lipsiți totalmente de manuale la toate disciplinele. Nu existau caiete, penițe, cerneală, chiar și creioanele simple era o problemă. Eu am memorizat cum în acea perioadă elevii scriau la școală pe ziare sau table. Se interzicea strict folosirea cărților în limba română cu grafie latină. Toate cunoștințele elevilor se bazau doar pe explicațiile învățătorilor, prezentate în clasă. În același timp trebuie să menționăm că majoritatea învățătorilor implicați în procesul didactic aveau doar studii medii. Însă elevii unor școli din Bălți au avut norocul să fie educați de persoane ce cunoșteau limba română și tradițiile poporului băștinaș, continuându-și activitatea pedagogică. Desigur, nu este greu să-ți imaginezi calitatea procesului educațional, cu atât mai mult în timpul foametei (!), când copiii în timpul lecțiilor mai mult se gândeau la mâncare decât la însușirea materialului temei.

În perioada sovietică planurile și programele de studii erau standardizate pentru fiecare disciplină aparte, fiind aceleași în toată țara. Manualele școlare aveau același conținut, deosebindu-se doar prin limba de editare în republicile unionale și autonome. În orașul Bălți procesul de învățământ era dirijat centralizat de către Secția Învățământ a Comitetului Executiv Orașenesc. Procesul educațional, era organic integrat cu conținutul disciplinei respective, ținut la control riguros de către stat, care elaborase un model standard de instruire, obligatorie pentru toate instituțiile și formele de învățământ, începând cu școala, pioneratul, comsomolul și partidul, care țineau la control sistemul, evitând abaterile de la unica viziune politică aprobată.

Grigore Cușnir, președintele Comitetului de Stat pentru Învățământul Profesional-Tehnic din RSS Moldovenească, a prezentat informații referitoare la direcțiile principale ale reformei școlilor de cultură generală și a celor profesionale, parte integrantă al sistemului învățământului general din RSS Moldovenească, bazat pe realizările obținute în școlile profesional-tehnice. Autorul evidențiază nivelul bun ce s-a desfășurat în anul de învățământ 1984/85 la instruirea elevilor în Școala Medie nr. 62 din orașul Bălți¹.

Învățământul pedagogic superior în orașul Bălți

Fondarea sistemului contemporan de învățământ pedagogic superior în orașul Bălți a parcurs trei perioade consecutive de activitate:

- 1) înființarea Institutului Învățătoresc (1945-1953);
- 2) fondarea Institutului Pedagogic de Stat (1953-1992);
- 3) Crearea unei instituții universitare clasice, pluridisciplinare: Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți².

În fiecare etapă, se schimba misiunea instituției: la început se prevedea pregătirea învățătorilor cu studii superioare incomplete, apoi a învățătorilor de profil larg, cu studii superioare complete; și, în sfârșit, pregătirea specialiștilor și a cadrelor de înaltă calificare pentru diverse domenii de activitate, menite să realizeze și cercetări științifice fundamentale și aplicative pentru cultura și economia națională.

Prin hotărârea Sovietului Miniștrilor al URSS din 14 martie 1945 și similară hotărâre a Sovietului Comisarilor Norodnici al RSSM nr. 532 din 12 iunie 1945³, în orașul Bălți a fost fondat Institutul Învățătoresc, care avea două facultăți: Istorie și Filologie, Științe ale Naturii și Geografie. Era al treilea institut pedagogic după cele două restabilite – a celui din Chișinău, readus din evacuare din or. Buguruslan, regiunea Orenburg, imediat după intrarea trupelor sovietice pe teritoriul Basarabiei, și a celui din Tiraspol⁴. Durata studiilor la Institutul Învățătoresc din Bălți era de doi ani, el având menirea să pregătească cadre de pedagogi pentru școlile din nordul republicii. La 13 septembrie 1945 și-au început studiile 120 de studenți. La 5 octombrie 1945 s-a constituit organizația de partid a instituției, prin vot secret secretar al organizației fiind ales Ignatie Chirstea, născut în anul 1911, adjunctul direc-

¹ *Pedagogul sovietic*. 1985, nr. 1, pp. 3-8.

² A se vedea: Gheorghe Baciu, *Orașul Bălți și oamenii lui*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2008, pp. 240-254.

³ *Arhiva Națională a Republicii Moldova* (infra: ANRM), F. R-2991, inv. 1, d. 10, f. 73.

⁴ Liliana Rotaru, *Politica de recrutare și selecție a personalului academic în învățământul superior din RSS Moldovenească. 1944–1950*. În: *Studia Universitatis Moldaviae. Seria „Științe umanistice”*, 2017, nr. (104), p. 125.

torului pentru activitatea științifică și educațională⁵. Concretizăm faptul că studenții bălțeni, ca și din alte instituții din RSS Moldovenească, spre deosebire de alte categorii sociale⁶ au fost mai „protejați” în perioada foametei⁷.

La începutul anului 1945 majoritatea specialiștilor din domeniul învățământului superior erau concentrați la Institutul Pedagogic (51 de persoane) și la Institutul Agricol (57 de persoane)⁸. În anul de studii 1945-1946 Institutul Învățătoresc din Bălți avea angajat un singur absolvent al Institutului Pedagogic Moldovenesc⁹. În perioada de funcționare (1945-1953) Institutul Învățătoresc a avut trei directori: Gheorghe Taratin (1945-1948), Filip Țurcan (1949) și Nicolae Bazarenco (1949-1953).

La 10 iulie 1953 este adoptată hotărârea Sovietului Miniștrilor al URSS cu privire la înființarea Institutului Pedagogic de Stat în baza Institutului Învățătoresc. Numărul studenților și al catedrelor a crescut, s-au fondat noi facultăți, s-a consolidat baza didactico-materială. Pentru majoritatea specialităților, durata studiilor era de patru ani. Primul director al institutului a fost Vasile Ceban (1953-1961), urmat de Ion Ciornâi (1961-1967), Ion Borșevici (1967-1975), Boris Coroliuc (1975-1985), Valeriu Cabac, rector interimar (1985-1986) și Nicolae Filip (1986-1992).

Prin hotărârea Guvernului Republicii Moldova din 21.05.1992 Institutul Pedagogic este reorganizat în Universitatea de Stat „Alec Russo”¹⁰.

Cercetarea științifică constituie o parte integrantă și indisolubilă a activității generale a instituției. Școala de radiofizică a fost fondată de fizicianul Nicolae Filip (3 martie 1926, s. Sofia, jud. Bălți, azi r-nul Drochia – 15 mai 2006, Bălți), doctor habilitat în științe fizico-matematice (1979), profesor

⁵ Arhiva Organizațiilor Social-Politice din Republica Moldova (AOSPRM), F. 43, inv. 94, d. 1, ff. 1-2.

⁶ A se vedea: Ion Xenofontov, *Colectivizarea agriculturii (1947-1950) în memoria colectivă a localităților Echimăuți și Cinișeuți, județul Orhei, r-nul Rezina. Studiu de istorie orală*. În: Buletin științific. Revistă de Etnografie, Științe ale naturii și Muzeologie. Fascicola etnografie și muzeologie. Chișinău, 2006, vol. 5 (18), p. 221-222.

⁷ Liliana Rotaru, *Alimentația studenților în perioada foametei din RSS Moldovenească*. În: Conferința „Viața cotidiană în spațiul Est-European din cele mai vechi timpuri până în prezent: abordări interdisciplinare”, 30 octombrie 2018. Chișinău, p. 64; *Idem, Panem et circenses: regimul sovietic și studenții școlilor superioare din RSS Moldovenească în anii foametei (1946-1947)*. În: Reconstituiri istorice: Civilizație, valori, paradigme, personalități: In honorem academician Valeriu Pasat /Resp. de ed.: Ion Valer Xenofontov, Silvia Granciu-Corlăteanu. Chișinău: Biblioteca Științifică (Institut) „A. Lupan”, 2018, pp. 399-431.

⁸ Demir Dagnev, Ion Valer Xenofontov, *Crearea și activitatea Bazei Moldovenești de Cercetări Științifice a URSS (1946-1949)*. În: In memoriam Gheorghe Palade, 1950-2016 /Editori: Valentin Arapu, Anatol Petrencu, Cornelii Ciucanu. Chișinău: „Bons Offices”, 2018, p. 427.

⁹ ANRM, F. 3143, inv. 1, d. 1, f. 53v.

¹⁰ Iulius Popa, *Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți (1945-2005)*. Chișinău: „Litera”, 2005, 392 p.

universitar (1980), membru de onoare al Academiei de Științe a Moldovei (1995)¹¹. Profesorul N. Filip s-a preocupat de cercetări în domeniul științelor exacte: studierea structurii neomogene anizotropice a ionosferei, determinarea geometriei propagării undelor radio ultrascurte dispersate de neomogenitățile electronice etc.

Prin efortul comun al mai multor cercetători, investigațiile din domeniile fizicii, radiofizicii, chimiei fizice, tehnicii și tehnologiilor au excelat pe parcursul multor decenii. Instituția a beneficiat de finanțări substanțiale de la bugetul de stat, devenind astfel un adevărat centru științific, cu o bază experimentală unică pentru această zonă.

O altă dimensiune științifică care a conturat personalitatea instituției ține de școlile doctorale din domeniul filologiei. În acest context s-a remarcat, înainte de toate, Școala de lingvistică rusă a profesorului Victor Mighirin, care a pregătit 50 de doctori și doctori habilitați. În anii 1990, tradiția a fost preluată prin inaugurarea școlilor doctorale la specialitățile Limbi romanice (Limba franceză), sub conducerea profesorului Ion Manoli, și Limba română, sub conducerea profesorului Ilarion Matcovschi. Trebuie remarcată Școala de matematică, în care s-au produs savanți cu renume mondial – Valentin Belousov și membrul corespondent al Academiei de Științe a Moldovei (1970) Izrail Gohberg (23 august 1928, s. Tarutino, azi r-nul Tatarbunar, reg. Odesa, Ucraina – 12 octombrie 2009)¹². Printre personalitățile notorii care au activat în universitate au fost fizicianul de talie internațională Isaac Bersuker (n. 12 februarie 1928, Chișinău), doctor habilitat în științe fizico-matematice (1964), profesor universitar (1967), membru corespondent (1972) și membru titular (1989) al Academiei de Științe a Moldovei¹³; lingviștii Silviu Berejan (30 iulie 1927, s. Bălăbănești, azi r-nul Criuleni – 10 noiembrie 2007, Chișinău), doctor habilitat în filologie (1972), profesor universitar (1979), membru corespondent (1989) și membru titular (1992) al Academiei de Științe a Moldovei¹⁴, profesorii Dumitru Irimia, Albert Mețler, Mircea Ioniță, literații Oskar Semenovski, Efim Levit și Eliza Botezatu, psihologul Anatol Ghebos ș.a.

În 1945 a fost fondată biblioteca instituției. Și-a început activitatea modest, cu cărți și reviste depozitate într-o încăpere de 36 m², cu doar câteva locuri pentru cititori. În anul 1978 a obținut categoria de Bibliotecă Științifică.

¹¹ Demir Dragnev, Constantin Manolache, Ion Valer Xenofontov, *Republica Moldova – 25 de ani. Repere istorice. Istoria științei*, Chișinău, Tipografia Centrală, 2016, p. 139.

¹² *Ibidem*, p. 129.

¹³ *Ibidem*, p. 114.

¹⁴ *Ibidem*.

Merită evidențiată activitatea primei directoare a Bibliotecii, Faina Tlehuci (1923-2005), care timp de 40 de ani a condus activitatea acestei subdiviziuni, având o pregătire profesională impecabilă. A absolvit Gimnaziul Mixt „Mihai Eminescu”, iar în 1960 – Institutul de Stat de Biblioteconomie din Moscova. Pe parcursul anilor a avut stagii în Germania, Olanda, Rusia și România. A fost înzestrată cu o deosebită capacitate de muncă, inteligentă și perseverentă, devenind Eminent al Culturii, Eminent al Învățământului, fiind decorată cu Medalia „Meritul Civic”. A avut o mare contribuție la consolidarea bazei materiale a bibliotecii. În acea perioadă a fost construită o clădire pentru o bibliotecă clasică, care a devenit mândria învățământului public din Moldova. Până în anul 1986, colecțiile și sălile de lectură erau descentralizate, sedii de bază fiind considerate parterul și subsolul actualului bloc nr. 2 al Facultății Tehnică, Fizică, Matematică și Informatică. Condițiile inadecvate de activitate și creșterea continuă a colecțiilor au determinat-o pe directoarea Faina Tlehuci să se avânte în proiectarea și construirea unei clădiri speciale, cu o unică destinație – pentru Biblioteca Științifică. Visul s-a împlinit după 17 ani. La 1 septembrie 1986, noul sediu al bibliotecii a fost deschis, prezentând un veritabil laborator intelectual de studiu și cercetare științifică pentru mai multe generații de studenți și cadre didactice. Ca urmare, biblioteca universității bălțene dispune de un sediu cum nu mai are nici o bibliotecă universitară din Republica Moldova – o clădire modernă cu 4 etaje, cu o suprafață de circa 6 000 m², dotată cu echipament tehnic: calculatoare, scanere, imprimante, videoproiectoare, televizoare, antenă-satelit, video- și audio casetofone, copier, poștă pneumatică, ascensoare. Biblioteca asigură confortul și normele estetice, ceea ce o face atractivă și îmbietoare.

În pofida unor elemente politico-ideologice, inerente perioadei sovietice, constituirea Institutului Învățătoresc/Pedagogic de Stat din Bălți, pe termen extins, a reprezentat o acțiune importantă, creând o elită intelectuală nu doar în partea de nord a Moldovei, ci chiar și în plan național și internațional.

prof. Gheorghe BACIU,

Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”
din Republica Moldova, Bd. Ștefan cel Mare și Sfânt 165,
Chișinău, Republica Moldova e-mail: baciucml@gmail.com

UN „POMPIER” PENTRU SISTEMUL EDUCAȚIONAL AL RSS MOLDOVENEȘTI – INSTITUTUL ÎNVĂȚĂTORESC DIN SOROCA

Liliana ROTARU

A „firefighter” for the educational system of Moldavian SSR – Soroca Educational Institute

Summary: *The history of some pedagogical higher education institutions in the Moldavian SSR, re-established and/or created by the Soviets since the second half of the 1940s, is more or less known, or they were the predecessors of some universities in the Republic of Moldova. The shortage of teachers in the post-war period, generated by the expansion of the Soviet educational system in the Moldavian SSR after 1944 and, after 1949, by the transition to compulsory education of 7 classes in villages and 10 classes in Soviet Moldavian cities, led the authorities to open temporary pedagogical higher education institutions, producing, in particular, teachers for grades V-VII and VIII-X. The author tries to decipher, based on unique archival sources, the ins and outs of the founding process of the Soroca Educational Institute – a pedagogical higher education institution with an ephemeral existence, to which the regime assigned a role of „firefighter” for the shortage of teachers in the public education of the Moldavian SSR.*

Keywords: *Soroca Educational Institute, pedagogical higher education institutions, school, teachers, students, Moldavian SSR.*

Context general

Un fenomen specific învățământului superior postbelic a fost masificarea lui generală, acest caracter de masă al școlii superioare fiind determinat, pe de o parte, de imperativele planurilor ambițioase de refacere și modernizare accelerată ale statelor abia ieșite din cel de-al Doilea Război Mondial și de competiția dintre cele două supraputeri, determinată de condițiile Războiului Rece, pe de altă parte. Masificarea învățământului superior era cu atât mai importantă pentru Uniunea Sovietică, cu cât statul, care suferise

enorme pagube materiale și pierderi umane, era constrâns să-și recupereze potențialul educațional scos din circuit de război în paralel cu organizarea rezistenței „celeilalte tabere”, adică a statelor cu un potențial de reabilitare mult mai mare sau care se aflau în situații mai favorabile la acest capitol.

Războiul sovieto-german a produs modificări esențiale cantitative, dar și calitative ale potențialului uman al sistemului educațional al Uniunii Sovietice. Odată cu permiterea muncii copiilor cu și fără întreruperea instruirii în școală¹, copiii și adolescenții de vârstă școlară au fost antrenați în muncile agricole, la construcția fortificațiilor, au fost angajați la întreprinderi industriale, războiul reducând cu mai bine de jumătate numărul de elevi (*tabel 1*). În ce privește profesorii, o bună parte a lor au fost mobilizați în Armata Roșie, antrenați în activități de producție sau în alte munci pentru asigurarea frontului, numărul lor înjumătățindu-se după primul an de război (*tabel 1*). Totodată sistemul educațional a fost lipsit și de întreg patrimoniul material – o parte a lui a fost distrus, mai ales în zonele de desfășurare a operațiunilor militare, iar altă parte a clădirilor școlilor au fost transformate în cazărmi, spitale militare sau adaptate pentru alte instituții care asigurau necesitățile de război.

Tabelul 1.

***Evoluția numerică a contingentelor de elevi și învățători în URSS.
1940-1945***

Anul de învățământ	Număr de elevi				Învățători	
	Total	inclusiv				
		școli primare	școli de 7 clase	școli medii	nr.	% raportat la anul 1940/41
1940-1941	37 784 000	10 060 000	12 525 000	12 199 000	1 237 000	
1941-1942	17 765 000	5 428 000	6 649 000	5 643 000	670 000	54 %
1944-1945	24 656 000	6 550 000	8 854 000	7 194 000	980 000	79 %
1945-1946	26 094 000	9 430 000	9 558 000	7 021 000	1 043 000	86 %

Tabel elaborat în baza datelor din: Народное хозяйство ССР в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг. Статистический сборник, Москва: Информационно-издательский центр, 1990, с. 206; Народное хозяйство СССР в 1956 году, Москва: Государственное статистическое издательство 1956, с. 221-222.

¹ Россинский Ю.Г. Система образования РСФСР в годы Великой отечественной войны. В: Отечественная и зарубежная педагогика, 2015, nr. 2 (23), pp. 24-40.

Procesul de restabilire a sistemului educațional sovietic a fost inițiat și a decurs paralel cu operațiunile militare ale războiului sovieto-german. Sovietul Comisarilor Poporului al Uniunii RSS obliga, prin hotărârile din 8 septembrie și 1 decembrie 1943, autoritățile din domeniul învățământului public să înregistreze și să școlarizeze toți copiii care au făcut 7 ani până la 1 septembrie 1944². Prin cea din urmă hotărâre se reducea cu un an vârsta intrării copiilor în școală, astfel ca elevii să termine școala de șapte clase la vârsta de 14 ani și, în așa mod, să poată fi direcționați spre admitere în școlile profesionale, școlile de pe lângă fabrici și uzine (FZO) și direct la muncă în întreprinderi industriale, sovhozuri sau colhozuri – acolo unde era nevoie acută de brațe de muncă.

Și pentru că refacerea învățământului public depindea în mare măsură de numărul și calitatea personalului didactic care trebuia să asigure funcționarea sistemului educațional, hotărârea Sovietului Comisarilor Poporului al Uniunii RSS din 20 august 1945 „Cu privire la îmbunătățirea pregătirii învățătorilor”, propunea un program concret în acest sens. În primul rând, autoritatea executivă unională anula posibilitatea formării în termene reduse a cadrelor didactice fără studii medii și stabilea tipurile de instituții de învățământ superior cu dreptul de a forma personal de înaltă calificare în domeniul pedagogic³. Hotărârea respectivă statua faptul că în Uniunea Sovietică personalul didactic poate fi pregătit în institute pedagogice, învățătoarești și în școli pedagogice – fiecare tip de instituție de învățământ pedagogic trebuia să aibă aceeași structură. Institutele pedagogice erau împărțite în trei grupe. Cele din prima și a doua grupă se constituiau din câte șase facultăți, cele din grupa a treia – din câte trei facultăți. Institutele învățătoarești, însă, urmau să aibă câte trei secții: secția de istorie și filologie, cea de fizică și matematică și secția de geografie și științele naturii. De asemenea, pentru fiecare grup de instituții de învățământ pedagogic era indicat un minim de catedre, săli de clasă și laboratoare. Hotărârea menționată mai fixa pentru fiecare categorie de instituții câte un plan anual de admitere a studenților la anul I și, în același timp, extindea dreptul de organizare a doctoratului (aspiranturii) pentru domeniu pedagogic asupra mai multor institute pedagogice. În așa

² *Мы должны учить всех детей и учить хорошо, несмотря на сложность военного времени.* В: Отечественная и зарубежная педагогика, 2015, nr. 2 (23), pp. 66-92. Disponibil: <https://cyberleninka.ru/article/n/my-dolzheny-uchit-vseh-detey-i-uchit-horoshho-nesmotrya-na-slozhnost-voennogo-vremeni> (accesat la 14.09.2020).

³ *Об улучшение дела подготовки учителей: постановление СНК СССР № 2088 от 20 августа 1945 г.* В: Народное образование. Основные постановления, приказы, инструкции. Москва, Учпедгиз, 1948, с. 375-376.

mod, prin hotărârea din 20 august 1945, statul sovietic a creat un sistem centralizat și unic de pregătire a învățătorilor de clasele a I-IV și a V-X pentru sistemul său educațional.

Eforturile guvernului sovietic⁴ însă nu au permis restabilirea învățământului școlar în măsura în care și-ar fi dorit-o autoritățile de stat și de partid. Distrugerile și pierderile umane din timpul războiului, precum și haosul postbelic au adus în sala de clasă la începutul anului de învățământ 1945/1946 puțin peste 26 de milioane de elevi, un număr ce constituia doar 69% din numărul școlărilor din anul 1940/1941 și circa 1 milion de cadre didactice, adică 86% din resursa educațională umană antebelică (*tabel 1*).

Situația învățământului era și mai gravă în RSS Moldovenească, republică restabilită după reanexarea Basarabiei în primăvara anului 1944 și odată cu reinstaurarea sa, regimul a demarat și procesul de restabilire/creare a sistemului educațional sovietic și a rețelei de școli de toate nivelele. În conformitate cu statisticile sovietice, către 15 iulie 1944, Comisariatul Poporului pentru Învățământ al RSS Moldovenești reușise să refacă 877 de școli în „raioanele eliberate”, inclusiv 699 de școli primare, 146 de școli de 7 clase și 32 de școli medii. Autoritățile moldovenești sovietice planificau să școlarizeze către 1 septembrie 1944 un număr de 170 438 de elevi, inclusiv 103 989 de copii în clasele primare, 51 985 de elevi în școlile cu 7 clase și 14 464 de elevi în școlile medii⁵.

Comisarul pentru învățământ al RSS Moldovenești era obligat printr-o hotărâre a Sovietului Comisarilor Poporului din 15 iulie 1944 „să încheie completarea cu cadre pedagogice a școlilor către ziua de 15 august 1944”⁶. Dar comisarul Macarie Radul s-a pomenit într-o situație ingrată, or, pe lângă războiul care a scos din sistemul educațional un număr considerabil de pedagogi, situația se complica în RSS Moldovenească și mai mult, căci persoanele care dețineau calificările necesare – și acestea foarte puține cantitativ (o bună parte s-a retras peste Prut odată cu armata și administrația română), pe deasupra nu corespundeau rigorilor educației sovietice.

Documentele sovietice nu ne oferă date despre vreun număr de învățători care urmau să asigure procesul didactic în școlile deschise în anul 1944 și statisticile oficiale sovietice nu prezintă vreo estimare cantitativă a cadre-

⁴ Au fost adoptate și alte măsuri care trebuiau să motiveze revenirea copiilor și a învățătorilor în școli. Pentru detalii: Постановлением ЦК СССР и ЦК ВКП(б) от 11 августа 1943 г. на 50% повышается заработная плата учителей начальной и средней школы

⁵ Arhiva Națională a Republicii Moldova (ANRM), Fond (F.) 2991, inventar (inv.) 1, dosar (d.) 2, fila (f.) 233-235.

⁶ *Ibidem*, f. 229.

lor didactice în republicile unionale după încheierea războiului⁷. În schimb, documentele emise de diverse autorități republicane începând cu anul 1944 indică numărul de învățători „care trebuie înscriși la cursurile de perfecționare” de scurtă durată. Suntem determinați să considerăm că autoritățile sovietice au reușit să angajeze în școlile din RSS Moldovenească pentru anul de învățământ 1944/1945 vreo 5 000 de persoane, or într-o hotărâre a Sovietului Comisarilor Poporului cu privire la pregătirea pentru anul școlar 1945/1946, se indică acest număr de cadre didactice care au trecut prin malaxorul cursurilor de pregătire de scurtă durată⁸. Numărul lor era insuficient pentru acoperirea posturilor vacante, iar despre calificarea lor putem să presupunem că era una insuficientă, din moment ce chiar autoritățile recunosc „pregătirea nesatisfăcătoare a majorității învățătorilor angajați în școli”⁹. Un alt argument care ne susține opinia este numărul și densitatea a tot felul de „cursuri de pregătire” sau/și „de perfecționare”: de o lună, de jumătate de lună, de trei luni, de jumătate de an, de un an etc., la care erau „invitați” cei angajați în instituțiile de învățământ public în această perioadă.

Nici reevacuarea din raioanele estice ale Uniunii RSS a profesorilor care au fost angajați până la război în RSS Moldovenească, nici repartizarea totală a absolvenților Institutului Pedagogic din Chișinău și ai celui învățătoresc din Tiraspol și nici învățătorii (de fapt, în document este indicat termenul „persoane”) trimiși de Comisariatul pentru Învățământ al RSFSR nu au reușit acoperire în anul școlar 1945/1946 necesarul de personal didactic în școlile Moldovei Sovietice¹⁰.

Constituția stalinistă, adoptată în anul 1936, acțiunea cărei s-a extins și asupra RSS Moldovenești, legifera obligativitatea învățământul primar de patru clase pentru toți cetățenii Uniunii RSS. Învățământul general (școala de șapte clase) și cel mediu (școala de 10 clase) era opțional și depindea în mare măsură de potențialul financiar al familiilor cetățenilor sovietici, care, pentru cea mai mare parte a lor, nu era unul în măsura să întrețină concomitent 4-5 copii la școală. Pe de altă parte, industrializarea sovietică determina un necesar de forțe de muncă muncitorești, astfel că cea mai mare parte a tinerilor, convinși de propaganda socialistă, alegeau să se angajeze la fabrici sau uzine, decât să continue școala. Iar după introducerea taxelor de studii

⁷ Vezi: *Народное хозяйство СССР в 1956 году*, Москва, 1956; *Народное хозяйство ССР в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг.* Статистический сборник, Москва, Информационно-издательский центр, 1990.

⁸ ANRM, F. 2848, inv. 22, d.12, ff. 145.

⁹ *Ibidem*, d. 14, f. 230-231.

¹⁰ *Ibidem*; ANRM, F. 2848, inv. 22, d.12, ff. 147.

în clasele a VIII-X ale școlilor medii sovietice¹¹, această treaptă a devenit și mai inaccesibilă pentru o bună parte a cetățenilor sovietici, mai ales că statul sovietic a dispus și mobilizarea tinerilor din orașe și sate în școlile de meserii și școlile de instruire în fabrici și uzine (FZO)¹². Abia peste 10 ani, în anul 1949, printr-un set de rezoluții ale autorităților unionale de stat și de partid, se va introduce învățământul obligatoriu și universal de șapte clase¹³. La 25 mai 1949, Biroul Comitetului Central al PC(b) al Moldovei și Sovietul Miniștrilor al RSS Moldovenești au aprobat hotărârea prin care, începând cu 1 septembrie 1949, se introducea învățământul obligator de șapte clase în 21 de raioane ale Moldovei Sovietice și învățământul obligator de 10 clase pentru locuitorii orașelor Chișinău, Tiraspol, Bălți, Bender, Soroca, Cahul și Orhei¹⁴. Hotărârea respectivă îl desemna pe ministrul învățământului drept responsabil pentru transferarea elevilor absolvenți ai clasei a IV-a în clasa a V-a a școlii de șapte clase și a absolvenților clasei a VII-a în clasa a VIII-a a școlilor medii din cele șapte orașe, precum și de crearea condițiilor necesare pentru organizarea studiilor acestor elevi – școli, cadre didactice, convingerea părinților să-și dea copiii în clasele mari, materiale didactice și altele.

Deși în hotărâre nu sunt indicate cheltuielile necesare pentru executarea ei, precum și alte implicații de ordin material și uman, din notele informative prezentate lui Gherasim Rudi, președintele Sovietului Miniștrilor al RSS Moldovenești de către Artiom Lazarev, ministrul învățământului, aflăm că ministerul planifica să desfășoare activități didactice în anul de studii

¹¹ În conformitate cu Hotărârea Sovietului Comisarilor Poporului al Uniunii RSS din 2 octombrie 1940, „Cu privire la stabilirea taxelor de școlarizare în clasele școlii medii și în instituțiile de învățământ superior din URSS și cu privire la modificarea procedurii de calcul al bursei”, elevii claselor a VIII-X ale școlilor medii care își făceau studiile în orașele Moscova, Leningrad și alte capitale ale republicilor unionale trebuiau să plătească o taxă anuală de studii în volum de 200 de ruble, iar cei care urmau studiile școlii medii în alte orașe, precum și în localități rurale – în volum de 150 ruble anual. Vezi: *Об установлении платности обучения в старших классах средних школ и в высших учебных заведениях СССР и об изменении порядка назначения стипендий, 2 октября 1940 г.* В: Собрание постановлений и распоряжений Правительства Союза Советских Социалистических республик, 1940, № 27, стр. 910-911. Disponibil: <http://istmat.info/node/18852> (accesat la 12.VII.2020)

¹² *О призыве городской и колхозной молодежи в ремесленные училища, железнодорожные училища и школы фабрично-заводского обучения, 2 октября 1940 г.* В: Собрание постановлений и распоряжений правительства Союза Советских Социалистических республик, 1940, № 25, стр. 841-843. Disponibil: <http://istmat.info/node/18822> (accesat la 12.VII.2020)

¹³ Сажин Д. П., *Правовое содержание всеобщего образования в советский период*. В: Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. Грамота, 2012, № 10 (24), ч. II, с. 163-167. (165) Disponibil: https://www.gramota.net/articles/issn_1997-292X_2012_10-2_39.pdf (accesat la 13.VII.2020)

¹⁴ ANRM, F. 2848, inv. 2, d. 52, ff. 356-363.

1949/1950 în 1155 de școli primare, 661 de școli de șapte clase și 104 școli medii. Conform afirmațiilor ministrului, majoritatea absolvenților claselor primare din raioanele vizate de hotărâre își continuau studiile în școala medie și în anii precedenți, astfel că pentru punerea în aplicare a hotărârii, estima ministrul, va fi nevoie de a reorganiza doar 20 de școli primare în școli de șapte clase, de a deschide 9 internate pentru 200 de elevi și de a mări numărul de clase cu 50 de unități pentru a-i putea înmatricula în clasa a V-a pe încă 2000 de copii¹⁵. În ce privește introducerea învățământului obligatoriu de 10 clase în cele 7 orașe ale RSS Moldovenești, ministrul considera că dacă se mai deschide o școală medie în orașul Tiraspol în anul 1949 (care și așa era în plan), cele 26 de școli medii din urbele nominalizate sunt suficiente pentru școlarizarea tuturor absolvenților clasei a VIII-a. Ministrul recomanda să se mărească numărul de elevi în clase, fără să deschidă alte școli medii¹⁶.

În aceste condiții, deficitul de cadre didactice pentru toate cele trei trepte ale învățământului general a luat proporții și mai mari. La 1 iulie 1949, în școlile din RSS Moldovenească erau angajați 12 840 de învățători, inclusiv absolvenții din acest an ai institutelor pedagogice, învățătoarești și ai școlilor pedagogice¹⁷. Deși în anul 1949 toți cei 807 absolvenți ai instituțiilor de învățământ pedagogic superioare ai școlilor pedagogice din RSS Moldovenească au fost repartizați în raioane, alții 265 de învățători au fost „importați” din diferite regiuni ale URSS¹⁸, în urma unui control asupra gradului de „pregătire a școlilor primare, de 7 clase și medii pentru noul an de învățământ” realizat în lunile iulie-august 1949 de Ministerul Controlului de Stat, autoritatea respectivă semnala un deficit de 1700 de învățători în școlile din Moldova Sovietică, inclusiv 860 de învățători pentru clasele primare, 751 de învățători pentru clasele V-VII și 89 de profesori pentru clasele VIII-X¹⁹. Nici măcar în școlile „din raioanele de hotar” și în cele medii moldovenești, care, în conformitate cu hotărârea ministerului de resort din 11 mai 1949, trebuiau asigurate în regim de urgență (în scopuri propagandistice) cu personal didactic, se menționa în nota informativă a Ministerului Controlului de Stat, nu au fost acoperite locurile vacante. „În școlile medii moldovenești, se indica în raportul respectiv, deficitul de profesori este 66 de persoane, inclusiv 27 profesori de fizică și matematică și 14 profesori de limba moldovenească”, iar în raioanele de hotar ale RSS Moldovenească

¹⁵ Arhiva Organizațiilor Social-politice din Republica Moldova (AOSPRM), F. 51, inv. 8, d. 400, ff. 4-6.

¹⁶ *Ibidem*, ff. 8-9.

¹⁷ AOSPRM, F. 51, inv. 8, d. 399, f. 31.

¹⁸ AOSPRM, F. 51, inv. 8, d. 63, f. 176. În anul 1948, în școlile din RSSM au fost repartizați 659 de învățători din alte republici ale URSS. În: ANRM, F. 288848, inv. 2, d. 49, ff. 8-9.

¹⁹ *Ibidem*, f. 58.

302 posturi de învățător de clasele primare și 104 posturi de profesor pentru clasele V-VII au rămas neacoperite și în anul de studii 1949/1950²⁰.

Deficitul numeric de cadre era doar una dintre probleme, or personalul angajat în școli avea și o pregătire profesională incertă și insuficientă. Despre calitatea procesului didactic putem judeca reieșind din faptul că cea mai mare parte a cadrelor didactice – circa 65% (8 345 persoane) aveau o experiență de muncă de la 1 la 5 ani și doar 1 767 de învățători aveau experiență mai mare de 10 ani²¹. Pe deasupra, soluționarea deficitului de cadre didactice prin supraîncărcarea normei a profesorilor angajați conducea la suprasolicitarea cadrelor didactice și la reducerea calității muncii lor. În unele școli, din cauza lipsei profesorilor nu se predau unele discipline școlare²². Nici chiar în raionul Chișinău școlile nu erau completate cu personalul necesar. Chiar dacă toate școlile din acest raion organizau procesul de învățământ în două schimburi și majoritatea învățătorilor au primit câte 1,5 norme didactice, totuși 17 posturi din școlile acestui raion rămâneau neacoperite în anul 1949/1950²³.

O bună parte a personalului pedagogic angajat în învățământ nu corespundea celor mai elementare rigori. Este simptomatic cazul raionului Bălți, expus în nota informativă „Cu privire la pregătirea școlilor din raion pentru anul de studii 1949-1950”, elaborată de către secretarul comitetului raional de partid. Acesta din urmă raporta lui Constantin Cernenko, șeful Secției propagandă și agitație a CC al PC(b) al Moldovei, că în noul an de învățământ 1949-1950, în cele 40 de școli care funcționează în raionul Bălți, sunt angajați 296 de învățători, printre care doar 6 persoane au diplomă de studii superioare, 30 de persoane au studii superioare incomplete, 96 de învățători au doar studii medii, iar 164 de cadre didactice nu au terminat nici măcar școala medie²⁴. Această lipsă de formare profesională a persoanelor angajate în învățământ provoca situații supărătoare și jenante și eroda autoritatea profesiei de pedagog. În raportul menționat mai sus, secretarul de partid al raionului Bălți, pentru a-și consolida pretențiile, povestește despre o persoană angajată pe post de profesor în școala de șapte clase din satul Alexandreni, care „a absolvit colegiul de morărit. Anul trecut acesta /Pecerschii/ împreună cu învățătorul t. Bernștein au încercat să rezolve o problemă timp de 4 luni, dar așa și nu au putut să o rezolve, deși elevii au rezolvat aceeași problemă timp de jumătate de oră”²⁵.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ AOSPRM, F. 51, inv. 8, d. 399, f. 31; ANRM, F. 2848, inv. 2, d. 49, ff. 8-9.

²² AOSPRM, F. 51, inv. 8, d. 63, f. 176.

²³ *Ibidem*, f. 184.

²⁴ AOSPRM, F. 51, inv. 8, d. 400, f. 91.

²⁵ *Ibidem*.

În primii ani de după război, misiunea de a pregăti cadre didactice calificate pentru învățământul din RSS Moldovenească era pusă în seama celor trei instituții de învățământ superior, o parte restabilite și altă parte create în anii 1944-1945 și a celor șapte instituții de învățământ mediu de specialitate. Astfel, Institutul Pedagogic din Chișinău a fost reevacuat din orașul Buguruslan, reg. Orenburg²⁶, în primăvara anului 1944, Institutul Învățătoresc de la Tiraspol a fost restabilit în vara anului 1944²⁷ și Institutul Învățătoresc din Bălți, cu două facultăți, a fost deschis în vara anului 1945²⁸. În ce privește instituțiile de învățământ mediu de specialitate, începând cu primăvara anului 1944, în RSS Moldovenească au fost organizate 7 școli pedagogice în orașele Tiraspol, Orhei, Călărași, Bender, Soroca, Bălți și Cahul²⁹. În general, în conformitate cu reglementările sovietice postbelice, institutele pedagogice pregăteau profesori pentru școlile medii, cele învățătoarești – pentru școala de șapte clase și școlile pedagogice – cadre didactice pentru învățământul primar³⁰.

Tabelul 2.

Evoluția cantitativă a contingentelor de studenți ale instituțiilor de învățământ superior pedagogic din RSS Moldovenească. 1944-1949

Instituția	An de învățământ		Număr de studenți									
			1944-1945		1945-1946		1946-1947		1947-1948		1948-1949	
	Total	Absol.	Total	Absol.	Total	Absol.	Total	Absol.	Total	Absol.	Total	Absol.
Institutul Pedagogic din Chișinău	384	25	404	41	415	103	445	75	562	79		
Institutul Învățătoresc din Tiraspol	206	-	206	105	251	122	289	209	339	150		
Institutul Învățătoresc din Bălți	-		97		150		150		352	125		
Total	590		707	82	816	258	884	284	1253	354		

Tabel elaborat în baza documentelor din: ANRM, F. 1961, inv. 1, d. 6, f. 37; d. 33, f. 12; d. 56, f. 10b; d. 78, f. 17; ANRM, F. 2848, inv. 2. d. 71, f. 183-184; d. 49,

²⁶ ANRM, F. 2991, inv. 1, d. 2, f. 221 (a).

²⁷ ANRM, Filiala Tiraspol, F. 225, inv. 1, d. 1, f. 1; ANRM, F. 2991, inv. 1, d. 2, f. 222.

²⁸ ANRM, F. 2848, inv. 22, d. 12, ff. 12-13.

²⁹ *Ibidem*, d. 32, f. 282.

³⁰ *Об улучшение дела подготовки учителей: постановление СНК СССР № 2088 от 20 августа 1945 г.* В: Народное образование, Основные постановления, приказы, инструкции, Москва: Учпедгиз, 1948, с. 375-376.

ff. 8-9; ANRM, F. 3143, inv. 1, d. 24, f. 1-1-verso; d. 63, f. 3-4; ANRM. Filiala Tiraspol, F. 225, inv. 1, d. 3, f. 1; d. 39, f. 27; d. 54, f. 7; ANRM, F. 3021, inv. 5, d. 3, ff. 8, 9; d. 48, ff. 95, 96a; d. 49, ff. 1; AOSPRM, F. 51, inv. 2, d. 150, f. 20; inv. 3, d. 242, ff. 3, 29; d. 267, ff. 2, 10, 81; inv. 4, d. 332, f. 42.

Pe parcursul primilor cinci ani de funcționare, instituțiile de învățământ superior pedagogic au realizat o activitate intensă de motivare și de atragere a absolvenților școlilor medii să se înscrie la specialitățile pedagogice, dar nici în unul dintre cei 5 ani de după război, institutele respective nu au reușit să îndeplinească planul de admitere fixat de autoritățile statului pentru fiecare specialitate în parte³¹. Astfel că numărul studenților la specialitățile pedagogice nu a crescut spectaculos în cei cinci ani (*tabel 2*), iar deficitul de cadre didactice era sortit să rămână unul cronic în RSS Moldovenească³². Și mai puțini studenți ajungeau să absolve instituțiile pedagogice, deși durata studiilor la institutele învățătorești era de doar doi ani. Abandonul studiilor înjumătățea de multe ori numărul de studenți în grupele academice, fenomenul fiind mult mai spectaculos pentru anul I. Reprezentantul Gosplanului URSS în RSS Moldovenească explica autorităților unionale într-o notă informativă elaborată în toamna anului 1947 motivele abandonului instituțiilor de învățământ superior de către studenți, menționând că o bună parte a studenților renunță la studii din cauza condițiilor materiale foarte proaste, „mai ales cele din primăvara anului 1947”, iar altă parte a studenților abandonează din cauza neresușitei academice³³. Fenomenul a fost unul specific învățământului superior moldovenesc încă mulți ani. Cei mai mulți studenți de la anul I (13,9%) care au abandonat studiile în primul semestru al anului de învățământ 1948/1949 erau de la instituțiile de învățământ superior pedagogic³⁴.

Numărul absolvenților acestor instituții era și mai mic (*tabel 2*), or, în afara pierderii unui număr impresionat de studenți pe parcursul anilor de studii prin abandon, cauza fenomenului se explica și prin exmatricularea studenților din ultimul an de studii din cauza nesușinerii examenelor de stat (examene de absolvire)³⁵. De exemplu, din cei 91 de studenți de la anul IV care urmau să absolve Institutul Pedagogic din Chișinău în anul 1946, doar 67 au susținut cu succes examenele de absolvire și au luat diplome

³¹ ANRM, F. 3021, inv. 5, d. 49, ff. 1-2.

³² Pentru detalii: Liliana Rotaru, *Raportul național și social al abandonul universitar în RSS Moldovenească în primii ani de după război*. În: *Perspectivile și problemele integrării în spațiul european al cercetării și educației*, Cahul: US „B. P. Hasdeu”, 2017, pp. 238–243.

³³ ANRM, F. 3021, inv. 5, d. 49, f. 2.

³⁴ *Ibidem*, d. 623, f. 1.

³⁵ ANRM, F. 3021, inv. 5, d. 49, f. 2.

de studii superioare³⁶. În ce privește institutele învățătoarești, situația era și mai critică: cele două institute învățătoarești din RSS Moldovenească au realizat planul de absolvire în anul 1949 în proporție de 69,3%³⁷. Pentru că instituțiile de învățământ superior pedagogic erau inapte să asigure întregul necesar de învățători, Sovietul Miniștrilor al URSS a emis la 1 februarie 1949 o hotărâre prin care obliga Ministerul Învățământului al Uniunii Sovietice să repartizeze la muncă în școlile medii nu mai puțin de 50% din absolvenții universităților de la specialitățile istorie, limbi și literaturi, geografie, biologie și nu mai puțin de 20% de la specialitățile fizică și matematică³⁸. Ținând cont de faptul că Universitatea de Stat din Chișinău s-a înființat în anul 1946, în vara anului 1949 studenții admiși în anul I în 1946 erau de abia promovați în anul IV. Astfel, în anul de învățământ 1948/1949, în anul IV, la Facultatea de Istorie și Filologie erau înmatriculați 70 de studenți, și la Facultatea de Fizică și Matematică – 20³⁹. Celelalte facultăți ale Universității nu aveau studenți la anul IV de studii. Chiar dacă admitem că toți studenții au susținut examenele de absolvire și au primit diplome, cei 35 de profesori de istorie și limbă și literatură rusă și limbă și literatură moldovenească și cei 4 profesori de fizică și matematică care ar fi trimiși în școlile medii nu soluționau problema deficitului de personal didactic din școlile medii ale RSS Moldovenești.

Deschiderea Institutului Învățătoresc la Soroca

În condițiile în care și așa numărul de absolvenți ai instituțiilor de învățământ superior pedagogic din RSS Moldovenească nu putea acoperi necesarul de cadre didactice pentru rețeaua de școli de șapte clase și medii, introducerea învățământului obligator de șapte clase în localitățile rurale și a celui mediu în cele urbane făcea să crească și mai mult deficitul de profesori școlari, periclitând procesul didactic și realizarea misiunii școlii în societatea sovietică.

Prin hotărârea menționată mai sus, „Cu privire la pregătirea cadrelor didactice pentru școlile de șapte clase și cele medii”, Sovietul Miniștrilor al Uniunii RSS indica ministerelor învățământului din republicile unionale să identifice posibilitatea transformării unor școli pedagogice în institute învățătoarești cu scopul de a pregăti în regim de urgență învățători pentru clasele V-VII din republicile respective⁴⁰. La 24 iulie 1949 Sovietul Miniștrilor al URSS a dispus autorităților RSS Moldovenești să deschidă în orașul Soroca

³⁶ ANRM, F. 3021, inv. 5, d. 3, f. 8.

³⁷ *Ibidem*, d. 49, f. 2.

³⁸ ANRM, F. 2992, inv. 1, d. 47, f. 3.

³⁹ ANRM, F. 3186, inv. 1, d. 68, f. 77.

⁴⁰ ANRM, F. 2992, inv. 1, d. 47, f. 4.

„un institut învățătoresc de stat moldovenesc”⁴¹. La mai puțin de două luni (6.IX.1949), Sovietul Miniștrilor al RSS Moldovenești a hotărât să reorganizeze școala pedagogică din Soroca într-un „institut învățătoresc moldovenesc cu durata de studii de doi ani de la 1 septembrie 1949”⁴². Elevii de la secția cu frecvență și cei de la frecvență redusă ai școlii pedagogice din Soroca au fost transferați în alte instituții de învățământ mediu de specialitate din RSS Moldovenească.

Autoritatea centrală republicană stabilea pentru noul institut învățătoresc un plan anual de admitere de 200 de persoane „din contul reducerii planurilor de admitere la școlile pedagogice din republică”⁴³. Ministrul învățământului al RSS Moldovenească era obligat să asigure realizarea planului de înmatriculare prin „admiterea absolvenților școlilor medii” la institutul din Soroca, deoarece planul de admitere în instituțiile de învățământ superior pedagogic din RSS Moldovenească era de 705 persoane, în timp ce doar 500 de persoane au absolvit în anul 1949 școlile medii moldovenești⁴⁴, Ministrului învățământului i se recomanda să identifice 60 de învățători de clasele primare care aveau doar studii medii și „să-i trimită la studii” la institutul din Soroca⁴⁵. Pentru a nu descoperi posturile din școlile de unde învățătorii vor fi „trimiși la studii”, autoritatea republicană ordona ca 50% dintre studenții anului III ai fostei școli pedagogice din Soroca „să fie trimiși la muncă” în locul celor care au fost „trimiși la studii”. Studenții anului III ai școlii pedagogice trimiși să-i înlocuiască pe cei înmatriculați la Institutul Învățătoresc din Soroca trebuiau transferați la secția cu frecvență redusă a aceluiași Institut, pentru a realiza planul de admitere și la această formă de învățământ. Deoarece hotărârea Sovietului Miniștrilor al RSS Moldovenești a fost aprobată la 6 septembrie 1949, iar anul de învățământ în sistemul educațional sovietic începea la 1 septembrie, autoritatea republicană dispunea transferarea începutului anului de învățământ pentru Institutul Învățătoresc din Soroca de la 1 la 15 septembrie 1949, precum și extinderea perioadei de admitere la această instituție până la 5 septembrie.

În raportul pentru primul an de activitate al Institutului Învățătoresc din Soroca, se menționează că direcția și cadrele didactice au realizat acțiuni intense de promovare și admitere a studenților încă din luna august 1949⁴⁶. Dar perioada foarte scurtă pentru a face cunoscută existența acestui institut și

⁴¹ ANRM, F. 2848, inv. 2, d. 160, f. 23.

⁴² *Ibidem*, inv. 22, d. 76, ff. 150-153; *Ibidem*, F. 2991, inv. 5, d. 36, f. 1.

⁴³ *Ibidem*, inv. 22, d. 76, ff. 150-153

⁴⁴ *Ibidem*, inv. 2, d. 72, f. 17.

⁴⁵ *Ibidem*, inv. 22, d. 76, ff. 150-153

⁴⁶ ANRM, F. 2991, inv. 5, d. 36, f. 3.

pentru a convinge cât mai multe persoane să depună dosarele, pe de o parte, și numărul mic în general de absolvenți de școli medii în RSS Moldovenească, pe de altă parte, nu au permis îndeplinirea planului de admitere stabilit de autorități. Drept rezultat, direcția Institutului, organizând activitatea de înmatriculare, a întâmpinat mari dificultăți în sensul completării contingentului de studenți. Conform planului de admitere, în anul 1949/1950 Institutul Învățătoresc de la Soroca trebuia să înmatriculeze la anul I, în cinci secții (Limba și literatură moldovenească, Limba și literatură rusă, Fizică și matematică, Științe ale naturii și geografie și Istorie), 200 de persoane. Către începutul anului de studiu, comisia de admitere a Institutului a reușit să realizeze planul cu doar aproape 65%, înmatriculând doar 131 de persoane⁴⁷. Studenții, admiși în primul an, erau distribuiți diferit la cele cinci secții ale Institutului. Dacă, de exemplu, la Secția de limbă și literatură moldovenească au fost înmatriculați doar 17 studenți, planul de stat fiind realizat cu mai puțin de 35%, atunci la Secția de limba și literatura rusă planul a fost depășit cu peste 30% (Tabel 3).

Tabelul 3.

Dinamica contingentului de studenți al Institutului Învățătoresc din Soroca în anul de învățământ 1949-1950⁴⁸

Secția	Planul de admitere	Admiși de facto	Inclusiv moldoveni	Înmatriculați pe parcursul anului			Au abandonat				Total la sf. anului
				În total	inclusiv		În total	Motiv de boală	Nereușită academică	Alte cauze	
					Veniți din alte instituții	Admitere suplimentară					
Limba și literatura moldovenească	50	17	17	2	-	2	4	1	1	2	15
Fizică și matematică	50	21	14	-	-	-	3	1	-	2	18
Științe ale naturii și geografie	25	21	15	2	2	-	3	1	-	2	20
Istorie	25	10	7	2	2	-	2	-	-	2	10
Limba și literatura rusă	50	62	-	9	1	8	8	-	-	8	63
TOTAL	200	131	53	15	5	10	20	3	1	16	126

⁴⁷ ANRM, F. 2991, inv. 5. d. 36, f. 8.

⁴⁸ *Ibidem*.

Pentru organizarea Institutului Învățătoresc de la Soroca și, ulterior, a activităților pentru care a fost înființat, în calitate de director a fost numit fostul șef al Catedrei de marxism-leninism a Conservatorului din Chișinău, Alexandr Procopovici Bannik⁴⁹; după cum aprecia adjunctul său, acesta „se credea împărat și se comporta mojicește cu angajații Institutului”⁵⁰. În funcția de director adjunct pentru activitate didactică a fost desemnat Fiodor Petrovici Uler, iar director adjunct pentru învățământul cu frecvență redusă – T. F. Popovici.

Procesul didactic în cele șase grupe academice în care au fost organizați cei 131 de studenți ai Institutului urma să fie asigurat în mare parte⁵¹ de cele 14 persoane din statele de funcție ale școlii pedagogice din Soroca, transferate în 1949 la Institutul Învățătoresc. Niciunul dintre foștii profesori ai școlii pedagogice, care s-au pomenit peste noapte avansați într-o instituție de învățământ superior, nu deținea vreun grad științific sau titlu științifico-didactic. Majoritatea lor aveau studii în instituții sovietice și doar Maria Bulat, profesoară de geografie, era absolventă a Universității din Iași, iar Vasiliu Coren își încheiase studiile superioare înainte de revoluția din 1917⁵². Personalul didactic din școala pedagogică nu putea acoperi necesitățile noii instituții de învățământ superior. Astfel că direcția Institutului a identificat și angajat prin cumul mai multe persoane din organizațiile și școlile din Soroca: directorul școlii medii din Soroca (Malețchii – în document nu este indicat prenumele) a fost invitat pentru predarea disciplinelor *Literatura rusă veche, Folclorul rus și Literatura universală* la Secția de limba și literatură rusă, iar secretarul redacției gazetei raionale (Lerner) și o învățătoare din școala medie rusă (Hvorova) au fost angajați pentru a asigura predarea unor discipline ca *Bazele statului sovietic și Istoria lumii antice* studenților de la Secția istorie. Și la Soroca, tot așa ca în celelalte orașe universitare, era deficit de personal didactic de toate calificările, și nu doar de disciplinele socio-umaniste, care trebuiau predate în spiritul ideologiei sovietice. Directorul Institutului, A. P. Bannik, înregistra în raportul instituției pentru primul

⁴⁹ Bannik Alexandr Procopovici (n. 1891), ucrainean, membru al PC(b), absolvent al cursurilor de doi ani de studiere a marxism-leninismului ale CC al PC(b) din toată Uniunea. În anul 1945, prin ordinul Secției cadre a CC al PC(b) al Moldovei, a fost numit șef al Catedrei de marxism-leninism a Conservatorului de Stat din Chișinău. În: ANRM, F. 3050, inv. 1a, d. 4, f. 10.

⁵⁰ AOSPRM, F. 121, inv. 69, d. 2, f. 74 verso.

⁵¹ Doar profesorul de muzică Dubimski (în document nu este indicat prenumele) a fost eliberat din funcție în februarie 1950, dar în luna ianuarie a aceluiași an, I. V. Gnedovscaia a fost angajată pe postul de lector superior pentru predarea limbii și literaturii ruse. În: ANRM, F. 2991, inv. 5, d. 36, f. 6.

⁵² ANRM, F. 2991, inv. 5, d. 36, f. 6.

an de activitate că și „pentru predarea unor discipline la secția de fizică și matematică a angajat prin cumul cadre didactice de la tehnicumul agricol din oraș, iar medicul policlinicii orășenești tov. Goihan a fost angajat să-i învețe pe viitorii pedagogi *Igiena școlară*”⁵³.

Structura etnică a corpului didactic al Institutului Învățătoresc de la Soroca reflecta în mare parte varietatea etnică a raioanelor din nordul RSS Moldovenești după cel de-al Doilea Război Mondial: șase cadre didactice au fost înscrise „moldoveni” în statele Institutului, trei persoane – „ruși”, trei „evrei”, un „ucrainean” și un cadru didactic înregistrat în categoria „alte etnii”. În ce privește apartenența politică a corpului didactic al Institutului de la Soroca nu era unul tocmai „sănătos” din punctul de vedere al autorităților de partid: doar patru cadre didactice erau membri de partid, ceilalți 10 fiind apartinici⁵⁴, astfel că Florea, secretarul organizației primare de partid, a propus drept obiectiv pentru anul 1950 „să studieze cadrele sistematic” și „să educe comuniști tineri” în scopul măririi numărului de membri ai organizației Institutului⁵⁵. O parte a corpului didactic al Institutului erau localnici, dar cei care au fost „trimiși” la Soroca aveau nevoie de apartamente de locuit. Direcția Institutului s-a adresat către CC al PC(b) al Moldovei cu solicitarea de a indica consiliului orășenesc Soroca să le găsească câteva apartamente. Pentru că Comitetul Central a sugerat administrației Institutului să se descurce din fondurile proprii, aceasta a decis să transforme una dintre clădirile proiectate pentru căminul studentesc în apartamente pentru profesori⁵⁶.

Pentru organizarea și buna desfășurare a procesului de învățământ, Institutului i-au fost transmise toate imobilele școlii pedagogice din Soroca, care includea 6 edificii – toate aflate în curtea instituției. Corpul principal de studii, cu 5 săli de clasă, 7 cabinete didactice, 3 încăperi administrative și cancelaria, se afla în clădirea fostei cărmuiri a Zemstvei din Soroca. Totodată, Consiliul orășenesc din Soroca a distribuit Institutului două clădiri – cea a fostei sinagogi din Soroca și cea a Agenției Interraionale a Mătășii – pentru organizarea căminelor studentești. Una dintre clădiri, cu o capacitate de 60 de locuri de cazare, urma a fi transformată în cămin pentru fete, iar cealaltă, de pe str. 28 Iunie colț cu str. Lenin, cu 50 de locuri de cazare – în cămin pentru băieți⁵⁷. Dar pentru că aceste construcții se aflau în stare ruinată și

⁵³ ANRM, F. 2991, inv. 5, d. 36, f. 7.

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ AOSPRM, F. 121, inv. 69, d. 1, f. 22.

⁵⁶ *Ibidem*, d. 2. ff. 89, 91.

⁵⁷ ANRM, F. 2991, inv. 5, d. 36, f. 4.

necesitau investiții serioase, ele nu au putut fi reparate⁵⁸ și circa 50% dintre studenți erau cazați la gazde particulare în satul Bujărăuca și în partea de sus a Sorociei⁵⁹.

• Blocul de studii al Institutului Învățătoresc de la Soroca. 1949-1953

În altă clădire din curtea Institutului se aflau biblioteca cu sala de lectură și câteva aule. Tot aici, la începutul anului 1950, s-a deschis Secția cu frecvență redusă. Cu excepția blocului de studii, celelalte edificii nu corespundeau destinației, or ultimele fuseseră construite drept case de locuit. Cu toate acestea, direcția Institutului a reușit să transforme 12 încăperi ale clădirilor pe care le administra în clase de studii, care erau destul de mici și doar trei aule aveau o capacitate de 40 de persoane.

Mai multe dintre clădirile sau părți ale clădirilor care aparțineau Institutului erau ocupate în toamna anului 1949 de diferite instituții și organizații ale statului. Cu toate că Sovietul Miniștrilor al RSS Moldovenești a dispus eliberarea acestor clădiri și spații către începutul anului de studii⁶⁰, acestea au rămas încă mult timp în folosința altor proprietari, împiedicând astfel organizarea și realizarea procesului didactic. Astfel, Institutul era asigurat cu inventar sportiv în cantitatea necesară pentru realizarea lecțiilor de educației

⁵⁸ AOSPRM, F. 121, inv. 69, d. 2. f. 73.

⁵⁹ *Ibidem*, ff. 89, 91.

⁶⁰ AOSPRM, F. 51, inv. 9, d. 9, ff. 197-201.

fizică, a secțiilor și competițiilor sportive, dar faptul că sala de sport a rămas mai bine de doi ani ocupată de arhiva Ministerului de Interne făcea imposibilă organizarea lecțiilor de educație fizică sau a altor activități sportive. De asemenea, Institutului i-au fost transmise în folosință două camioane și un automobil, dar direcția Institutului nu le putea folosi pentru că atelierele școlare erau ocupate de garajele Direcției orășenești a comerțului și după trei ani de la transmiterea acestor spații Institutului⁶¹. Mai mult decât atât, „zgomotul pe care îl produc mașinile Direcției orășenești a comerțului încurcă la desfășurarea procesului didactic”⁶².

Înființarea precipitată a Institutului a determinat calitatea studenților admiși și, respectiv, calitatea organizării și realizării procesului de studii în primul an de activitate. În încercarea de a apropia cifrele admiterii de cele ale planului de stat pentru anul 1949/1950, Direcția Institutului din Soroca a admis în anul I un contingent destul eterogen după nivelul de studii și pregătire prin școala generală. În baza declarațiilor din dosarele candidaților la studii, statisticile elaborate de funcționarii Institutului indicau faptul că 32 dintre cei 131 de studenți admiși la anul I au absolvit școala medie în anul 1949, dar profesorii menționau despre aceștea că „au multe lacune în pregătirea lor generală”⁶³. O bună parte a studenților absolviseră școala medie mai devreme, unii chiar înainte de război și, „în mod firesc, uitaseră cam multe din cele studiate în școală”. Alte 60 de persoane erau absolvenți de tehnicumuri (școli medii de specialitate în sistemul educațional sovietic) de biblioteconomie, agricole, de școli de felceri și moașe⁶⁴, iar studiile în aceste tip de școli „le-au oferit formare profesională, aceste persoane fiind mai puțin pregătite în domeniul științelor fundamentale”⁶⁵. Încă trei persoane admise la Institut în anul 1949 erau absolvenți de gimnaziile românești – „instituții burgheze”, care nu corespundeau rigorilor educației sovietice. Aproape toți studenții au indicat în cererile de participare la concursul de admitere un nivel de studii care corespundea regulilor de admitere în instituturile învățăto-rești, însă mai mulți dintre ei nu au depus și probe în acest sens. Directorul adjunct Uler menționa în luna mai 1950 că doar 48 de studenți au în dosarele lor originalele atestatelor de studii medii, alții au depus „tot felul de certifica-

⁶¹ ANRM, F. 2991, inv. 5, d. 49, f. 6; d. 60, f. 3.

⁶² AOSPRM, F. 51, inv. 9, d. 9, ff. 197.

⁶³ Diferența de vârstă a studenților din contingentul admis în anul 1949 era foarte mare: 8 persoane aveau vârste între 29 și 32 de ani; 33 de persoane – între 25 și 28 de ani; 78 de studenți aveau vârste între 19 și 23 de ani și doar 7 studenți aveau 18 și mai puțini ani. În: ANRM, F. 2991, inv. 5, d. 49, f. 8, 23.

⁶⁴ ANRM, F. 2991, inv. 5, d. 36, f. 8.

⁶⁵ *Ibidem*, d. 49, f. 7-8.

te, unul mai dubios decât altul”, iar „mulți au fost admiși în baza unor documente fictive, așa-numitele certificate nr. 7 și 8, eliberate de secțiile raionale de învățământ din raioanele unde și-au făcut studiile aceste persoane”⁶⁶. Carența generală a contingentului de studenți admiși în anul 1949 era, după cum considera directorul Institutului, „puțina știință de carte, în general, și pregătirea insuficientă la matematică, în mod special”⁶⁷.

• *Studenți ai Institutului Învățătoresc de la Soroca în fața blocului de studii.*
Din colecția lui Vadim Șterbate

Aceste, dar și alte „prerechizite” ale studenților înmatriculați în vara lui 1949 au imprimat un anumit specific întregului proces didactic, organizat și desfășurat la Institutul Învățătoresc din Soroca în anul de studii 1949/1950. Studenții înmatriculați în anul I au fost repartizați în grupe academice: două grupe la specialitatea limba și literatura rusă și câte o grupă la specialitățile limba și literatura moldovenească, fizică și matematică, științe ale naturii și geografie și istorie⁶⁸. În legătură cu faptul că anul de învățământ a început cu două săptămâni mai târziu, Direcția Institutului a încălcat ordinul Ministe-

⁶⁶ AOSPRM, F. 121, inv. 69, d. 2, f. 44-45.

⁶⁷ ANRM, F. 2991, inv. 5, d. 49, f. 8.

⁶⁸ *Ibidem*, d. 36, f. 8.

rului Învățământului Superior al URSS cu privire la raționalizarea orarului lecțiilor în instituțiile de învățământ superior. În locul celor șase ore academice, cât prevedea norma pentru o zi, orarul lecțiilor din primul semestru al anului 1949/1950 a fost completat cu încă două, pentru a recupera cele 15 zile⁶⁹. În afara orelor, întreaga activitate a corpului didactic al Institutului în primul an era focusată pe studierea materialului pe care îl aveau de predat studenților și pregătirea pentru lecții, or cei mai mulți dintre profesori nu aveau experiență de muncă într-o instituție superioară de învățământ. Astfel, studenții Institutului de la Soroca au fost mai puțin implicați în activități extracurriculare: în lipsa unei săli de sport, secțiile sportive nu au desfășurat activități, iar cercurile științifice, organizate la toate catedrele, au avut o activitate formală și lipsită de intensitate, aceasta reducându-se la citirea câtorva referate pe parcursul întregului an academic⁷⁰. Pe de altă parte, din cauza lipsei de cadre didactice, unele discipline academice nici nu s-au predat în semestrul I, „dar nici nu au fost înlocuite cu altele”⁷¹.

Cu toate acestea, profesorii considerau că studenții nu depun suficient de mult efort pentru pregătirea pentru ore și chiar de sunt monitorizați de Secția studii, catedre, organizația de partid, cea comsomolită și sindicală, studenții manifestau un comportament pueril și lipsit de seriozitate: absentau la ore, întârziu la lecții, destabilizau procesul didactic în timpul lecțiilor prin comportamente neadecvate etc.⁷². Discutând despre rezultatele activității didactice în primul semestru al anului 1949/1950, membrii organizației primare de partid a Institutului de la Soroca menționau că „unii studenți au ajuns întâmplător la institut” și că „anumiți studenți, cum ar fi unii de la secția de fizică și matematică, au venit la institut doar ca să petreacă timpul aici”, având în vedere nivelul nesatisfăcător al pregătirii lor anterioare, dar și lipsa de efort și perseverență de a depăși acest nivel. Lectorul E. B. Șulman, exemplificându-și afirmația, susținea că „studentul Svist, incapabil să răspundă la seminarele la disciplina Istoria URSS, a ajuns să mă implor să-i dau o notă”⁷³. Este interesant faptul că în raportul direcției instituției cu privire la abandonul studiilor de către studenții înmatriculați în anul 1949, doar unul dintre cei 20 de studenți care au abandonat a lăsat facultatea din cauza nereușitei academice, majoritatea fiind incluși în rubrica „alte cauze” (*tabel 3*). Această din urmă rubrică ascundea, de fapt, cauzele reale ale abandonului academic din această perioadă. Deși în rapoartele

⁶⁹ ANRM, F. 2991, inv. 5, d. 36, f. 14.

⁷⁰ *Ibidem*, f. 9, 15-16.

⁷¹ AOSPRM, F. 121, inv. 69, d. 2, f. 45.

⁷² *Ibidem*, f. 28.

⁷³ *Ibidem*, ff. 4-5.

Ministerului Învățământului al RSS Moldovenești oferite direcției unionale de statistică se indica faptul că 112 studenți din cei 131 admiși la Institut primesc bursă⁷⁴, procesul-verbal al adunării organizației de partid amintite mai sus înregistrează alarmarea comuniștilor pentru că „unii studenți vor să plece din Institut, motivând că fără bursă ei nu au posibilitatea să continue studiile. La facultatea de istorie vom rămâne în semestru II cu 7-8 persoane”⁷⁵. Și directorul institutului A. P. Bannik menționa, în raportul pentru anul 1949/1950, că cea mai mare parte a studenților au abandonat studiile din cauza sărăciei – lipsurile materiale și financiare făceau imposibile studiile superioare pentru o bună parte a tinerilor din RSS Moldovenească.

Puțina pregătire pentru predarea într-o instituție de învățământ superior, asociată cu efortul de păstrare a contingentului, a generat fenomenul evaluării subiective a studenților și mărirea nejustificată a notelor pe care le dădeau studenților la examenele din sesiune. Directorul adjunct al Institutului a avertizat cadrele didactice asupra supraaprecierii unor studenți: „Studenta Lipsman cerșește nota „5” la fizică, în timp ce nu are nici cunoștințe elementare din această știință. Susținând repetat examenul la fizică, am propus lectorului Țonea să-i pună câteva întrebări din chimie. Deși studentă urmează studiile la secția de științe ale naturii și geografie, ea nu cunoaște nici lucrurile elementare din acest domeniu. [...] acest exemplu demonstrează că lectorii din institut majorează peste măsură notele studenților”⁷⁶.

O piedică importantă în procesul de studiu era necunoașterea sau slaba cunoaștere a limbii ruse de către studenții „moldoveni” și predarea mai multor discipline în limba rusă de către profesori „importați” în RSS Moldovenească din alte republici ale URSS. Arhivele din Republica Moldova nu păstrează statele de funcțiune ale Institutului Învățătoresc de la Soroca pentru anul 1949/1950 și putem restabili doar parțial numele cadrelor didactice care au asigurat procesul didactic în acest an. Pe lângă profesorii de la Catedra de limbă și literatură moldovenească, N. A. Corcinschii și R. I. Perelman, putem restabili că printre cadrele didactice care cunoșteau și predau în limba română era Maria Bulat, absolventă a Universității din Iași și profesoară de geografie. Profesorii care predau în limba rusă și, probabil, nu cunoșteau limba română erau, de exemplu, ambii profesori de educație fizică, M. I. Ermolenco (absolvent al Institutului Unional de Educație Fizică din Moscova în anul 1948) și V. G. Vengrjanovski (absolvent al Tehnicumului de Educație Fizică din Rostov în anul 1937), care au venit în

⁷⁴ ANRM, F. 3021, inv. 5, d. 623, f. 39 verso.

⁷⁵ AOSPRM, F. 121, inv. 69, d. 2. ff. 4.

⁷⁶ *Ibidem*, f. 45.

RSS Moldovenească în anul 1949 din RSFSR⁷⁷. Însuși directorul Institutului A. P. Bannik, care predă disciplina ideologică bazele marxism-leninismului, a venit în RSS Moldovenească pe linie de partid și a ocupat funcția de șef al Catedrei de marxism-leninism la Conservatorul din Chișinău până la transferarea în funcția de director⁷⁸. E. B. Hovorova, învățătoare de istorie la școala medie rusă din Sorooca, a fost invitată să țină cursurile de istorie antică și istorie medievală, inclusiv în grupele „moldovenești”. Pe lângă faptul că la Institutul din Sorooca au fost angajate cadre didactice care nu cunoșteau limba română, postul de profesor de limba rusă a rămas neocupat în primul semestru al anului 1949/1950, deși limba rusă era disciplină obligatorie în planul de învățământ la toate specialitățile. Abia în ianuarie 1950 postul de lector superior la Catedra de limbă rusă a fost ocupat de I. V. Gnedovscaia⁷⁹.

Membrii de partid ai institutului au cerut colegilor profesori ca „pentru îmbunătățirea calității studiilor, să aibă mai multă grijă de studenți și să le educe gustul pentru literatură”. De asemenea, comuniștii indicau direcției institutului să aibă o „grijă deosebită” pentru studenții restanțieri și „să le creeze toate condițiile pentru studii”⁸⁰. Iar directorul A. P. Bannik propunea o soluție „de pionierat”, cum o numește el însuși. Deoarece, susținea directorul, „noi, într-o anumită măsură, utilizăm metodele de predare din școala medie” și avem „studenți foarte dificili, care pe deasupra spun că nu cunosc limba rusă. [...] eu am făcut un experiment: l-am așezat pe un student într-o bancă, i-am dat o carte (Istoria Partidului) și l-am determinat să citească un paragraf din Istoria PC(b), după care el mi l-a povestit cu propriile cuvinte. Și eu am ajuns la concluzia că studenții nu vor să lucreze și, din această cauză, spun că nu cunosc limba rusă”⁸¹.

Studenții nu cunoșteau doar limba rusă, dar și limba română, deși un sfert din studenții erau înscriși „moldoveni” la rubrica „naționalitate”, dar putem presupune că și mai mulți vorbeau limba română, dacă ținem cont de modul în care au fost create cele trei serii academice în anul 1949/1950. Șeful Catedrei de limbă și literatură moldovenească, N. A. Corcinschii, propunea să se introducă „obligativitatea predării limbii moldovenești” la toate secțiile Institutului, or, constata el, „am ajuns că studenții noștri nu-și cunosc limba maternă”⁸².

⁷⁷ ANRM, F. 2991, inv. 5, d. 36, f. 16.

⁷⁸ ANRM, F. 3050, inv. 1a, d. 4, f. 10.

⁷⁹ ANRM, F. 2991, inv. 5, d. 36, f. 6.

⁸⁰ AOSPRM, F. 121, inv. 69, d. 2, f. 5 verso.

⁸¹ *Ibidem*, f. 5.

⁸² *Ibidem*, d. 1, ff. 4.

Pe lângă condițiile descrise mai sus, un alt impediment pentru pregătirea cadrelor de înaltă calificare pentru școlile de șapte clase era lipsa elementelor curriculare ale procesului didactic: planuri de învățământ, programe, manuale, utilaje și echipamente și alte materiale didactice. Pe parcursul anului de învățământ, ministerul de resort a transmis Institutului în folosință provizorie câteva programe, altele au fost procurate în mod individual de profesorii responsabili de discipline, dar unele discipline, precum *Limba și literatura moldovenească*, așa și nu au mai fost asigurate cu materialele didactice elementare. Doar „catedra de marxism-leninism este asigurată satisfăcător cu programe, manuale și literatură. [...] Avem 15 seturi de opere complete ale lui I. V. Stalin și 11 seturi de opere ale lui V. I. Lenin, «Cursul scurt de istorie a PC(b)», biografia lui Stalin, 2 seturi de «Marea enciclopedie sovietică», 2 seturi de «Mica enciclopedie sovietică» și altă literatură necesară procesului de predare-învățare”⁸³. În același timp, Catedra de pedagogie și psihologie are doar două manuale, iar „catedra de limbă și literatură moldovenească nu are nici unul”⁸⁴.

Institutul a preluat biblioteca școlii pedagogice, dar cele 6828 de volume de care dispunea în anul 1950 – o parte „moștenite”, alta cumpărată și a treia parte primită în calitate de donație – nu corespundeau profilului instituției de învățământ, or mai bine de jumătate era literatură social-politică, 2200 de volume de carte artistică și 600 volume de literatură tehnică și agricolă. Mai puțin sau deloc era asigurat primul an de activitate a Institutului cu carte științifică și didactică⁸⁵. Și chiar dacă numărul volumelor în bibliotecă a crescut până la 11 408 în anul 1950, 3 618 erau exemplare din operele clasicele marxism-leninismului, 672 de titluri de literatură social-economică și doar 105 volume de pedagogie și literatură metodică, 45 de titluri de literatură geografică, 40 de titluri de fizică, 30 de titluri de chimie și restul – literatură artistică”⁸⁶. În același timp, biblioteca nu a cumpărat în anul 1949/1950 niciun manual⁸⁷.

Cadrele didactice nu aveau posibilitatea să desfășoare ore practice și de laborator, or Institutul nu dispunea de utilaje și dispozitive didactice, reactive și de alte instrumente, „deși a fost alocat jumătate de milion de ruble pentru utilizarea cabinetelor și laboratoarelor, laboratorul de chimie nu este înzestrat nici cu cele mai elementare aparate și reactive”⁸⁸, raporta în luna mai 1949

⁸³ ANRM, F. 2991, inv. 5, d. 36, f. 3.

⁸⁴ *Ibidem*, f. 3-4.

⁸⁵ *Ibidem*, f. 13.

⁸⁶ ANRM, F. 2991, inv. 5, d. 49, f. 37.

⁸⁷ AOSPRM, F. 121, inv. 69, d. 2, f. 46.

⁸⁸ *Ibidem*, f. 45.

adunării de partid directorul adjunct Uler. Cu toate că dispunea de inventar sportiv și de două cadre didactice invitate din alte republici unionale, orele de educație fizică au fost ținute mai mult în clasă (partea teoretică) sau nu au avut loc, or sala de sport nu putea fi folosită. Mai multe dintre acestea și alte nereușite înregistrate în activitatea Institutului de la Soroca în primul an de activitate au fost puse uneori pe seama Ministerului Învățământului, care, de exemplu, nu a creat la timp condițiile necesare pentru efectuarea practicii pedagogice, alteori pe seama lipsei cadrelor didactice în general și a celor competente mai ales, pentru predarea unor discipline academice⁸⁹, altădată culpabilitatea era incriminată pedagogilor – insuficient de disciplinați sau nepregătiți pentru activitatea didactică și studenților insuficient de silitori sau incapabili să însușească înaltele materii universitare sau chiar pe seama incompetenței și, uneori, a intențiilor nu tocmai nobile ale unor angajați ai Institutului⁹⁰.

Trecând peste penuria de mijloace materiale, peste lipsa personalului cu experiență în învățământul superior și cu experiență didactică, în general, precum și peste prerechizitul necorespunzător al contingentului de studenți în primul an de activitate, autoritățile Institutului raportau la sfârșitul anului de studii că în mare parte Institutul și-a îndeplinit sarcina și planurile de învățământ au fost realizate⁹¹. Directorul A. P. Bannik a apreciat activitatea colectivului pedagogic, a direcției și organizației de partid în anul 1949-1950 cu calificativul „satisfăcător”. Pentru că, argumenta directorul, deși anul de învățământ a început cu 15 zile mai târziu, instituția a reușit să-și completeze statele cu cadre didactice care au asigurat realizarea procesului didactic la anul I pentru toate cele cinci secții ale Institutului; „au fost cumpărate unele manuale, materiale didactice și materiale ilustrative, a fost creată o bază materială atât pentru procesul didactic, cât și pentru deservirea studenților (sistemul de burse, cămine, cantina studentescă etc.)”⁹².

⁸⁹ AOSPRM, F. 121, inv. 69, d. 2, f. 46.

⁹⁰ Directorul A. P. Bannik, care în anul de învățământ 1948/1950 a absentat din motive de boală cca 30% din totalul zilelor de muncă, îl învinuia pe directorul adjunct pentru activitate didactică Fiodor Petrovici Uler că, în lipsa lui, directorul adjunct nu și-a îndeplinit obligațiile de funcție și nu a organizat și monitorizat procesul didactic. În același an, directorul Bannik a fost acuzat de alt adjunct al său, T. F. Popovici, că „se crede împărat și se comporta mojicește cu angajații” și, mai mult decât atât, a delapidat fondurile Institutului, a sustras vreo 20 de tone de cărbunele din rezervele destinate încălzirii blocurilor de studii și a căminelor, a sustras cărți din biblioteca Institutului etc., acuzații care, în mare parte, au fost probate de o comisie a organizației primare de partid. În: AOSPRM, F. 121, inv. 69, d. 2, f. 70-74.

⁹¹ AOSPRM, F. 121, inv. 69, d. 2, f. 45.

⁹² *Ibidem*, f. 47, 70.

Eforturile comunității Institutului s-au materializat și în rezultatele sesiunii din vara anului 1950. Dacă în sesiunea din iarna lui 1949/1950, doar 18 dintre 131 de studenți au susținut examenele „foarte bine”, în cea din vară numărul eminentilor a crescut până la 26 de persoane. Încă 78 de studenți au susținut examenele „bine și foarte bine” și „doar doi studenți au fost evaluați cu «nesatisfăcător» la câte două discipline, inclusiv studenta Rabinovici, care a fost exmatriculată”⁹³.

Concluzii

Deficitul de cadre didactice, în general, și al celor calificate, în mod special, era o constantă a învățământului postbelic în întreaga Uniune Sovietică. Pierzând în război o resursă umană considerabilă, printre care învățători școlari și profesori universitari, studenți și potențiali studenți, statul sovietic a demarat recuperarea sau/și înlocuirea lor prin redeschiderea și înființarea școlilor de toate treptele și nivelurile încă în ultima fază a războiului sovieto-german. Dar pagubele materiale provocate de război, pierderile umane, precum și prejudiciile morale și psihologice provocate de această conflagrație întârziu rezolvarea problemei respective și periclitau procesul de restabilire a economiei sovietice, precum și capacitatea de rezistență a statului sovietic în competiția dintre cele două supraputeri.

Peste cinci ani de la încheierea războiului, statisticile sovietice arătau apropierea numărului general de școli de cel de până la război, dar nu și a numărului de copii școlarizați și al învățătorilor angajați. RSS Moldovenească a urmat un traseu similar cu celelalte republici unionale, deși situația de plecare a sistemului educațional sovietic din RSS Moldovenească era cea creată și definită de statul român în perioada interbelică și în perioada 1941–1944. Ofensiva regimului comunist într-o Basarabie deșărată s-a soldat cu crearea unei rețele extinse de școli de toate treptele și nivelurile. Însă niciuna dintre măsurile autorităților sovietice nu a reușit să lichideze deficitul de învățători în aceste școli. În anul 1949, după statuarea obligativității școlii de șapte ani în localitățile rurale și a celei medii în orașe, deficitul de personal pedagogic a devenit unul cronic. Pentru redresarea situației, autoritățile au întreprins mai multe acțiuni (de exemplu mărirea planului de admitere în instituțiile de învățământ pedagogic, mai ales la secția cu frecvență redusă, înființarea unor cursuri de perfecționare și reciclare), printre care și înființarea unor instituții de învățământ pedagogic. Pentru că RSS Moldovenească ducea lipsă

⁹³ ANRM, F. 2991, inv. 5, d. 36, f. 19, 31.

mai ales de învățători pentru școala de șapte clase, care trebuiau pregătiți în regim de urgență, autoritățile au decis să transforme școala pedagogică de la Soroca într-un institut învățătoresc „moldovenesc”.

De ce la Soroca? Autoritățile de stat și de partid nu oferă explicații în vreun document de ce au ales orașul Soroca pentru a crea acolo o instituție de învățământ superior pedagogic. În urma analizei documentelor de arhivă și a surselor conexe, considerăm că orașul din nordul RSS Moldovenești nu a fost ales din întâmplare, mai mult decât atât un institut învățătoresc funcționa din anul 1945 la Bălți – un oraș situat la puțin peste 50 kilometri de Soroca, astfel că o instituție de învățământ pentru formarea învățătorilor pentru zona de nord a RSS Moldovenești exista de aproape patru ani. Considerăm că autoritățile sovietice au urmărit un obiectiv propagandistic, în primul rând. Județul Soroca era printre cele trei județe ale Basarabiei cu cel mai mare număr de populație românească (79,11%). Majoritatea orașelor din Basarabia interbelică aveau o populație foarte eterogenă din punct de vedere etnic, cu predominarea etniei evreiești sau ruse. Soroca, însă, era printre cele trei orașe basarabene cu mai bine de 50% de populație românească⁹⁴. De asemenea, județul Soroca era un centru de cultură și învățământ românesc, în perioada interbelică aici funcționând mai multe școli: un liceu de băieți, un liceu de fete, un liceu tehnic-agricol, un liceu evreiesc, 9 gimnazii, 4 gimnazii industriale, o școală profesională de cântăreți și o școală profesională de agricultură, și 250 de școli primare, cu un număr total de 41 036 de elevi și cu 915 învățători și alt personal didactic⁹⁵.

Astfel, autoritățile sovietice au urmărit un obiectiv multiaspectual – să convingă populația județului Soroca, dar și din zonele adiacente, de superioritatea puterii sovietice; să reeduce tinerii în spiritul și prin valorile comuniste-sovietice și ruse, creându-și în RSS Moldovenească o bază socială și loialități naționale și, nu în ultimul rând, să asigure județul Soroca⁹⁶, regiunea de nord a RSS Moldovenești și nu doar, cu profesioniștii necesari pentru restabilirea și dezvoltarea economiei naționale după război. În primii cinci ani de după război, la Soroca funcționau și mai multe instituții de învățământ profesional, precum Tehnicumul de Mecanizare și Electrificare a Agriculturii, Școala Pedagogică, Tehnicumul Cooperativ și Tehnicumul de Biblioteconomie, în care făceau studii de specialitate mai bine de o mie de

⁹⁴ *O istorie a Basarabiei*, Chișinău: Serebia, 2015, p. 197.

⁹⁵ Nicolae Bulat, *Județul Soroca: File de istorie*, Chișinău: ARC, 2000, p. 248.

⁹⁶ Din județul Soroca făceau parte raioanele: Soroca, Otaci, Vertiujeni, Drochia, Zgurița, Cotiujeni; Ocnița, Târnova și Florești. După numărul de școli și elevi în școlile de cele trei trepte ale învățământului sovietic, județul Soroca era locul III, după județele Chișinău și Bălți, cu peste 250 de școli și circa 50 de mii de copii școlarizați.

persoane. Deschiderea unui Institut Învățătoresc la Soroca se înscria perfect în strategia sovietică de sovietizare și rusificare, mascată în felul tradițional sovietic după lozinci propagandistice și clișee ideologice.

În primul an de activitate (1949-1950), Institutul Învățătoresc de la Soroca nu a reușit nici măcar să se apropie de realizarea misiunii pentru care a fost destinat. Așa cum era firesc, Institutul nu a produs absolvenți după primul an de activitate: cei câțiva studenți transferați din anul II de la Institutul Învățătoresc din Bălți au fost înmatriculați în anul III la secția cu frecvență redusă. Activitatea Institutului în anul academic 1949/1950 a fost circumscrisă, în primul rând, de un corp didactic lipsit de formarea necesară și de experiența activității într-o instituție de învățământ superior, și de un contingent de studenți foarte eterogen după nivelul de pregătire inițială, vârstă și abilitățile de învățare. Carențele factorului uman au fost completate și s-au consumat într-o penurie postbelică și în lipsa unor condiții elementare de trai și de viață ale studenților și cadrelor didactice, precum și ale lipsei aproape totale de suport didactic: literatură științifică de specialitate, manuale, materiale, utilaje și dispozitive didactice și altele. Cu toate acestea, Institutul de la Soroca a reușit să organizeze și să realizeze procesul didactic pentru cei 131 de studenți „adunați” cu greu în primul an și să pună fundamentele unei instituții de învățământ superior pedagogic în partea de nord a RSS Moldovenești.

Anexă

LISTA

cadrelor didactice angajate în anul de învățământ 1949-1950 la Institutul Învățătoresc din Soroca

Nr.	Nume, prenume, patronimic / forma de angajare	Funcția	Responsabil de disciplina
1.	Bannik Alexandr Procopovici	Director	Bazele marxism-leninismului
2.	Florea Vasilii Miheevici	Secretarul organizației de partid	1. Pedagogie 2. Psihologie
3.	Uler Fiodor Petrovici	Director adjunct pentru activitatea didactică	Botanica
4.	Gnedovscaia I.V.	Șef al Catedrei de limba și literatura rusă	1. Literatura rusă 2. Literatura secolului al XVI-II-lea 3. Literatura secolului al XIX-lea

5.	Gordievscaia A.A.	Lector	Introducere în lingvistică
6.	Malețchii S. I.	Cumul, director al școlii medii din Soroca	1. Folclor 2. Literatura rusă veche
7.	Corcinschii N.A.	Șef al Catedrei de limba și literatura moldovenească	1. Limba moldovenească contemporană 2. Limba moldovenească
8.	Pereliman R.I.	Lector	1. Introducere în lingvistică 2. Literatura moldovenească 3. Limba rusă 4. Literatura pentru copii
9.	Ermolenco M.I.	Lector	Educație fizică
10.	Vengrjanovski V.G.	Lector	Educație fizică
11.	Hvorova E.B.	Cumul, învățătoare de istorie la școala medie rusă	1. Istoria URSS 2. Istoria lumii antice
12.	Șulman Efrem Borisovici	Lector superior	1. Istoria evului mediu 2. Istoria URSS
13.	Goihman	Cumul, medic la policlinica orașenească din Soroca	Igienă școlară
14.	Coren Vasilii Evstafievici		1. Aritmetică și algebră 2. Geometrie analitică 3. Analiză matematică
15.	Țonea I. T.		Fizică
16.	Uglov	Cumul, profesor la Tehnicumul Agricol din Soroca	Desen liniar
17.	Levina Z.M.	Lector	1. Chimie 2. Zoologie
18.	Bulat Maria G.	Lector	1. Geografie fizică 2. Cartografie și bazele topografiei 3. Geografia URSS 4. Metodica predării științelor naturii
19.	Gordievschii		Bazele agriculturii
20.	Lerner H.M.	Cumul secretar de redacție al gazetei raionale	Bazele statului și dreptului sovietic

Dr. Liliana ROTARU,

Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova,
str. Alexei Mateevici 60, Chișinău, Republica Moldova
e-mail: lilianaefrim@gmail.com

POLITICA DE PERSONAL ÎN DOMENIUL ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SUPERIOR DE PROFIL JURNALISTIC DIN RSS MOLDOVENEASCĂ (1966-1980)

Georgeta STEPANOV

Personnel policy in the field of higher education of journalistic profile from the Moldavian SSR (1966-1980)

Summary: *In the MSSR, personnel policies always had an important place on the decision-making agenda of the governing bodies, being considered strategic points of general state policy. Aware of their role in the process of Sovietization and formation of the new man, the Soviet regime paid more attention to personnel policies in the field of education at all levels, but strategic became those in the field of higher education. The area chosen for analysis in this article is the personnel policy, applied during the years 1966-1980 in higher education of journalistic profile in the MSSR, which directly aimed at two fundamental objectives, namely: 1) recruitment and retraining of university professors in order to involve them in the training process of future journalists and 2) training of local scientific-teaching staff for higher education in journalism.*

Keywords: *Personnel policy, scientific-didactic staff, journalistic higher education, didactic process, human resources.*

Calitatea oricărui sistem de educație este determinată, între altele, de calitatea resurselor umane din acest sistem, cadrele didactice reprezentând variabila cea mai eficientă în procesul de formare a personalității umane. „Fie că discutăm de reforma curriculară, de inițiativele în domeniul reducerii fenomenelor de absenteism, abandon școlar, de măsurile privind creșterea șanselor absolvenților de a se insera pe piața forței de muncă sau de integrarea copiilor cu CES în învățământul de masă – niciuna dintre aceste inițiative nu poate fi pusă în practică cu succes fără implicarea cadrelor didactice”¹.

¹ Ciprian Fartușnic. *Provocările politicii de recrutare a personalului din învățământ, 2013*. Disponibil: <http://www.crpe.ro/educatie-provocarile-politicii-de-recrutare-a-personalului-din-educatie/> (accesat la 11.06.2020).

În societățile în care educația este văzută ca prioritate națională, politicile de resurse umane sunt permanent în vizorul factorilor de decizie, fiind recunoscut faptul că îmbunătățirea calității educației și creșterea performanței academice pot fi realizate doar datorită politicilor de personal competitive și administrării eficiente, corecte a resurselor umane. Politicile de personal reușite și succesul lor este „o condiție *sine qua non* pentru restul intervențiilor în sistemul educațional dintr-un motiv foarte simplu: alegând oamenii potriviți pentru posturi potrivite, atât la nivelul unei organizații, cât și la nivelul întregului sistem de învățământ, ne asigurăm că vom economisi resurse”².

În RSS Moldovenească, la fel precum în întreaga Uniune Sovietică, resursele umane și politicile de personal dintotdeauna au avut un loc important pe agenda de decizie a organelor puterii. Or, conducerea de vârf a republicii și a PCM a reușit să înțeleagă că resursele umane reprezintă una din cele mai importante investiții în orice ramură a economiei și industriei naționale, a cărei rezultate devin evidente într-o perioadă de timp relativ scurtă și că eficiența și eficacitatea utilizării tuturor celorlalte resurse depinde, în mare măsură, de eficacitatea resurselor umane și de randamentul lor de muncă. Ca urmare, pregătirea profesională a tinerilor specialiști și formarea resurselor umane au devenit activități de prim-ordin, conceptul cărora era proiectat strict prin prisma ideologiei oficiale a statului sovietic, iar funcționalitatea – organizată pe principii strategice. Monitorizarea și evaluarea acestor procese se realizau din perspectivă dublă – a ministerului de resort/ a administrației instituțiilor de învățământ, dar și a partidului comunist, exponenții cărui inițial erau aduși din alte părți și integrați în colectivele științifico-didactice nou-formate, iar ulterior – recrutați din rândul cadrelor didactice autohtone. De altfel, organizații de partid, primare sau instituționale, existau în toate colectivele pedagogice, indiferent de tipul de învățământ din care făceau parte, iar secretarii organizațiilor de partid, alături de conducătorii acestor colective, erau direct implicați în conceperea și gestionarea procesului didactic. Cele mai influente persoane în orice instituție de învățământ din RSS Moldovenească erau conducătorii colectivelor științifico-didactice și secretarii organizațiilor de partid din aceste instituții, cuvântul ultimilor fiind, de regulă, decisiv în orice situație. Astfel, dincolo de înțelegerea logică a importanței proceselor de pregătire profesională a tinerilor specialiști și de formare a resurselor umane, puterea sovietică vedea aceste activități drept posibilități extraordinare de „educare pe principii noi, sovietice” a tinerilor și de reeducare a populației adulte, fapt care a condus la ideologizarea în masă a proceselor de instruire profesională și de formare continuă.

² *Ibidem.*

Regimul sovietic, conștient de faptul că randamentul și calitatea procesului de sovietizare a maselor și de formare a omului nou, sovietic, poate fi catalizat prin politicile reușite de resurse umane, a acordat o atenție sporită acestora, prioritare devenind politicile de personal din domeniul învățământului de toate nivelurile, dar, îndeosebi, din domeniul învățământului superior. În opinia cercetătoarei Liliana Rotaru, acest lucru s-a întâmplat, inclusiv, pentru că: „Tocmai în școala superioară identificase puterea sovietică unul dintre mecanismele de formare a acestui „om nou”: misiunea instituțiilor de învățământ superior era „de a pregăti specialiști sovietici cu studii superioare care au asimilat teoria marxist-leninistă și, sudați și ferm legați de masele populare, să poată juca un rol important și responsabil în lupta poporului nostru pentru construcția societății comuniste”³.

Așadar, pentru a-și fortifica pozițiile și a-și extinde influența în teritoriu, îndeosebi în zonele periferice ale țării, regimul sovietic avea nevoie de un anumit suport social, pe care să se poată axa în procesul de implementare a politicii partidului și de realizare a obiectivelor strategice ale acestuia. Respectivul suport social urma să fie creat prin conjugarea eforturilor și susținerea mai multor structuri și instituții de stat, printre care și școala superioară, misiunea primă a căreia rezida în educarea/reeducarea băștinașilor, în sensul creării „poporului sovietic” – cu „o patrie socialistă comună și o bază economică unică, o structură socială și de clasă unică, o concepție marxist-leninistă, un scop comun – construirea comunismului, aceleași trăsături spirituale și psihologice”⁴. Interesul sporit pentru politicile de personal din domeniul învățământului, investițiile umane, dar și cele financiare serioase, pe care le făcea statul în sistemul educațional sovietic, demonstrează foarte clar importanța care i se atribuia și rolul ce revenea acestuia în formarea mentalității colective, sovietice.

Învățământul superior moldovenesc de profil jurnalistic s-a prefigurat în anii '60 ai secolului al XX-lea, fiind valorificat la Universitatea de Stat din Chișinău, în cadrul Facultății de Filologie. Din perspectivă instituțională, evoluția acestui tip de învățământ superior poate fi divizată în trei etape esențiale, și anume:

✓ 1966-1969 – etapa de formare profesională, organizată pe bază de specializare, în cadrul Facultății de Filologie;

✓ 1969-1980 – etapa de formare profesională, organizată pe bază de specialitate, în cadrul aceleiași Facultăți;

³ Liliana Rotaru. *Politica sovietică în domeniul învățământului superior din RSS Moldovenească*. În: *Panorama comunismului în Moldova Sovietică. Context, surse, interpretări* /Coord. Liliana Corobca. Iași: Polirom, 2019, p. 478.

⁴ Igor Cașu. „*Politica națională în Moldova Sovietică (1944-1991)*”. Chișinău: Cartdidact, 2000, p. 39.

✓ 1980-1991 – etapa de formare profesională, organizată în cadrul Facultății de profil*.

Diferența majoră dintre specificitatea învățământului superior de profil jurnalistic din RSS Moldovenească în prima și în cea de-a doua fază de dezvoltare rezidă în forma de organizare a studiilor, conceptul propriu-zis al procesului didactic, dar și politicile de cadre aplicate în acest domeniu, în perioada anilor 1966-1980, fiind aproximativ aceleași. Schimbări semnificative de natură conceptuală și funcțională au fost înregistrate în cea de-a treia fază de dezvoltare a învățământului superior de profil jurnalistic din RSS Moldovenească, ca urmare a schimbării formei de organizare a studiilor și a reconceptualizării planului de învățământ prin excluderea disciplinelor de studiu pur filologice și înlocuirea lor cu disciplinele de specialitate (din domeniul jurnalisticii). Noua conjunctură în care s-a pomenit învățământul jurnalistic moldovenesc a proiectat noi scopuri și obiective și a generat noi abordări științifico-didactice ale dimensiunii formative, fapt care a catalizat procesul de revizuire a politicilor de personal în acest domeniu în vederea ajustării lor la condițiile nou-formate. Astfel, din perspectiva evoluției politicilor de personal, aplicate în învățământul superior de profil jurnalistic din RSS Moldovenească, se reliefează două etape:

1. *Etapa de constituire a corpului profesoral și de dezvoltare a potențialului științifico-didactic al acestuia* – anii 1966-1980. Politica de personal implementată la prima etapă era axată prioritar pe realizarea a două obiective fundamentale, și anume:

- recrutarea și reprofilarea profesorilor universitari în vederea implicării lor în procesul de instruire a viitorilor jurnaliști;
- formarea cadrelor științifico-didactice autohtone pentru învățământul superior de profil jurnalistic.

2. *Etapa de menținere a corpului profesoral și de motivare a personalului în vederea dezvoltării continue a potențialului său intelectual* – perioada anilor 1980-1991. Politica de personal implementată la cea de-a doua etapă era axată prioritar pe realizarea a două obiective fundamentale, și anume:

- administrarea carierilor și dezvoltarea organizațională;
- perfecționarea angajaților, evaluarea performanțelor și reproiectarea posturilor.

* Facultatea a fost creată cu denumirea de Facultatea de Jurnalistică, titulatura în cauză păstrându-se până în anul 1993, când, în rezultatul reconceptualizării structurale și funcționale, a fost redenumită în Facultatea Jurnalism și Științe ale Comunicării.

Aria aleasă spre analiză în articolul de față o reprezintă politica de personal aplicată în învățământul superior de profil jurnalistic din RSS Moldovenească, în perioada anilor 1966-1980, iar subiectul de cercetare al respectivului studiu îl constituie cele două obiective de prim-ordin ale politicii de personal din acea perioadă.

Primul obiectiv – recrutarea și reprofilarea profesorilor universitari, afirmați în alte domenii științifico-didactice, în vederea implicării lor în procesul de instruire a viitorilor jurnaliști – s-a prefigurat în anii '60 ai secolului al XX-lea, odată cu inițierea în cadrul Facultății de Filologie a Universității de Stat din Chișinău a învățământului superior de profil jurnalistic, și a fost determinat de lipsa specialiștilor în acest domeniu. În condițiile în care în RSS Moldovenească nu exista nicio tradiție viabilă a învățământului superior de profil jurnalistic, „autoritățile sovietice republicane (...), sub presiunea organelor de stat și de partid (...), au fost determinate să selecteze personalul pentru a asigura buna funcționare a învățământului superior din mai multe surse și prin diverse metode”⁵. Cooptarea se făcea atât pe dimensiunea internă a instituției de învățământ, cât și pe cea externă a acesteia. Cooptarea pe interior presupunea recrutarea specialiștilor din rândul cadrelor titulare de la alte facultăți din cadrul aceleiași instituții de învățământ, iar cooptarea pe exterior – recrutarea specialiștilor din alte centre universitare, de regulă, situate în alte republici unionale.

Astfel, pentru a asigura cu resurse umane noul domeniu de formare profesională, conducerea Universității a inițiat activități de recrutare, selectare și cooptare a cadrelor științifico-didactice, de regulă, de profil filologic sau istoric, capabile să se implice în procesul de organizare a învățământului superior de profil jurnalistic. Ca urmare a acestor acțiuni, în procesul de instruire a viitorilor jurnaliști au fost implicați, direct sau tangențial, filologii I. Mocreac, I. Dumeniuc, V. Marin, V. Pojoga ș.a., dar și istoricii C. Drahenberg, B. Trubețkoi, N. Laiu ș.a.

Procesul de reprofilare a personalului științifico-didactic, invitat din alte domenii și antrenat în procesul didactic de profil jurnalistic, a generat schimbări conceptuale semnificative în activitatea didactică și științifică a acestuia.

În primul rând, s-au extins interesele științifice și ariile de cercetare ale profesorilor invitați. Dacă până în momentul cooptării, obiectul de cercetare al acestora îngloba doar probleme specifice domeniului lor primar de formare profesională, după cooptare, obiectul lor de cercetare a început să includă și subiecte din domeniul jurnalismului.

⁵ Liliana Rotaru. *Politica de recrutare și selecție a personalului academic în învățământul superior din RSS Moldovenească. 1944-1950*. În: *Studia Universitatis Moldaviae. Seria „Științe umaniste”*, 2017, nr. 4 (104), p. 125.

În al doilea rând, a suportat modificări metodologia cercetării, folosită de aceștia pentru investigarea științifică a realității mediatică. Dat fiind faptul că modalitatea de manifestare a instituțiilor media, activitatea curentă a presei, impactul și efectele pe care ea le generează în societate depind de realitatea în care sistemul mediatic există și se manifestă, investigarea științifică a fenomenelor și proceselor mediatică poate fi realizată doar prin prisma realității sociale, politice, economice, culturale etc., cercetarea propriu-zisă fiind încadrată în anumite contexte spațiale, temporale și conjuncturale. Din aceste considerente, cercetarea jurnalistică, de regulă, întotdeauna depășește limitele stricte ale domeniului/profilului său științific, fapt care generează: 1) cercetări transdisciplinare, care se realizează pe mai multe dimensiuni/domenii, urmărind stabilirea unui limbaj științific comun pentru mai multe discipline; 2) cercetări pluridisciplinare, care se realizează în mod separat de cercetători din două sau mai multe discipline asupra aceluiași subiect și 3) cercetări interdisciplinare, care se realizează în mod conjugat de cercetători din două sau mai multe discipline asupra aceluiași subiect. Aceste tipuri de cercetări însă nu pot fi realizate prin intermediul metodelor de cercetare specifice doar domeniului jurnalismului. Ele solicită utilizarea și a altor grupuri de metode, specifice domeniilor științifice adiacente. Astfel, filologii, care își concentrau cercetările pe problemele de limbă și stil ale presei, și istoricii, care se axau pe cadrul de dezvoltare și pe evoluția diferitor instituții de presă, precum și pe rolul diferitor publicații periodice în procesele ideologice ale timpului, foloseau nu doar metodele aplicate în cercetarea filologică sau istorică, ci și pe cele specifice cercetării jurnalistice. Drept exemplu în acest context pot servi lucrările științifico-didactice dedicate problemelor jurnalistice, realizate de profesorii cooptați, care, de rând cu studiile realizate de profesorii titulari de la Catedra de Jurnalistică, au pus bazele fondului bibliografic de natură jurnalistică din RSS Moldovenească. Printre acestea se numără lucrările realizate de cadrele științifico-didactice cooptate din domeniul istoriei:

✓ Constantin Drachenberg: *„Красное знамя” – боевой орган бессарабских коммунистов (1927-1936)* („*Красное знамя*” – *organul de luptă al comuniștilor basarabeni (1927-1936)*). Chișinău: Cartea moldovenească, 1976. 103 p.; *1918-1940: Solidaritate proletară. Presa organizațiilor comuniste din Basarabia*. Chișinău: Cartea moldovenească, 1975. 180 p.; *Prima gazetă bolșevică în limba moldovenească: 55 de ani de la apariția gazetei „Bolșevicul basarabean”*. În: *Tribuna*, 1976, nr. 9, pp. 24-26.

✓ Boris Trubețkoi: *Революционная борьба молдавского народа на страницах периодической печати Бессарабии 1917 года*. (Lupta revoluționară a poporului moldovenesc, reflectată în paginile presei

periodice din Basarabia în anul 1917). În: Codru, 1977, nr. 9, pp. 130-132; „Связь времён”. Журналисты Бессарабии (конец XIX-начало XX вв): В.В. Воронский, А.И. Якимирский, Д.Л. Тальников, Н.К. Могиланский) („Legătura timpurilor”. *Jurnaliștii din Basarabia (sfârșitul secolului al XIX-lea-începutul secolului al XX-lea)*: V.V. Vorovsky, A.I. Yakimirsky, D.L. Talnikov, N.K. Mogilyansky). În: Codru, 1977, nr. 2, pp. 148-153; *История журналистики Бессарабии, 1916-1954 гг. (Istoria jurnalisticii din Basarabia, 1916-1954)*. Îndrumar metodic. Chișinău: USC, 1978, 97 p.; *Листок кишинёвских футуристов „Первогром” (март 1914)*. (Foaia futuriștilor din Chișinău „Pervogrom” (martie 1914)). În: Codru, 1978, nr. 7, pp. 151-152 etc.

Tot în această ordine de idei putem menționa și lucrările realizate de cadrele științifico-didactice cooptate din domeniul filologiei:

✓ Ion Mocreac: *Despre limbă și stil: reflecții pe marginea unor materiale din gazetele raionale*. În: Moldova Socialistă, 1977, 2 aprilie;

✓ Vitalie Marin: *Norma lingvistică și rolul ei stilistic*. În: Nistru, 1979, nr. 5, pp. 140-144;

✓ Ion Dumeniuk, Vasile Pojoga: *Programa cursului „Teoria și practica traducerii”*. Chișinău, 1978. 11 p.;

✓ Vasile Pojoga: *Redactarea literară: (material didactic pentru cursul de teorie și practică a redactării literare)*. Chișinău: USM, 1978. 74 pp.; *Cu privire la redactarea logică a textului*. În: Cultivarea limbii. Chișinău, 1979, pp. 64-72 etc.

Așadar, apropierea de domeniul jurnalistic, inițial, a modificat interesele științifice și a reorientat direcțiile de cercetare ale cadrelor științifico-didactice cooptate, determinând reprofilarea acestora în vederea implicării lor în procesul de instruire a viitorilor jurnaliști. Ca urmare, o perioadă anumită de timp, aceștia, în paralel cu cercetările de natură filologică sau istorică (specifice domeniului științific inițial al lor) făceau și cercetări de natură jurnalistică. Ulterior, o parte dintre cadrele științifico-didactice reprofileate au migrat în învățământul jurnalistic, fiind asimilate definitiv de acest domeniu.

În perioada sovietică, procedura de recrutare, orientată spre soluționarea deficitului de specialiști de înaltă calificare didactică și științifică, avea un concept unic, care includea practica de detașare a cadrelor științifico-didactice de la centru spre regiunile periferice ale URSS și cea de reprofilare a cadrelor științifico-didactice, formate în domeniile științifice înrudite sau apropiate de domeniul jurnalismului. Practica de detașare se aplica în raport cu reprezentanții personalului științifico-didactic format și presupunea deplasarea acestora în mod temporar și în interes de serviciu de la o universitate la alta.

Detașările se practicau în vederea susținerii unor instituții de învățământ nou-formate sau pentru fortificarea învățământului superior în regiunile periferice ale URSS. Cel mai adesea detașările se făceau din rândul personalului științifico-didactic al marilor centre universitare din Rusia, îndeosebi din Moscova și Leningrad**, cadrele detașate având misiuni speciale nu doar de natură didactică, ci, în primul rând, ideologică. Din aceste considerente, persoanelor detașate li se ofereau atât funcții științifico-didactice, cât și funcții administrative. Majoritatea acestora, de regulă, suplineau funcțiile științifico-didactice de docent și de profesor, fiind totodată numite și în diferite posturi de conducere, precum: decan, prodecan, șef de catedră, președinte al comitetului sindical, secretar al organizației primare de partid etc. Prin cumularea funcțiilor didactice cu cele de conducere se urmărea implicarea profesorilor detașați nu doar în procesul didactic, ci și în cel decizional, acest fapt oferindu-le posibilitatea să influențeze direct mersul lucrurilor în colectivele recipiente și să asigure implementarea deciziilor statului sovietic și politiciii Partidului Comunist al Uniunii Sovietice. Un exemplu elocvent în acest context este cazul lui Andrei Okorokov, doctor habilitat în științe istorice, profesor, șef al *Catedrei de Jurnalistică* a Școlii Superioare de Partid de pe lângă Comitetul Central al PCUS, care, fiind transferat la Facultatea de Filologie a Universității de Stat din Chișinău, a suplinat funcția de profesor universitar, dar, concomitent și postul de șef al Catedrei de teorie și practică a presei.

În învățământul universitar de profil jurnalistic din RSS Moldovenească procesul de detașare a cadrelor științifico-didactice din marile centre universitare din Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste în Universitatea de Stat din Chișinău a avut un caracter sporadic și nu a influențat semnificativ politica de resurse umane din domeniul respectiv. Această situație s-a datorat faptului că, în momentul prefigurării învățământului universitar de profil jurnalistic, în această regiune exista deja un substrat al intelectualității autohtone, în care au fost identificate primele cadre științifico-didactice, ce au asigurat instruirea universitară a viitorilor jurnaliști. Dovadă a faptului poate servi procesul-verbal al ședinței Catedrei de Jurnalistică din 4 septembrie 1969. Conform acestui document, unul dintre subiectele de pe agenda ședinței se referea la cooptarea cadrelor științifico-didactice de la alte profiluri științifice și antrenarea lor în procesul didactic de la specialitatea Jurnalistică, îndeosebi accentuându-se lipsa personalului pentru predarea disciplinei de studiu „Economia națională”. În acel context, erau menționate

**După destrămarea Uniunii Sovietice, orașul Leningrad a fost redenumit în Sanct Petersburg.

eforturile depuse în vederea soluționării, per ansamblu, a problemei resurselor umane și erau trecute în revistă, în mod special, acțiunile întreprinse pentru soluționarea cazului discutat: „Toți cei prezenți la ședință au afirmat că și-au elaborat suporturile de curs și sunt gata să înceapă orele. O singură problemă încă nu a fost rezolvată, și anume – cea a predării cursului de lecții „Economia națională”. La Institutul Politehnic a fost identificat un cadru didactic, potrivit pentru această activitate, care a acceptat propunerea de a fi angajat pe ore, dar deocamdată acesta nu are permisiunea rectorului său. S-a propus de a expedia rectorului Institutului Politehnic o scrisoare, semnată de rectorul Universității de Stat din Chișinău, A.M. Lazarev, prin care să se solicite urgentarea soluționării problemei respective⁶.

Astfel, în primele decenii ale învățământului superior de profil jurnalistic din RSS Moldovenească, problema deficitului de cadre științifico-didactice de profil a fost soluționată, inclusiv, datorită recrutării specialiștilor de înaltă calificare din alte domenii, prioritar din cel filologic sau istoric, și reprofilării acestora pe dimensiunea științifico-didactică jurnalistică. Aceștia, deși dețineau titluri științifice în alte domenii, s-au încadrat activ în procesul didactic din învățământul universitar de profil jurnalistic, suplinind locurile vacante și soluționând, astfel, deficitul de cadre din acest domeniu.

O altă practică a politicii de personal în acea perioadă era angajarea prin cumul sau pe ore academice. Angajarea pe ore presupunea antrenarea în procesul științifico-didactic a specialiștilor, de regulă, de profil foarte îngust, în vederea prestării unor anume servicii educaționale. Persoanele angajate pe ore, de facto, nu erau membri ai corpului profesoral: ei nu făceau parte din organizațiile obștești de la Facultate (de partid, sindicală), nu aveau obligații și nu participau în activitățile extracurriculare organizate în cadrul acesteia, nu beneficiau de garanții/înlesniri sociale (concediu, salariul al treisprezecelea, concediu de boală plătit, premii, ajutoare bănești) etc. Ei erau remunerați doar pentru orele academice pe care le realizau, de unde și denumire acestui gen de relații de muncă – angajarea pe ore.

Referitor la angajarea prin cumul, specificăm că existau două modalități de cumulare, și anume: cumul intern și cumul extern. Cumulul intern se aplica în raport cu titularii unei facultăți, care erau angajați pe 0,25, 0,5 sau 0,75 normă didactică suplimentar la norma de bază. Cumulul extern se aplica în raport cu cadrele didactice, care activau (de bază) în alte colective (facultăți, universități, iar în cazul nostru, și redacții). Problema privind angajarea personalului prin cumul și suplimentarea titularilor cu ore era discu-

⁶ Arhiva Națională a Republicii Moldova (ANRM), Fond (F) 3186, inventar (inv.) 1, dosar (d.) 726, fila (f.) 12.

tată la prima ședință de catedră din luna septembrie a fiecărui an de studii. Astfel, conform procesului-verbal al ședinței Catedrei de Jurnalistică din 4 septembrie 1969, ca urmare a dezbaterii acestui subiect, colectivul profesoral a decis: „În legătură cu faptul că, deocamdată, la Catedră nu sunt suficiente cadre didactice titulare și că fără cumulare (de ore – n.a.) nu poate fi asigurat procesul didactic, a solicita rectoratului angajarea tovarășilor Covali D.V. și Blanoschii A.N. prin cumul intern, pe câte 0,5 normă didactică suplimentar la norma de bază, precum și repartizarea fondului de 4000 de ore academice neacoperite (profesorilor din alte instituții și/sau jurnaliștilor-practicieni, angajați prin cumul extern sau pe ore – n.a.)⁷.

Din momentul creării sale, corpul de profesori implicați în procesul didactic de profil jurnalistic de la Universitatea de Stat din Chișinău a inclus atât cadre științifico-didactice, cât și jurnaliști-practicieni. Jurnalisti-practicieni – reprezentanți ai diferitor segmente mediatice: radio, TV, presă tipărită etc. – cel mai adesea erau angajați pe ore, pentru predarea unor discipline de specialitate cu caracter aplicativ. Procesului de recrutare a jurnaliștilor-practicieni în vederea angajării lor în procesul de formare profesională a viitorilor jurnaliști i se acorda o atenție deosebită, întrucât cei selectați trebuiau să fie nu doar buni profesioniști, ci și ideologi iscusiți, care să asigure atât formarea profesională a studenților, cât și pregătirea lor ideologică. Procesul de recrutare a jurnaliștilor-practicieni „era susținut de conducătorii mijloacelor de informare republicane – Mihail Eremia, redactor-șef al ziarului „Moldova Socialistă”; Stepan Lozan, președintele Comitetului de Stat pentru Televiziune și Radiodifuziune; Mihail Guzun, redactor-șef al ziarului „Tinerimea Moldovei”; Vitalie Atamanenco, secretar responsabil al Uniunii Jurnaliștilor din Moldova; Valentin Patraș, redactor-șef al ziarului „Viața satului”; Gheorghe Marin, vicepreședinte al Comitetului de Stat pentru Edituri, Poligrafie și Comerțul cu cărți; Vasile Lanciu, directorul Editurii Comitetului Central al PCM ș.a.”⁸.

Problema privind angajarea jurnaliștilor-practicieni pe post de lectori universitari s-a regăsit, alături de alte subiecte cu referire la organizarea procesului didactic, pe agenda de lucru a ședinței Catedrei de Jurnalistică din 4 septembrie 1969. Conform procesului-verbal al acelei ședințe, ca urmare a examinării respectivului subiect, colectivul profesoral a decis: „A solicita rectoratului angajarea pe ore a jurnaliștilor-practicieni Mucerschii V.F., Fingurt I.S.,

⁷ ANRM, F. 3186, inv. 1, d. 726, f. 12.

⁸ Gheorghe Gorincioi. *Facultatea de Jurnalism și Științe ale Comunicării la 30 de ani de la fondare sau o dare de seamă serioasă cu inserțiuni sentimentale*: Luare de cuvânt, martie 2010. (sursă orală).

Grimberg M.B., Marin Gh.I., Diordiev I.C., Vâsoțchii O.N.”⁹. În perioada anilor 1965-1980, în procesul didactic la specialitatea Jurnalistică au fost antrenați mai mulți jurnaliști, angajați ai diferitor instituții media din RSS Moldovenească, printre care: Mucerschii V.F. și Cravțov P.T. de la ziarul „Moldova Socialistă”, Blanovschii A.N. și Grimberg M.B. de la ziarul „Tinerimea Moldovei”, Diordiev I.C. de la revista de satiră și umor „Chipăruș” ș.a.

Unii dintre jurnaliștii-practicieni, care inițial au fost angajați la Catedra de Jurnalistică prin cumul extern sau pe ore, ulterior și-au susținut tezele de doctorat și s-au dedicat în totalitate instruirii jurnaliștilor, angajându-se la facultate pe post de lectori, docenți și profesori-titulari. Printre aceștia se numără: Valentin Clobuțkii, doctor în științe istorice, ex-șef-sectie „Cultură” la ziarul republican „Советская Молдавия” și corespondent al ziarului unional „Литературная газета”; Stanislav Orlov, candidat în științe istorice, fost corespondent al radioului unional în RSS Moldovenească; Tatiana Ivanova, candidat în științe istorice, ex-director al Editurii „Timpul”; Efim Romanciuc, candidat în științe istorice, ex-director al Editurii „Lumina”; Dumitru Coval, doctor în științe istorice, fost jurnalist la ziarul „Moldova Socialistă” etc. De menționat că practica de încadrare în procesul didactic a jurnaliștilor-practicieni și-a păstrat actualitatea și în învățământul superior contemporan de profil jurnalistic, exponenții pieței muncii fiind în continuare cooptați să țină orele de laborator și să gestioneze stagiile de practică a viitorilor jurnaliști.

Astfel, acțiunile orientate spre realizarea acestui obiectiv au pus bazele corpului profesoral, iar prin aceasta – și ale politicii de personal din acest domeniu, dând start procesului de instituționalizare a învățământului superior de profil jurnalistic din RSS Moldovenească.

Cel de-al doilea obiectiv al politicii de personal – formarea cadrelor științifico-didactice autohtone pentru învățământul universitar de profil jurnalistic – s-a conturat abia în anii ’70 ai secolului al XX-lea. Acesta a început să fie implementat doar după absolvirea primelor promoții de studenți, care au studiat la specialitatea Jurnalistică și au fost instruiți în condițiile regimului totalitar de comandă, în strictă corespundere cu ideologia marxist-leninistă. „După primele promoții ale instituțiilor de învățământ superior din Moldova Sovietică, grupul a fost completat cu absolvenții românofoni ai acestora. Acești tineri erau „speranța” autorităților republicane, care, pe lângă faptul că erau autohtoni și cunoșteau limba poporului, erau și „educați politic”, și „instruiți în spiritul științei sovietice”. Pe lângă activitatea profesională

⁹ ANRM, F. 3186, inv. 1, d. 726, f. 12.

nemijlocită, urma ca ei să devină „portavoce” a puterii și promotorii ideilor comuniste”¹⁰.

În acea perioadă, toți absolvenții instituțiilor de învățământ superior și mediu de specialitate erau obligați să lucreze cel puțin trei ani după încheierea studiilor în organizațiile în care erau distribuiți conform comenzii de stat. Repartizarea se făcea în funcție de necesitățile economiei naționale, fiind o procedură obligatorie pentru toate instituțiile de învățământ. De regulă, majoritatea tinerilor specialiști erau trimiși în producție și doar unii șefi de promoție erau repartizați în instituțiile de învățământ superior, fiind angajați ca laboranți superiori sau, în cazuri excepționale, ca asistenți universitari. Aceștia urmau să fie înscriși la aspirantură^{***}, iar după susținerea tezei să completeze colectivele științifico-didactice. De exemplu, corpul profesoral, care asigura instruirea viitorilor jurnaliști la Universitatea de Stat din Chișinău, a început să fie completat cu cadre autohtone (tineri candidați în științe, cercetători ai diferitor fenomene mediatice) abia la sfârșitul anilor '70-începutul anilor '80, când reprezentanții primelor promoții de absolvenți de la specialitatea *Jurnalistică* au finalizat aspirantura și au obținut titluri științifice.

De menționat faptul că la aspirantură își puteau continua studiile doar absolvenții cu însușita academică foarte bună, întrucât accesul la studiile post universitare era în bază de concurs. Totodată, dosarele candidaților la studiile de doctorat trebuiau să includă, în mod obligatori, o caracteristică de la locul de muncă și alta (un fel de scrisoare de recomandare) din partea organelor ideologice: a organizației de partid, dacă aceștia erau membri de partid sau a organizației comsomoliste, dacă erau comsomoliști. Apartenența la una dintre aceste organizații era obligatorie pentru toți cei care intenționau să-și facă carieră, inclusiv în domeniul științei. De regulă, la aspirantură erau recomandate persoanele care aveau un anumit stagiul de muncă în domeniu, de aceea, la absolvire, majoritatea studenților „promițători” erau repartizați să muncească ca laboranți superiori sau, în cazuri excepționale, ca asistenți universitari la facultatea la care și-au făcut studiile. Stagiul de muncă în instituțiile de învățământ superior sau în institutele de cercetare facilita considerabil accesul aspiranților la studiile de doctorat.

Trebuie menționat faptul că în URSS jurnalistică nu constituia un domeniu științific autonom, ci era o specialitate științifică din cadrul domeniul

¹⁰ Liliana Rotaru. *Politica sovietică în domeniul învățământului...*, p. 483.

^{***} Studii post universitare pe filiera științifică (în Uniunea Sovietică existau și studii post universitare pe filiera ideologică, precum școala superioară de partid sau cea comsomolistă).

științific Filologie, având cifrul 10.01.10. Din aceste considerente, majoritatea aspiranților de la specialitatea Jurnalistică obțineau titlul de candidat în științe/doctor în științe filologice, specialitatea Jurnalistică sau, dacă problema științifică cercetată ținea de domeniul istoriei jurnalisticii, aspiranților li se conferea titlul de candidat în științe/doctor în științe istorice, specialitatea Jurnalistică.

Studii post universitare de profil jurnalistic erau organizate în toate republicile unionale, inclusiv în RSS Moldovenească: inițial în cadrul Academiei de Științe a Moldovei, iar mai târziu – și la Universitatea de Stat din Chișinău. Însă nu în toate republicile puteau fi organizate susțineri de teze, ci doar acolo unde existau Consilii științifice specializate (de profil). Cei mai mulți dintre aspiranții din RSS Moldovenească, care au realizat teze de doctorat în domeniul jurnalisticii, le-au susținut la Moscova, Leningrad, Kiev sau la Minsk. Din primele promoții de absolvenți, care au revenit la Universitatea de Stat din Chișinău și s-au încadrat plenar în procesul didactic de profil jurnalistic, imediat după ce au susținut tezele de doctorat și au obținut titlul de candidat în științe, fac parte: candidatul în științe filologice Victor Moraru, care și-a susținut teza în cadrul Institutului de Limbă și Literatură al Academiei de Științe a Moldovei; candidatul în științe istorice Gheorghe Gorincioi și candidații în științe filologice Mihail Guzun și Ana Monastârscaya, care și-au susținut tezele la Universitatea de Stat din Leningrad; Constantin Marin, candidat în științe istorice, care și-a susținut teza la Universitatea de Stat „Taras Șevcenko” din Kiev; candidatul în științe istorice Serafim Isac și candidatul în științe filologice Gheorghe Bârsan, care și-au susținut tezele la Universitatea de Stat „M.V. Lomonosov” din Moscova ș.a. De menționat că procesul de pregătire a cadrelor științifico-didactice autohtone pentru învățământul universitar de profil jurnalistic din RSSM era racordat la planul strategic de dezvoltare a domeniului științifico-didactic și se desfășura în strictă concordanță cu acesta.

Așadar, în primii 15 ani de existență a învățământului superior de profil jurnalistic din RSS Moldovenească, politica de personal în acest domeniu a fost orientată spre soluționarea celei mai importante probleme a sistemului – deficitul de personal academic de profil jurnalistic. Problema în cauză a putut fi rezolvată prin realizarea celor două obiective primordiale ale politicii de personal de atunci: recrutarea/reprofilarea profesorilor universitari în vederea implicării lor în procesul didactic la specialitatea Jurnalistică și formarea cadrelor științifico-didactice autohtone pentru învățământul superior de profil jurnalistic. La rândul lor, aceste obiective au fost îndeplinite grație practicilor de selectare, recrutare și de cooptare a cadrelor științifi-

co-didactice, aplicate în primii ani de existență a învățământului jurnalistic din RSS Moldovenească, care au determinat circumstanțele oportune pentru formarea resurselor umane și pentru crearea colectivului profesoral în acest domeniu didactic. „Inițiind procesul de creare a corpului didactico-științific al instituțiilor de învățământ superior din Moldova Sovietică, autoritățile de stat și de partid și-au fundamentat politica de cadre pe principiul canonic, enunțat de Iosif Stalin încă din 1935: „Cadrele decid totul!”. Acest principiu indica, în spirit umanist (dacă ignorăm contextul), că „cel mai valoros capital sunt oamenii” și specifică importanța resursei umane în construcția unei societăți socialiste rezistente și viguroase.”¹¹

Ca urmare a aplicării consecvente și consecutive a acestei politici de personal, către anul 1980, procesul didactic la specialitatea Jurnalistică de la Universitatea de Stat din Chișinău era asigurat de un colectiv profesoral bine încheat, constituit din cadre științifico-didactice de profil jurnalistic de înaltă calificare, competențele profesionale ale cărora erau permanent dezvoltate printr-un sistem coerent și relevant de formare continuă.

prof. Georgeta STEPANOV,

Facultatea de Jurnalism și Științe ale Comunicării, Universitatea de Stat din
Moldova, str. Alexei Mateevici 60, Chișinău, Republica Moldova
e-mail: stepanovgeorgeta@gmail.com

¹¹ Liliana Rotaru. *Politica sovietică în domeniul învățământului ...* p. 479-480.

**ÎNTRE IZOLAȚIONISM ȘI COOPERARE:
ASPECTE PRIVIND MOBILITATEA ACADEMICĂ ÎN
ÎNVĂȚĂMÂNTUL SUPERIOR DIN STATELE EST-EUROPENE
ÎN ANII '70-'80¹**

Ștefan-Marius DEACONU

**Between insulation and cooperation:
aspects regarding academic mobility in higher education in the
Eastern European states in the years 1970-1980**

Abstract: *The mobility of students and teachers in a higher education system represents an indicator of its openness to international collaboration. Faced with significant economic problems, the communist bloc states made cuts in the budgets allocated for the network of tertiary education institutions.*

In this context, mobility was one of the principal ways of personal development in academia. It was of the paths to be part of flow of scientific information. The study aims to analyse how the signing of the Prague Convention, concluded on June 7, 1972, boosted mobility within the communist bloc.

The analysis starts from an examination of the situation in Romania in the last two decades of the communist regime, being also investigated by the mobility flows between the academic environments in Eastern European countries. The study uses materials from the Archive of the Ministry of Education and Education, and from the Central Committee of the PCP.

Keywords: *higher education, Eastern Europe, Prague Convention, student mobility.*

Procesul de comunizare al statelor est-europene a debutat spre sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial și a cuprins, încă de la început, o sovie-

¹ Studiul utilizează documente colectate în cadrul proiectului „Planificare economică, învățământ superior și acumularea capitalului uman în România în timpul regimului comunist (1948-1989)”, PN-II-ID-PCE-2011-3-0476, proiect de cercetare finanțat de Consiliul Național al Cercetării Științifice. Îi mulțumesc prof. univ. dr. Bogdan Murgescu pentru sprijinul acordat în acest sens.

tizare accelerată a sistemelor de învățământ². Achiesarea acestora la noua ideologie de stat a avut scopul de a subordona intelectualitatea din mediul universitar în fața partidului, respectiv de a integra în ritm accelerat absolvenții de învățământ superior în cadrul economiei de comandă³. Planificarea învățământului universitar a devenit o practică comună în statele est-europene. Pe lângă obiectivul de a pregăti forța de muncă necesară, câmpul muncii fiind strict reglementat în conformitate cu ideologia partidelor-stat, instituțiile de învățământ superior au pregătit cetățeni în acord cu viața socială și culturală pe care le solicita noua filosofie de stat⁴.

În acest context, populația universitară din aceste state a suferit schimbări semnificative, referindu-ne în special la categoriile sociale integrate în învățământul superior. Sub aspectul unei „democratizări” și a dezvoltării rețelelor universitare, au fost sprijinite să acceadă anumite categorii sociale dezavantajate în perioada interbelică, în detrimentul categoriilor „tradiționale” de studenți, numărul acestora crescând considerabil față de situația de dinainte de război⁵. Intensitatea modificărilor în structura socială a studențimii a fost diferită de la un stat la altul. În acest caz distingem Iugoslavia ca fiind statul est-european care a adoptat un model universitar diferențiat față de cel sovietic, chiar dacă nu în integralitate⁶. Spre exemplu, România a adoptat măsuri de stimulare a admiterii în învățământul superior a unor categorii socioeconomice anterior dezavantajate, oferind burse, masă sau cazare⁷. Pe de cealaltă parte, taxele de școlarizare s-au menținut la un nivel ridicat, pentru a limita accesul celorlalte categorii de potențiali studenți, România fiind ultimul stat din blocul estic care a eliminat această barieră de accesibilitate, abia în 1961⁸.

Impactul devastator al celui de-al Doilea Război Mondial a generat dificultăți majore în gestionarea sistemelor educaționale la nivelul întregului

² Walter Rüegg, *A History of the University in Europe*, vol. IV, Cambridge University Press, 2011, p. 35.

³ *Ibidem*, p. 36.

⁴ Jan Sadlak, *Planning of Higher Education in Countries with a Centrally Planned Socioeconomic System: Case Study of Poland and Romania*, State University of New York at Buffalo, 1988, p. 13.

⁵ Mark Mazower, *Umbre peste Europa*, București, Editura Litera, 2018, p. 350-351.

⁶ Ralph Pervan, *Tito and the Students. The University and the University Student in Self-managing Yugoslavia*, University of Western Australia Press, 1978, p. 9.

⁷ Marius Cazan, Vlad Pașca, „Lupta de clasă” la porțile facultăților. *Politici de promovare socială prin învățământul superior în epoca Gheorghiu-Dej (1948-1965)*, în *Politici culturale și modele intelectuale în România*, Lucian Nastasă, Dragoș Sdrobiș (coord.), Cluj-Napoca, Editura Mega, 2013, p. 251-253.

⁸ Andrei Florin Sora, *Evoluția calificărilor din învățământul universitar românesc. 1968-2011*, București, ANC, 2011, p. 12.

continent, indiferent de blocul politic. Procesul de refacere, parțială, a infrastructurii materiale și umane s-a întins până la jumătatea anilor '50. Ulterior, statele vest-europene au început să adopte politici coerente la nivel național, sprijinind totodată colaborările la nivel internațional⁹.

Mediile academice din blocul est-european s-au confruntat cu restricții semnificative de natură politico-ideologică în ceea ce privește colaborarea internațională, aceasta fiind limitată la statele din regiune, în special cu URSS. Absolvenții de învățământ superior din universitățile sovietice s-au bucurat de un statut privilegiat în statele de origine după întoarcerea lor de la studii¹⁰.

Nu a existat o continuitate în adevăratul sens al cuvântului între universitățile din perioada interbelică și instituțiile de învățământ superior din primii ani ai regimului comunist. Relațiile tradiționale cu centrele universitare apusene au fost suprimate în virtutea unei reșezări pe baze ideologice noi a mediilor academice naționale. Cadrele didactice au fost supuse la restricții severe, în timp ce populația studentescă și-a modificat substanțial consistența din punct de vedere social. Aceste lucruri au generat o izolare accentuată, care a fost treptat ridicată ulterior morții lui Stalin, odată cu debutul unei perioade de relativ „dezgheț” social¹¹.

Convenția de la Praga (1972) și noua viziune asupra colaborării în mediul universitar socialist

O inițiativă care a condus la o mai bună colaborare a țărilor din blocul central-est-european a fost Conferința Miniștrilor Învățământului Superior din Statele Socialiste. Prima întrunire a acestora a avut loc la Moscova, în 1966¹². Apropierea dintre state s-a materializat câțiva ani mai târziu prin semnarea Convenției de la Praga. Adoptată la 7 iunie 1972, *Convenția cu privire la recunoașterea și echivalarea reciprocă a documentelor de absolvire a instituțiilor de învățământ mediu, mediu de specialitate și superior, precum și a documentelor de acordare a titlurilor științifice și a gradelor didactice* (în continuare, Convenția de la Praga) a reprezentat un moment important în ceea ce privește colaborarea dintre statele din blocul comunist, în special est-european, în domeniul educației¹³.

⁹ Walter Rüegg, *op. cit.*, p. 74.

¹⁰ *Ibidem*, p. 94-95.

¹¹ *Ibidem*, p. 101.

¹² *Ibidem*, p. 103.

¹³ Elementele din convenția la care facem referire sunt preluate din *Decretul nr. 126 din 12 aprilie 1974 pentru ratificarea Convenției cu privire la recunoașterea și echivalarea reciprocă a documentelor de absolvire a instituțiilor de învățământ mediu, mediu de specialitate și superior, precum și a documentelor de acordare a titlurilor științifice și a gradelor didactice*, publicat în Buletinul Oficial, nr. 66, din 22 aprilie 1974.

Aceasta a fost semnată de state precum Bulgaria, Cehoslovacia, Polonia, Republica Democrată Germană, România, Ungaria sau URSS, dar și de țări din afara spațiului european, precum Cuba, Vietnam sau Mongolia¹⁴. Au fost stabilite o serie de obiective îndrăznețe, precum recunoașterea ca echivalente a documentelor care atestă finalizarea studiilor medii¹⁵, de învățământ superior¹⁶ și chiar a gradelor didactice și a titlurilor științifice¹⁷ care au avut o tipologie similară¹⁸. Convenția a fost deschisă și către alte state semnatare, cu condiția ca acestea să fie acceptate în unanimitate.

În interiorul blocului est-european, echivalarea titlurilor și recunoașterea calificărilor dobândite au condus la un progres semnificativ în vederea fluidizării parcursului studenților care au studiat în alt stat decât cel natal. De asemenea, au condus la o creștere a posibilității de integrare în câmpul muncii din interiorul altui stat socialist pentru absolvenții de învățământ superior și nu numai¹⁹. Din acest punct de vedere, oportunitățile profesionale ale forței de muncă înalt calificate au crescut.

Implicațiile tratatului au fost majore. De altfel, echivalările studiilor de învățământ superior au reprezentat o raritate și în spațiul apusean al acelei perioade. Primul acord cu privire la echivalarea studiilor absolvite între o instituție de învățământ superior din Franța și o alta din spațiul european a fost semnat în decembrie 1975, între Universitatea din Rennes și Universitatea din Erlangen–Nürnberg (Republica Federativă Germania) și a vizat doar studiile în domeniul medical²⁰.

Principala vulnerabilitate în vederea aplicării prevederilor Convenției de la Praga a fost dată de faptul că aceasta urma să se aplice „în conformitate cu legislația fiecăruia dintre participanți”. Prevederea în cauză a condus la necesitatea semnării unor tratate bilaterale între state pentru a operaționaliza angajamentele asumate prin Convenție²¹.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Documentele de absolvire ale învățământului mediu, indiferent dacă a fost general sau de specialitate, care au fost necesare în vederea înscrierii în cadrul unei instituții de învățământ superior sau altă structură de tip terțiar, cf. *Ibidem*.

¹⁶ Documentele de absolvire ale învățământului superior, indiferent de tipul de instituție (universitate, politehnică ș.a.), care permit posesorilor acestora să li se recunoască un titlu științific, cf. *Ibidem*.

¹⁷ Documente care permit posesorului să ateste existența unui *titlu științific* („candidat în științe sau doctor într-o ramură a științei”), *titlu științific superior* („doctor în științe, doctor abilitat, doctor-docent”) ori *grad didactic universitar* (conferențiar sau profesor), cf. *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Julia Sułkowska-Kuszteljak, Brian Frost-Smith, „*Bringing the Convention of Prague to Life: The Case of Poland*”, *European Journal of Education*, XXII (1987), nr. 1, p. 36.

²⁰ „*Equivalence of Medical Studies between the Universities of Erlangen–Nürnberg and Rennes*”, *Higher Education in Europe*, I (1976), nr. 4-5, p. 9.

²¹ Julia Sułkowska-Kuszteljak, Jerzy Rzycki, „*Implementation of the Decisions of the Prague Convention – A Case Study: Poland*”, *Higher Education in Europe*, XI (1986), nr. 1, p. 35.

Țările participante au urmat direcții diferite în ceea ce privește aplicarea acestui tratat. De pildă, în ceea ce privește echivalarea diplomelor obținute în învățământul preuniversitar sau universitar, România a semnat mai multe acorduri și convenții bilaterale prin care recunoștea o serie de acte de finalizare a studiilor. Totuși, au fost semnate doar două tratate cu state parte la Convenția de la Praga, respectiv cu Bulgaria (1977)²² și cu Republica Democrată Germană (1986)²³. Acorduri similare au fost semnate și cu Republica Democratică Sudan (1978)²⁴, Pakistan (1978)²⁵ sau Austria (1979)²⁶.

Tabelul 1.

Tabel comparativ cu privire la categoriile de acte de studii și diplome de conferire a titlurilor științifice echivalate de România în urma unui acord bilateral cu alt stat²⁷

Nr.	Indicator (absolvirea unui ciclu de studiu/dobândirea unui titlu științific)	Bulgaria (1977)	R.D. Sudan (1978)	Pakistan (1978)	Austria (1979)	R.D. Germană (1986)
1.	Învățământ gimnazial (absolvirea clasei a VIII-a, școala generală)	x	-	x	-	-
2.	Învățământ profesional (cu durata de studii de 2 ani după absolvirea clasei a VIII-a)	x	-	x	-	x

²² Convenția privind echivalarea actelor de studii și a diplomelor de conferire a titlurilor științifice acordate în Republica Socialistă România și Republica Populară Bulgaria din 4 august 1977: în Buletinul Oficial nr. 118 din 17 noiembrie 1977.

²³ Convenția între Guvernul Republicii Socialiste România și Guvernul Republicii Democratice Germane privind echivalarea diplomelor de absolvire a învățământului de diferite grade și a diplomelor de acordare a titlurilor științifice din 10 aprilie 1986: în Buletinul Oficial nr. 51 din 15 august 1986.

²⁴ Acordul între Guvernul Republicii Socialiste România și Guvernul Republicii Democratice Sudan privind recunoașterea reciprocă și echivalarea actelor de studii referitoare la absolvirea școlilor de nivel liceal, a diplomelor de învățământ superior și de conferire a titlurilor științifice din 8 decembrie 1978: în Buletinul Oficial nr. 84 din 17 octombrie 1980.

²⁵ Convenția între Guvernul Republicii Socialiste România și Guvernul Republicii Islamice Pakistan privind echivalarea certificatelor și a diplomelor de absolvire a învățământului mediu, secundar și superior, precum și a diplomelor de acordare a titlurilor științifice în cele două țări din 10 iulie 1978: în Buletinul Oficial nr. 84 din 17 octombrie 1980.

²⁶ Convenția între Republica Socialistă România și Republica Austria privind echivalarea diplomelor de bacalaureat din 5 martie 1979: în Buletinul Oficial nr. 19 din 5 martie 1979.

²⁷ Notă: Având în vedere structurile diferite ale sistemelor de învățământ din statele semnatare, am precizat doar ciclul de studii specific României care poate fi echivalat.

3.	Învățământ liceal (XI-XIII clase)	x	x	x	x	x
4.	Învățământ postliceal (1-3 ani)	x	-	x	-	
5.	Învățământ pedagogic pentru pregătirea cadrelor didactice în ciclurile preșcolar, primar și gimnazial	x	x	x	-	-
6.	Învățământ superior de scurtă durată	-	x	-	-	x
7.	Învățământ superior (durată nu mai puțin de 4 ani pentru cursuri de zi / 5 ani fără frecvență sau seral)	x	x	x	-	x
8.	Titlul de „doctor”	x	x	x	-	x
9.	Titlul de „doctor – docent în științe”	x	x	x	-	-

Analizând conținutul acestor acorduri, am putut constata faptul că între tratatele semnate există diferențe în ceea ce privește ciclurile de studiu sau diplomele echivalente. Acest lucru a fost cauzat, în primul și în primul rând, de diferențele semnificative între sistemele naționale de învățământ în cauză. De remarcat și faptul că România nu s-a concentrat asupra adoptării unor astfel de tratate cu statele membre ale Convenției de la Praga. De asemenea, se observă diferențe mari între acordul semnat cu R.D. Sudan, care este extrem de vag, și cele cu Bulgaria sau R.D. Germania, unde sunt menționate explicit titlurile echivalente și denumirea acestora pentru fiecare dintre statele semnatare.

Prin comparație, Polonia a fost unul dintre statele care au adoptat o strategie diferită de cea a României. Aceasta a ratificat Convenția de la Praga pe 6 decembrie 1973, documentul intrând în vigoare abia un an mai târziu, pe 30 ianuarie 1975²⁸. Imediat după ratificarea actului, guvernul polonez a întreprins demersuri în vederea semnării unor acorduri bilaterale. Primul dintre statele cu care a fost semnat un astfel de document a fost URSS (1974). Ulterior, Polonia a semnat acte similare și cu Republica Democrată Germană (1977), Bulgaria (1977), Iugoslavia (1978) și Ungaria (1980). Important de subliniat este faptul că singurul acord care nu a avut o durată de timp specificată a fost cel cu Iugoslavia, acesta fiind diferit prin prisma conținutului și a faptului că respectivul stat nu a semnat Convenția de la Praga²⁹.

²⁸ Julia Sulowska-Kuszteljak, Jerzy Rzycki, *op. cit.*, p. 35.

²⁹ *Ibidem*, p. 36.

Convențiile menționate mai sus au avut la bază o serie de acorduri cadru de cooperare în domeniul culturii și educației, aspect similar și în cazul României. Guvernul român a semnat o serie de acorduri și convenții bilaterale prin care se angaja să aprofundeze problema echivalării diplomelor școlare și universitare cu o serie de state precum Republica Federală Germania (1973)³⁰, Guineea-Bissau (1976)³¹, Republica Democratică Sao Tome și Principe (1976)³², Vietnam (1977)³³, Regatul Lesotho (1978)³⁴, Malta (1978)³⁵, Republica Niger (1978)³⁶, Egipt (1978)³⁷. În cele mai multe cazuri, acestea nu au fost urmate de pași concreți în vederea îmbunătățirii procesului de echivalare a calificărilor și titlurilor dobândite.

În comparație cu România, Polonia a avut un cadru legislativ mai adecvat pentru operaționalizarea acestei convenții, prin legile care guvernau învățământul superior, respectiv acordarea titlurilor științifice și academice. Legislația a prevăzut principiul aplicării acordurilor internaționale semnate de Polonia, fapt care a contribuit mult la eficientizarea sarcinilor administrative în ceea ce privește procesul de echivalare³⁸. Mai mult, cadrul legislativ a permis cetățenilor internaționali care au obținut diplome de finalizare a studiilor în condiții similare cu cele ale cetățenilor polonezi (referindu-ne cu precădere la nivelul ciclului de studii și la tipul de învățământ absolvit), să poată profesa în Polonia³⁹.

³⁰ *Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 1302/1973 pentru aprobarea Acordului de colaborare culturală și științifică dintre Guvernul Republicii Socialiste România și Guvernul Republicii Federale Germania din 29 iunie 1973*: în Buletinul Oficial nr. 153 din 9 octombrie 1973.

³¹ *Acordul de colaborare în domeniile învățământului, științei și culturii între Guvernul Republicii Socialiste România și Guvernul Republicii Guineea-Bissau din 9 aprilie 1976*: în Buletinul Oficial nr. 72 din 19 iulie 1976.

³² *Acordul de colaborare în domeniile învățământului, științei și culturii între Guvernul Republicii Socialiste România și Guvernul Republicii Democratice Sao Tome și Principe din 18 octombrie 1976*: în Buletinul Oficial nr. 16 din 23 februarie 1977.

³³ *Acordul de cooperare culturală și științifică între Guvernul Republicii Socialiste România și Guvernul Republicii Socialiste Vietnam din 26 august 1977*: în Buletinul Oficial nr. 109 din 20 octombrie 1977.

³⁴ *Acordul de colaborare în domeniile învățământului, științei și culturii între Guvernul Republicii Socialiste România și Guvernul Regatului Lesotho din 6 iulie 1978*: în Buletinul Oficial nr. 108 din 8 decembrie 1978.

³⁵ *Acordul de colaborare în domeniile învățământului, științei și culturii între Guvernul Republicii Socialiste România și Guvernul Republicii Malta din 5 septembrie 1978*: în Buletinul Oficial nr. 109 din 13 decembrie 1978.

³⁶ *Acordul de colaborare în domeniile învățământului, științei și culturii între guvernul Republicii Socialiste România și guvernul Republicii Niger din 21 februarie 1978*: în Buletinul Oficial nr. 77 din 25 august 1978.

³⁷ *Acordul de cooperare în domeniile învățământului, științei și culturii între Guvernul Republicii Socialiste România și Guvernul Republicii Arabe Egipt din 25 ianuarie 1978*: în Buletinul Oficial nr. 64 din 17 iulie 1978.

³⁸ Julia Sułkowska-Kuszteljak, Jerzy Rzycki, *op. cit.*, p. 36.

³⁹ *Ibidem*, p. 37.

Evoluția numărului de studenți internaționali în statele europene în anii '70

La începutul anilor '70, statele europene care au avut cei mai mulți studenți internaționali în cadrul instituțiilor de învățământ superior provenind din alte state din regiunea Europa a UNESCO erau SUA, Franța, URSS, R.F. Germania, Marea Britanie, Canada sau Italia. Din punctul de vedere al procentului din numărul total al studenților, se detașează Elveția, Austria, Grecia, Belgia, R.F. Germania și Israel. Printre statele cu cel mai mic procent de studenți internaționali din numărul total de studenți se numărau Danemarca, Iugoslavia, România, Norvegia, Olanda, URSS, Polonia și Finlanda.

Tabelul 2.

Studenții internaționali din instituțiile de învățământ superior din regiunea Europa (UNESCO), în funcție de statul gazdă, în 1970 și 1975⁴⁰

Țară gazdă	1970	1975	1970 (%) din total	1975 (%) din total
Austria	8.753	10.320	14,30%	10,70%
Belgia ⁽¹⁾	8.611	9.748	6,90%	6,10%
Bulgaria	2.325	2.533	2,30%	2,00%
Canada ⁽¹⁾	22.263	48.055	3,50%	5,90%
Cipru	-	20	-	-
Cehoslovacia	3.619	3.370	2,80%	2,20%
Danemarca	1.158	1.958	1,50%	1,80%
Finlanda	250	529	0,40%	0,70%
Franța ⁽²⁾	34.500	93.750	4,30%	9,00%
R.D. Germană	3.350	5.386	2,70%	1,40%
R.F. Germania	27.769	47.298	5,50%	5,70%
Grecia	5.796	10.049	7,60%	9,00%
Ungaria	1.884	2.572	2,30%	2,40%
Islanda	69	120	4,00%	4,00%
Irlanda ⁽³⁾	-	1.513	-	3,80%
Israel	2.952	-	5,30%	-
Italia	14.357	18.921	2,10%	1,90%
Luxemburg	-	47	-	-
Malta	-	16	-	-

⁴⁰ „Overall Picture of the Distribution of Foreign Students in the Countries of the UNESCO European Region”, *Higher Education in Europe*, IV (1979), nr. 2, p. 15. Note: 1. Universități și instituții de învățământ similare. 2. Din 1973, datele statistice colectate au o mai mare acuratețe. 3. Doar studenți la forma de învățământ la zi. 4. Doar studenți admiși în primul an de studiu.

Olanda ⁽¹⁾	1.721	-	0,70%	-
Norvegia	423	-	0,80%	-
Polonia	2.576	2.438	0,60%	0,40%
Portugalia	902	672	1,80%	0,80%
România	1.766	3.833	1,20%	2,50%
Spania	10.575	8.909	4,70%	1,60%
Suedia ⁽⁴⁾	-	2.723	-	1,70%
Elveția ⁽¹⁾	9.469	10.113	18,40%	15,60%
Turcia	6.125	5.907	3,60%	2,70%
Marea Britanie	24.606	49.032	4,10%	6,80%
SUA	144.708	179.344	1,80%	1,60%
URSS	27.918	30.600 ⁴¹	0,60%	-
Iugoslavia	3.131	2.358	1,20%	0,60%

În perioada 1970-1975, cele mai mari creșteri ale numărului de studenți internaționali s-au înregistrat în Franța (59.250), SUA (34.636), Canada (25.792), Marea Britanie (24.426), Republica Federativă Germania (19.529), Italia (4.564), Grecia (4.253) și România (2.067). Din punctul de vedere al numărului de studenți internaționali raportat la numărul total de studenți, în 1975 performau state precum Elveția, Austria, Franța, Grecia, Marea Britanie, Belgia, Canada și R.F. Germania. Cele mai mici procente de studenți internaționali din numărul total al studenților se regăseau în țări precum R.D. Germană, Portugalia, Finlanda, Iugoslavia sau Polonia.

Metodologiile precare de colectare a datelor cu privire la numărul de studenți, diferite de la un stat la altul, îngreunează considerabil procesul de reconstituire a unei imagini exacte a populației de studenți internaționali în statele europene din acea perioadă. Chiar și așa, trebuie să subliniem faptul că, din punctul de vedere al integrării studenților internaționali în sistemele naționale de învățământ superior, statele vest-europene erau net avansate în fața celor est-europene.

Între 1971 și 1975, numărul de studenți plecați în străinătate s-a dublat în state precum Marea Britanie (275,50%), Irlanda (230,15%), Danemarca (190,97%), Turcia (184,43%), Finlanda (145,46%), Olanda (110,88%), Belgia (106,85%) sau Islanda (104,06%). Analizând statele est-europene, nu se poate distinge o dinamică comună din acest punct de vedere. Astfel, unele state au regresat, înregistrându-se scăderi semnificative în Ungaria (-42,38%),

⁴¹ Date valabile pentru 1974.

R.D. Germană (-51,60%) sau Bulgaria (-55,42%). Alte țări au înregistrat creșteri, precum în România (100,31%)⁴², Iugoslavia (73,91%), Polonia (61,63%), URSS (50,75%), Albania (45,30%) sau Cehoslovacia (24,79%).

Tabelul 3.
Numărul de studenți în străinătate din țări de origine din Europa/regiunea Europa (UNESCO) în 1971 și 1975⁴³

Țara de origine	Numărul de studenți în străinătate	
	1971 (în cadrul Europei)	1975 (în cadrul regiunii UNESCO Europa)
Albania	181	263
Austria	1.714	3.043
Belgia	905	1.872
Bulgaria	2.492	1.111
Canada	-	11.271
Cipru	8.105	10.647
Cehoslovacia	1.896	2.366
Danemarca	321	934
Finlanda	1.091	2.678
Franța	3.790	7.220
R.D. Germană	2.277	1.102
R.F. Germania	6.588	10.253
Grecia	14.571	23.214
Vatican	2	-
Ungaria	1.909	1.100
Islanda	320	653
Irlanda	471	1.555
Israel	-	5.465
Italia	7.053	7.315
Luxemburg	1.566	2.372
Malta	115	140
Olanda	1.903	4.013
Norvegia	2.770	3.174
Polonia	1.290	2.085
Portugalia	-	2.124

⁴² În intervalul 1971-1974.

⁴³ „Overall Picture of the Distribution of Foreign Students in the Countries of the UNESCO European Region”, Higher Education in Europe, IV (1979), nr. 2, p. 16.

România	327	655
Spania	2.305	4.305
Suedia	1.094	1.767
Elveția	1.635	2.758
Turcia	3.270	9.301
Marea Britanie	4.347	16.323
SUA	-	25.164
URSS	536	808
Iugoslavia	1.690	2.939
Nespecificat	1.628	2.103

Implementarea Convenției de la Praga a fost deficitară în primii ani de la adoptarea acesteia în contextul în care statele participante trebuiau să ratifice acest acord. Un imbold suplimentar la creșterea gradului de internaționalizare a instituțiilor de învățământ superior din Europa de Est a fost dat de semnarea Actului final al Conferinței de la Helsinki, la 1 august 1975. Acesta a contribuit la întărirea relațiilor dintre mediul universitar est-european și cel apusean. De pildă, la distanță de numai un an, numărul de acorduri între instituțiile de învățământ din Franța și cele din Estul Europei a crescut de la 36 la 66⁴⁴. Uniunea Sovietică a intensificat la rândul ei colaborările internaționale, înregistrând în 1977 circa 44.000 de studenți internaționali din peste 100 de state. De asemenea, peste 17.000 de studenți și cadre didactice studiau în afara URSS la acel moment⁴⁵.

Tabelul 4.
Mobilitatea studenților din state socialiste în anul 1977⁴⁶

	URSS	Alte state socialiste	Franța	Italia	Elveția	R.F. Germania	Austria	Canada	SUA	Total (trimis)
R.D. Germană	3.260	390	101	62	-	-	-	28	-	3.841
Bulgaria	2.076	664	91	27	18	68	27	30	-	3.001
Ungaria	1.345	262	76	35	129	238	53	110	47	2.295

⁴⁴ „The Declaration of Helsinki and the Universities of Europe”, Higher Education in Europe, II (1977), nr. 1, p. 7.

⁴⁵ „International Co-operation in USSR`s Higher Education”, Higher Education in Europe, II (1977), nr. 2, p. 10.

⁴⁶ „International Student Mobility”, Higher Education in Europe, II (1977), nr. 4-5, p. 21.

Polonia	608	211	445	58	62	150	98	260	371	2.263
România	68	53	156	54	22	104	13	117	110	697
Cehoslovacia	573	444	110	29	403	738	74	756	90	3.217
URSS	-	970	47	6	10	23	4	47	35	1.142
Iugoslavia	116	422	293	168	134	645	310	247	310	2.645
Total (primiți)	8.046	3.416	1.319	439	778	1.966	579	1.595	963	19.101

Din punctul de vedere al procentului de studenți plecați în mobilități din numărul total al statelor mai sus analizate, statele cel mai bine poziționate sunt R.D. Germană (20,11%), Cehoslovacia (16,84%), Bulgaria (15,71%), Iugoslavia (13,85%), Ungaria (12,02%) și Polonia (11,85%). La polul opus se situează URSS (5,98%) și România (3,65%).

În ceea ce privește ponderea dintre studenții plecați în mobilitate în funcție de statul gazdă, se poate observa că cele mai „populare” destinații dintre cele analizate au fost URSS (42,12%), alte state socialiste (17,88%), R.F. Germania (10,29%), Canada (8,35%), Franța (6,91%), SUA (5,04%), Elveția (4,07%), Austria (3,03%) și Italia (2,30%). La acel moment, mobilitatea studenților europeni peste Oceanul Atlantic, indiferent de care parte a Cortinei de Fier s-ar fi situat, era destul de scăzută. Astfel, în 1977, doar 8,2% dintre studenții internaționali din SUA, de pildă, proveneau din Europa⁴⁷.

Noi punți de colaborare între Est și Vest

Colaborarea între instituțiile de învățământ superior din Estul și Vestul Europei s-a intensificat spre sfârșitul anilor 1970. Un rol semnificativ în acest sens l-a avut UNESCO, prin intermediul Centrului European pentru Învățământ Superior, deschis la București, în 1972. Sub coordonarea lui Jan Sadlak, acest centru a intermediat schimburi de bune practici și a creat platforme de comunicare, organizând mai multe conferințe pe teme de actualitate pentru mediul universitar european și nu numai.

Necesitatea unor structuri de guvernare la nivel internațional, care să coordoneze relațiile între statele europene, atât din Estul cât și din Vestul Europei, începe să prindă contur tot mai mult în literatura de specialitate de la mijlocul anilor '70⁴⁸. Este totodată și motivul pentru care activitatea Conferinței Miniștrilor Învățământului Superior din Statele Socialiste a fost privată de o mai mare concretețe (implicit Convenția de la Praga)⁴⁹.

⁴⁷ „Foreign Students in US Colleges and Universities”, Higher Education in Europe, III (1978), nr. 6, p. 46.

⁴⁸ Johan Galtung, „Internationalization and Integration of Higher Education with Societal Needs”, Higher Education in Europe, I (1976), nr. 2, p. 24-25.

⁴⁹ Julia Sulkowska-Kuszteljak, Brian Frost-Smith, *op. cit.*, p. 74.

În acest context a fost semnată la Paris, în urma unei conferințe desfășurate între 19 și 21 decembrie 1979, *Convenția privind recunoașterea studiilor și diplomelor de învățământ superior în statele regiunii Europa* (în continuare, Convenția de la Paris). Statele care au semnat inițial acest act au fost Belgia, Bulgaria, RSS Belarusă, Danemarca, Finlanda, Franța, R.D. Germană, R.F. Germania, Grecia, Vatican, Ungaria, Israel, Luxemburg, Norvegia, Portugalia, România, San Marino, Spania, Suedia, Turcia, RSS Ucraina, URSS, Marea Britanie și Statele Unite ale Americii. Convenția a intrat în vigoare la 19 februarie 1982. Statele care au semnat ulterior convenția au fost Italia (1980), Olanda (1981) Malta (1983), Austria (1985), Cipru (1985), Cehoslovacia (1988), Elveția (1991)⁵⁰.

Semnarea convenției s-a realizat într-un context favorabil generat de Actul final al Conferinței de la Helsinki, urmărindu-se creșterea gradului de cooperare între instituțiile de învățământ și de cercetare la nivel internațional. De asemenea, statele semnatare ale Actului final mai sus menționat s-au angajat să realizeze progrese în ceea ce privește „compararea și echivalarea gradelor și diplomelor universitare”⁵¹.

Convenția de la Paris definea *in extenso* ce presupune recunoașterea unei diplome, a unui titlu sau a unui grad în vederea continuității studiilor sau a exercitării profesiei în acord cu calificările dobândite. De asemenea, aceasta a prevăzut angajamente de aplicare imediate. Ceea ce diferențiază în mod substanțial convențiile de la Paris și Praga este faptul că prima avea mecanisme de aplicare prin intermediul unor organisme naționale, al unui comitet regional și al unor organisme bilaterale sau subregionale. De asemenea, aceasta avea și un secretariat, extrem de necesar pentru a asigura o continuitate în implementarea angajamentelor asumate de statele semnatare⁵².

Convenția privind recunoașterea studiilor și diplomelor de învățământ superior în statele regiunii Europa, semnată pe fondul unei apropieri între instituțiile de învățământ din Estul și Vestul continentului, a reprezentat un act fundamental în creșterea numărului de mobilități. Au existat și excepții notabile, printre care și România, care au ratificat acest acord abia după căderea regimului comunist.

⁵⁰ Informații suplimentare pot fi găsite pe pagina web a *Convenției privind recunoașterea studiilor și diplomelor de învățământ superior în statele regiunii Europa*, http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13516&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html#SIGNATURE, accesată la 4 aug. 2020.

⁵¹ *Convenția privind recunoașterea studiilor și diplomelor de învățământ superior în statele regiunii Europa din 21 decembrie 1979*, publicată în Monitorul Oficial nr. 67 din 14 mai 1990.

⁵² *Ibidem*.

România – o abordare în contratimp a internaționalizării învățământului superior (1977-1989)

La un deceniu distanță de la precedenta modificare semnificativă în ceea ce privește legislația din domeniul învățământului superior, a fost adoptată o nouă lege-cadru: *Legea educației și învățământului nr. 28/1978*. Față de legislația precedentă, au existat câteva modificări de substanță⁵³. Una dintre prevederile legii statua principiul conform căruia „statul garantează dreptul la învățatură și asigură accesul neîngrădit al tuturor cetățenilor, fără deosebire de naționalitate, rasă, sex sau religie, în învățământul de toate gradele, corespunzător cerințelor dezvoltării economice și sociale a țării, precum și dorințelor și aptitudinilor fiecăruia”. Acest principiu nu a fost respectat în totalitatea sa, însă reprezenta o îmbunătățire a perspectivei privind accesibilitatea învățământului superior în raport cu diferite categorii sociale.

De asemenea, articolele 194 și 195 au prevăzut că cetățenii străini, chiar și persoanele fără cetățenie, sunt admise în instituțiile de învățământ superior în baza cadrului legislativ existent la nivel național, dar și a convențiilor internaționale pe care România le-a semnat. Echivalarea certificatelor și altor acte de studii a devenit parte din legea-cadru privind educația⁵⁴.

Analizând numărul total de studenți străini în raport cu numărul total de studenți din România în perioada anilor universitari 1977/1978-1988/1989, constatăm că aceste date sunt direct proporționale. Procentul studenților străini din totalul studenților a variat între 7,10% (1977/1978) și 5,60% (1988/1989), cu un maxim atins în anul universitar 1981/1982 de 10,60%⁵⁵.

Scăderea numărului de studenți străini din România anilor `80 se datorează în cea mai mare parte prăbușirii numărului de burse acordate de statul român. Astfel, dacă în anul universitar 1977/1978 au fost acordate 7.554 de burse pentru cetățeni străini, reprezentând 55,56% din numărul total de studenți străini, în anul universitar au fost acordate doar 593 de burse, reprezentând 6,45% din numărul studenților străini din România. Scăderea numărului de burse a fost de 92,15% în acest interval de timp. Trebuie să menționăm că numărul maxim de burse acordate cetățenilor străini în perioada analizată a fost de 8.989, reprezentând 46,92% dintre străinii care studiau în universitățile din România, în anul universitar 1979/1980⁵⁶. În contextul în care în perioada 1981/1982-1987/1988, numărul total de burse acordate de statul ro-

⁵³ Legea educației și învățământului nr. 28/1978, publicată în Buletinul Oficial nr. 113 din 26 decembrie 1978. Spre exemplu, arhitectura învățământului superior era orientată formal spre învățământul tehnic prin statuarea principiului politehnizării.

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ Arhivele Naționale Istorice Centrale, Fond CC al PCR, Secția Agitație și Propagandă, dosar 18/1988, f. 188.

⁵⁶ *Ibidem*, f. 149.

mân tuturor categoriilor de studenți a scăzut cu 59,82%⁵⁷, în cazul studenților internaționali scăderea a fost mult mai accentuată, reprezentând 89,49%⁵⁸.

Scăderea numărului de cetățeni străini care beneficiau de burse a fost atenuată de creșterea numărului de studenți străini care studiau pe cont propriu valutar. Anul universitar 1980/1981 reprezintă din acest punct de vedere momentul în care regimul comunist, presat de greutatea economică tot mai mari, procedează la o reducere drastică a numărului de burse acordate cetățenilor străini pentru a studia în învățământul superior românesc⁵⁹.

În perioada 1977/1978-1988/1989, numărul de cetățeni străini care studiază pe cont propriu valutar crește cu 46,75%, de la 5.514 persoane la 7.945. Maximul de studenți care au ales această filieră a fost atins în anul universitar 1982/1983, când erau 12.415 studenți pe cont propriu valutar. În ceea ce privește a treia categorie de studenți străini (cont propriu nevalutar), numărul acestora s-a menținut relativ constant, creșterea în perioada analizată fiind de doar 4,31%. Maximul a fost atins în anul universitar 1980/1981, când erau 1.001 studenți pe cont propriu nevalutar⁶⁰.

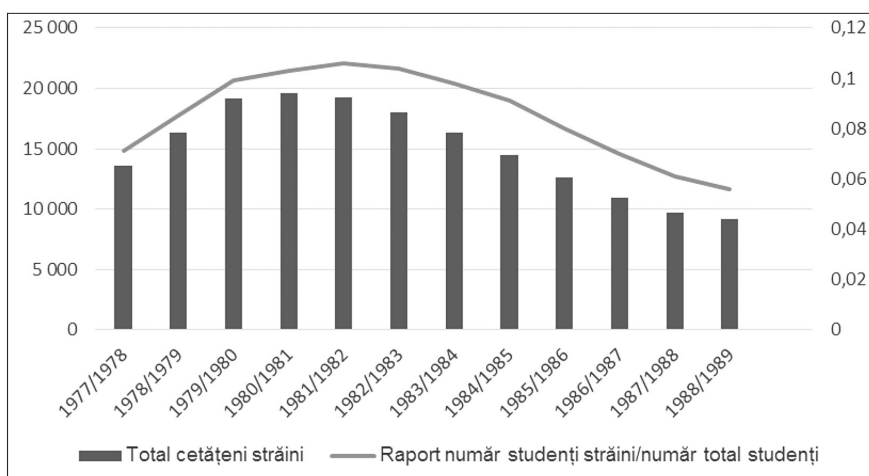

Figura 1. Evoluția numărului de studenți străini în raport cu numărul total de studenți din România în perioada 1977/1978-1988/1989

Statele din care s-au înregistrat cei mai mulți studenți străini în perioada 1977-1987 au fost Grecia (6.013), Siria (3.825), Iordania (3.727), Liban (1.733), Israel (1.566), Irak (1.435) R.F. Germania (884), Iran (847), Sudan

⁵⁷ *Ibidem*, dosar 34/1988, f. 1.

⁵⁸ *Ibidem*, dosar 18/1988, f. 188.

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ *Ibidem*.

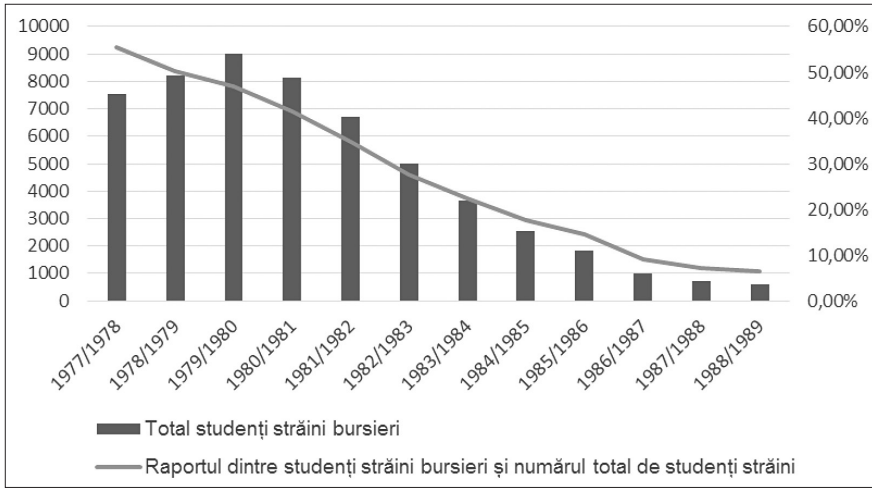

Figura 2. Evoluția numărului de studenți străini bursieri în raport cu numărul total de studenți străini în perioada 1977/1978-1988/1989

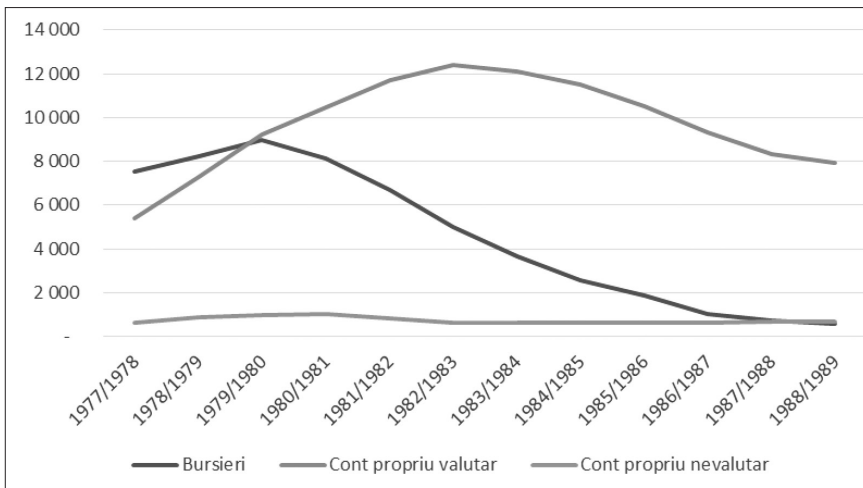

Figura 3. Evoluția tipului de școlarizare a studenților străini din România în perioada 1977/1978-1988/1989⁶¹

(792), R.F. Nigeria (509), Madagascar (381), Egipt (354) și Cipru (302). România a alocat în acești ani cele mai multe burse către Siria (1.007), Iordania (306), Liban (229), Mozambic (226), Burundi (214), R.P. Congo (211), R.P.R. Guineea (141), Sudan (123), R.D.P. Yemen (110) și Maroc (102)⁶².

⁶¹ *Ibidem*, f. 188.

⁶² *Ibidem*, f. 151-153.

Concluzii

Comunizarea statelor est-europene a condus la schimbări profunde în cadrul acestor societăți. Mediul universitar a suferit modificări importante, existând o discontinuitate între universitățile interbelice și instituțiile de învățământ superior postbelice. Din punctul de vedere al stratificării sociale, accesul la învățământul terțiar s-a modificat profund, numărul studenților crescând semnificativ. Izolaționismul impus de noua orientare politică a fost treptat atenuat, astfel că începând cu 1966 a fost înființat un mecanism de cooperare în domeniul universitar între statele parte din blocul est-european – Conferința Miniștrilor Învățământului Superior din Statele Socialiste.

Semnarea Convenției de la Praga, în 1972, a deschis calea către o internaționalizare tot mai accentuată în universitățile din Europa de Est. Din cauza unui mecanism greoi de implementare și în lipsa unui secretariat care să coordoneze acest proces, numărul statelor care au implementat efectiv acest instrument a fost redus. Au existat state care au performat, precum Polonia, și state care au preferat o altă abordare, precum România.

Mobilitatea studenților pe continentul european a fost stimulată de contextul creat de semnarea Actului final al Conferinței de la Helsinki, la 1 august 1975. Acesta, urmat de semnarea Convenției de la Paris, în 1979, a condus la o creștere a gradului de internaționalizare în statele socialiste. Principalii beneficiari au fost din statele vest-europene, ultima decadă a regimurilor comuniste reprezentând însă un prilej bun pentru tinerii profesioniști din Est pentru a-și aprofunda studiile.

România a avut o abordare în contratimp cu privire la internaționalizarea în învățământul superior în 1977-1989. Numărul de studenți străini a scăzut semnificativ, ajungând la 5,6% din totalul studenților din România. De asemenea, numărul de burse alocate studenților internaționali s-a prăbușit în perioada mai sus menționată, scăderea fiind de peste 92%. Orientarea către statele cu care România a încercat să întrețină relații economice cu un volum ridicat a condus la această scădere abruptă, tocmai pentru că studenții din respectivele state nu și-au permis, de cele mai multe ori, să studieze pe cont propriu valutar sau nevalutar, spre deosebire de studenții din state mai dezvoltate.

Sistemele de învățământ superior din statele est-europene au fluctuat între o abordare izolaționistă și una de cooperare, în funcție de gradul de deschidere al regimului politic. Este cert însă că, începând cu Convenția de la Praga, universitățile din țările socialiste și-au deschis porțile tot mai mult pentru studenții străini.

Ștefan-Marius DEACONU,
doctorand, Universitatea din București,
Bd. Regina Elisabeta 4-12, București, România.
e-mail: stefan.marius.deaconu@drd.unibuc.ro

ISTORIOGRAFIA OCCIDENTALĂ DESPRE SISTEMUL EDUCAȚIONAL SOVIETIC DIN PERIOADA ANILOR '50-'60

Adrian ROȘCA

Western historiography about the soviet educational system during the 1950s-60s

Abstract: *During the Cold War there was an interest from the two giants of the second half of the twentieth century, about the economic, military, political, cultural and social systems of the opponent. In this article, we will analyse how Western historiography, especially American historiography, has analyzed the Soviet educational system at all levels, both during the Cold War and in the period following the demise of the USSR. The article in question will analyse what issues have been addressed by various authors, namely what were the common elements that we have the chance to meet with various authors, as well as elements that have been addressed by only one author. At the same time, it is important to note that there are certain differences in approach between the authors who studied the Soviet education system during the Cold War and those who studied the subject after 1991.*

Keywords: *historiography, educational system, university, study program, indoctrination.*

Introducere

Motivul principal pentru care istoriografia occidentală s-a interesat de sistemul educațional sovietic din anii '50-'60 se datorează în primul rând realizărilor științei sovietice din a doua jumătate a anilor '50. Faptul că în 1957 sovieticii au lansat primul satelit în spațiu i-a făcut îndeosebi pe americani interesați de modul în care au fost educați și formați cercetătorii sovietici care au reușit această performanță. Există un interes vizibil din partea specialiștilor americani față de toate treptele sistemului educațional sovietic, dar și față de modul cum sunt predate anumite discipline reale în școlile și uni-

versitățile din URSS, în special matematica și fizica. În ce privește științele umanistice, americanii se axau pe modul în care era predată istoria în școlile și în universitățile sovietice.

Pentru o abordare structurală clară pentru cititor, am decis să separăm topicul abordat pe baza criteriului cronologic. Astfel, vom diferenția modul în care a fost analizat sistemul educațional sovietic din anii '50-'60 în primul rând de către contemporanii perioadei respective. Ținem să subliniem că din sursele găsite la acest subiect, două sunt de ordin memorialistic, reprezentând amintirile și viziunile unor profesori americani care au vizitat URSS în anii '50-'60. Pe lângă aceasta, ne vom axa pe documentele emise de anumite instituții de stat americane, dar și de unii sovietologi americani.

Ulterior, pe baza criteriului cronologic, urmează istoriografia din anii '70-'80, când sistemul educațional sovietic a devenit un subiect de cercetare mai amplu pentru sovietologii americani. Din perioada respectivă există o serie de monografii publicate de către diverși autori, care analizează istoria sistemului educațional sovietic din momentul încheierii celui de al Doilea Război Mondial până în perioada guvernării lui Leonid Brejnev, axate îndeosebi pe perioada anilor '50-'60. Merită a fi menționat și faptul că lucrările din perioada respectivă sunt rezultatul cercetărilor efectuate de o serie de specialiști din domenii variate, precum ar fi istoria, pedagogia și sociologia, în modul respectiv fiind creată o imagine generală și concisă a sistemului educațional sovietic cu toate realizările, dar și minusurile sale pentru perioada anilor '50-'60.

A treia categorie analizată în acest articol este istoriografia din anii 2000-2020, care prezintă o serie de elemente noi comparativ cu cea din perioada Războiului Rece, îndeosebi datorită faptului că există o serie de autori care au fost implicați direct în sistemul educațional sovietic în perioada respectivă atât ca profesori, cât și ca studenți. Un alt element important e faptul că autorii care au studiat problema respectivă după încheierea Războiului Rece nu se axează pe realizările sistemului educațional sovietic, ci anume pe elementele care arătau nemulțumirea celor care erau parte din el, dar și pe aspectele care țin de stupiditatea ideologică a sistemului.

Motivul pentru care nu există o istoriografie occidentală în anii 1990 privind sistemul educațional sovietic presupunem că se datorează sfârșitului Războiului Rece, dispariției statului sovietic, dar și focusării specialiștilor occidentali pe conceptul de post sovietic.

Istoriografia occidentală despre sistemul educațional sovietic din anii '50-'60 (viziunea contemporanilor)

Din perioada respectivă, merită a fi menționate în primul rând articolele pedagogilor americani care au vizitat URSS în perioada anilor '50-'60 și și-au notat impresiile despre sistemul educațional sovietic, dar și despre societatea sovietică de după moartea lui Stalin. Cel mai bun exemplu este cazul profesorului american Byron D. Stuart, care a efectuat o vizită în URSS în anul 1957. Stuart evocă o serie de situații din timpul sejurului său care confirmau ideea generală că cetățeanul sovietic este extrem de precaut să-și exprime propria opinie față de un străin dacă este în preajma lor un alt cetățean sovietic și că doar într-o discuție tête-à-tête exista o șansă să afli ce gândește cu adevărat un om simplu din URSS despre statul și societatea în care locuiește.

Referitor la sistemul educațional, Byron scoate în evidență trăsăturile de bază ale învățământului sovietic din anii '50 – *uniformitatea și rigiditatea sistemului de învățământ*. El subliniază deseori faptul că în URSS nu există *de jure* nicio metodă prin care elevii să aibă o putere de decizie și redă declarația unui oficial sovietic: „Deși elevii noștri urăsc matematica, noi considerăm că ei cel mai mult trebuie să învețe matematică. Asta e o decizie prea importantă, ca să le permitem lor să o ia”. Profesorul american, prin utilizarea acestei declarații, a încercat să evidențieze celebra expresie, găsită practic în toate sursele occidentale despre sistemul educațional sovietic: „În URSS omul există pentru stat, și nu statul pentru om”¹. În cadrul acestei surse de ordin memorialistic, ni se oferă ocazia să vedem percepția generală a societății americane asupra societății sovietice. Sunt enumerate și anumite date de ordin statistic cu privire la sistemul educațional sovietic: pentru anul 1958, autorul menționează 50 de milioane de elevi și studenți înregistrați la toate etapele de învățământ și că statul sovietic aloca între 8 și 13% din bugetul național pentru educație.

În anul 1971, dispunem de o altă sursă de ordin memorialistic, scrisă de un alt pedagog american, M. Patricia Goins, care a vizitat școli din Kiev, Minsk și Moscova. Goins face o analiză a sistemului școlar sovietic, dar și a învățământului secundar profesional, manifestând practic aceeași atitudine ca Byron, diferența constând în cadrul cronologic. Goins analizează învățământul sovietic pe parcursul anilor '60. S-a focusat pe analiza modului în care se efectuau lecțiile practice ale studenților. Acestea aveau loc la o serie de utilaje depășite, respectivele lecții devenind ore de muncă în cadrul fabricilor și uzinelor. Acest detaliu poate fi interpretat deja ca o dovadă a simp-

¹ Byron D. Stuart, *Education in the Soviet Union*, 1959, p. 179.

tomelor stagnării și derapajelor economice care urmau să fie simțite peste o decadă în URSS.

La fel ca Byron, Goins evidențiază uimirea pedagogilor sovietici atunci când aflau că în SUA fiecare instituție de învățământ, fie școală, fie universitate, elaborează propriul curriculum și că nu există un singur plan de studii la nivel național. Profesorii sovietici considerau acest lucru o dovadă a dezorganizării sistemului educațional american. Interesant e că atât Byron, cât și Goins au dorit să evidențieze, la final, acest detaliu, pentru a sublinia superioritatea de ordin ideologic a SUA, inclusiv pe plan educațional.

Ar fi eronat să considerăm că istoriografia problemei abordate de noi ține exclusiv de opiniile unor profesori americani care au vizitat URSS. În cadrul surselor oficiale studiate de către noi, merită a fi menționat un articol din ianuarie 1958, publicat în revista *Physics Today*²; autorul își începe lucrarea evidențiind faptul că, în conformitate cu un raport al Departamentului Educației al SUA, sistemul educațional sovietic este caracterizat de teorii și practici autoritare, scopul primordial al acestuia fiind pregătirea capitalului uman capabil să realizeze obiectivele statului sovietic. În acest caz, vedem că se acordă sistemului educațional sovietic același calificativ ca în sursele analizate anterior. Diferența constă în faptul că în articolul dat, autorul, al cărui nume nu este prezentat, se bazează exclusiv pe datele oferite de instituțiile americane și prezintă în special modul de studiere a științelor reale în școlile și universitățile sovietice. Articolul respectiv analizează numărul de ore repartizate studiului obiectelor reale în școlile sovietice. Se evidențiază că elevul sovietic studia, în 10 ani de școală, un volum mai mare de lecții de matematică, fizică și chimie decât un elev din SUA timp de 12 ani. Constată că fizica și biologia se studiau în școală timp de cinci ani, chimia timp de patru ani, în timp ce matematica, ce includea aritmetică, algebră, trigonometrie și geometrie, timp de zece ani. Statul sovietic era atât de axat pe studierea științelor reale de către elevi, fiindcă doar în acest mod s-ar fi asigurat evoluția economiei URSS, având personal calificat pentru dezvoltarea industriilor clasice. În ce privește disciplinele umaniste, pentru anul de studii 1955/1956 se preconiza să li se aloce 46,9% din totalul de ore, prioritate având limba și literatură rusă (28,3%), urmată de istorie (6,7%), restul orelor fiind acordate unor obiecte de studiu precum geografia, limba străină și studierea Constituției URSS. Științelor reale le erau acordate 42,4 % din ore, matematica practic având un monopol (20,1%). Restul obiectelor de studiu erau reprezentate de educația fizică, antrenamentul militar, plus desenul³.

² „Education in the Soviet Union... emphasis on science”, *Physics Today* 11, 1, 12 (1958), <https://physicstoday.scitation.org/doi/10.1063/1.3062358> (accesat la 23.08.2020).

³ *Ibidem*.

În cadrul sursei respective, autorul nu utilizează, ca în cadrul celorlalte două pe care le-am analizat, impresia personală, ci rapoarte sovietice traduse de autoritățile americane. În rapoartele respective se menționează faptul că cele mai dificile examene de admitere pentru aplicanți sunt cele de la facultățile de inginerie, în timp ce la institutele pedagogice sunt examene cu mult mai accesibile. În acest caz, se observă gradul diferit de rigurozitate, dar și de importanță acordat de statul sovietic anumitor domenii de interes național.

Un detaliu important al acestei surse e că se menționează la final, ca și în cazul primelor două surse analizate de noi, superioritatea studiilor din SUA, comparativ cu studiile din URSS, nu doar din perspective ideologice, dar și statistice. Astfel că, în conformitate cu acest articol, unui profesor american îi reveneau în medie 17 elevi, în timp ce unui profesor sovietic îi reveneau 27 de elevi. Americanii considerau că profesorii din URSS sunt prea solicitați, lucrând cu un asemenea număr de elevi. Mai mult, condițiile materiale ale profesorilor și ale studenților sunt cu mult sub nivelul care le-ar asigura un mediu propice procesului educațional. Ultimele propoziții ale articolului au practic același sens cu ceea ce au scris cei doi pedagogi americani, și anume că există o superioritate a sistemului educațional american față de cel sovietic prin faptul că în SUA educația este dedicată oamenilor, în timp ce în URSS, unde totul este controlat de membrii de partid, care reprezentau 3% din populație, educația este subjugată interesului statului⁴.

Ultima sursă analizată de noi pentru perioada anilor '50-60, care prezintă situația sistemului educațional din URSS din perspectiva americanilor, este editată în 1963 de către Seymour M. Rosen, expert în probleme privind URSS și Europa de Est. Din start, în partea introductivă, este menționat că respectiva lucrare este un răspuns la doleanțele profesorilor din domeniul socio-uman atât în școli, cât și în universități. În același timp se evidențiază că este prima lucrare de acest tip în care se încearcă o prezentare mai detaliată a sistemului de învățământ superior sovietic după reforma din anul 1958. Deși ideea generală a reformei era să creeze o conexiune mai strânsă între competențele dobândite în școli și universități și cele practice, care urmează să se dezvolte după încadrarea în câmpul muncii. Sovietologul american practic evidențiază că respectiva reformă a eșuat, deoarece lipseau cu desăvârșire echipamentele necesare pentru efectuarea orelor practice de către elevi și studenți, dar și pentru că orele de practică ale elevilor în fabricile și uzinele sovietice constau în executarea unor sarcini simple și necalificate de către studenți, care nu necesitau practic niciun efort din partea acestora⁵.

⁴ *Education in the Soviet Union... emphasis on science*, *Physics Today* 11, 1, 12 (1958), <https://physicstoday.scitation.org/doi/10.1063/1.3062358> (accesat la 23.08.2020).

⁵ Seymour M. Rosen, *Higher Education in the USSR. Curriculums, Schools, and Statistics*, 1963, p. 3.

Lucrarea în cauză oferă o analiză detaliată la fiecare tip de studii superioare, fiind acordată în medie câte o pagină pentru analiza universităților tehnice, institutelor pedagogice, dar și a universităților agricole. La fel, este analizat detaliat modul în care are loc selectarea personalului academic, dar și păstrarea în câmpul muncii a personalului academic trecut de 65 de ani⁶. În mare parte, respectiva sursă, ce reprezintă prima lucrare de un volum mare (200 de pagini) dedicată învățământului sovietic superior, are un caracter descriptiv, ce evidențiază lacunele din sistemul educațional sovietic, precum eșecul reformei din 1958. Concomitent, este singura sursă din cele analizate în care se analizează date valabile din întregul spațiu sovietic, nefiind o focusare doar pe partea europeană a URSS. La finalul lucrării este o listă cu toate instituțiile de învățământ superior din URSS, inclusiv RSSM. Autorul lucrării nu prezintă nici în introducere, nici în concluzii eventualele lacune și neajunsuri ale muncii sale, fiind în acest mod evidențiat încă o dată caracterul descriptiv al lucrării.

Istoriografia occidentală din anii '70-'80 despre sistemul educațional sovietic din anii '50-'60

În această perioadă, pe lângă articole și rapoarte ale departamentelor SUA, încep să apară o serie de monografii, cu un vădit caracter istoric, care analizează evoluția sistemului educațional sovietic din momentul înființării URSS până în momentul editării lucrării. Prima lucrare este cea editată de Bohdan Harasymiw în anul 1976, *Education and the Mass Media in the Soviet Union and Eastern Europe (Educația și mass-media în Uniunea Sovietică și Europa de Est)*. Lucrarea respectivă include referatele prezentate de o serie de experți care au participat la prima conferință internațională de slavistică, la 4-7 septembrie 1974, Alberta, Canada.

Capitolul 2, „Young people's choice of careers and manpower planning in the Soviet Union” („Alegerea carierei de către tineri și planificarea forței de muncă în Uniunea Sovietică”), este scris de Elisabeth Koutaissoff, sociolog american, care a scris cartea *The Soviet Union (URSS)* în anul 1971, iar capitolul 3, „The sociology of Soviet higher education: a review of recent empirical research” („Sociologia învățământului superior sovietic: o recenzie a cercetărilor empirice recente”), este semnat de George Avis, sociolog american specializat pe problemele URSS.

Koutaissoff analizează care sunt profesiile pentru care optează absolvenții învățământului secundar. Studiul a fost realizat în baza datelor culese de autoritățile sovietice și include date oferite de universitățile din Siberia,

⁶ Seymour M. Rosen, *Higher Education in the USSR. Curriculums, Schools, and Statistics*, 1963, p. 12.

din regiunea Ural, din Asia Centrală, dar și din republicile baltice. Observăm o extindere a ariei de analiză oferite de istoriografia occidentală, fiind prezentată nu doar situația din marile orașe ale URSS, gen Moscova, Sankt Petersburg și Kiev – acesta fiind un element nou întâlnit în cadrul problemei pe care o cercetăm⁷.

Autoarea observă că în cadrul perioadei respective tinerii optau pentru o serie de profesii intelectuale, care presupuneau munca la birou, în defavoarea profesiilor ce includeau munci manuale. Pentru finalul anilor '60, cele mai solicitate profesii erau inginer, pilot, matematician și fizician, în timp ce la polul opus erau profesii gen lucrător agricol, brutar, constructor. Din cauza acestor tendințe, în URSS se simțea o lipsă de forță de muncă în domeniile care ar fi asigurat creșterea economică. Analiza oferită de Koutaissoff ne dă de înțeles că în cadrul studiilor superioare exista o anumită divizare de gen, băieții optând pentru profesii care se bazau pe fizică și matematică, iar fetele pe profesii care țineau de domeniul artistic și biologie. Este oferit următorul exemplu: majoritatea bărbaților lucrau în domeniul ingineriei, în timp ce femeile predominau în domeniul pedagogiei și al medicinei⁸.

Koutaissoff face o conexiune între politicile statului sovietic și necesitățile economice ale URSS, dar și modul în care acestea se răsfrângeau asupra studiilor pentru care optau tinerii. Autoarea menționează că, datorită dezvoltării industriei chimice la finalul anilor '80, avea loc o popularizare în rândul viitorilor absolvenți ca aceștia să opteze pentru facultățile conexe cu ingineria chimică, chimie și alte domenii ce ar fi fost de folos industriei aflate în expansiune. În același timp, statul sovietic descoperea că este nevoie, pentru o dezvoltare și un randament economic real, de o serie de economiști și de personal cu abilități manageriale, în acest context fiind necesar să se pună accentul pe înmatricularea unui număr mai mare de studenți la facultățile de economie.

Prin ce se deosebește capitolul scris de Elisabeth Koutaissoff de lucrările scrise în anii '50-'60 despre sistemul educațional sovietic e faptul că, deși există o critică adusă sistemului educațional sovietic, nu se manifestă în niciun fel prezentarea ideii de superioritate ideologică a SUA față de URSS. Koutaissoff se axează doar pe analiza propriu-zisă a sistemului educațional sovietic și a celor mai importante tendințe, făcând abstracție de criticile de ordin ideologic caracteristice perioadei precedente. Una dintre ideile de final ale autoarei, pe care am dori s-o evidențiem, e constatarea sa că în URSS

⁷ Elisabeth Koutaissoff, "Young people's choice of careers and manpower planning in the Soviet Union", *Education and the Mass Media in the Soviet Union and Eastern Europe*, edited by Bohdan Harasymiw, 1971, p. 16.

⁸ *Ibidem*, p. 17.

nu se observa, cel puțin în anii '50-'60, conflictul generațional care avea loc în Occident, inclusiv în cadrul sistemului educațional⁹, în acest sens putem afirma că este o trimitere indirectă la disciplina din școlile și universitățile sovietice, admirată de autorii surselor pe care le-am analizat anterior.

Capitolul al treilea, „The sociology of Soviet higher education: a review of recent empirical research” („Sociologia învățământului superior sovietic: o recenzie a cercetărilor empirice recente”), este elaborat de George Avis. Autorul menționează din start că toate concluziile studiului său trebuie văzute ca provizorii, deoarece există o lipsă de acces la informațiile reale din cauza cenzurii sovietice. Concomitent, Avis declară că este o cercetare preliminară în domeniul educației, acest nivel de autocritică nefiind întâlnit la autorii precedenți. Abordarea sa este una sociologică, interesul său pentru sistemul educațional sovietic a fost provocat de reforma educațională din URSS din 1958, care a fost catalogată de către occidentali drept un eșec. Sociologii occidentali au decis să analizeze atitudinile și idealurile tinerei generații, inclusiv studenți, pentru a vedea cum au afectat politicile statului sovietic aspirațiile și viziunile acestora. Un punct important este că autorul nu a decis doar să menționeze că nu există o uniformitate a instituțiilor de învățământ superior în URSS, dar a analizat și tipul de studenți care aplică la universități ce dispun de un prestigiu diferit.

Din ce a observat autorul, universitățile din Sankt Petersburg și Novosibirsk, ce aveau un anumit prestigiu în domeniul științelor reale, aveau înscriși pentru examenele de admitere viitori studenți care proveneau din familii cu anumite tradiții academice, deseori ambii părinți absolviseră o facultate. În timp ce universitățile din Voronej și Rostov atrăgeau tineri din mediul rural, în cazul cărora niciunul dintre părinți nu deținea studii superioare. În afară de această diferență, oportunitățile pe care le aveau studenții din familii cu ambii părinți intelectuali sau funcționari dispuneau de condiții cu mult mai bune decât cei ai căror părinți erau oameni simpli. De aici și apare un termen nou, care nu a fost menționat în sursele susmenționate – *inegalitate factuală a oportunităților de studii*¹⁰.

În ciuda acestei inegalități, pe baza studiilor efectuate de cercetătorul sovietic Iatcenko, George Avis concludă că dacă în primul an de studii la facultate, rata abandonului universitar din partea studenților veniți din mediul

⁹ Elisabeth Koutaissoff, „Young people's choice of careers and manpower planning in the Soviet Union”, *Education and the Mass Media in the Soviet Union and Eastern Europe*, edited by Bohdan Harasymiw, 1971.

¹⁰ George Avis, „The sociology of Soviet higher education: a review of recent empirical research”, in *Education and the Mass Media in the Soviet Union and Eastern Europe*, edited by Bohdan Harasymiw, 1971, p. 51.

rural era practic dublă comparativ cu cei veniți din mediul urban. În anul 3 și 4 de studii, de obicei prevala un randament cu mult mai mare al reușitei academice din partea studenților veniți din mediul rural față de cei din mediul urban. Avis era de părere că exista o anumită organizare și disciplină din partea studenților originari din mediul rural, care nu era atât de des întâlnită în cadrul studenților originari din mediul urban¹¹.

În lucrarea lui Avis, se observă același lucru ca în cazul lucrării lui Kou-taissoff – lipsa oricărei mențiuni a unei superiorități ideologice a sistemului educațional din SUA sau din orice altă țară de partea opusă a Cortinei de Fier. Pe lângă acest detaliu, nu se mai menționează expresia întâlnită în lucrările din anii '50-'60 că în URSS omul există pentru stat, și nu statul pentru om. Occidentalii au devenit mai interesați de atitudinea cetățenilor, îndeosebi a tinerilor, față de educația politică și față de îndoctrinare. Utilizând cercetările sociologilor sovietici Rubin și Kolesnikov, care au realizat un sondaj în rândurile studenților din 600 de universități, Avens concludă că doar 15,4% dintre studenții sovietici participă la lecțiile și activitățile de educație politică din convingere, în timp ce 30% făceau asta doar pentru ca să fie acceptați de colectivul universitar, iar 46% din dorința de a dezvolta abilități organizatorice, alte explicații fiind dezvoltarea culturii, simțul responsabilității¹². Prin acest gen de analize, se observă că în anii '70-'80, în cadrul istoriografiei occidentale are loc o schimbare de paradigmă față de studierea mai multor aspecte ce țin de URSS. Nu mai apar expresii ca în anii '50-'60, unde se exprimă deschis că sovieticii sunt dușmani ideologici, ci se recurge la analize și studii care exprimă opinii academice, fără exces de aspecte ideologice.

Dintre toate lucrările dedicate subiectului nostru, cea mai importantă care a fost scrisă în timpul Războiului Rece este monografia lui Mervyn Matthews, publicată în anul 1982 – *Education in the Soviet Union. Policies and institutions since Stalin (Educația în Uniunea Sovietică. Politici și instituții de la Stalin)*, republicată în anul 2014. Mervyn Matthews a fost un sovietolog britanic renumit, autor a patru monografii despre URSS. Își argumentează decizia de a scrie această carte prin faptul că este necesar de analizat succesele și eșecurile sistemului educațional sovietic, pentru a înțelege mai bine modul cum funcționează colosul sovietic.

La fel ca în cazul celorlalți doi autori, Matthews evidențiază că scrierea acestei monografii a fost extrem de dificilă din cauza cenzurii sovietice, dar

¹¹ George Avis, „*The sociology of Soviet higher education: a review of recent empirical research*”, in *Education and the Mass Media in the Soviet Union and Eastern Europe*, edited by Bohdan Harasymiw, 1971, p. 53.

¹² *Ibidem*, p. 56.

și din cauza că Glavlit – instituția responsabilă de cenzură – i-a refuzat accesul la o serie de statistici care țin de sistemul educațional sovietic, dar și la rapoarte care prezentau eșecurile sistemului în cauză¹³.

Matthews analizează evoluția sistemului educațional în perioada guvernării lui Hrușciov și a lui Brejnev, lucrarea sa fiind formată din șase capitole, trei dintre acestea fiind axate pe subiectul cercetat de noi. Ceea ce este diferit față de raportul analizat anterior, din 1963, e faptul că despre reforma învățământului din anul 1958 se vorbește și în termeni pozitivi. Unul dintre meritele acesteia este faptul că a reușit să crească rata de alfabetizare, fiind obligatorie înscrierea la școli pentru persoanele sub 16 ani care au renunțat la studiile primare și secundare. Matthews e de părere că deși nu au fost publicate rapoarte oficiale cu privire la eficacitatea acestei reforme, totuși scopul ei a fost atins și gradul de alfabetizare în cadrul societății sovietice a crescut semnificativ.

Referitor la sistemul universitar, Matthews are per ansamblu o atitudine pozitivă și consideră că, din anul 1953, URSS, în domeniul respectiv, a realizat o serie de progrese importante, în ciuda anumitor eșecuri. O dovadă în acest sens este faptul că statul aloca 578 de ruble pentru educarea unui student în 1950; deși în 1965 cifra s-a diminuat la 400 de ruble, după anul respectiv suma a continuat să crească, pentru ca la sfârșitul deceniului să depășească cifra de 600 de ruble per student¹⁴. Aceste date de ordin statistic ne confirmă faptul că pentru statul sovietic educația era un element prioritar pentru investiții, însă dacă vom considera o serie de factori, în special inflația, nu putem fi de acord cu autorul că aceasta era o creștere reală.

Ceea ce merită să fie menționat din monografia lui Matthews e faptul că el decide să facă o comparație între valoarea unei diplome sovietice nu pe aspecte ideologice, cum ar fi făcut americanii în anii '50, lucru confirmat de sursele analizate mai sus, ci pe aspecte factologice, care asigură o analiză cu mult mai rațională. Matthews analizează declarația profesorilor sovietici cum că o diplomă de licență sovietică este cu mult mai valoroasă decât una britanică. Argumentul sovieticilor se baza pe faptul că programa studiată la facultate este cu mult mai profundă și cu o specializare specifică cercetării academice, în plus, studentul sovietic studia între patru și șase ani, iar cel britanic între trei și patru ani. În viziunea sovieticilor, acestea erau avantaje clare pentru studentul din URSS¹⁵.

¹³ Mervyn Matthews, *Education in the Soviet Union. Policies and institutions since Stalin*, 1982, p. 1.

¹⁴ *Ibidem*, p. 105.

¹⁵ *Ibidem*, p. 107.

Matthews critică această afirmație, argumentând dezacordul său prin faptul că studentul britanic este superior celui sovietic prin posibilitatea de a se informa și de a dispune de surse academice care nu sunt supuse cenzurii. În domeniul științelor socio-umane, studentul sovietic este îndoctrinat de un marxism primitiv, totodată neavând posibilitatea de a călători și a compara diferite sisteme educaționale. Aceste aspecte, în viziunea lui Matthews, afectează formarea profesională a viitorului absolvent de universitate. Cei șase ani de studii superioare, ce includeau și practica, ce uneori nu corespundeau standardelor academice, nu ajutau nici pe departe la crearea unui bun specialist. Matthews mai menționează că școala generală în Marea Britania durează mai mult decât cea sovietică. Ideea sa finală e că o diplomă de licență sovietică cu greu ar fi egalat o diplomă britanică de liceu¹⁶.

Elementul nou al lui Matthews constă în faptul că el analizează în ce mod ideologizarea excesivă a sistemului educațional afectează calitatea studiilor din perspectiva timpului dedicat de către un student pentru a obține o diplomă de licență și care este calitatea propriu-zisă a acestei diplome. Autorul are o abordare cu mult mai detaliată comparativ cu cercetătorii precedenți.

O declarație interesantă a lui Matthews e că reforma educațională a lui Hrușciiov a fost inefficientă deoarece nu s-a bazat pe o modernizare a administrației instituțiilor educaționale, ci a preferat să se bazeze și mai intens pe nomenclatura de partid pentru controlul educației¹⁷. Din păcate, această declarație a lui Matthews nu este însoțită de exemple concrete, care ne-ar ajuta să înțelegem mai bine la ce anume s-a referit.

Ultimul capitol al cărții lui Matthews este dedicat problemelor cu care se confruntau studenții. În viziunea sa, lipsurile de ordin material, bursele simbolice, dar și faptul că procesul de admitere la facultate era unul extrem de dificil, bazat pe examene de admitere riguroase, complicau procesul de obținere a unei diplome de studii superioare. Matthews de altfel menționează că o problemă în cadrul universităților din Bielorusia consta în prezența extrem de redusă a studenților la orele de educație politică spre sfârșitul anilor 60¹⁸. În cadrul acestui capitol, totuși nu există mențiunea niciunui exemplu specific în care să avem numele profesorilor și studenților și să fie explicat cu exactitate cu ce problemă s-au confruntat. Presupunem că aceasta se datorează lipsei de acces la documentele sovietice, cauzată de cenzură.

¹⁶ Mervyn Matthews, *Education in the Soviet Union. Policies and institutions since Stalin*, 1982, p. 107.

¹⁷ *Ibidem*, p. 109.

¹⁸ *Ibidem*, p. 163.

În ciuda acestor critici, concluzia autorului despre învățământul sovietic, inclusiv cel superior, este una pozitivă, considerând că sistemul educațional sovietic asigură cu specialiștii necesari economia URSS. Acesta fiind un atu pentru URSS. Drept idee de final Matthews e de părere că deși paternalismul sistemului sovietic este un element autoritar, oricum există anumite avantaje ale sistemului educațional din Uniunea Sovietică, aici autorul s-a referit la gratuitatea studiilor și la faptul că studenții dispuneau de o bursă, ce le asigura măcar parțial cheltuielile¹⁹.

Istoriografia occidentală contemporană despre sistemul educațional sovietic din anii '50-'60

În cadrul istoriografiei contemporane care analizează subiectul nostru, se observă că în mare parte are loc o axare pe învățământul superior sovietic, anume pe universități și institute, fiind omis sistemul școlar. În acest compartiment vom analiza două lucrări, semnate de Alex Kuraev și, respectiv, Benjamin Tromly.

Articolul lui Alex Kuraev (Departamentul de filosofie al Universității din Colorado) este intitulat „Soviet higher education: an alternative construct to the western university paradigm” („Învățământul superior sovietic: o construcție alternativă la paradigma universității occidentale”)²⁰. Kuraev analizează conceptul sovietic de universitate și aduce o serie de argumente care explică de ce universitățile sovietice reprezintă opusul conceptual al celor occidentale. Autorul consideră că universitățile sovietice au reprezentat un hibrid între inovarea sovietică, pe de o parte, și modelul universitar humboldtian, pe de altă parte. Acest hibrid e rezultatul politicilor și intereselor statului sovietic de a realiza o alfabetizare superioară rapidă în cadrul maselor. Kuraev este extrem de critic la adresa sistemului educațional superior sovietic, lucru ce nu e atât de vizibil în cadrul lucrărilor publicate în perioada Războiului Rece. În acest context merită să fie menționată ideea autorului că universitățile sovietice, inclusiv cele politehnice, nu au fost nimic altceva decât plagieri superficiale ale sistemului politehnic de studii din Europa de Vest din anii '50. Kuraev merge și mai departe, spunând cu ironie că primitivismul universităților din URSS se aseamănă cu societatea socialistă a lui Bakunin, care fost catalogată de către Marx drept „baracă a comunismului”²¹.

¹⁹ Mervyn Matthews, *Education in the Soviet Union. Policies and institutions since Stalin*, 1982, p. 201.

²⁰ Alex Kuraev, „Soviet higher education: an alternative construct to the western university paradigm”, *Higher Education* 71(2), 2016.

²¹ *Ibidem*, p. 184.

Pentru a sublinia gradul înalt de ideologizare al sistemului educațional sovietic, autorul îl citează pe Lunacharsky, care declara în anul 1958 că sistemul academic sovietic este ceva nou, inedit, total opus sistemului academic burghez, care este axat pe segregarea socială, că sistemul sovietic este capabil să creeze o inteligență proletară. Ca să continue descrierea aspectului ideologic din sistem, Kuraev îl citează pe Serghei Kaftanov, ministru al învățământului superior din URSS în anii 1946-1951, care declara că „doar sistemul academic sovietic consolidează unitatea oamenilor de știință, care sunt angrenați prin activitatea lor să atingă noi culmi ale cunoașterii spre binele societății sovietice”. În realitate, această abordare îi permitea statului să evite din plin drepturile individuale ale cetățenilor, precum și libertatea academică din sistemul universitar²². Prin aceste citări Kuraev a încercat să evidențieze nivelul înalt de îndoctrinare al sistemului educațional din URSS; o diferență față de lucrările analizate în compartimentul anterior constă în faptul că autorul nu-i citează pe liderii statului sovietic, ci pe persoanele implicate direct în sistemul educațional.

Un alt element nou în studiul lui Kuraev constă în prezentarea generală a modului în care erau administrate universitățile sovietice. Administrația fiecărei universități includea trei unități care nu aveau legătură cu educația: prima era responsabilă de securitatea statului și avea în frunte un reprezentant al KGB, a doua era responsabilă de evidența studenților și personalului care erau apti militar, a treia unitate ținea un fișier detaliat despre fiecare persoană care avea vreo conexiune cu universitatea. Există o corelație între nivelul de prestigiu al instituției de învățământ superior și numărul de persoane încadrate în fiecare unitate de administrare universitară. Cu cât era mai înalt prestigiul educațional și de cercetare al unei instituții academice, cu atât mai mult aceasta semăna cu o unitate militară secretă²³. Kuraev pune accentul pe faptul că serviciile secrete sovietice activau intens în universități. Acest aspect nu este întâlnit în cadrul surselor analizate de către noi anterior.

Kuraev subliniază faptul că ceea ce a definit universitatea sovietică din punctul de vedere al organizării a fost managementul bazat pe un singur om (*the one man management principle*). Ordinele rectorului erau obligatorii pentru toți cei care se aflau sub autoritatea sa. Referitor la tentativele timide de neascultare ale unor reprezentanți ai mediului academic față de autoritatea rectorului, acestea aveau loc de fiecare dată când se întredvedea o reformă, fie reforma propriu-zisă avea deja loc. În perioada guvernării lui Hrușciiov asemenea momente avuseseră loc, însă odată cu instaurarea lui Brejnev, lu-

²² Alex Kuraev, „Soviet higher education: an alternative construct to the western university par-adigm”, *Higher Education* 71(2), 2016, p. 185.

²³ *Ibidem*, p. 188.

crurile au revenit la „normal”²⁴. În acest caz, ceea ce i se poate reproșa autorului e faptul că nu a oferit niciun exemplu de neascultare academică în articolul său. Această lipsă de exemple este o caracteristică a istoriografiei occidentale și în perioada Războiului Rece, cel mai bun exemplu în acest sens fiind cartea lui Matthews, *Education in the Soviet Union. Policies and institutions since Stalin* (*Educația în Uniunea Sovietică. Politici și instituții de la Stalin*).

Practic, în lucrarea lui Kuraev, elementul inovativ a fost analiza detaliată a modului în care erau organizate universitățile sovietice, în acest sens concluziile sale fiind importante: „Sistemul educațional rusesc a evoluat din a fi un element de import, total străin lumii ruse în perioada Romanovilor, spre un sistem academic ce reflecta din plin statul sovietic la nivel instituțional, dar și civil. Reprezentând din plin modul sovietic de a fi. Universitățile sovietice devenind antipodul celor occidentale”²⁵.

Putem afirma în baza titlului sursei analizate că sovieticii au reușit să creeze un model universitar diferit față de ceea ce era în Occident, titlul și conținutul sursei au coincis total. Ceea ce ar fi îmbunătățit lucrarea lui Kuraev ar fi fost o analiză a nivelului de eficacitate al universităților sovietice, inclusiv pentru perioada studiată de către noi.

Ultima monografie analizată de noi este semnată de Benjamin Tromly – *Making the Soviet Intelligentsia. Universities and Intellectual Life under Stalin and Khrushchev*²⁶ (*Crearea inteligenței sovietice. Universitățile și viața intelectualilor în perioada lui Stalin și Hrușciiov*), publicată în 2013. Benjamin Tromly este profesor al Universității Puget Sound (SUA), unde predă istoria modernă a Europei și istoria Rusiei. Tromly, în prefața monografiei, menționează că a dedicat acestei lucrări zece ani din activitatea sa academică; inițial începută ca teză de doctorat, a decis să scrie o carte pe subiectul respectiv, făcând pentru aceasta o serie de vizite de studiu în Ucraina și Federația Rusă și colaborând cu o serie de istorici ruși și ucraineni.

Cel mai important merit al lucrării sale constă în faptul că el a inclus exemple unde sunt explicate cazurile de neascultare ideologică a profesorilor și a studenților, dar și alte elemente ale sistemului universitar sovietic. Referitor la atitudinea profesorilor față de ideologizarea excesivă a sistemului universitar, găsim o serie de exemple relevante. De exemplu în anul 1952, matematicianul A. G. Kurosh a scris o plângere rectorului Universității din Moscova, unde

²⁴ Alex Kuraev, „Soviet higher education: an alternative construct to the western university paradigm”, *Higher Education* 71(2), 2016, p.191.

²⁵ *Ibidem*, p. 191.

²⁶ Benjamin Tromly, *Making the Soviet Intelligentsia: Universities and Intellectual Life under Stalin and Khrushchev*, 2013, p. 44.

menționa că din cauza activităților din cadrul Comsomolului, care necesită săptămânal circa 30 de ore, studenții nu au timp să se dedice studiilor²⁷.

Această atitudine a profesorilor a devenit mai vizibilă după moartea lui Stalin. În octombrie 1956, reputatul profesor de geografie N. N. Baranski, în vârstă de 76 de ani, declară că refuză să fie implicat în activități ideologice. El explică atitudinea sa într-un mod ironic, zicând că munca ideologică este mai mult pentru preoți decât pentru profesori. De obicei, cadrele academice care au supraviețuit epurărilor staliniste au evitat să-și exprime aceste nemulțumiri față de studenți. Însă cu șase ani înainte de moartea lui Stalin, are loc o excepție; la Facultatea de Istorie a Universității din Moscova, activista G. S. Tolmaceva, membră a Comsomolului, mereu implicată în diverse activități, avea în plan să devină profesoară de istorie într-un sat, lucru ce corespundea cu propaganda idealistă a statului. Însă peste câțiva ani de studii, Tolmaceva a decis să renunțe la activitatea de secretară a organizației de Comsomol, lucru pe care mentorul său academic l-a apreciat în felul următor: „În sfârșit te-ai lăsat de prostii și te ocupi de ce este cu adevărat important”²⁸.

Cazuri de nesupunere a profesorilor față de propaganda oficială au avut loc și la facultățile de științe reale. Cel mai relevant exemplu, care a dus la momente de protest, este cazul lui Lysenko, un agrobiolog care a negat existența geneticii și a primit suportul oficial al lui Stalin, care a folosit disputele științifice cu Lysenko pentru a-i persecuta pe savanții geneticieni. Termenul *lysenkism* (rus. лысе́нковщина), prin extensie, înseamnă știință coruptă de ideologie. În timpul unei ore de biologie, profesorul L. I. Kursanov, când a văzut portretul lui Lysenko în sală, a reacționat în felul următor: „Acesta este academicianul Lysenko Trofim Denisovici, care a făcut o serie de descoperiri [...] despre care vă vor spune la alte cursuri, dar noi aici studiem despre plante”²⁹.

Pe lângă aceste cazuri, un element nou pe care îl găsim în lucrarea lui Tromly ține de faptul că prezintă și studenți sovietici care puneau sub semnul întrebării ceea ce se întâmpla în URSS la nivelul sistemului educațional, dar și al sistemului politic și administrativ. Tromly aduce exemplul studentului ucrainean N. I. Sereda, care, în timpul unei vizite la Viena în 1961, și-a expus opinia privind viața din URSS. Acest cetățean al RSSU considera că Partidul Comunist era format exclusiv din oportuniști, care nu cred în ideologia comunistă, iar în Ucraina avea loc un proces intens de rusificare, față de care populația locală avea o atitudine negativă³⁰.

²⁷ Benjamin Tromly, *Making the Soviet Intelligentsia: Universities and Intellectual Life under Stalin and Khrushchev*, 2013, p. 45.

²⁸ *Ibidem*, p. 107.

²⁹ *Ibidem*, p. 108.

³⁰ *Ibidem*, p. 107.

Ceea ce iese în evidență în lucrarea lui Tromly e că prima oară găsim o analiză detaliată despre procesul de rusificare și sistemul de învățământ superior pe baza declarațiilor studenților din anii '60. Sursele din perioada Războiului Rece prezintă mai mult o analiză a datelor statistice despre procesul rusificării prin sistemul educațional de toate nivelele, fără a descrie cazuri specifice, pe care însă le avem în monografia lui Tromley. Istoriografia occidentală a analizat procesul rusificării în republicile unionale, însă specialiștii occidentali au preferat să se axeze pe analiza procesului de rusificare prin intermediul procesului educațional mai mult pentru perioada anilor '70-'80, când începeau să se observe premisele pentru mișcările de renaștere națională. Nu și pentru perioada anilor '50-'60; practic, monografia lui Tromley fiind prima în acest sens.

În cadrul concluziilor, Tromly preferă să facă o analiză privind sistemul educațional sovietic și stagnarea care a urmat în perioada ce depășește limitele cronologice ale problemei studiate de către noi, dar și limitele titlului și conținutului lucrării sale. De aici, putem deduce faptul că autorul ar dispune de sursele și capacitățile necesare pentru a analiza atât sistemul educațional sovietic, cât și rolul inteligenței în URSS în anii '70-'80, precum și rolul direct sau indirect avut de sistemul educațional sovietic în dispariția URSS în cadrul unei noi monografii.

Concluzii

În cadrul cercetării noastre despre modul în care a evoluat percepția istoriografiei occidentale despre sistemul educațional sovietic din anii '50-'60, avem șansa să observăm o serie de schimbări în modul de abordare. În primul rând, în cadrul lucrărilor ce au fost scrise în anii '50-'60, se observă o anumită aversiune față de sistemul educațional sovietic exclusiv prin prismă ideologică. Autorii surselor analizate de noi subliniază practic la fiecare pas autoritarismul din URSS și obediența cetățeanului față de stat și partid. În același timp, nu putem observa analize riguroase ale sistemului educațional sovietic decât prin prisma statisticilor oferite de instituțiile statului sovietic, preluate apoi de cercetătorii occidentali.

Un anumit moment de cotitură în istoriografia occidentală cu privire la sistemul educațional sovietic din anii '50-'60 a avut loc în perioada anilor '70-'80. Atunci se observă o detașare de diletantism, începând să fie scrise lucrări care analizau sistemul educațional sovietic pe etape, din perspectivă sociologică și istorică, în aceste analize fiind incluse și anumite comparații între sistemul educațional superior sovietic și sistemul educațional superior britanic, unde se prezintă clar dezavantajele unei educații excesiv ideologi-

zate. Un alt element important e faptul că încep să fie analizate mai multe aspecte ale sistemului educațional, de la programa de studii până la atitudinea studenților față de studii și ideologie, precum și modul de angajare al personalului academic. Pe baza celor menționate anterior, putem afirma cu certitudine existența unei schimbări calitative în analiza cercetătorilor occidentali cu privire la sistemul educațional sovietic.

Motivul lipsei a orice tip de surse occidentale din anii '90 despre învățământul sovietic din anii '50-'60 a fost expus în introducere. După anul 2000 apar o serie de lucrări despre topicul studiat de către noi și acest lucru se datorează faptului că după dispariția URSS este permis accesul la arhivele fostelor state sovietice, ceea ce a oferit o șansă de a adăuga la topicul problemei studiate o serie de elemente noi. Observăm că în cadrul lucrărilor editate din anul 2000 până în prezent nu se menționează defel despre realizările și aspectele pozitive ale sistemului educațional sovietic, dar nici despre superioritatea ideologică a Occidentului. Cercetătorii sunt mai mult axați pe analiza modului de funcționare a sistemului educațional din URSS, dar și pe studierea cazurilor individuale. O caracteristică valabilă pentru întreaga istoriografie occidentală legată de subiectul în cauză e că cercetătorii au fost focusați pe studierea școlilor și universităților din republicile sovietice rusă, ucraineană și belorusă, neexistând o analiză comparativă pentru perioada anilor '50-'60 a școlilor și a universităților din RSSM sau din republicile baltice sau caucaziene. Drept idee finală, putem afirma că subiectele ce țin de cercetarea sistemului educațional sovietic în anii '50-'60 încep să fie din nou de interes pentru specialiștii occidentali. Fiind posibil ca, în viitor, să apară noi studii la tema în cauză.

Adrian ROȘCA,

doctorand, Facultatea de Istorie și Filosofie,
Universitatea de Stat din Moldova, str. Alexei Mateevici 60,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: roscaadrian21@gmail.com

ȘCOALA SUPERIOARĂ ȘI POLITICĂ

Ruslan ȘEVCENCO, *Atitudinea corpului didactic și a studențimii din RSS Moldovenească față de puterea sovietică*

Alexandru MALACENCO, *NKGB, tineretul și intelectualii în RSS Moldovenească în primii ani postbelici*

Sorin ȘCLEARUC, *Cazul operei „Marea Prietenie” de Vano Muradeli și ecoul ei în învățământul superior din RSS Moldovenească*

Gabriel MOISA, *A supraveghea și a controla. Cazul Institutului Pedagogic din Oradea (1972-1979)*

István BANDI, *Stalinizarea sistemului academic și universitar din Ungaria în perioada postbelică*

ATTITUDINEA CORPULUI DIDACTIC ȘI A STUDENȚIMII DIN RSS MOLDOVENEASCĂ FAȚĂ DE PUTEREA SOVIETICĂ

Ruslan ȘEVCENCO

Attitude of the teaching staff and the students from the Moldavian SSR towards the soviet power

Summary: *In this article, based on the original materials, the attitude of the teaching staff and students of higher education institutions of the Moldavian SSR towards the Soviet power, and the reaction of the authorities will be examined and analyzed. Indicative stages of periodization: The first (1943 / 1944-1956) - the period when students and pedagogues expressed dissatisfaction especially with living conditions, but expressed sympathy for the West and the Western way of life. The second (1956-1961) was caused by the events in Hungary and was characterized by the dissatisfaction of some teachers with living conditions in the USSR, and by students - the boycott of several measures of the authorities and calls to follow the Hungarian example. Third (1961-1973): the formation of anti-Soviet organizations in higher education institutions, in which the decisive role was played by pedagogues and students. Fourth (1973-1987): from the destruction of the opposition nucleus at the Polytechnic Institute to the development of restructuring processes in the republic. It is characterized by increasingly public and harsh anti-Soviet actions on the part of student-opponents, the establishment of ever closer relations with foreign students. Fifth (1987-1991): from the involvement of students in the activity of informal associations to the collapse of the Soviet regime. It is characterized by the active participation of students and pedagogues in the activity of public associations, especially in the patriotic movement. reconciliation.*

Keywords

Soviet power, Moldavian SSR, higher education institutions, students, teaching staff, „nationalism”, opposition.

Simptomele nemulțumirii de către studențimea și pedagogii universitari față de cursul promovată de regimul comunist în RSSM au început să apară încă în timpul războiului. Ele se refereau la un complex foarte diferit de probleme: de la cele cotidiene la atitudinea față de puterea sovietică și denumirea limbii moldovenilor. Încă în 1943 corpul didactic al Institutului Pedagogic Moldovenesc, evacuat atunci în Buguruslan, discuta chestiunea, „cui aparțin Creanga, Alecsandri, Imenescu” (astfel numiți în text) – moldovenilor sau românilor și cine pot fi considerați fondatori ai literaturii moldovenești¹. Unii pedagogi ai acestei instituții (V. Senkevici) veneau cu acuzații la adresa studenților, declarând că ei nu doresc să studieze limba moldovenească, de aceea în institut domnește limba română, că ei se pregătesc pentru rolul de guvernanți și guvernante pentru burghezia bucureșteană ș.a., și dacă ar fi el comisarul pentru învățământ, nu ar permite niciunui dintre ei să revină, după război, în Moldova².

Problema limbii a fost pusă în capul mesei și după război. Spre exemplu, directorul Institutului Pedagogic, A. Baranovski la adunarea republicană a activului de partid (noiembrie 1947) a recunoscut că o parte din studenți contestă părerea oficială cu privire la denumirea limbii moldovenilor. El a făcut referire la opinia studentului Dațkoi de la Facultatea de Istorie (ex-matriculată mai târziu), care a declarat că limba moldovenească și literatura moldovenească nu există, este doar limba și literatura română³.

În primii ani după război erau multe plângeri din partea studenților cu referire la condițiile de trai în cămine – numărul mare de persoane într-o odaie, lipsa de mese, scaune, apă fierbinte, a posibilității de a face mâncare, a spăla și a călca hainele. Într-o cameră locuiau până la 45 de studenți, deseori dormeau câte două persoane pe un pat. Aceste condiții practic nu permiteau studenților să se pregătească de lecții și examene⁴. Aspiranții Institutului Pedagogic din Chișinău Andronati, Beni, Pelin, împreună cu un grup de profesori de la aceasta instituție de învățământ (Ursul, Spatari ș.a.), care în mare parte erau moldoveni, manifestau atitudinea dușmănoasă față de puterea sovietică și simpatii față de țările burgheze. În aprilie 1948 studentul Universității de Stat Ketroski a lăudat public utilajul tehnic din SUA, în același timp criticând dur pe cel sovietic, a numit toate ziarele sovietice „pălăvrăgeală” ș.a. Pentru aceasta el a fost exmatriculat din USM și exclus din rândul com-

¹ Arhiva Organizațiilor Social-Politice din Republica Moldova (AOSPRM), Fond (F.) 51, inventar (inv.) 2, dosar (d.) 144, fila (f.) 28.

² *Ibidem*, d. 141, f. 33.

³ *Ibidem*, inv. 5, d. 56, f. 112.

⁴ *Ibidem*, d. 70, f. 15-16.

somolului⁵. Printre studenții Institutului de Medicină și ai Conservatorului de Stat din Chișinău domina „închinarea față de știința burgheză”, ei mai des făceau referințe la savanții și compozitorii europeni, decât la colegii lor din URSS. Iar unii dintre ei laudau modul de viață european, democrația și libertatea din SUA⁶.

O condamnare mai categorică a regimului sovietic a prezentat studentul USM Alexei Marinat, care a devenit mai târziu cunoscut scriitor. În jurnalul său personal, pe care l-a răspândit printre studenți, el numea regimul sovietic drept o „grupă organizată de tâlhari”, care „vorbesc despre democrație și umanitate, dar, în realitate, tot ce fac, este vulgar”. Bolșevicii, în opinia lui Marinat, nu vor obține cu aceste metode ceea ce își doresc, el îi urăște și se va răzbuna pentru „familie, casă și tată”. Alexei Marinat a fost arestat și condamnat la 10 ani de detenție în regiunea Taișet, Siberia, în locul numit Ozerlag⁷.

Sușținătorii puterii sovietice printre studenți, în mare parte vorbitori de limbă rusă, apărau măsurile autorităților sovietice față de opoziția politică și față de dușmanii regimului, insistând să li se aplice cele mai drastice pedepse. În timpul procesului judiciar asupra reprezentanților administrației militare și civile germano-române în Moldova de Est în anii 1941-1944, care a avut loc la Chișinău în decembrie 1947, un student de la Institutul Agricol din Chișinău, Kalinin, a cerut pentru ei „pedeapsă meritată” și „nimicire”, „pentru ca și generației să-i fie clar, că Rusia nu trebuie atacată”. De aceeași părere, cerând „chinuirea” și exprimându-și regretul că în URSS nu se aplică pedeapsă capitală (în 1947-1950 pedeapsa capitală în URSS era anulată – R. Ș.) erau și mulți alți studenți, vorbitori de limbă rusă. Opinia studenților-moldoveni, total diferită de cea a colegilor-rusofoni, a exprimat-o un student al Institutului de Medicină din Chișinău Popușoi: „Germanii, desigur, trebuie condamnați, ei au adus multă daună, dar ei nu sunt întru totul vinovați de ceea ce li se incriminează. Rușii singuri au distrus mult, iar acum pun totul de pe capul bolnav pe cel sănătos. Iar pe români oricum nu avem pentru ce-i condamna”⁸.

Și pedagogii, vorbitori de limba rusă, susțineau măsurile și acțiunile regimului sovietic. Lectorul Institutului de Medicină, D. Șemeakov, a susținut poziția comună a partidelor comuniste ale Europei de Est la consfătuirea lor, care a avut loc la sfârșitul a.1947, în lupta contra influenței burgheze. Citind

⁵ Arhiva Organizațiilor Social-Politice din Republica Moldova (AOSPRM), F. 51, inv. 7, d. 58, f. 203.

⁶ *Ibidem*, inv. 5, d. 139, f. 36, 38; d. 186, f. 23; d. 514, f. 233.

⁷ *Ibidem*, d. 83a, f. 29-30.

⁸ *Ibidem*, d. 70, f. 25, 28-29.

comunicatul despre consfătuirea informațională a unor partide comuniste, consider că ea este îndreptată spre întărirea forțelor democratice”. Colegii lui (profesorul universitar Lavrentiev) considera, că autoritățile sovietice se orientează spre renașterea Internaționalei a IV-a, dar sub „ocrotirea” sovietică⁹. Simțind că puterea se află în mâinile lor, reprezentanții părții ruse a intelectualității, inclusiv personalul științifico-didactic al instituțiilor de învățământ superior, își permiteau amenințări la adresa moldovenilor. Angajata unei clinici a Institutului de Medicină din Chișinău, certându-se cu sora medicală (moldoveancă) a lovit-o peste față spunându-i: „Tu să taci, pentru că soțul meu lucrează la Ministerul de Interne (sau Ministerul Securității)”. Sora medicală, intimidată, la examinarea acestui caz nu a îndrăznit să răspundă la întrebări¹⁰. Atitudine neprietenoasă față de colegii - moldoveni manifestau și studenții vorbitori de limbă rusă¹¹.

Opinia pedagogilor-moldoveni la fel era diferită față de poziția colegilor - vorbitori de limba rusă. La adunarea de partid cu ușile închise a comuniștilor Institutului Învăltoresc din Bălți (9 septembrie 1947) se menționa că o parte din pedagogii de naționalitate moldovenească sunt „apărători ai culturii Europei Occidentale”, „sunt departe de știința marxistă”, protejează „construcțiile de frază a vorbirii românești din saloane”. De aceea mulți studenți, proveniți de pe malul stâng al Nistrului, nu înțeleg un șir de expresii, gânduri și fraze, iar studenții de pe malul drept umblă în uniforma gimnaziștilor români¹². În acești ani, instituția menționată a fost principalul generator de dispoziții antisovietice, prooccidentale (în special, a celor profranceze și proromânești; colaboratorii proslăveau modul de viață, existent în România burgheză, mergeau la biserică, unii chiar cântau în Catedrală; iar, pe de altă parte – manifestau ură și antipatie față de influența sovietică și față de ruși. În opinia multor colaboratori ai Institutului, rușii încearcă să-i impună pe moldoveni să uite de proveniența lor românească¹³.

Alt nucleu de rezistență antisovietică a devenit Universitatea de Stat din Moldova, fondată în martie 1946. Printre pedagogii acestei instituții era înalt cotată diploma Universității din Iași – „mult mai înaltă, decât, de exemplu, cea din Rostov”¹⁴.

Cel mai scandalos aici a fost cazul lectorului superior V. Rujina, care a fost acuzat de aprecierea exagerată a operelor lui W. Shakespeare și de faptul,

⁹ Arhiva Organizațiilor Social-Politice din Republica Moldova (AOSPRM), F. 51, inv. 5, d. 82, f. 238.

¹⁰ *Ibidem*, d. 199, f. 45.

¹¹ *Ibidem*, d. 218, f. 230.

¹² *Ibidem*, d. 61, f. 197-199.

¹³ *Ibidem*, d. 217, f. 49-50.

¹⁴ *Ibidem*, d. 218, f. 81.

că a redus la tăcere importanța operelor lui Lermontov și Gogol. Pentru insistența „încăpăținată” de a-și susține opinia el a fost concediat în aprilie 1949¹⁵. În pofda acestui și altor cazuri similare, rectorul Universității de Stat din Moldova, I. Leonov, nega categoric „închinarea” față de Occident. Comitetul orășenesc de partid Chișinău a fost nevoit să-l atenționeze pe rector și organizația de partid a Universității privind „subaprecierea” acestui fenomen¹⁶. Totuși, autoritățile republicane evitau să organizeze purificarea în masă a cadrelor de pedagogi în instituțiile de învățământ – exista pericolul ca republica să rămână fără pedagogi. De aceea, când împuternicitul CC al PC (b) unional pentru Moldova, M. Turkin, l-a informat pe secretarul CC al PC (b) unional G. Malenkov despre prezența în instituțiile de învățământ superior din republică a mai multor pedagogi cu viziuni prooccidentale, el, totuși, nu a propus Moscovei ideea de a se elibera de ei¹⁷. Eliminarea acestei categorii de pedagogi, în opinia lui, trebuia s-o realizeze autoritățile republicii. Însă, prim-secretarul CC al PC (b) al Moldovei Nicolai Coval nu susținea ideea acestei purificări și, în martie 1950 M. Turkin, în altă informație pentru G. Malenkov, a inclus acest fapt în lista acuzărilor, aduse lui N. Coval¹⁸. În perioada în care republica a fost guvernată Leonid Brejnev (1950-1952), de urmașul lui Nicolai Coval, s-au produs, totuși, unele purificări în instituțiile de învățământ superior ale republicii. În conformitate cu raportul prorectorului USM K. Loktev și a secretarului biroului de partid al acestei instituții Voronin (august 1951) a fost concediat un grup de profesori, printre care șeful Catedrei de Chimie Organică, B. Dașkevici („fost menșevik”), P. Murzaev, conferențiarul de la Catedra de Geologie („pentru legăturile cu ocupanții”), profesorul universitar M. Pavlov (condamnat în 1930 pentru activitate antisovietică) ș. a.¹⁹ În același an 1951 a fost elaborată și cea de a doua listă a pedagogilor, activitatea cărora nu inspira încredere politică, deveniți în continuare candidați la concediere, însă autoritățile au decis să se limiteze cu măsurile deja luate²⁰.

Liberalizarea parțială a vieții interne în URSS, care a urmat după venirea la putere a lui Nikita Hrușciiov, a adus la aceea că printre nemulțumiți de situația din țară erau nu doar moldovenii, ci și pedagogii - vorbitori de limbă rusă. Lectorul USM M. Lojecikina, în ianuarie 1957, s-a plâns de faptul, că în URSS șefii nu sunt controlați de nimeni, ei fac totul ce doresc, că la ei cu mare

¹⁵ Arhiva Organizațiilor Social-Politice din Republica Moldova (AOSPRM), F. 51, inv. 8, d. 91, f. 26, 38.

¹⁶ *Ibidem*, inv. 7, d. 58, f. 158.

¹⁷ *Ibidem*, inv. 9, d. 3, f. 45-49.

¹⁸ *Ibidem*, f. 107.

¹⁹ *Ibidem*, inv. 10, d. 276, f. 11-12.

²⁰ *Ibidem*, d. 278, f. 25.

greu poți nimeri la audiență, astfel încât nici nu are rost nici să scrii plângeri. Lucrători din conducere primesc salarii uriașe, iar lucrătorii de rând trăiesc foarte sărac. Din lipsa de control se strică multă pâine și alte produse, dar autoritățile nu iau niciun fel de măsuri cu acei care permit aceste încălcări²¹.

Studențimea din republică a fost puternic impresionată de evenimentele din Ungaria și de reprimarea revoluției anticomuniste de către trupele sovietice. Fiind inspirați de exemplul ungar, ei, deseori, făceau referiri la el în discuțiile cu pedagogii, care nu știau cum să reacționeze la aceste „provocări”. O parte din studenți spuneau că în Ungaria a avut loc o revoluție, în timpul căreia poporul a protestat împotriva Guvernului și studenții ungari au făcut foarte bine că au ieșit la protest la 23 octombrie 1956 „împotriva unor prostii”. Studenții, deveniți mult mai îndrăzneți, cereau acum să nu li se citească citate din ziarul „Pravda”, dar să li se ofere „discursul original al lui I. Tito”. Printre studenți a început să crească numărul celor, care se cununau în biserică, intrau în secte religioase și cântau cântece baptiste. Cei mai convinși studenți cu viziuni antisovietice erau arestați, organele Comitetului Securității Statului arătându-se îngrijorate de faptul că studenții acum formau grupări și protestau împotriva reținerii colegilor²².

S-a activizat și studențimea cu viziuni patriotice. Studentul anului III al Universității de Stat din Moldova în raportul consacrat chipului lui Ștefan cel Mare în arta populară moldovenească, nu doar „a comis comentării naționaliste” și a inclus în raport „extrase antirusești din versurile lui Eminescu”, dar chema și la apărarea moldovenilor contra influenței străine. Colegul său de grupă, studentul Badiu, a mers și mai departe, exprimându-și „ura față de poporul rus”, solicitând redenumirea Teatrului „Alexandr Pușkin” în Teatrul „Ion Luca Caragiale”, iar Moldovei – independență politică. Bătrânu și Badiu îi numeau pe istoricii sovietici fanteziști și îl elogiau pe Nicolae Iorga. În același stil s-a exprimat studentul Ion Druță, purtător al aceluiași nume al celui mai mare scriitor al Moldovei din secolul XX - începutul secolului XXI. El considera ziua de 24 august drept ziua de ocupație a „Basarabiei”. Unii studenți de-acum își exprimau părerea din același unghi de vedere, considerând că în URSS nu există democrație, pentru că funcționează doar un singur partid, iar comsomolul e o adunătură de carieriști și capcană pentru tineret, pentru a-l impune pe acesta să lucreze la țelină²³.

Scăderea bruscă a tempoului de dezvoltare economică, care s-a început în 1959-1960, criza alimentară de proporții, prin care a trecut republica în anii 1962-1964, a influențat serios asupra stării de spirit a studențimii. Ea tot mai

²¹ Arhiva Organizațiilor Social-Politice din Republica Moldova (AOSPRM), F. 51, inv. 17, d. 137, f. 13.

²² *Ibidem*, d. 286, f. 43-45, 53.

²³ *Ibidem*, d. 297, f. 18-20.

des își exprima părerile „decadente” despre timpurile grele pe care le trăiesc. Au început să apară chiar simpatizanții lui Adolf Hitler, iar printre studenții Universității de Stat din Moldova, Institutului Pedagogic din Tiraspol și a celui din Bălți au ieșit la iveală „naționaliști” și „alte elemente nesănătoase”²⁴.

Ei au devenit inițiatorii acțiunii care a produs un scandal de proporții la sfârșitul anului 1964. La 11 octombrie 1964, 15 studenți au depus flori la monumentul lui Ștefan cel Mare, lăsând alături și lozinca „De la tineretul Moldovei”. Reprezentanții comitetului orașenesc de partid și ai comitetului executiv orașenesc au cerut scoaterea lozincii, iar vicepreședintele Comitetului Executiv Chișinău D. Perjan, după discurs, a scos-o. Însă, studenții, în frunte cu Mihai Moroșanu, au cerut insistent ca lozinca să fie repusă la loc, motivând că ei toți, fiind din diferite raioane ale republicii, sunt reprezentanți cu drepturi depline ai tineretului moldovenesc. Ei cereau și restabilirea monumentului lui Ștefan cel Mare, care, în acei ani, arăta foarte jalnic²⁵.

Pe parcursul anilor '60, când speranțele la un „viitor luminos” treptat dispăreau, studențimea a devenit o sursă de scepticism politic și a criticii la adresa regimului sovietic. Și pentru că studenții, în cele mai dese cazuri, nu primeau răspunsuri la întrebările lor de la autorități și administrația instituțiilor de învățământ superior, aceștia deveneau opozanți ai regimului și ascultători fideli ai stațiilor europene de radio, sau începeau să ducă propaganda viziunilor antisovietice. Exemplul acestora ne poate servi viitorul Președinte al Uniunii Scriitorilor din Moldova, Mihai Cimpoi. Făcându-și studiile la Facultatea de Filologie a USM între anii 1960 și 1965, el făcea agitație în favoarea trecerii limbii moldovenilor la grafia latină, opta pentru orientarea doar la experiența școlii românești, negând necesitatea legăturilor cu Rusia. Lui i-a reușit să atragă de partea sa mai mulți studenți²⁶.

Studenții cei mai curajoși, cu viziuni prooccidentale, treceau deja la următoarea etapă, formând organizații antisovietice, atrăgându-i în structurile lor și pe studenții din alte orașe ale URSS. Acest lucru se întâmpla începând cu anii 1961-1962. Una dintre grupările menționate era condusă de V. Dragoș, care avea în componența sa membri nu doar în Moldova, dar și la Celiabinsk, Sverdlovsk (astăzi Ekaterinburg) și alte centre industriale mari ale URSS. Organizația a fost activă în anii 1961-1964 și a dus o propagandă antisovietică prodigioasă în diferite regiuni ale URSS, cerând ieșirea Moldovei din componența Uniunii Sovietice²⁷.

²⁴ Arhiva Organizațiilor Social-Politice din Republica Moldova (AOSPRM), F. 51, inv. 23, d. 186, f. 64.

²⁵ *Ibidem*, inv. 24, d. 292, f. 34.

²⁶ *Ibidem*, inv. 25, d. 301, f. 256; *Ibidem*, inv. 33, d. 35, f. 19.

²⁷ *Ibidem*, inv. 27, d. 1, f. 335-337.

Puțin mai târziu, în octombrie 1966 când la Chișinău a avut loc procesul judiciar asupra lui Mihai Moroșanu, mai mulți studenți ai USM veneau la ședințele acestuia cu scopul „de a încurca ședinței de judecată”, exprimându-și susținerea acestui prim disident moldovean, iar o parte din lectori, susținându-i, le permiteau să plece de la lecții special pentru a asista la proces²⁸.

Mijlocul anilor '60 a rămas în istorie ca o perioadă, când studenții participau activ la diferite ciocniri stradale, care adunau, uneori, sute de persoane. Când studenții Institutului Agricol din Chișinău i-au bătut, la sfârșitul lui octombrie 1965, pe doi muncitori, cazul a provocat confruntări cu tineretul orașenesc, care a venit în susținerea celor bătuți. Aici s-au adunat peste 200 de persoane, care erau cu greu dispersați de lucrătorii de miliție. La 1 noiembrie 1965 circa 100 de studenți ai Institutului Agricol au ieșit pe străzile orașului Chișinău, în jurul orașelului studentesc, buzunăreau trecătorii și-i amenințau. La 2 noiembrie 1965 cineva a răspândit zvonul, că tineretul rusofon al orașului i-a bătut pe 4 studenți. În aceeași zi, la ora 21.30, un grup mare de studenți ai Institutului Agricol a ieșit pe strada Kosmonauților (astăzi str. Ierusalim), pentru a-i găsi și a-i pedepsi pe cei, care i-au bătut pe colegii lor. Ei au blocat circulația transportului, verificau buzunarele celor trecuți, insultau autoritățile orașului și ale republicii. Conducerea Institutului (prorectorul I. Pelenko și secretarul Comitetului Comsomolului V. Borgula) nu a reușit să-i convingă să se reîntoarcă în orașelul studentesc. Nu s-au supus ei nici grupelor operative ale miliției, care au venit la locul conflictului. Situația a fost luată sub control numai după apariția ministrului de Interne a republicii N. Bradulov și adjunctului acestuia N. Emelin. Unul din inițiatorii conflictului, studentul I. Vasilenko, a fost arestat și condamnat la 2 ani de pușcărie²⁹. Cazuri similare, dar în proporții mai mici, aveau loc și în 1966³⁰.

Dar în 1967 din nou au avut loc confruntări stradale, de data aceasta din motive naționale, între studenții Institutului Pedagogic din Tiraspol și localnicii-orașeni. Studenții vorbeau, în mare parte, în limba moldovenilor, însă, la Tiraspol, unde moldovenii erau foarte puțini, vorba lor nu era înțeleasă de majoritatea orașenilor. La examinarea acestui caz Ivan Bodiul declara, că studenții, bătându-și joc de faptul că orașenii nu cunosc altă limbă decât cea rusă, i-au insultat pe tiraspoleni. Motivul principal al celor întâmplare a fost lipsa în oraș a locurilor pentru distracția tineretului (iar cele care erau, costau 30-40 de copeici). În urma altercațiilor 5 persoane au suferit, 4 au

²⁸ Arhiva Organizațiilor Social-Politice din Republica Moldova (AOSPRM), F. 51, inv. 28, d. 85, f. 22-23.

²⁹ *Ibidem*, inv. 25, d. 51, f. 39-40; inv. 27, d. 254, f. 1.

³⁰ *Ibidem*, inv. 27, d. 174, f. 109-110.

fost arestate și asupra lor s-a început ancheta penală. În urma ciocnirilor la Chișinău au fost culese și distribuite prin orașele republicii foi volante și diferite scrisori anonime, în care se spunea că cele întâmplate erau confruntări între moldoveni și ruși, pentru că ruși le-au luat moldovenilor independența. După aceste evenimente, Institutul Pedagogic din Tiraspol s-a izolat și mai mult de oraș, la seratele studențești nu era admis tineretul orășenesc, și invers³¹. Însă, autoritățile s-au limitat doar cu „munca politico-educativă”, cerând ca inscripțiile pe instituțiile publice ale orașului să fie scrise în două limbi (înainte, la Tiraspol, ele se scriau doar în limba rusă), evitând totuși exmatriculări masive ale studenților. Cei, care totuși au fost exmatriculați, în opinia autorităților, „au trecut o oarecare linie”³².

Zvonurile despre Congresul al III-lea al Scriitorilor din Moldova, care s-a desfășurat în octombrie 1965, participanții căruia solicitau, în special, revenirea la grafia latină, au stimulat cazuri când studenții, pentru a-și manifesta nemulțumirea față de acțiunile regimului comunist, scriau documente cu grafia latină³³.

Practica răspândirii foilor volante antisovietice de către studenți, care își avea rădăcinile în prima jumătate a anilor '60, în a doua parte a acestui deceniu a înflorit, fiind înlocuite cu scrisori anonime și cu inscripții antisovietice. Ele își făceau apariția pe pereții instituțiilor de învățământ superior și ale căminelor acestora. Erau înțelese de către studenții care ascultau activ posturile de radio occidentale. Iar, uneori, ei erau provocați la aceasta de către susținători din rândul profesorilor³⁴. Intensificarea stării de spirit patriotice printre colegii-moldoveni i-a făcut pe studenții alolingvi să se adreseze autorităților pentru ajutor, difuzând zvonuri monstruoase despre o oarecare revoltă antisovietică la Chișinău în ziua de 7 noiembrie 1967, în urma căreia moldovenii i-au bătut masiv pe ruși³⁵.

Tot mai des studenții își manifestau nemulțumirea cu privire și la alte subiecte. Studenții evrei protestau împotriva politicii Uniunii RSS față de Israel. Alții organizau niște acțiuni neobișnuite pentru acele timpuri: refuzau să locuiască în cămine din motiv că acolo nu erau create condiții elementare de trai, refuzau să lucreze la Uzina de conserve din Grigoriopol (septembrie 1967), ignorau foile volante plasate deschis (Institutul Pedagogic din

³¹Arhiva Organizațiilor Social-Politice din Republica Moldova (AOSPRM), F. 51, inv. 28, d. 41, f. 29, 31-32, 163-166.

³²*Ibidem*, inv. 29, d. 31, f. 13, 20-21, 53; inv. 32, d. 48, f. 276.

³³*Ibidem*, inv. 28, d. 87, f. 47.

³⁴*Ibidem*, inv. 29, d. 1, f. 52-53.

³⁵*Ibidem*, d. 56, f. 7.

Chișinău)³⁶. Comitetul Securității Statului a încercat să se lupte cu aceste fapte, organizând „profilaxia” reprezentanților opoziției, printre care erau mulți studenți, dar fără un oarecare succes³⁷. Aspirantul Catedrei de Limbă și Literatură Moldovenească al Universității de Stat din Moldova, Gheorghe Mazilu (în viitor – deputat în Parlamentul Moldovei – R.Ș.), delegat în raionul Leova pentru a desfășura acolo lecții de educație comsomolista, declara că limba moldovenească a început să se dezvolte doar după anul 1957, când au fost adoptate noile reguli de ortografie, că pe scriitorii sovietici moldovenești „este rușine de citit”, dar, totodată, îl lauda pe „criticul reacționar” român Titu Maiorescu, fiind nemulțumit de faptul că acesta nu este editat în Moldova. Pedagogii de la sate „au condamnat” aceste afirmații³⁸. În septembrie 1970 tot studenții au fost vinovații unei istorii, care a indignat conducerea republicii, pentru faptul că au organizat un „scandal politic” la un concert al unui grup muzical român la Teatrul Verde din Chișinău. Au ieșit la iveală chiar apărători ai nazismului³⁹. În ianuarie 1966, studentul Universității de Stat din Moldova Sarăcev, fiind în stare de ebrietate, îi insulta pe colaboratorii restaurantului și proclama salutări naziste⁴⁰.

Către începutul anilor 1970 sentimentele antisovietice au devenit caracteristice pentru toate instituțiile de învățământ superior din republică. Ele erau acum exprimate nu doar la catedre sau la lecții, dar și acolo unde aceste sentimente, cu siguranță, nu-și avea locul. La institutele pedagogice din Bălți și Tiraspol locul pentru desfășurarea lor au fost Cluburile de prietenie internațională, comunicarea în cadrul cărora se axa deseori în jurul discuțiilor „cu caracter antirus”. În aceasta perioadă locul de lider la capitolul dispoziții antisovietice printre pedagogi și studenți a trecut de la Universitatea de Stat din Moldova și Institutul Pedagogic din Chișinău la Institutul Politehnic din Chișinău, fondat în anul 1964. Sub egida primului rector al acestei instituții, Sergiu Rădăuțan, aici s-a format un „cuib” de dușmani ai regimului sovietic de ocupație, care a inclus atât pedagogi, cât și studenții lor. Aici ei se simțeau foarte confortabil. Susținătorii „liniei partidului” erau asaltați cu întrebări provocatoare și ironice, care, cele mai dese ori, rămâneau fără răspuns. Așa ceva s-a întâmplat cu academicianul Iosif Varticean, care a vizitat acest institut⁴¹.

Desigur, în condițiile regimului sovietic această situație nu putea fi tolerată de autorități. În iunie 1971 situația la Institutul Politehnic a fost

³⁶ Arhiva Organizațiilor Social-Politice din Republica Moldova (AOSPRM), F. 51, inv. 29, d. 56, f. 7-10.

³⁷ *Ibidem*, d. 91a, f. 193.

³⁸ *Ibidem*, d. 95, f. 43-44.

³⁹ *Ibidem*, inv. 31, d. 69, f. 6.

⁴⁰ *Ibidem*, inv. 40, d. 14, f. 19.

⁴¹ *Ibidem*, inv. 32, d. 115, f. 9-17; *Ibidem*, d. 50, f. 15-16.

discutată la Biroul Comitetului Central al PCM. Însă, în pofida faptului că printre mulți lectori și studenți de la diferite catedre și facultăți ai acestei instituții au fost depistate cazuri de dispoziții antisovietice, că unii pedagogi erau dușmani convinși ai regimului, o parte din ei fiind membri ai familiilor celor deportați în 1949, totul s-a încheiat doar cu examinarea acestui scandal în cadrul ședinței Biroului Comitetului Central⁴². Situația s-a calmat însă, doar temporar. În urma examinării cazului membrilor Partidului Renașterii Naționale a Moldovei (M. Andronic, Gh. Ghimpu, A. Șoltoianu ș.a.), în 1972-1973 din nou s-a stabilit că o parte dintre liderii și membrii acestui partid la fel reprezintă Institutul Politehnic. „Cuibul dușmanilor puterii sovietice” era aici în creștere permanentă. Atunci a fost demis rectorul Sergiu Rădăuțan și radical „curățe” toată echipa pedagogică a acestei instituții (a.1973)⁴³. Un caz ieșit din comun a avut loc cu conferențiarul Institutului Agricol din Chișinău N. Rudakov, care a plecat în calitate de turist în India și a rămas acolo⁴⁴. Revenind la tradițiile anilor precedenți, un grup de studenți ai Facultății de Fizică și Matematică a Universității de Stat din Moldova N. Pojoga (mai târziu – corespondent-foto la ziarul „Literatura și Arta”), D. Iepuraș (mai târziu șef-adjunct al secției Centrului de Calcul al Ministerului Învățământului), A. Barbăroșie (mai târziu – colaborator al Institutului de Matematică al AȘM) și A. Bohanțov - planificau crearea, în 1970, a Uniunii Naționaliste de studenți-moldoveni. În planurile lor intrau crearea fondului bănesc pentru ajutorarea studenților nevoiași, pentru a solicita în continuare anularea burselor pentru studenți ruși și evrei, care locuiau la Chișinău⁴⁵. Unii dintre participanți la acest grup în continuare manifestau „un interes exagerat” față de România și, în 1977, au jertfit bani în ajutorul locuitorilor acestei țări vecine, care a suferit în urma unui cutremur⁴⁶.

Intenționând să stabilească de ce instituțiile de învățământ superior din RSS Moldovenească au devenit nuclee ale viziunilor antisovietice, reprezentanții autorităților exprimau cele mai diferite presupuneri, dar nu puteau să înțeleagă acest fenomen, se încurcau în argumentare și făceau declarații bizare și contradictorii. La Consfătuirea primilor secretari ai comitetelor raionale și orașenești de partid din 20 noiembrie 1970, la care se discuta chestiunea cu privire la activizarea muncii ideologice în rândurile populației republicii, secretarul

⁴² Arhiva Organizațiilor Social-Politice din Republica Moldova (AOSPRM), F. 51, inv. 32, d. 64, f. 22, 83-92, 132; d. 173, ff. 149-151.

⁴³ *Ibidem*, inv. 34, d. 77, f. 65-67; d. 78, ff. 92-96.

⁴⁴ *Ibidem*, d. 105, f. 38; inv. 36, d. 118, f. 1.

⁴⁵ *Ibidem*, inv. 58, d. 72, f. 25.

⁴⁶ *Ibidem*, f. 26.

Comitetului Central pentru ideologie D. Cornovan afirma, că în sate, chipurile, există o atmosferă sănătoasă, acolo toți cunosc faptul că limba moldovenilor este cea moldovenească, cadrele sunt moldovenești, dar în continuare tineretul se duce la instituțiile de învățământ superior din Chișinău și Bălți, unde se confruntă cu rușii, cu ucrainenii și astfel „nu mai rezistă”. Din ei „începe să iasă afară naționalul” și se consolidează „individualismul moldovenesc”. Totodată, oratorul s-a contrazis, spunând, că printre pedagogii școlilor moldovenești din sate la fel „nu există o linie corectă”⁴⁷. Ivan Bodiul, care a ținut o cuvântare la această consfătuire, și-a exprimat o poziție „mai corectă”, menționând, că principala cauză a răspândirii printre tineretul republicii a dispozițiilor antisovietice este „propaganda șovină”, care este dusă de către serviciile mass-media din România și difuzată în Moldova, menționând în același sens și întâlnirile cu turiștii români sau cu rudele, care locuiesc în România⁴⁸. Ivan Bodiul a numit depunerea de flori la monumentul lui Ștefan cel Mare și la bustul lui Mihai Eminescu drept consecință „a intențiilor naționaliste”. De menționat, că aici Ivan Bodiul a avut dreptate. Aceste două monumente au devenit simboluri ale patriotismului moldovenilor, ale rezistenței față de regimul sovietic și ale luptei pentru independența Moldovei față de URSS. Persoanele care depuneau flori la aceste monumente în vremurile sovietice făceau acest lucru din considerente patriotice, manifestând astfel dorința de a obține independența Moldovei de Uniunea Sovietică⁴⁹.

Studentii Moldovei continuau să întreprindă acțiuni antisovietice și în anii următori, ele devenind tot mai publice și deschise. În aprilie 1975 un grup de studenți ai Universității de Stat din Moldova a sărbătorit ziua de naștere a colegului lor. Ieșind afară, studentul O. Reniță a rupt de pe clădirea Academiei de Științe a Moldovei placa comemorativă și a aruncat-o pe partea carosabilă a străzii. Pentru aceasta fapta Reniță a fost exmatriculat din Universitate, exclus din comsomol și tras la răspundere penală. Muștrări aspre au primit pe linie comsomolistă și colegii lui⁵⁰. Similar s-au purtat și alți studenți cu viziuni antisovietice. Studenta Institutului Pedagogic din Bălți, Josu, a declarat public că este dușmana internaționalismului și a creat un grup de adepți. Toți aceștia ascultau „radiovocile” europene și explicau conținutul lor colegilor. Cel de al doilea secretar al CC al PCM, N. Merenișcev, a cerut de la Comitetul Orășenesc de partid Bălți „să se clarifice” cu acest grup

⁴⁷ Arhiva Organizațiilor Social-Politice din Republica Moldova (AOSPRM), F. 51, inv. 32, d. 201, f. 42.

⁴⁸ *Ibidem*, f.63, 71, 73.

⁴⁹ *Ibidem*, f.74.

⁵⁰ *Ibidem*, inv. 36, d. 193, f. 22, 24.

de tineri⁵¹. Însă, deoarece autoritățile s-au învățat doar să deconspire și, uneori, „să facă profilaxia” acțiunilor opoziției antisovietice, ele nu înțelegeau, ce măsuri de luptă contra acestor studenți pot fi aplicate, cu excepția interdicțiilor și amenințărilor primitive. Se completa doar lexicul, prin care regimul eticheta opoziția. În anii 1980, mai des se întâlnea expresia „diversiuni anti-sovietice” (înainte acest termen era aplicat mult mai rar)⁵².

Altă formă a protestului împotriva regimului sovietic erau contactele cu cetățenii străini. Ele erau stabilite intenționat de studenți, pentru că străinii erau considerați că duc o altă viață, mai bună, spre care tineretul voia să se orienteze. De aceea, la sfârșitul anilor 1970, Comitetul Securității Statului tot mai des deconspirau studenți ai Institutului Agricol, ai celui de Medicină și ai Institutul de Arte pe lângă căminele unde locuiau colegii din străinătate. Ei „se purtau nedemn”, „intrau în relații neadmisibile”, „le cereau diferite mărunțișuri”⁵³.

În anii '80 reprezentanții opoziției antisovietice din rândurile studenților continuau să întreprindă acțiuni tot mai îndrăznețe pentru acele timpuri. În februarie 1982, studentul Universității de Stat din Moldova S. Gaiu, a rupt inscripția de lângă secția de pașapoarte a Secției de miliție a raionului Octombrie (or. Chișinău) și a lăsat o notă, în care atenționa că în continuare va face acest lucru cu toate inscripțiile, dacă ele vor fi scrise doar în limba rusă⁵⁴. Autoritățile au răspuns în 1981 – aprilie 1982 cu o nouă „profilaxie” a peste 40 de reprezentanți ai opoziției, o bună parte dintre care erau pedagogi și studenți ai instituțiilor de învățământ superior, în special ai Universității și ai Institutului Politehnic, inclusiv 8 istorici de la USM. „Vina” lor era că împărtășeau ideile „naționaliste”, susțineau „pronunțarea lozincilor naționaliste”, inclusiv în locuri publice (parcurile Chișinăului). Sub influența lor se aflau chiar unii studenți-moldoveni care își făceau studiile la Moscova, exprimând în capitala sovietică aceleași idei. Asemenea cazuri de „naționalism” erau atât de numeroase, încât a impresionat chiar și conducerea republicii⁵⁵.

Biroul CC, examinând situația în august 1982, a considerat, că aceasta situație s-a creat din motivul, că instituțiile de învățământ superior din RSS Moldovenească nu au examinat mai mulți ani la rând problemele privind educația internaționalistă. Dar, în pofida faptului, că conducerea Ministerului învățământului era la curent în privința acestor fapte, că nu a întreprins măsurile necesare, înțelegând, că poate nimeri în minoritate chiar printre

⁵¹ Arhiva Organizațiilor Social-Politice din Republica Moldova (AOSPRM), F. 51, inv. 39, d. 43, f. 20, 22.

⁵² *Ibidem*, inv. 58, d. 72, f. 20.

⁵³ *Ibidem*, inv. 49, d. 3, f. 91.

⁵⁴ *Ibidem*, inv. 58, d. 72, f. 27.

⁵⁵ *Ibidem*, f. 28, 88.

colaboratorii propriului colectiv (în general, printre colaboratorii în domeniul învățământului)⁵⁶. Ministrul Vasile Cherdivarenco, a recunoscut că situația creată provoacă „mare alarmă” conducerii ministerului, că acesta „consolidează lucrul individual” cu reprezentanții studențimii ș.a., dar a solicitat „să fie informat mai mult” despre cele întâmplate, pentru că „noi nu am știut numai despre unele lucruri”. La întrebarea membrilor Biroului Comitetului Central al PCM, de ce ministerul permite aceste manifestări dușmănoase în instituțiile de învățământ superior și nu-i exmatriculează pe studenții-„naționaliști”, Cherdivarenco nu a avut vreun răspuns⁵⁷. În urma discuției membrii Biroului au solicitat ministrului să întreprindă măsuri mai hotărâte în lupta cu „naționalismul” și să-i exmatriculeze pe studenții cu asemenea viziuni, să elaboreze „formele de contracțiune” față de propaganda română, iar comsomoliștii și comuniștii, implicați în manifestări „naționaliste”, să fie excluși din aceste organizații⁵⁸. Cu scopul de a contracara „dispozițiile naționaliste” măcar la Chișinău, conducerea Comitetului Securității Statului al Uniunii RSS, la solicitarea lui S. Grossu, a creat, în primăvara anului 1982, Secția orășenească Chișinău a acestui Comitet⁵⁹.

Deși Comitetul Securității Statului a realizat în anii 1982-1983 un lucru voluminos pentru „profilaxia” studenților, totuși nici autoritățile, nici pedagogii nu puteau se oferi răspunsuri la întrebările studențimii, și aceste măsuri au suferit eșec. Deja în 1983 a avut loc un caz monstruos pentru regim: sub influența emisiunilor canalului radio „Svobodnaia Evropa”, studenta Zubcu, care a plecat peste hotare în calitate de turistă, a fugit și nu a revenit în Uniunea Sovietică⁶⁰. La Plenara a XV-a a Comitetului Central al PCM (14 august 1984) se menționa că studenții Universității de Stat din Moldova continuă „manifestările naționaliste”, adună literatură românească, unde este expusă părerea istoricilor români față de trecutul Moldovei, care venea în contradicție radicală cu versiunea sovietică a acesteia⁶¹. În anii 1986-1987, o parte din pedagogi și studenți au susținut protestele patriotice ale kazahilor din Alma-Ata, care protestau împotriva numirii în calitate de prim-secretar al Comitetului Central al PC al Kazahstanului a lui G. Kolbin, de naționalitate rusă⁶². Erau și cazuri când pedagogii instituțiilor de învățământ superior din

⁵⁶ Arhiva Organizațiilor Social-Politice din Republica Moldova (AOSPRM), F. 51, inv. 58, d. 72, f. 87-88.

⁵⁷ *Ibidem*, f. 91-92, 101.

⁵⁸ *Ibidem*, f. 101-104.

⁵⁹ *Ibidem*, inv. 59, d. 3, f. 12-14; d. 6, f. 116.

⁶⁰ *Ibidem*, inv. 61, d. 6, f. 94-97.

⁶¹ *Ibidem*, inv. 64, d. 18, f. 40.

⁶² *Ibidem*, inv. 72, d. 4, f. 188.

RSS Moldovenească cereau retrocedarea Moldovei a pământurilor pierdute în 1940 – Bucovina de Nord și teritoriile cu Ismail, Chilia și Belgorod⁶³.

Din inerție, însă, unii rectori ai acestor instituții (Ion Borșevici, Institutul Pedagogic din Chișinău) încă mai vorbeau în 1987 despre „procesele internaționaliste, care se dezvoltă” în instituțiile de învățământ superior din RSS Moldovenească, cărora încearcă să încurce doar „naționaliștii de peste ocean”⁶⁴. Dar timpurile pentru aceste afirmații deja erau pe sfârșite. În republică au început să se formeze asociații neformale, în care tineretul juca un rol foarte activ și care tot mai des veneau cu critică la adresa politicii, promovate de partid. Autoritățile încercau să întreprindă măsuri represive contra lor: în 1988-1989 mai multe persoane, care făceau parte din aceste structuri neformale, au fost excluse din comsomol și din partid, dar urmări grave pentru cei excluși acest lucru nu a produs⁶⁵. Tot mai des, începând cu anul 1987, în instituțiile de învățământ superior se vorbea despre identitatea limbii moldovenilor și a românilor; la Universitate au fost create asociații neformale literare și într-un mod de „samizdat” se edita revista „Ecol Daciei” (la Facultățile de Filologie și de Jurnalism). Instituțiile de învățământ superior se transformau în structuri, care luptau cu regimul sovietic, pentru suveranitatea și independența Moldovei de Uniunea RSS⁶⁶.

Încercările autorităților de a „calma” tineretul, așa, cum a făcut-o în august 1988 Simion Grossu, prim-secretar al Partidului Comunist din RSS Moldovenească, la plenara Comitetului Central al ULCT a Moldovei, nu au avut niciun efect. Chiar și Simion Grosu a recunoscut că pretextul pentru critică era foarte serios: nu era asigurat bilingvismul nici în denumirile străzilor Chișinăului, niciun șef al secției raionale de învățământ din Chișinău nu cunoștea limba moldovenilor ș.a⁶⁷. Autoritățile republicii, care au intrat în opoziție față de Mișcarea Democratică în Susținerea Restructurării, în care studenții jucau un rol important, pentru a nu incita spiritele și nu a provoca ură din partea societății, din 1988 trec mai mult la constatări ale acțiunilor antisovietice, patriotice ale pedagogilor și studenților⁶⁸. O parte de savanți încă rămânea pe poziții vechi și apăra viziunile sovietice privind trecutul Moldovei⁶⁹. În situația creată, însă, rectorii instituțiilor de învățământ superior și structurile lor de partid, se străduiau să nu intre în conflict cu

⁶³ Arhiva Organizațiilor Social-Politice din Republica Moldova (AOSPRM), F. 51, inv. 74, d. 20, f. 49.

⁶⁴ *Ibidem*, d. 9, f. 36.

⁶⁵ *Ibidem*, inv. 65, d. 30, f. 28-31.

⁶⁶ *Ibidem*, inv. 71, d. 76, f. 45.

⁶⁷ *Ibidem*, inv. 72, d. 10, f. 8, 79-82.

⁶⁸ *Ibidem*, inv. 65, d. 32, f. 20-22; inv. 71, d. 388, f. 16-23.

⁶⁹ *Ibidem*, inv. 72, d. 16, f. 124-125.

opozitia unei părți a pedagogilor și studenților⁷⁰. Acest fapt a fost doar o constatare a înfrângerii regimului sovietic în lupta pentru a păstra influența asupra creierului și conștiinței pedagogilor și studenților instituțiilor de învățământ superior din Moldova.

Așadar, putem constata că atitudinea studenților și pedagogilor față de puterea sovietică a trecut în deceniile sovietice prin mai multe etape:

Prima etapă (1943/1944-1956) – etapa, în care studenții și pedagogii își manifestau nemulțumirea, în special, față de condițiile de trai, dar, în același timp, își exprimau simpatiile față de Occident și modul occidental de viață. Aici foarte vizibilă era dominația studenților și pedagogilor alolingvi asupra moldovenilor.

A doua etapă (1956-1961), care era provocată de evenimentele din Ungaria, se caracteriza prin nemulțumirea unei părți a pedagogilor față de condițiile de viață în URSS, iar din partea studenților – boicotarea mai multor măsuri ale autorităților și chemări de a urma exemplul ungar.

A treia etapă (1961-1973): formarea organizațiilor antisovietice în instituțiile de învățământ superior din RSS Moldovenească, în care rolul decisiv îl jucau pedagogii și studenții. Perioada se caracterizează prin creșterea bruscă a activității sociale a studenților, creșterea semnificativă a numărului de foi volante și de exprimări antisovietice, de confruntări stradale.

A patra etapă (1973-1987): de la distrugerea nucleului de opoziție la Institutul Politehnic din Chișinău până la desfășurarea proceselor de restructurare în republică. Se caracterizează prin acțiuni antisovietice tot mai publice și dure din partea studenților opozanți, prin stabilirea relațiilor tot mai strânse cu studenții din străinătate.

A cincea etapă (1987-1991): de la implicarea studenților în activitatea asociațiilor neformale până la prăbușirea regimului sovietic. Se caracterizează prin participarea activă a studenților și pedagogilor în activitatea asociațiilor obștești, în special în mișcarea patriotică, fondată în 1988 și condusă de Mișcarea Democratică în Susținerea Restructurării (din 25.05.89 – Frontul Popular al Moldovei). Pe de altă parte, susținătorii cursului prosovietic, fiind demoralizați de cele întâmplate, trec de la măsuri represive la cele explicative și la descrierea proceselor care se desfășurau atunci, la chemarea societății la calm și împăcare.

dr. Ruslan ȘEVCENCO,

Institutul Politici Eficiente, Chișinău, Republica Moldova.

e-mail: rsevcenco@gmail.com

⁷⁰ Arhiva Organizațiilor Social-Politice din Republica Moldova (AOSPRM), F. 51, inv. 71, d. 388, f. 39-41.

NKGB, TINERETUL ȘI INTELECTUALII ÎN RSS MOLDOVENEASCĂ ÎN PRIMII ANI POSTBELICI

Alexandru MALACENCO

NKGB, youth and intellectuals in Moldavian SSR in the first post-war years

Summary: *In the present work, the author will focus on analysing the actions and measures carried out by the soviet NKGB towards youth and some representatives of the intellectual class from the Moldavian SSR in the first post-war years, as well as the factors that determined their need. The study will allow us to elucidate elements of modus operandi and special measures used by the soviet security structures in relation to mentioned social classes and their role in the context of consolidating the soviet regime in the Moldavian SSR. Taking into account that the subject of the study remains very poorly explored in the Moldovan historiography, this work will contribute to acquire a better knowledge of this historical episode.*

This study is based on unpublished documents from the archive of the Security and Intelligence Service of the Republic of Moldova (ASISRM) and other historiographical sources.

Keywords: *The NKGB, Moldavian SSR, youth, intellectuals, antiSoviets elements, post-war years, modus operandi, special measures, social control.*

Introducere

Sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial a fost marcat de un șir de schimbări teritoriale în estul Europei, determinate de expansiunea metropolei sovietice. Efectele acestor metamorfoze teritoriale nu au ocolit nici pe departe Basarabia ruptă din teritoriul României, care a fost anexată pentru a doua oară în componența URSS. După luna martie 1944, Basarabia, reocupată de Armata Roșie în mod etapizat până în august 1944, a fost retransformată în Republică Sovietică Socialistă Moldovenească. Moscova era con-

știentă de faptul că sovietizarea teritoriilor anexate, implicit și a Basarabiei, era imposibil de realizat fără a utiliza, pe lângă ansamblul de măsuri politice ale regimului (deportări în masă, colectivizarea forțată, foametea organizată, reprimarea mișcărilor antisovietice, politici de deznaționalizare a populației băștinașe etc.) și *măsuri speciale*¹ care să fundamenteze procesul de sovietizare. Atunci când ne referim la *măsuri speciale*, se are în vedere antrenarea în proces a aparatului sovietic de securitate, dintre care un rol semnificativ în primii ani postbelici revenea NKGB²-ului.

Unul dintre obiectivele prioritare ale structurilor sovietice de securitate era formarea unei baze sociale în teritoriile (re)anexate de URSS la sfârșitul celui de al Doilea Război Mondial. În această ordine de idei, printre segmentele sociale asupra cărora erau focusate eforturile securității sovietice erau în mod firesc tineretul și intelectualii din RSS Moldovenească.

Conform surselor documentare cercetate, atunci când ne referim la tineret și la intelectualii din RSS Moldovenească în primii ani postbelici, se are în vedere elevii școlilor medii, FZO, studenții instituțiilor de învățământ superior și ai tehnicurilor (instituții de învățământ mediu de specialitate în URSS), precum și profesorii școlilor medii, profesionale, FZO, din instituțiile de învățământ superior.

Prin urmare, în prezentul demers ne propunem să analizăm, în baza documentelor inedite din arhiva Serviciului de Informații și Securitate al Republicii Moldova (ASIS), acțiunile și măsurile speciale ale NKGB-ului întreprinse față de tineret și față de unele segmente ale grupului social de intelectuali în primii ani postbelici în RSS Moldovenească, precum și factorii care au determinat necesitatea acestora. Studiul de față ne va permite să elucidăm care erau elementele de *modus operandi*³ și rolul utilizării acestora de structurile sovietice de securitate față de aceste categorii sociale în RSS Moldovenească, începând cu primii ani postbelici.

¹ Prin termenul de *măsuri speciale*, utilizat în prezentul studiu, autorul are în vedere un ansamblu de măsuri cu caracter extrajudiciar care pot fi atât discrete, cât și publice aplicate de serviciile de securitate și de informații în activitatea lor, cum ar fi: recrutarea informatorilor, crearea rețelilor de agenți și rezidenți, infiltrarea și controlarea mediilor de interes, profilaxia, colectarea informațiilor de interes etc.

² НКГБ (НКГБ – Народный Комиссариат Государственной Безопасности СССР) – Comisariatul Poporului pentru Securitatea Statului al URSS. Acronimul provine de la denumirea oficială a poliției politice secrete a URSS între anii 1941 (februarie-iulie), 1943–1946. Ulterior, din martie 1946 NKGB a fost transformat în Ministerul Securității Statului, cunoscut cu abrevierea MGB, care se tâlmăcește în rusă ca Министерство Государственной Безопасности СССР. A se vedea: А. Н. Яковлев (coord.), авторы-сост.: А. И. Кокурин, Никита В. Петров. Лубянка: ВЧК–ОГПУ–НКВД–НКГБ–МГБ–МВД–КГБ, 1917–1991. Справочник (Россия, XX век. Документы). Москва, МФД, 2003, с. 7, 634.

³ Autorul prezentului studiu utilizează noțiunea de *modus operandi* cu sensul de algoritm de acțiuni, metode și tactici caracteristice serviciilor speciale.

Acest aspect al procesului de sovietizare a Basarabiei a rămas necercetat în istoriografia din Republica Moldova, fapt ce determină actualitatea și importanța prezentului studiu. În mare parte, sursele istoriografice referitoare la subiectul privind sovietizarea Basarabiei în primii ani postbelici s-au concentrat preponderent pe cercetarea și analiza componentei represive⁴ – deportări, foametea, colectivizarea forțată, rusificarea, deznaționalizarea basarabenilor etc., subiecte care, indubitabil, sunt de o importanță deosebită pentru cunoașterea și memoria trecutului nostru tragic. Astfel, măsurile speciale ascunse din spatele sovietizării Basarabiei, utilizate din plin de organele sovietice de securitate, nu au constituit obiectul de studiu al unor lucrări științifice fundamentale, fiind menționate doar în mod tangențial în unele lucrări pe subiecte conexe⁵.

În contextul elaborării prezentului studiu, am identificat în arhivă mai multe documente inedite, dintre care trei din ele au același subiect generic – „activizarea lucrului operativ de agentură în mediul tineretului și intelctualilor”⁶. Aceste 3 documente au fost emise de către conducerea NKGB al RSS Moldovenești, primele două documente fiind datate cu anul 1945, al treilea – cu anul 1946.

În urma analizei și confruntării acestor materiale de arhivă au fost consemnate anumite incoerențe legate de primul document – directiva 2/1863 din 10 aprilie 1945, care este cel mai important act din toate trei. În ordine cronologică, directiva în cauză a fost identificată în arhivă cu denumirea „Directiva privind activizarea lucrului operativ de agentură în mediul tine-

⁴ Valeriu Pasat. *Трудные страницы истории Молдовы 1940-1950*. Москва: Terra-Terra, 1994; Valeriu Pasat, Calvarul. *Documentarul deportărilor de pe teritoriul RSS Moldovenești, 1940-1950*. Moscova: ROOSSPEN, 2006; Valeriu Pasat. *RSS Moldovenească în epoca stalinistă, 1940-1953*, Chișinău: Cartier, 2011; Elena Postică (coord. și red. șt.). *Cartea Memoriei. Catalog al victimelor totalitarismului communist*. Vol. I-IV, Chișinău: Știința, 1999-2005; Mihai Gribincea. *Basarabia în primii ani de ocupație sovietică 1944-1950*. Cluj-Napoca: Dacia, 1995; Ion Țurcanu. *Foametea din Basarabia în anii 1946-1947*. Chișinău: Universitas, 1998; Igor Cașu. *Politica națională în Moldova sovietică, 1944-1989*. Chișinău: Cardidact, 2000; Igor Cașu. *State Terror in Soviet Moldavia, 1940-1989: Categories of Victims, Repressive Methods and Punitive Institutions*. În: *New Perspectives in Transnational History of Communism in East Central Europe*. Edited by Krzysztof Brzechczyn, Series: Dia-Logos, vol. 26. Bern: Peter Lang Verlag, 2019, pp. 43-54.

⁵ Igor Cașu. *Dușmanul de clasă. Represiuni politice, violență și rezistență în R(A)SS Moldovenească, 1924-1956*. Ediția a II-a. Chișinău: Cartier, 2015; Igor Cașu. *Political Repressions in Moldavian SSR After 1956: Towards a Typology Based on KGB files*. În: *Dystopia. Journal of Totalitarian Ideologies and Regimes*, vol. I, 2012, no. 1-2, pp. 89-127; Pavel Moraru. *SMERȘ în Basarabia, 1944-1954*. București: Editura Militară, 2013; Pavel Moraru. *Urmașii lui Felix Dzerjinski. Organele securității statului în Republica Sovietică Socialistă Moldovenească*, București: Institutul Național Pentru Studiul Totalitarismului, 2008.

⁶ ASISRM, F. a., inv. 6, d. 3, ff. 17a-17b, 50, 51; d. 4, f. 70.

retului”⁷, anul 1945. Apoi, într-un alt document semnat de șeful NKGB al RSS Moldovenești, Iosif Mordoveț, înregistrat cu numărul 1/2/0012 din 25 iulie 1945, se face referință la aceeași directivă, dar în titlul acesteia apare și cuvântul „intelectualitate” – „Directiva privind activizarea lucrului operativ de agentură în mediul tineretului și intelectualității”⁸. Ulterior, în al treilea document, datat cu anul 1946, făcându-se referire la directiva 2/1863 din 10 aprilie 1945, titlul acesteia a suferit din nou modificări, cuvântul „tineret” fiind exclus – „Directiva privind activizarea lucrului operativ de agentură în mediul intelectualității”⁹.

Dacă e să ne referim la conținutul directivei 2/1863 din 10 aprilie 1945, putem menționa că măsurile dispuse se referă preponderent la tineret, și doar tangențial la intelectualitate.

Deși a fost constatată suprapunerea termenilor „tineret” și „intelectualitate” în titlul directivei menționate, considerăm că măsuri și acțiuni similare erau aplicate în activitatea „cekistă” și față de intelectualitate. În mod cert tineretul avea o legătură intrinsecă cu învățători, pedagogi și alți reprezentanți ai domeniului de învățământ, care făceau parte din categoria socială a intelectualilor. Analiza măsurilor ulterioare ale NKGB-MGB-ului „moldovenesc” ne permite să concluzionăm că securitatea utiliza această legătură firească dintre cele două grupuri sociale – tineret și pedagogi – ca mijloc de exercitare a controlului în mediile respective. Cu alte cuvinte, securitatea lucra în mediul de tineret, prin care controla, într-o anumită măsură, pedagogii și lucra în mediul de pedagogi pentru a controla tineretul, în acest fel aspirând să obțină un control total asupra acestor grupuri sociale.

Contextul social-politic în primii ani postbelici

Aflându-se într-o nouă conjunctură atât pe plan intern, cât și extern, odată cu încheierea celui de-al Doilea Război Mondial, Uniunea Sovietică își „organiza structurile de securitate în așa fel încât să fie capabile să exercite control asupra unui număr în creștere de medii ale vieții sociale”¹⁰ în teritoriile anexate. Unul dintre aceste medii era tineretul și intelectualii din RSS Moldovenească, care constituiau elemente esențiale în modelarea socială a populației republicii în spiritul „canoanelor sovietice” de formare și educare a „omului nou” – *homos sovieticus*.

⁷ *Ibidem*, ff. 17a-17b. A se vedea și opisul dosarului, unde este indicat anume numărul de înregistrare a directivei cu scris olograf.

⁸ *Ibidem*, f. 50, 51.

⁹ *Ibidem* d. 4, f. 70.

¹⁰ Krzysztof Persak, Łukasz Kamiński (eds.). *A handbook of the communist security apparatus in East Central Europe 1944-1989*. Warsaw: Institute of National Remembrance, 2005, p. 7.

Calamitățile care au lovit Basarabia în contextul celui de-al Doilea Război Mondial – anexarea Basarabiei de către URSS din 1940, revenirea în 1941 în componența României, apoi reanexarea în 1944 de către sovietici – au constituit evenimente ce au determinat, pe de o parte, exodul peste Prut a intelectualilor și represiunea și deportarea acestora în Siberia de către sovietici, pe de altă parte¹¹. Având în vedere că în Basarabia primilor ani postbelici clasa de intelectuali nu era una numeroasă, parcursul sinuos al acestui teritoriu în anii războiului a dus în final la reducerea semnificativă a acestei categorii sociale¹².

Cu toate acestea, tineretul și intelectualitatea nici pe departe nu au rămas fără atenție din partea Comisariatului securității sovietice în primii ani postbelici în RSS Moldovenească. Concludentă în acest sens este „Directiva privind activizarea lucrului operativ de agentură în mediul tineretului”, cu numărul de înregistrare 2/1863 din 10 aprilie 1945, cu parafa „Strict Secret”, semnată de Iosif Mordoveț, șeful Comisariatului securității în RSS Moldovenească, care prevedea și măsuri orientate asupra mediului intelectualilor, în speță, asupra exponenților corpului didactic din rândul școlilor medii din RSS Moldovenească¹³. Documentul în cauză a fost elaborat în temeiul indicațiilor directivei NKGB-ului unional, de la Moscova, înregistrată cu numărul 12, datată cu 25 ianuarie 1945¹⁴.

Analizând structural directiva nr. 2/1863 din 10 aprilie 1945, desprindem că conținutul acesteia a fost elaborat urmând trei repere:

¹¹ Spre exemplu, în Raportul NKGB RSSM, Nr. 908, datat 19 iunie 1941, doc. nr. 260, prin care se informa NKGB URSS despre rezultatele eradicării elementelor antisovietice din teritoriul republicii, planul inițial privind numărul celor care urmau să fie arestați era de 5106 persoane, iar 14469 familii urmau să fie deportate. Spre final, în ziua demarării operațiunii pe 13 iunie 1941, au fost pregătiți pentru arestare 4550 de persoane și spre deportare 13980 de familii, printre care erau, cu certitudine, persoane și familii din categoria socială a intelectualilor. Toate persoanele și familiile au fost represate din motivul că făceau parte din categoria „elementelor contrarevoluționare și antisovietice”. Documentul integral poate fi găsit în volumul *Органы государственной безопасности в Великой Отечественной Войне. Сборник документов*, Накануне Т. 1 (2). Москва: Книга и бизнес, 1995, с. 265-266; Desigur, numărul persoanelor și al familiilor basarabene supuse represiuni între 1940 și 1941 de către sovietici depășesc considerabil cifrele indicate în documentul de mai sus. Pentru mai multe detalii a se vedea Igor Cașu: *Dușmanul de clasă*, pp. 119-188.

¹² Pentru detalii a se vedea Liliana Rotaru. *Politica de recrutare și selecție a personalului academic în învățământul superior din RSS Moldovenească. 1944-1950*. În: „Studia Universitatis Moldaviae”, Revistă științifică (Seria Științe Umanistice), 2017; nr 4(104), 2017, p. 124.

¹³ ASISRM, F. a., inv. 6, d. 3, ff. 17a-17b.

¹⁴ *Ibidem*, f. 17b. Sursa documentară care ar reflecta integral conținutul „Directivei nr.12 din 25 ianuarie 1945 a NKGB-ului URSS” nu a fost identificată în materialele documentare consultate în arhiva SIS. Admitem cu o mare probabilitate că ar putea fi găsită în arhivele de stat ale Federației Ruse.

✓ *descrierea situației* privind manifestarea/activizarea elementului antisovietic în rândul tineretului, tangențial și în mediul pedagogilor școlilor medii, profesionale, FZO¹⁵;

✓ *evidențierea problemelor* și neajunsurilor existente în lucrul privind detectarea și curmarea „elementului antisovietic” în aceste medii sociale;

✓ *transmiterea indicațiilor și stabilirea măsurilor* necesare în acest sens de șeful NKGB RSS Moldovenești, Iosif Mordoveț.

În prima parte a conținutului directivei nr. 2/1863 din 10 aprilie 1945, comisarul NKGB al RSS Moldovenești, semnalizează, în temeiul informațiilor deținute, „activizarea manifestării elementelor antisovietice și ostile în mediul tineretului”.¹⁶ După cum menționează Iosif Mordoveț în directivă, „rolul tineretului în economia națională a crescut”¹⁷, fapt exploatat de „agentura inamicului pentru a-și extinde influența asupra tineretului, folosind copiii represaților și din mediul ostil regimului ca bază pentru activitatea subversivă”¹⁸. Totodată, șeful NKGB-ului RSS Moldovenești evidențiază că „în anii 1943¹⁹ și 1944, organele NKGB au identificat și lichidat un șir de organizații și grupuri antisovietice din rândul tineretului, inclusiv din rândul celor care studiază în școli medii, viziunile antisovietice ale cărora, de regulă, se formează sub influența maturilor”²⁰. Referitor la tineretul implicat în activități antisovietice, Iosif Mordoveț consemnează că acțiunile cu tentă antisovietică ale acestora constau în:

- „răspândirea foilor pliante cu conținut antisovietic;
- derularea agitației pro-fasciste;
- dezertarea sau eschivarea de la înrolarea în Armata Roșie.”²¹.

Alt aspect relevant expus în textul directivei este că „elementul antisovietic ce desfășoară activitate dușmănoasă în rândul tineretului studios parțial

¹⁵ Școli sovietice de meserii pentru fabrici și uzine (Школа фабрично-заводского – (ФЗО) – rusă), pentru mai multe detalii la acest subiect a se vedea: Igor Cașu. *Dușmanul de clasă*, p. 143-144; Mihai Tașcă. *Arhivele comunismului: recrutarea tinerilor în „școli de muncă”, metodă de epurare etnică a Basarabiei*, (<https://www.history.ro/sectiune/general/articol/arhivele-comunismului-recrutarea-tinerilor-in-scoli-de-munca-metoda-de-epurare-etnica-a-basarabiei>). Accesat:13.08. 2020.

¹⁶ ASISRM, F. a., inv. 6, d. 3, f. 17a.

¹⁷ *Ibidem*

¹⁸ *Ibidem*

¹⁹ Nu este clară referința la anul 1943 privind lichidarea grupărilor antisovietice, deoarece până în martie 1944 Basarabia era în componența României, după care a fost reocupată de către URSS. Prin urmare, referința la anul 1943 poate fi o eroare tehnică sau o greșeală de interpretare din partea autorului documentului.

²⁰ ASISRM, F. a., inv. 6, d. 3, f. 17a.

²¹ *Ibidem*, f. 17a.

folosește ca acoperire pentru cei care învață, pe lângă organizații publice, diverse cercuri de literatură și de alt gen”²².

De asemenea, comisarul securității Iosif Mordoveț atenționează că în anii „ocupației temporare” a teritoriului RSS Moldovenești între anii 1941 și 1944 „organele polițienești și cele de informații ale inamicului au desfășurat o activitate intensă în rândul tineretului prin crearea organizațiilor antisovietice și utilizarea membrilor acestora pentru trimiterea în spatele liniilor frontului în calitate de teroriști, diversioniști și spioni”²³.

În continuare, Iosif Mordoveț remarcă câteva deficiențe în privința organizării și gestionării lucrului pe linia combaterii activității antisovietice în mediul tineretului. În acest sens, „nu toate organele periferice (direcția județeană Cahul, Bender și direcția orășenească Tiraspol ale NKGB, precum și altele) realizează importanța organizării activității de curmare a elementelor antisovietice în rândul tinerilor și nu acordă atenție cuvenită acestui subiect. În rândul tineretului rețeaua de agenți este slabă și puțin numeroasă, iar contingentul studenților școlilor medii, ai școlilor profesionale și FZO nu este acoperit suficient cu rețeaua de agenți și informatori. Nu se acordă atenție cuvenită lucrului de instruire a agenților și informatorilor din rândul tineretului, nu se iau în considerare particularitățile specifice vârstei”²⁴.

Cu alte cuvinte, în prima parte a documentului nr. 2/1863 din 10 aprilie 1945, șeful NKGB-ului „moldovenesc” Iosif Mordoveț argumentează necesitatea emiterii directivei în cauză, precum și a măsurilor pe care le va transmite către organele securității în contextul în care în RSS Moldovenească se înregistrează o „activizare a manifestării elementelor antisovietice și ostile în mediul tineretului”.

Ținând cont de neajunsurile constatate de șeful NKGB al RSS Moldovenești, Iosif Mordoveț a dispus întreprinderea unui șir de măsuri și indicații în vederea infiltrării în toate straturile mediului de tineret pentru asigurarea controlului social. Segmentele de tineret asupra cărora erau orientate în mod prioritar eforturile de consolidare a rețelei de agenți ale NKGB-ului erau „cei din mediul ostil”²⁵ și copiii ai căror părinți au fost represați de NKVD și NKGB”²⁶. Un aspect ce merită a fi menționat este că, în cazuri specifice și cu aprobarea NKGB al RSS Moldovenești, era admisă, inclusiv, recrutarea tinerilor cu vârsta de până la 16 ani.

²² *Ibidem.*

²³ *Ibidem.*

²⁴ *Ibidem*, f. 17a, 17b

²⁵ Se are în vedere din mediile ostile regimului sovietic.

²⁶ ASISRM, F.a, inv 6, d.3, f. 17b.

Un interes deosebit prezintă faptul că în lucrul operativ în rândul tineretului pentru depistarea „spiritului antisovietic” printre aceștia, NKGB al RSS Moldovenești implica și unii reprezentanți ai intelectualilor. Ilustrative în acest sens erau indicațiile comisarului NKGB de „selectare a rezidenților”²⁷, în primul rând dintre membrii de partid, iar în cazuri particulare, în condițiile mediului rural, din rândul intelighenției verificate minuțios”²⁸. De asemenea, sunt dispuse măsuri pentru „îmbunătățirea lucrului cu rețeaua de agenți-informatori din rândul corpului didactic al școlilor medii, orientarea agenților pentru studierea stării de spirit și a comportamentului pedagogilor, în vederea depistării posibililor inițiatori în organizarea și desfășurarea activității antisovietice printre elevi”²⁹.

Unul dintre scopurile principale ale controlului social asupra tineretului era de a identifica „germenii” manifestărilor antisovietice în rândul acestora, precum și „curmarea din fașă”³⁰ a intențiilor și acțiunilor respective. Astfel, NKGB-ul era prezent și își extindea tentaculele oriunde tineretul se aduna în mod colectiv și își petrecea timpul privat: „ringuri de dans, stadioane, cluburi, săli de lectură”³¹.

Astfel, analizând măsurile și indicațiile dispuse de comisarul securității Iosif Mordoveț, constatăm că elementele de *modus operandi* prin care NKGB-ul lucra în mediile de tineret erau utilizate din plin, cu accent vădit pe: crearea și consolidarea rețelei de agenți și informatori în rândul tuturor segmentelor de tineret, crearea și extinderea rețelei de agenți în mediul intelectualilor, în speță în rândul profesorilor, pedagogilor și organizatorilor diverselor cercuri extrașcolare, infiltrarea organizațiilor culturale, literare, filozofice create atât în perioada administrației românești, cât și a celor active la acel moment, recrutarea și cultivarea informatorilor specializați pe identificarea agenturii

²⁷ *Rezident* – „persoană, care, sub îndrumarea și cu sprijinul ofițerului de Securitate, ținea legătura cu maximum 10 persoane de sprijin, de la care primea informații pe care le preda ofițerului. *Rezidentul* putea fi recrutat dintre informatorii cu vechime în cadrul rețelei și care dovediseră talent în procurarea de informații; de asemenea, putea fi „racolat” dintre ofițerii de Securitate trecuți în rezervă”. A se vedea: Mihai Albu. *Informatorul. Studiu asupra colaborării cu Securitatea*. Iași: Polirom, 2008, p. 15, 218; Într-un dicționar sovietic de specialitate „Контрразведывательный словарь” (Dicționar de contrainformații), găsim termenul *rezident* cu o definiție mai amplă, dar păstrând aceeași semnificație, după cum urmează: „personal criptic netitular în organele securității de stat, care gestionau un grup de agenți sau persoane de încredere. În calitate de *rezident* sunt recrutați membri ai PCUS și Comsomolului, care nu ocupă funcții de conducere în organizațiile de partid și comsomol, foști lucrători KGB, precum și alte persoane”. Mai multe detalii în: *Контрразведывательный Словарь*. Москва: Высшая Краснознаменная Школа КГБ, 1972, с. 279-280.

²⁸ ASISRM, F. a., inv. 6, d. 3, f. 17b.

²⁹ *Ibidem*, f. 17b.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Ibidem*.

germane și românești³² din rândul tineretului din RSS Moldovenească, selectarea și recrutarea rezidenților, asigurarea conspirației în lucru.

Din antetul documentul se desprinde că indicațiile dispuse în directiva nr. 2/1863 din 10 aprilie 1945 erau transmise către toate subunitățile teritoriale (direcțiile județene, secțiile raionale și direcția orășenească Tiraspol), rezultatele urmând a fi raportate Direcției 2³³ a NKGB al RSS Moldovenești³⁴.

La 25 iulie 1945, la circa două luni de la emiterea directivei 2/1863, vicecomisarul securității „moldovenești”, colonelul Kozachenko³⁵, transmite în adresa subunităților teritoriale ale Comisariatului Securității al RSS Moldovenești nota nr. 1/2/0012 din care se evidențiază nemulțumirea privind neîndeplinirea indicațiilor trasate prin directiva menționată³⁶. În continuarea notei, conducerea Comisariatului reiterează în mod expres „necesitatea informării detaliate a NKGB RSSM, până la 10 august 1945, despre starea aparatului de agenți și informatori, cu indicarea numărului de agenți care lucrează în mediul inteligenței și de tineret, dacă au fost create rezidenturi³⁷ pe linia dată”³⁸. De asemenea, conducerea NKGB al RSS Moldovenești solicita informarea despre „numărul de intelectuali

³² *Ibidem*, d. 4, f. 253. În anii 1944, 1945 prioritatea numărul unu a NKGB-ului RSS Moldovenești pe dimensiunea de contraspionaj era depistarea și curmarea agenturii române și germane rămase pe teritoriul republicii. Ulterior, în 1946, în contextul iminenței Războiului Rece, conform directivelor de la Moscova, accentele au fost schimbate. Atenția prioritară a NKGB-ului RSS Moldovenești era orientată spre detectarea agenților anglo-americani, iar demascarea agenturii organelor de informații române și germane rămâne de importanță secundă. Concluzia dată este bazată pe sursele documentare inedite consultate de autor în arhiva SIS, analizate mai detaliat în studiul: Alexandru Malacenco. *Poliția Secretă a RSS Moldovenești – Efectiv și Sarcini în primii ani postbelici*. În: Studia Universitatis Moldaviae, Revistă științifică, seria științe umanistice, 2019, nr.10(130), p. 179, 180.

³³ Direcția 2 (a doua) a Comisariatului Poporului pentru Securitatea de Stat al RSS Moldovenești avea în atribuție activitatea de contrainformații și contraspionaj în republică. Activitatea ce ține identificarea și curmarea elementelor antisovietice, de asemenea intra în competența acestei subunități, iar din martie 1946, în urma schimbărilor organizatorice, NKGB-ul fiind transformat din Comisariat în Ministerul Securității Statului (MGB) această competență a trecut în gestiunea Direcției 5 a MGB al RSS Moldovenești. Pentru mai multe detalii a se vedea: Alexandru MALACENCO. *Comisariatul Poporului pentru Securitatea Statului al RSS Moldovenești – Structura Organizatorică între anii 1944-1946*. În: Akademos. Revistă de știință, inovare, cultură și artă, 2019, nr. 4(55), p. 104.

³⁴ ASISRM, F. a., inv. 6, d. 3, f. 17a, 17b.

³⁵ Kozachenko Boris Grigorievich, născut în 1905, în orașul Batumi (Georgia), într-o familie de sudor, de etnie rusă. Și-a început cariera de „cekist” în organele sovietice de securitate în RSS Georgia în anul 1933, unde a activat până în februarie 1945. Ulterior, din februarie 1945 până în noiembrie 1948, a deținut funcția de vicecomisar/viceministru al securității în RSS Moldovenească. Pentru mai multe detalii a se vedea: Н. В. Петров. *Кто руководил органами госбезопасности 1941–1954*, Справочник Москва: Звенья, 2010, с. 472.

³⁶ ASISRM, F. a., inv. 6, d. 3, f. 50.

³⁷ Rezidentura include *rezidentul* și grupul de agenți transmiși la legătură. Pentru mai multe detalii a se vedea: Контрразведывательный Словарь, p. 280.

³⁸ ASISRM, F. a., inv. 6, d. 3, f. 50.

și tineri care erau trecuți la evidența operativă”³⁹ a Comisariatului Securității. Revenirea conducerii NKGB RSS Moldovenești la directiva nr. 2/1863 prin nota din 25 iulie 1945 denotă importanța acordată subiectului și preocuparea continuă a Comisariatului Securității pentru consolidarea pârghiilor de control în mediul tineretului și al intelighenției.

Un alt document care vine să confirme importanța deținerii controlului asupra mediului de tineret și intelectualii este directiva nr. 2/2 din 15 ianuarie 1946, cu parafa „Strict Secret”, semnată de șeful NKGB-ului RSS Moldovenești, Iosif Mordoveț⁴⁰. Din conținutul directivei reiese că acțiunile întreprinse de NKGB al RSS Moldovenești în consonanță cu măsurile și indicațiile directivei nr. 2/1863 din 10 aprilie 1945 produceau rezultate concrete. În acest fel, Comisariatul Securității avea un anumit nivel de cunoaștere în mediul de interes, fiind la curent cu „activizarea elementelor ostile în rândul tineretului, elevilor școlilor medii, studenților instituțiilor de învățământ superior și ai tehnicurilor”⁴¹ (colegiilor).

Șeful NKGB-ului RSS Moldovenești Iosif Mordoveț constată că situația dată se explică prin exercitarea unei anumite „influențe asupra tineretului din partea foștilor membri ai diverselor organizații de tineret „antisovietice” care au activat în perioada „ocupației:” „pregătire Premilitară”, „Extrașcolară”⁴² etc. și prin influența exercitată de alte elemente antisovietice”⁴³. În continuare, în directiva nr. 2/2 din 15 ianuarie 1946 Iosif Mordoveț menționează că NKGB al RSS Moldovenești „a descoperit în unele segmente ale tineretului elemente de activitate naționalistă antisovietică și manifestări amorale”⁴⁴, care sunt confirmate prin mai multe studii de caz înregistrate în diferite raioane ale republicii.

Spre exemplu, „în școala rusă din orașul Râbnîța se atestă o scădere a disciplinei și pervertire politică în rândul elevilor. Un grup de elevi ai acestei

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ *Ibidem*, d. 4, ff. 3-5.

⁴¹ *Ibidem*, f. 3.

⁴² Organizațiile de tineret pentru pregătire premilitară și extrașcolară au fost constituite în România la sfârșitul epocii interbelice în perioada regimului autoritar a lui Carol II-lea, între anii 1938-1940. În aceste organizații intrau tinerii români, care erau educați în spirit național-patriotic într-un cadru de disciplină militară, fiindu-le cultivat spiritul de ordine și datorie cetățenească. De asemenea, acești tineri erau implicați în diverse munci obștești ale localităților unde se constituiau, în comunele rurale și urbane din România. Totodată, aceste organizații de tineret au fost active și în perioada conducerii României de către Mareșaul Ion Antonescu, 1940-1944. Pentru mai multe detalii a se vedea: Dimitrie Gusti. *Enciclopedia României*, ediția anul 1938, vol.I, p. 291, pp. 707-708; Alexandru Moraru. *Basarabia Mareșalului Antonescu 1941-1944. Documente și Materiale*. Chișinău: Tipocart Print, 2015, pp.45-46.

⁴³ ASISRM, F. a., inv. 6, d. 4, f. 3.

⁴⁴ *Ibidem*.

școli în frunte cu Fixeli - secretarul organizației de comsomol, se întrunesc într-un apartament, unde abordează subiecte de compromitere a pedagogilor. De asemenea, la aceste întruniri sunt expuse viziuni antisovietice”⁴⁵.

„În luna septembrie a anului curent (se are în vedere 1946), în satul Ulmu, raionul Kotovsk⁴⁶, un grup de tineri în frunte cu fiul „culacului” Budoian I.K., anul nașterii 1928, în cârdășie, pe înserate la școală au distrus portretele conducătorilor de partid și ai guvernului și au făcut inscripții cu caracter defăimător și necenzurat”⁴⁷.

„Unul dintre elevii școlii din s. Cojușna, județul Chișinău, Tudose, în discuție cu un grup de elevi din școală, s-a exprimat împotriva dărilor de pâine către stat”⁴⁸.

„De către Direcția 2 a NKGB al RSS Moldovenești, în baza dosarului de agentură „SPORTSMENÎ”, a fost explorat un grup de tineri din rândul artiștilor teatrului mobil moldovenesc, care pe fundalul atitudinii dușmănoase față de puterea sovietică se reuniau și laudau România și își exprimau ura față de statul sovietic. Ei (nu⁴⁹) s-au înțeles să fugă ilegal în România. Toți figuranții din dosar au fost arestați în drum spre frontiera de stat”⁵⁰.

„În prezent, acțiuni deosebit de active sunt desfășurate de foștii membri ai partidului gărzii de fier și repatriați. Grupul explorat de foști membri ai gărzii de fier, în prezent studenți la unul din institute, desfășoară activitate naționalistă antisovietică în rândul tineretului, procură arme și reunește un grup antisovietic al gărzii de fier”⁵¹.

În contextul cazurilor enumerate mai sus au fost dispuse un șir de măsuri operative, fiind reiterată necesitatea respectării indicațiilor din directiva nr. 2/01563 din 10 aprilie 1945, fapt ce denotă că aceasta reprezenta un document de referință pentru lucrul operativ în mediul tineretului.

Un aspect curios desprins din sursele documentare cercetate este că printr-un raport al secretariatului MGB al RSS Moldovenești din decembrie 1947, cu trimitere la indicațiile conducerii Ministerului Securității, tuturor structurilor MGB RSS Moldovenești li se solicita să restituie secretariatului centralei de la Chișinău un șir de directive din perioada 1944–1947 „care și-au pierdut actualitatea și se află în organele teritoriale fără nicio necesita-

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ Actualul raion Hâncești în perioada sovietică era cunoscut sub denumirea de raionul Kotovsk, iar în prezent satul Ulmu face parte din raionul Ialoveni.

⁴⁷ ASISRM, F. a., inv. 6, d. 4, f. 3.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ În textul documentului s-a admis o greșeală de redactare prin scrierea negației „nu” în propoziția respectivă, care de fapt după conținut nu are niciun sens.

⁵⁰ ASISRM, F. a., inv. 6, d. 4, f. 3, 4.

⁵¹ *Ibidem*, f. 4.

te”⁵². Printre documentele solicitate se găsesc și directivele nr. 2/01563 din 10 aprilie 1945 și nr. 2/2 din 15 ianuarie 1946⁵³. Pierderea actualității directivelor menționate generează în mod firesc anumite întrebări de reflecție: Care au fost cauzele ce au determinat inutilitatea acestor directive în 1947? Oare securitatea obținuse un control total asupra mediului de tineret spre sfârșitul anului 1947? Se lucra asupra unor noi proiecte de directive în acest în sens? Răspunsul la aceste întrebări depinde de sursele documentare care ar putea fi găsite ulterior în arhivele naționale din Republica Moldova, de asemenea, din Federația Rusă, precum și din Ucraina (Kiev).

Concluzii:

În urma cercetării surselor documentare inedite și a altor surse bibliografice la tematica prezentului studiu, formulăm următoarele concluzii:

1. Directiva nr. 2/01563 din 10 aprilie 1945, prin care conducerea NKGB-ului „moldovenesc” dispunea un șir de măsuri și acțiuni operative, reprezenta un document fundamental pentru securitatea sovietică în lucrul operativ desfășurat în mediul de tineret și intelectuali în RSS Moldovenească în primii doi ani postbelici, fapt probat de referințele repetate care se fac la directivă. Altfel spus, măsurile dispuse în directiva nr. 2/01563 din 10 aprilie 1945 definesc de fapt metodele și tacticile – elementele de *modus operandi* – prin care NKGB-MGB al RSS Moldovenești opera în mediul de tineret și intelectuali. Prin intermediul metodelor și tacticilor securității sovietice a RSS Moldovenești, regimul obținea în avans informații din sfera privată din mediul tineretului și intelectualilor, fapt ce permitea derularea acțiunilor cu caracter anticipativ în vederea dezrădăcinării elementelor ostile și antisovietice. Cu alte cuvinte, elementele de *modus operandi* ale securității sovietice erau pârgii discrete de control social ale regimului în mediul de tineret și intelectuali pentru modelarea arhitecturii sociale în RSS Moldovenească și realizarea politicii secrete din spatele sovietizării. Prin extensie, admitem că aceleași metode și tactici erau utilizate de către NKGB-MGB-KGB al RSS Moldovenești în raport și cu alte grupuri sociale ale societății (spre exemplu, țăranii, clericii), problemă ce urmează a fi cercetată în istoriografie.
2. În rezultatul cercetării documentelor inedite, autorul a desprins că, în primii ani postbelici, din rândul categoriei sociale de tineret, NKGB-MGB-ul

⁵² *Ibidem*, inv. 8, d. 7, f. 113.

⁵³ *Ibidem*, f. 114, 116.

„moldovenesc” îi avea în vizor în mod prioritar pe elevii școlilor medii, studenții instituțiilor de învățământ superior și din tehnicumuri, iar din rândul intelectualilor – pe profesorii școlilor medii, profesionale, FZO, instituțiilor de învățământ superior. Sarcina principală a securității RSS Moldovenești în primii ani postbelici în lucrarea acestor categorii sociale era detectarea în rândul tineretului și al intelectualilor a „agenturii române și germane”, precum și a elementelor ostile și antisovietice.

3. De asemenea, din sursele documentare studiate autorul a desprins un detaliu aparte, care definește caracterul activității securității sovietice în RSS Moldovenească în primii ani postbelici, anume că, în caz de necesitate, se permitea recrutarea până și a elevilor minori, inclusiv a celor cu vârsta mai mică de 16 ani. Obiectivul prioritar era detectarea discretă a „stării de spirit antisovietic” la cetățenii de vârstă minoră, în vederea gestionării, prelucrării acestei stări în scopul convertirii politico-ideologice a tinerilor încă de la o vârstă fragedă.
4. Prin urmare, în primii doi ani postbelici, securitatea sovietică din RSS Moldovenească utiliza un spectru larg de măsuri speciale (recrutarea informatorilor, crearea rețelelor de agenți, rezidenți, informatori, profilaxia etc.) pentru infiltrarea în mediul de tineret și intelectuali. Putem afirma că obținerea și consolidarea controlului în mediul tineretului și intelectualilor prezenta o importanță strategică, fapt demonstrat de revenirea repetată la acest subiect de-a lungul primilor doi ani postbelici prin directive și note cu indicații și măsuri de către conducerea NKGB al RSS Moldovenești. Din măsurile dispuse în directivele menționate observăm că securitatea sovietică urmărea să pătrundă în cele mai intime straturi ale mediului tinerilor, de la învățământ, activități extra-curriculare, până la viața privată, având ca obiectiv stârpirea „din fașă” a oricăror porniri antisovietice, pe de o parte, și formarea unui teren fertil pentru creșterea și educarea unei noi generații profund sovietizate, pe de altă parte. Atenția acordată de NKGB-MGB „moldovenesc” acestor medii sociale se explică prin faptul că tineretul și intelectualii reprezentau o sursă de capital uman valoros, fiind una dintre cele mai progresive categorii sociale, iar loializarea și transformarea lor în „aliați naturali” era esențială pentru înrădăcinarea regimului sovietic în RSS Moldovenească.

Anexă*

Chișinău 10 aprilie 1945, *Directiva Comisariatului Poporului pentru Securitatea Statului al RSS Moldovenești (NKGB RSSM) „Despre activizarea lucrului operativ de agentură în mediul tineretului”, numărul de înregistrare 2/1863 parafa „Strict Secret”, semnată de către Comisarul securității statului al RSS Moldovenești, Iosif Mordoveț.*

ASISRM, F.a. inv. 6, d. 3, 17a-17b

СОВ. СЕКРЕТНО
НАЧАЛНИКАМ УО, РО и ТИРАСПОЛЬСКОМУ ГО НКГБ МССР
ТОЛЬКО: _____

Поступившие в НКГБ МССР материалы свидетельствуют об активизации антисоветской деятельности вражеских элементов среди молодежи.

Учитывая возросшую в военное время роль молодежи в Народном хозяйстве, агентура противника расширив свое влияние на молодежь, используя, как базу для подрывной работы детей репрессированных и выходцев из социально чуждой среды.

В течении 1943-44 гг. органами НКГБ вскрыты и ликвидированы ряд антисоветских организаций и групп среди молодежи, в том числе среди учащихся средних школ, антисоветские взгляды которых, как правило складываются под влиянием взрослых.

Привлеченная к антисоветской работе молодежь занимается распространением листовок антисоветского содержания, ведет профашистскую агитацию, дезертирует или уклоняется от службы в Красной Армии.

Политически неустойчивая часть молодежи увлекаясь “романтикой” нелегалщины, пытается прибегнуть в своей антисоветской работе к наиболее острым формам борьбы с Советской Властью.

Антисоветский элемент ведущий враждебную работу среди учащейся молодежи, часть использует в качестве прикрытия созданные учащимися, помимо общественных организаций, различные литературные кружки.

Большую работу среди молодежи, на временно оккупированной территории, проводили полицейские и разведывательные органы противника путем создания антисоветских организации и использования их участников для засылки в наш тыл в качестве террористов, диверсантов и шпионов.

НКГБ МССР вскрыто и ликвидировано ряд дел, свидетельствующих о том что противник использовал в своих целях антисоветскую и неустойчи-

*Transcrierea în limba rusă a fost realizată în strictă conformitate cu documentul original.

вую часть молодежи, как своих разведчиков, террористов и диверсантов.

Между тем, не все периферийные органы (Кагульский, Бендерский уездные отделы и Тираспольское Горотделение НКГБ и другие) не учитывают важность организаций работы по борьбе с антисоветскими элементами среди молодежи и не уделяют этому просто должного внимания.

Слаба и малочисленна агентурная агентурная сеть среди молодежи, ряд контингентов (учащиеся средних школ, ремесленных училищ и ФЗО) недостаточно охвачены агентурно-осведомительной сетью. Не уделяется должного внимания воспитательной работе с агентурой и осведомлением из числа молодежи, не учитываются ее возрастные особенности.

На основании директивного указания Народного Комиссара Государственной Безопасности Союза ССР за № 12 от 25 января 1945 года

ПРЕДЛАГАЮ:

1. Создать работоспособную агентурно-осведомительную сеть среди всех слоев молодежи, в первую очередь среди молодежи из социально-чуждой среды и детей родители которых репрессированы органами НКВД, НКГБ.

2. Агентурно-осведомительную сеть в средних школах создавать преимущественно среди учащихся старших классов. Вербовку подростков моложе 16-ти лет проводить только в исключительных случаях при наличии серьезных для этого оснований и с санкции НКГБ МССР.

3. Внимательно относиться к работе с агентурно-осведомительной сетью из числа молодежи, тщательно проверять и воспитывать.

4. Все осведомление неработающее по конкретным делам, свести в резидентуры, передав их на связь наиболее опытным резидентам, способным по своему культурному уровню и политическому кругозору правильно руководить осведомлением из молодежи. Резидентов подбирать в первую очередь из членов партии, а в отдельных случаях в условиях сельской местности из числа местной тщательно проверенной интеллигенции.

5. Работу резидентов систематически контролировать, создавая необходимые условия для конспирации.

6. Агентурно и официально учтите все существующие в период оккупаций культурно просветительные организаций и кружки, среди городской и сельской молодежи, разного рода спортивные и военные группы и отряды. Выявите их и выясните практическую деятельность. Завербуйте специальную агентуру и воспитывайте ее в направлении выявления среди молодежи немецкой и румынской агентуры.

7. Обеспечить проверенной агентурой наблюдение за участниками возникающих и существующих инициативных литературных, философских, художественных и иных кружков среди студенчества и уча-

щихся средних школ, своевременно предотвращая агентурно-оперативными мерами перерастание их в антисоветские формирования.

8. Организовать агентурное наблюдение за местами концентраций молодежи-танцплощадками, стадионами клубами, лекториями и др.

9. При обнаружении антисоветских и аморальных групп среди молодежи, внедрить в их среду проверенную агентуру для разработки, либо для создания условий разложения аморальных групп.

10. Разработки по молодежи не затягивать, добиваясь быстрее выяснения характера и всех обстоятельств того или иного антисоветского проявления среди молодежи.

Особенно важно выявить организаторов из числа взрослых.

11. При наличии данных по антисоветской группировке молодежи пресекать в зародыше возможность организованного оформления групп и расширения их влияния, для чего применять, так оперативные, так и агентурно-профилактические меры.

12. Во всех случаях активных вражеских проявлений среди молодежи (террористические настроения, распространения антисоветских листовок, фашисткой литературы и т.п.) устанавливать и арестовывать конкретных виновных и вдохновителей.

13. Школьников недостигших 16-ти лет, избличенных в проведении практической антисоветской работы, подвергнуть аресту с предварительной санкцией НКГБ МССР, исключая избличенных в террористических и диверсионных намереньях, о которых докладывать после ареста, если обстановка требует немедленного реагирования.

14. Улучшить работу с агентурно-осведомительной сетью среди преподавательного состава средних школ, направляя агентуру на изучение настроений и поведения педагогов, выявляя возможных инициаторов организации и проведения антисоветской работы среди учащихся.

15. По выявлении антисоветским организациям, группам среди молодежи информировать 2 отдел НКГБ МССР.

О проведении в соответствии с настоящей директивой мероприятиях по усилению агентурно-оперативной работы среди молодежи, представить подробную докладную записку к "27" апреля 1945 г.

НАРОДНЫЙ КОМИССАР ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ МССР
КОМИССАР ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

[Подпись] (МОРДОВЕЦ),

"10" IV 1945,
№ 2/1863
г. Кишинев

Versiunea **Directivei nr. 2/1863 din 10 aprilie 1945**
tradusă în limba română

STRICT SECRET

ȘEFILOR DIRECȚIILOR JUDEȚENE, SECȚIILOR RAIONALE
ȘI SECȚIEI ORĂȘENEȘTI TIRASPOL NKGB RSSM

DOAR CĂTRE: _____

Materialele transmise în adresa NKGB RSSM indică despre sporirea activității antisovietice din partea elementelor ostile din rândul tineretului.

Luând în considerare că rolul tineretului în economia națională a crescut în anii de război, agentura inamică și-a extins influența asupra tineretului, utilizând ca bază pentru activitatea subversivă copiii represaților și exponenții mediilor ostile.

În decursul anilor 1943, 1944, de către organele NKGB au fost descoperite un șir de organizații antisovietice și grupări în rândul tineretului, inclusiv în rândul elevilor școlilor medii, ale căror viziuni antisovietice, de regulă, se formează sub influența maturilor.

Tineretul atras în activitatea antisovietică se ocupă cu răspândirea pliantelor cu conținut antisovietic, desfășoară agitație pro-fascistă, dezertează sau se eschivează de la înrolare în Armata Roșie.

Segmentul de tineret, nestatornic politic, care se aventurează cu „romantica” ilegalității, încearcă să recurgă în activitatea antisovietică la cele mai acute forme de luptă cu puterea Sovietică.

O parte din elementul antisovietic care desfășoară activitate ostilă în rândul tinerilor elevi utilizează în calitate de acoperire organizațiile publice create de elevi, iar pe lângă acestea – diverse cercuri literare și de alt gen.

În perioada ocupației temporare, o activitate intensă în rândul tineretului au desfășurat organele polițienești și cele de informații ale inamicului, prin crearea organizațiilor antisovietice și utilizarea membrilor acestora pentru a-i trimite în spatele frontului în calitate de teroriști, diversioniști și spioni.

NKGB RSSM a deschis și clasat un șir de dosare, care demonstrează că inamicul utiliza în scopurile sale segmentul nestatornic și antisovietic al tineretului în calitate de spioni, teroriști și diversioniști.

Cu toate acestea, nu toate organele periferice (direcțiile județene din Cahul, Bender, secția orășenească din Tiraspol a NKGB și altele) (nu⁵⁴) conștientizează importanța organizării lucrului de contracarare a elementelor antisovietice din rândul tineretului și nu acordă atenție cuvenită subiectului dat.

⁵⁴ În textul documentului s-a admis o eroare de redactare prin scrierea negației „nu” în propoziția respectivă, care de fapt după conținut nu are niciun sens.

Rețeaua de agentură în rândul tineretului este slabă și puțin numeroasă, o parte din contingentul studenților (ai școlilor medii, școlilor profesionale și ai FZO) nu este acoperit suficient cu rețeaua de agenți și informatori. Nu se acordă atenția cuvenită lucrului de instruire a agenților și informatorilor din rândul tineretului, nu se iau în considerare particularitățile specifice vârstei.

În temeiul indicațiilor directivei Comisarului Poporului Securității de Stat a URSS nr. 12 din 25 ianuarie 1945

SE PROPUNE:

1. Crearea unei rețele funcționale de agenți și informatori în toate segmentele tineretului, în primul rând printre tineretul din medii ostile și copiii părinții cărora au fost represați de organele NKGB, NKGB.

2. Crearea rețelei de agenți și informatori în școlile medii preponderent din rândul elevilor claselor mari. Recrutarea adolescenților cu vârsta de până la 16 ani să fie realizată doar în cazuri excepționale, în cazul prezenței unor motive întemeiate și cu aprobarea NKGB RSSM.

3. Tratarea cu atenție a lucrului cu rețeaua de agenți și informatori din rândul tineretului, verificarea și instruirea minuțioasă.

4. Transferarea către rezidentură a informatorilor care nu lucrează pe dosare concrete, transmiterea la legătură către rezidenți mai experimentați, care, după nivelul de cultură și viziuni politice, sunt capabili să gestioneze eficient lucrul cu informatorii din rândul tineretului. Selectarea rezidenților în primul rând din membrii de partid, iar în cazuri particulare, în condițiile mediului rural, din rândul intelighenției verificate minuțios.

Verificarea periodică a lucrului rezidenților, crearea condițiilor necesare de conspirație.

5. În mod oficial și prin intermediul agenturii, luați în considerare toate organizațiile și cercurile culturale și de educație, diverse grupuri și formațiuni sportive și militare în rândul tineretului din mediul urban și rural existente în perioada ocupației. Identificarea activului și determinarea activității practice. Recrutarea agenturii specializate și instruirea acesteia în vederea detectării în rândul tineretului a agenturii române și germane.

6. Asigurarea cu agentură verificată a urmăririi membrilor cercurilor literare, filozofice, artistice și de alt gen în rândul studenților și elevilor școlilor medii, care apar sau sunt la nivel de inițiative, prevenirea în mod oportun, prin măsuri operative de agentură, a evoluării acestora în formațiuni antisovietice.

7. Organizarea supravegherii prin agentură a locurilor de adunare colectivă a tinerilor – terenuri de dans, stadioane, cluburi, săli de lectură.

8. În cazul descoperirii grupurilor antisovietice și amonale în rândul tinerilor, infiltrarea în mediul lor a agenturii verificate pentru explorare sau pentru crearea premiselor de destructurare a grupurilor amonale.

9. Neadmiterea tergiversării lucrului cu tineretul, elucidarea promptă a caracterului tuturor circumstanțelor manifestărilor antisovietice, de un fel sau altul, în rândul tineretului.

Prezintă importanță deosebită identificarea organizatorilor din rândul maturilor.

10. În cazul deținerii datelor privind organizații de tineret antisovietice, înăbușirea din fașă a posibilității de constituire a grupurilor organizate și creșterii influenței acestora, și utilizarea în acest sens atât a măsurilor operative, cât și de agentură și profilaxie.

11. În toate cazurile de manifestare ostilă activă în rândul tineretului (predispunere spre acte teroriste, răspândirea pliantelor antisovietice, a literaturii fasciste, etc.), stabilirea și arestarea inculpaților și instigatorilor.

12. Supunerea arestului, cu sancțiunea prealabilă a NKGB RSSM, a școlărilor care nu au atins vârsta de 16 ani, identificați ca practică activitate antisovietică, cu excepția celor identificați cu intenții teroriste și diversioniste, despre care se va raporta după arestare, dacă situația impune reacționarea instantanee.

13. Îmbunătățirea lucrului cu rețeaua de agenți-informatori din rândul corpului didactic al școlilor medii, orientarea agenților pentru studierea stării de spirit și a comportamentului pedagogilor, în vederea depistării posibililor inițiatori în organizarea și desfășurarea activității antisovietice printre elevi.

14. Informarea Direcției 2 a NKGB RSSM despre organizațiile și grupurile antisovietice identificate în rândul tineretului.

Transmiterea, până la 27 aprilie 1945, a unei note informative detaliate privind activitățile operaționale de sporire a lucrului operativ de agentură în rândul tineretului în conformitate cu prezenta directivă.

COMISARUL POPORULUI A SECURITĂȚII DE STAT A RSSM
COMISARUL SECURITĂȚII DE STAT

[Semnătură] (MORDOVET),

”10” IV 1945,
N° 2/1863
or. Chișinău

Alexandru MALACENCO,
doctorand, Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova,
str. Alexei Mateevici 60, Chișinău, Republica Moldova
e-mail: malacencoalexandru@yahoo.com

CAZUL OPEREI „MAREA PRIETENIE” DE VANO MURADELI ȘI ECOUL SĂU LA CONSERVATORUL DE STAT DIN CHIȘINĂU

Sorin ȘCLEARUC

The case of the „Great Friendship” opera by Vano Muradeli and its echo to The State Conservatory of Chisinau

Summary: *The article aims to elucidate a case of resonance, which served as a turning point in the world of Soviet music. The opera The Great Friendship by Vano Muradeli serves as a landmark in terms of studying the methods of state involvement and communist ideology in the activities of people of culture.*

With its condemnation and the issuance of the CC of C(b)PSU Decree from February 10, 1948, communist rhetoric is increasingly rooted in a new tool, a new lever to remove uncomfortable people by the communist system, namely the accusation of formalism.

Being part of the Soviet Union, the Moldavian SSR also fell under the new rules, which, as presented by specialized works and archive files, the local communist nomenclature soon took over and assimilated. The State Conservatory in Chisinau were also involved in these processes. In this way, local artists were limited and forced to create cultural products in strict accordance with the requirements of communist ideology.

Keywords: *„The Great Friendship”, Vano Muradeli, State Conservatory of Chișinău, formalism, censorship.*

Situația ideologică din URSS după Al Doilea Război Mondial era caracterizată de creșterea presiunii din partea Partidului Comunist asupra culturii, științei și învățământului. Cel mai puternic această presiune s-a resimțit în artă și literatură. Conducerea de partid cataloga arta drept unul dintre instrumentele de bază ale propagandei, util pentru implantarea ideilor comuniste în conștiința oamenilor¹.

¹ И. В. Филиппчук, „Ознакомление населения Горьковской области с Постановлением ЦК ВКП(б) «Об опере „Великая дружба” В. Мурадели»”, Приволжский научный вестник, № 12(28), часть 2, 2013, стр. 102.

Regimului comunist, ca și oricărui alt regim totalitar, îi sunt caracteristice trăsături ca dorința de putere, controlul ideologic și politic, cenzura etc. În acest sens, istoria URSS cuprinde numeroase exemple în care libertatea de exprimare și de creație a fost suprimată, iar unul dintre cele mai relevante este cazul operei „Marea prietenie” de Vano Muradeli, care a avut loc în 1948².

Opera „Marea prietenie” a fost pusă în scenă pentru prima dată la 28 septembrie 1947 în orașul Stalino³, iar la 7 noiembrie al aceluiași an, la aniversarea a 30 de ani de la Revoluția din Octombrie, a avut loc premiera sa în Teatrul Bolșoi din Moscova. Opera a fost concepută cu denumirea „Comisarul extraordinar” («Чрезвычайный комиссар»), însă către luna mai a anului 1947 ea a fost schimbată în „Marea prietenie” (posibil la indicația cenzorilor), făcând aluzie la prietenia popoarelor din Uniunea Sovietică⁴.

Ațiunea operei are loc în Caucazul anului 1919, iar firul narativ se axează în jurul unui apropiat al lui Lenin, un oarecare Comisar⁵. Albgardiștii încearcă să provoace ură între etnii prin organizarea asasinării Comisarului de către un inguș⁶ pe nume Murtaz, însă în ultimul moment Murtaz îl salvează pe Comisar, apărându-l de focurile inamicilor, după care moare. Opera a fost primită pozitiv atât de public, cât și de critici. Însă la 5 ianuarie 1948, Iosif Stalin, împreună cu alți membri ai Biroului Politic, a venit la spectacol, după care opera a fost scoasă din repertoriu și persecutată din motiv că ar prezenta într-un mod „distorsionat, fals și artificial” situații în care etnia rusă ar fi prezentată drept inamic, pe când „realii inamici”, care, în opinia Partidului, împiedicau acea prietenie a popoarelor, erau ingușii și cecenii⁷.

² Vano Muradeli (06.04.1908 – 14.08.1970) – compozitor și dirijor sovietic de origine georgiană. Și-a făcut studiile la Conservatorul de Stat din Tbilisi (1931), apoi la Conservatorul „Nikolai Myaskovsky” din Moscova, unde în perioada 1934-1938 a și activat. Deținător al Premiului Stalin de categoria II (1946, 1951), artist al poporului din URSS (1968). În urma Hotărârii CC al PC(b)US despre opera „Marea prietenie”, Muradeli, împreună cu alți compozitori, a fost atribuit către formalști. După moartea lui Iosif Stalin și publicarea Hotărârii CC al PCUS din 28.05.1958 despre corectarea greșelilor în analiza operei „Marea prietenie” și altor compoziții, a fost restabilit în Uniunea Compozitorilor din URSS.

³ Astăzi, orașul Donețk

⁴ Е. С. Власова, *1948 год в советской музыке: документированное исследование*, М., Классика-XXI, 2010, стр. 220.

⁵ În calitate de prototip pentru acest personaj a servit Sergo Ordjonikidze (12.10.1886 – 18.02.1937), revoluționar georgian, bolșevic.

⁶ Ingușii sunt un grup etnic din Caucazul de Nord-Est, care locuiește preponderent în Ingușetia, republică federală a Federației Ruse.

⁷ Постановление Политбюро ЦК ВКП(б) «Об опере „Великая дружба” В. Мурадели», 10 февраля 1948 г. <http://www.hist.msu.ru/ER/Text/USSR/music.htm>, (accesat la 10.06.20).

În romanul *Zgomotul timpului*⁸, Julian Barnes⁹, deși într-un mod beletristic, considerăm că autorul oferă o perspectivă interesantă asupra evenimentelor respective și prezintă unele cauze pentru care această operă nu-i plăcuse personal lui Iosif Stalin.

„În 5 ianuarie 1948, la doisprezece ani după vizita lui scurtată la *Lady Macbeth din Mtsensk* – Stalin și anturajul său erau din nou la Bolșoi, de data asta la *Marea Prietenie*, de Vano Muradeli. Compozitorul, președinte al Fondului Muzical Sovietic, se mândrea că scrie muzică patriotică, melodioasă și realist-socialistă. Opera aceasta, comandată pentru sărbătorirea a treizeci de ani de la Revoluția din Octombrie, într-o montare somptuoasă, se bucurase deja de două luni de succes extraordinar. Tema ei: consolidarea puterii comuniste în Caucazul de Nord, în timpul Războiului Civil.

Muradeli era un georgian care-și cunoștea istoria; din nefericire pentru el, și Stalin era un georgian, care-și cunoștea istoria și mai bine. Muradeli îi portretizase pe gruzini și pe oseți ca inamici ai Armatei Roșii, dar Stalin știa – nu în ultimul rând, pentru că avea o mamă osetă – că în realitate, în 1918-1920, gruzinii și oseții se alăturaseră bolșevicilor ruși ca să apere prin luptă Revoluția. Cecenii și ingușii fuseseră cei care, prin acțiuni contrarevoluționare, împiedicaseră făurirea Marii Prietenii dintre numeroasele popoare ale viitoarei Uniunii Sovietice.

Muradeli adăugase erorii sale politico-istorice și una muzicală, la fel de gravă. Inclusese în operă o lezghinka – care, știa fără îndoială, era dansul favorit al lui Stalin. Dar, în loc să aleagă o lezghinka autentică, familiară, onorând astfel tradițiile populare ale caucazienilor, compozitorul alesese în mod egoist să inventeze un dans al lui „în stil lezghinka”¹⁰.

La 10 februarie 1948, Biroul Politic al CC al PC(b)US a emis o hotărâre în privința operei „Marea prietenie” – Постановление Политбюро ЦК ВКП(б) «Об опере „Великая дружба” В. Мурадели». Documentul respectiv a pus începuturile „luptei cu formalismul” în cultura sovietică și ale persecuției oamenilor de cultură care ar fi adepți ai acestui curent.

Formalismul în artă este o concepție care presupune întâietatea formei, a felului *cum* lucrarea este prezentată și a *aspectelor vizuale*, în timp ce realismul accentuează contextul și conținutul lucrării. Formalismul admite dizolvarea spectatorului în însăși lucrarea de artă, în abstract și admirarea esteticii acesteia, fără a ține cont de istoria creării acesteia, contextul istoric, experiența autorului etc.¹¹.

⁸ *Zgomotul timpului* de Julian Barnes (2016) este o autobiografie fictivă scrisă din perspectiva celebrului compozitor Dmitriy Șostakovici.

⁹ Julian Barnes (n. 19.01.1946) – scriitor, eseist și critic literar englez. Reprezentant proeminent al literaturii postmoderniste. Deținător al prestigiosului premiu The Man Booker Prize (2011).

¹⁰ Julian Barnes, *Zgomotul timpului*, Editura Nemira, București, 2016.

¹¹ Sursa: <https://ru.wiktionary.org/wiki/формализм> (accesat la 10.08.2020).

Respectivele aspecte vin în contradicție cu politica culturală dusă de partid, care dădea prioritate *realismului socialist*¹², nicidecum curentelor abstracte, care în opinia ideologilor comuniști, nu contribuie la educarea cetățeanului sovietic, îl deusolează și îl îndreaptă spre *false idei*, nemaivorbind de faptul că formalismul era atribuit sugestiv „Occidentului capitalist”.

În opinia partidului, cetățeanul sovietic trebuie să gândească în termeni limpezi, raționali și constructivi, evitând contemplarea ideilor sau proceselor, care ar permite un alt tip de experiențe, cum ar fi prezentarea diferitor perspective asupra unui eveniment sau reflectarea adâncită asupra acestuia.

În opinia conducerii comuniste, eșecul operei lui Muradeli nu este un caz special, ci este strâns legat de o stare nefavorabilă din muzica sovietică, deoarece compozitorii se aflau sub influența tendințelor formaliste¹³. În pofida avertizărilor din partea conducerii comuniste, cum ar fi publicațiile și critica din publicațiile periodice, semnalele respective au fost ignorate de către compozitori¹⁴.

CC al PC(b)US a hotărât ca mișcările formaliste din muzica sovietică, catalogate drept antinorodnicești, care ar duce spre lichidarea muzicii, să fie dur condamnate. Și anume, Secția pentru propagandă și agitație a CC al PC(b)US și Comitetul pentru Arte au primit sarcina să corecteze situația din muzica sovietică, lichidând problemele enumerate în Hotărâre, pentru asigurarea dezvoltării muzicii sovietice în cheia realismului; să facă un apel către compozitori pentru conștientizarea problemei și continuarea creației în direcțiile dorite de CC al PC(b)US; să aprobe evenimentele organizaționale a organelor de partid corespunzătoare, menite să îmbunătățească situația din sfera muzicii sovietice¹⁵.

De asemenea, Julian Barnes prezintă și ulterioara furie de partid și începuturile acelei așa-zise lupte contra formalismului:

„După cinci zile, Jdanov convocase o ședință cu șaptezeci de compozitori și muzicologi ca să discute influența continuă și corozivă a formalismului;

¹² Realismul socialist reprezintă un procedeu artistic în artă, care era caracterizat prin exprimarea conștiinței socialiste asupra concepției omului și a lumii în ansamblu, determinat de lupta pentru crearea și construirea societății socialiste, sursa: <http://bse.sci-lib.com/article104892.html>, (accesat la 10.08.2020).

¹³ În 1936, în legătură cu apariția operei „Lady Macbeth din Mtsensk” de Dmitri Șostakovici, publicația periodică „Pravda” a criticat dur tendințele antinorodnicești și formaliste din opera lui Dmitri Șostakovici și a subliniat pericolul acestei direcții pentru soarta muzicii sovietice (sursa: Постановление Политбюро ЦК ВКП(б) «Об опере „Великая дружба” В. Мурадели», 10 февраля 1948 г., <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/USSR/music.htm>, accesat la 10.06.20).

¹⁴ Постановление Политбюро ЦК ВКП(б) «Об опере „Великая дружба” В. Мурадели», 10 февраля 1948 г., <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/USSR/music.htm>, (accesat la 10.06.20).

¹⁵ *Ibidem*.

la câteva zile după aceea, Comitetul Central publicase decretul oficial „Despre opera lui V. Muradeli *Marea Prietenie*”. Compozitorul aflase că muzica sa, departe de a fi atât de patriotică și de melodioasă cum credea, măcăia și grohăia pentru cei mai mulți. Și el fusese declarat formalist, unul care servea „combinații neuropatologice confuze” și flata un „cerc îngust de experți și rafinați”. Trebuind să-și salveze cariera, dacă nu chiar pielea, Muradeli a dat cea mai bună explicație la îndemâna sa: fusese indus în eroare de alții; fusese sedus și ademenit să urmeze o cale greșită, mai ales de către Dmitri Dmitrievici Șostakovici, mai exact de *Lady Macbeth din Mtsensk*.

[...] se cerea muzică – muzică armonioasă, grațioasă – nu brambureală. Principalii vinovați erau Șostakovici, Prokofiev, Haciaturian, Miaskovski și Șebalin. Muzica lor a fost comparată cu un picamăr care găurește asfaltul și cu zgomotul făcut de „o cameră de gazare muzicală”. Cuvântul folosit de Jdanov era *dușegubka*, numele dubei cu care se învârteau fasciștii pe străzi, în timp ce înăuntru victimele lor se asfixiau cu gaze de eșapament”¹⁶.

Un astfel de comportament duplicitar al conducerii comuniste față de operă ar denota faptul că persecutarea acestei opere și a autorului ei a fost doar un motiv pentru a demara un atac masiv asupra compozitorilor. În baza Hotărârii în cauză, oricare om de cultură s-ar fi putut afla în situația de a fi supus represiunilor pe motivul formalismului, folosit drept pretext pentru a înlătura oamenii incomozi. Luând în considerare faptul că este vorba despre termeni abstracti, lipsa sau prezența formalismului putea fi sesizată doar de către „viziunea obiectivă și imparțială” a conducerii comuniste.

Cazul operei „Marea prietenie” a jucat rolul unui semnal pentru tot spațiul sovietic, dat fiind faptul că Stalin, prin aceste acțiuni, urma să obțină părghia necesară pentru a ține sub control domeniile ce țin de cultură, fie teatru, muzică sau film, iar RSS Moldovenească, în acest context, nu a fost o excepție.

În continuare ne propunem să prezentăm, în baza documentelor de arhivă, cum s-a răsfrânt această situație asupra învățământului superior din RSSM, și anume asupra activității Conservatorului de Stat din Chișinău.

Nomenclatura locală s-a orientat rapid și a preluat în retorica sa principalele teze ale Hotărârii CC al PC(b)US cu privire la opera „Marea prietenie” de Vano Muradeli, iar în scurt timp a început să identifice formalisti și în RSSM. Astfel, la mai puțin de o lună de la emiterea acelei hotărâri, între 19 și 24 februarie 1948, are loc o ședință a Uniunii Compozitorilor din RSSM cu privire la opera lui V. Muradeli și critica acesteia, iar la 1 martie 1948 are loc o altă ședință, a Consiliului științific al Conservatorului de Stat din Chișinău, care deja din plin a început lupta contra formalismului.

¹⁶ J. Barnes, *Zgomotul timpului*, București, Editura Nemira, 2016.

În rezoluția adoptată la ședința Uniunii Compozitorilor din RSSM din 24 februarie 1948, Eugen Coca și Ștefan Neaga au fost evidențiați drept exemple strigătoare în ceea ce privește formalismul și tendințele „antidemocratice”, specifice Occidentului¹⁷. În prevederile rezoluției era indicat ca subiectul respectiv să fie pe larg discutat, ca toți compozitorii din RSSM să-și revadă activitatea prin prisma Hotărârii CC al PC(b)US din 10 februarie 1948 și să acorde o mai mare atenție laturii ideologice și politice a creațiilor¹⁸.

În cadrul ședinței respective, directorul Conservatorului, P. V. Aravin¹⁹, a subliniat faptul că Hotărârea respectivă ar fi una istorică pentru muzica și arta sovietică²⁰. Aravin a menționat că Hotărârea deja a început să influențeze benefic, prin „luminarea creierilor”, asupra oamenilor de creație și a conducerii instituțiilor din domeniu²¹.

Deja în cadrul ședinței Consiliului științific al Conservatorului de Stat din Chișinău, în cuvântarea sa, directorul Aravin declară că Hotărârea CC al PC(b)US cu privire la opera „Marea prietenie” din 10 februarie 1948 este o continuare a politicii de partid și a conducerii URSS și, astfel, recunoaște și confirmă faptul implicării elementului politic în domeniul culturii și folosirea ei în scopuri ideologice.

Potrivit directorului Conservatorului, Hotărârea trebuia să aibă efect nu doar asupra dezvoltării muzicii, dar și a artei în general. De asemenea, ea avea rolul unui document ce trebuia să inspire muzicienii și întregul popor. Aravin declară că deseori Hotărârea, cu regret, a fost tălmăcită incorect, cum că totul a început de la Muradeli, însă tendința formalismului a fost observată și anterior²². Potrivit lui Aravin, un șir întreg de compozitori s-au pomenit a fi pe poziții antinorodnicești și antirealiste:

Ei sunt captivi ai culturii Occidentului, care este într-o puternică degradare. Ei au pierdut legătura cu poporul și au început a crea opere străine poporului sovietic, care nu reflectă viața și aspirațiile muncitorului ordinar. Numind aceasta drept ceva novator, ei și-ar fi camuflat depărtarea de clasic, de estetic și moralitate, care ar fi baza frumuseții muzicale. Compozitorul Șostakovici, în opera sa „Lady Macbeth din Mtsensk”, sub influența tendințelor occidentale, tinde spre formalism, ceea ce duce la nimic altceva decât la

¹⁷ AOSPRM, F. 2941, inv. 1, d 12, f. 1.

¹⁸ *Ibidem*, f. 2.

¹⁹ Pyotr Vasilevici Aravin (1908-1979) – istoric și muzicolog sovietic, profesor. După cel de-Al Doilea Război Mondial a fost numit director al Conservatorului din Chișinău. În 1948 a fost mutat în calitate de profesor în Conservatorul din Almaty, unde, începând cu 1954, timp de 25 ani, a fost șeful Catedrei de istorie a muzicii.

²⁰ *Ibidem*, f. 76.

²¹ *Ibidem*, f. 78.

²² ANRM, F. 3050, inv. 1, d. 2, f. 81.

putrefacția artei, iar Hotărârea în cauză anume că avertizează compozitorii despre pericolul acestui val formalist și distructiv²³.

În continuarea discursului său, directorul Conservatorului a declarat că Hotărârea urma să catalizeze acea reconfigurare a culturii muzicale în RSS Moldovenească, iar cazul lui Muradeli nu a fost unul deloc întâmplător, deoarece formalismul a început a se răspândi în URSS din mai multe motive, cum ar fi întoarcerea în Rusia a compozitorului S. Prokofiev, care a influențat mult tinerele talente; de asemenea, Șostakovici a avut o influență considerabilă privind răspândirea formalismului în Moscova și la Conservatorul de acolo. Decadența Conservatorului din Moscova a servit în calitate de teren pentru răspândirea formalismului și a modernismului, care au început a se manifesta în operele principalilor compozitori ai vremii, care, la rândul lor, îi influențau pe cei din jur, nu mai puțin de emeriți²⁴.

Potrivit lui Aravin, compozițiile muzicale duceau lipsă de încărcătură ideologică. Compozițiile ar fi fost făcute „pe ritmuri și armonii patologice”, care reflectau viața contemporană a orașelor occidentale, și nu a celor sovietice. Compozitorii generației mai în vârstă nu ar fi renunțat la „individualism, subiectivism și singurătate în creație”, care ar fi una pagubnică pentru activitatea oamenilor de artă.

În acest context, Aravin accentuează că Conservatorul din Chișinău trebuie să-și revadă activitatea. „Formalismul este fratele lipsei de idei. Oamenii care nu atrag atenție la partea ideologică pot ușor să degradeze spre formalism”²⁵. Cu toate acestea, el afirma că nu e necesar de criticat anume oamenii de artă, ci în primul rând baza ideologică a operelor. Trebuie de revăzut formele educației studenților, începând cu clasele individuale și terminând cu cadrele didactice²⁶.

Directorul Conservatorului a lansat critici acerbe în adresa catedrelor de specialitate, declarând că „critica comunistă în Conservator abia de își face prezența, astfel încât în rândul catedrelor nu există o unitate ideologică. Catedrele nu au organizat suficiente lecții pe aceste teme, limitându-se doar la discuții în plenare. Acest lucru ar fi fost cel mai vizibil la catedra de marxism-leninism, unde lecțiile nici nu se stenografiau și nu erau discutate ulterior la catedră. Catedra de teorie și compoziție atrăgea prea puțină atenție laturii ideologice a întregului colectiv. În clase erau slab studiate formele muzicale și nu întâmplător, la compozitorii tineri se observa *lipsa competenței* de a compune melodii”²⁷.

²³ *Ibidem*, f. 82.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*, f. 82.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*, f. 83.

Nu au rămas în afara criticii nici studenții Conservatorului. Potrivit lui Aravin, formalști erau și cei mai talentați studenți ai Conservatorului, Stârcea²⁸ și Lobel²⁹, care, în opinia sa, nu s-au putut debarasa de influențele occidentale și de cele ale lui Șostakovici.

El menționează lipsa legăturii între unele discipline și catedre. Catedrele nu ar cunoaște despre activitatea altora, spre exemplu nu exista legătură între catedra de teorie și compoziție, catedra de critica lucrărilor teoretico-muzicale și cea de marxism-leninism, iar planurile de studii nu ar fi fost conectate între aceste două entități³⁰.

Analizând discursul directorului Aravin, și anume faptul că acesta este în totalitate de acord cu linia politicii PC(b)US, felul în care el se autocritică și cum critică Conservatorul (studenți, profesori și catedre), deducem că ideile sale erau dictate de funcția pe care o deținea și de faptul că el nu era originar din RSSM. Deși el axează declarațiile sale pe dezvoltarea muzicii per ansamblu, de fapt a făcut pe placul conducerii de la Moscova, pentru a crea imaginea unui director loial, care întru totul urmează indicațiile partidului. I. G. Usischeva³¹, în replica sa, pune accent pe partea ideologică – că anume viziunile compozitorilor determină creațiile lor.

În cadrul ședinței nu a rămas fără critică nici Eugen Coca³², care a fost identificat drept un exemplu proeminent în ceea ce privește formalismul, din motiv că a fost slab instruit în plan ideologic. Prezența formalismului a fost atestată și în cadrul ultimelor concerte academice ale studenților. A fost menționat și Ștefan Neaga³³, iar profesorul Safronov menționa faptul că, în ceea ce-l privește pe Neaga, el este un compozitor valoros local și că, deși a fost educat în școlile occidentale burgheze, el a reușit să crească și în latura sovietică³⁴.

În replica sa, L. S. Gurov³⁵ a adăugat faptul că studenții trebuie să știe *pentru cine și ce* ei scriu. În opinia sa, „muzica nu trebuie să fie una individuală, ci trebuie să fie scrisă pentru mase mari de oameni. Trebuie de compus

²⁸ Alexei Stârcea (17.02.1919 – 24.08.1974) – compozitor, interpret (bariton) și pedagog muzical din RSSM.

²⁹ Solomon Lobel (14.01.1910 – 02.04.1981) – compozitor și pedagog muzical din RSSM.

³⁰ *Ibidem*, f. 83.

³¹ I. G. Usischeva – profesoară de limba și literatura rusă la Conservatorul de Stat din Chișinău (sursa: AOSPRM, F. 51, inv. 2, d. 142, f. 17).

³² Eugen Coca (15.04.1893 – 09.01.1954) – violonist, violist, dirijor și compozitor din RSSM. Maestru emerit în arte din RSSM.

³³ Ștefan Neaga (24.11.1900 – 30.05.1951) – compozitor, pianist și dirijor din RSSM. Maestru emerit în arte din RSSM.

³⁴ *Ibidem*, f. 85.

³⁵ Gurov Leonid Simonovici (20.06.1910 – 05.06.1993) – compozitor și pedagog muzical, profesor, artist al poporului din RSSM (1985).

în așa mod, încât lucrarea să placă nu doar autorului”³⁶. Gurov a subliniat în mod expres „dificultatea” de a lucra cu studenții Stârcea și Lobel, care, deși se aflau sub o „puternică influență a școlilor imperialiste”, totuși prezintă semne de progres în ceea ce privește reeducarea în maniera sovietică³⁷.

Din discuțiile purtate în cadrul ședinței respective, deducem că Hotărârea urma să cimenteze ideea că oamenii de artă ar trebui să creeze doar pentru și în numele partidului și în spiritul ideologiei comuniste. În cazurile contrare, deja a fost creat un instrument de pedepsire – învinuirea de formalism. Această acuzație, în mod automat, trecea rapid un compozitor sau altul din tabăra celor renumiți și tolerați în tabăra celor prigoniți și renegați etc.

Concluzionând cele expuse, putem sublinia influența negativă care este produsă în momentul când factorul politic folosește artele în calitate de instrument de control și presiune atât asupra maselor, cât și asupra oamenilor de creație. Noțiunea de formalism a fost transformată și folosită de către conducerea sovietică într-un clișeu, care era utilizat pentru a lupta contra celor care nu manifestau suficientă loialitate față de conducerea de partid.

Dacă vom lua în considerare naționalitatea și proveniența persoanelor amintite în articolul nostru, vom observa că profesorii și directorul Conservatorului erau ruși de naționalitate, nu erau localnici și erau numiți în funcții pe filiera partinică, pe când studenții și compozitorii învinuiți de formalism s-au dovedit a fi muzicieni care au folosit în muzica lor elemente populare naționale și, în marea lor majoritate, erau localnici, ceea ce vorbește de la sine.

Felul în care cazul operei „Marea prietenie” a lui Vano Muradeli a fost perceput de către conducerea Conservatorului de Stat din Chișinău reprezintă nu altceva decât reacția unei nomenclaturi fidele partidului, care îndeplinește totalmente indicațiile venite de sus. Făcând tangență la renumita lucrare a lui George Orwell, conducerea Conservatorului de Stat din Chișinău era gata să afirme și că $2+2=5$ dacă acest lucru ar fi fost cerut de conducerea de la Moscova.

Sorin ȘCLEARUC,
doctorand, Facultatea de Istorie și Filosofie,
Universitatea de Stat din Moldova,
str. Alexei Mateevici 60, Chișinău, Republica Moldova.
e-mail: sorin.sclearuc@gmail.com

³⁶ *Ibidem*, f. 86.

³⁷ *Ibidem*.

A SUPRAVEGHEA ȘI A CONTROLA. CAZUL INSTITUTULUI PEDAGOGIC DIN ORADEA (1972-1979)

Gabriel MOISA

Supervise and control. The case of the Pedagogical Institute from Oradea (1972-1979)

Summary: *The paper highlights the major efforts made and the enormous energy consumed by the security structures of Oradea during the eighth decade of the last century, so that nothing unforeseen would happen during the annual anniversary of the Union of Romanian Principalities (January 24, 1859). Surprised by the event took place the night of January 23 to 24, 1972, the Securitate (Security) of Oradea made constant diligences so that it would not be repeated.*

At the beginning of each year, a significant number of officers were rounded, so the event would take place as smoothly as possible. They would also exploit their own informatory networks to gather data as relevant as possible. Except for 1972, no unwanted events had been discovered by the Securitate, a sign that either they managed things well or no „hostile elements” had in mind to generate disturbances against the communist regime, hooliganism or predisposition to acts of indiscipline, as cataloged by the Securitate.

Finally, the paper highlights a part of what it meant to strengthen the supervision of the Romanian society over time and the obvious involvement of the force structures of the political regime in controlling and punishing those who rose up against the political system or only intended it.

Keywords: *Supervise, control, The Pedagogical Institute from Oradea, students.*

Introducere

Controlul asupra lumii universitare din România regimului comunist a fost omniprezent, asemeni întregii societăți românești. Parte a corpului soci-

al național, studenții și profesorii nu puteau scăpa unor astfel de demersuri coercitive. Chiar dacă discutăm despre perioade mai dure sau mai relaxate ale regimului comunist, controlul a existat în forme și formule mai mult sau mai puțin vizibile.

Studenții reprezentau, în accepția statului comunist, viitoarea elită a țării, cei care vor duce mai departe, la cel mai înalt nivel, idealurile comunismului. Pentru aceasta era nevoie de o educație atentă, strâns controlată și bine direcționată. Acest lucru a fost bine statuat în toate legile educației naționale din perioada 1948-1989, un învățământ românesc plasat între derivă și recuperare instituțional-funcționale¹. În laboratoarele ideologice ale partidului acest fapt era urmărit cu multă asumare de la cel mai înalt nivel. Pentru exemplificare aducem în discuție dezbaterile din Marea Adunare Națională care au avut loc în anul 1968 în jurul Legii învățământului și unde s-a insinuat o secțiune specială consacrată noului tip de educație comunistă. Factori de la cel mai înalt nivel au insistat pentru aceasta, în frunte cu Nicolae Ceaușescu, prim secretar al Partidului Comunist Român, Ion Iliescu, prim secretar al Comitetului Central al Partidului Comunist Român, și Ion Traian Ștefănescu, președinte al Consiliului Uniunii Studenților din România².

Semnalele erau clare din nou, în pofida ușoarei relaxări dogmatice, nimic nu trebuia scăpat de sub control. În fapt, noul curs din politica internă a României apărea și în educație³, amplificat prin noua Lege a învățământului din 1978⁴. Ori, noul curs însemna, inclusiv, profilarea unei simbolistici totalitare specifice tipului de regim conturat de Nicolae Ceaușescu. Se ivesc o serie de paradoxuri aparente în evoluția acestuia, lucruri interzise ieri erau permise astăzi, și din nou trecute sub tăcere după foarte puțin timp. Regimul instrumentaliza trecutul și simbolurile naționale în funcție de interesele sale de moment⁵.

Așadar, generația tânără trebuia educată conform noilor comanda-mente ideologice. Chiar din preambulul Legii descoperim că tinerii elevi și studenți trebuie „*educați în spiritul adâncului devotament pentru po-*

¹ Dan Constantin Rădulescu, *Învățământul românesc 1948-1989 – între derivă și recuperare funcțional-instituțională*, în Calitatea vieții, an XVII, 2006, nr. 3-4, p. 307-318.

² Ion Traian Ștefănescu, *Întâlniri cu Nicolae Ceaușescu*, București, Mediafax, 2018, p. 25-27

³ *Legea privind învățământul din Republica Socialistă România*, nr. 11 din 1968: în Buletinul Oficial, nr. 62 din 13 mai 1968.

⁴ *Legea Educației și Învățământului*, nr. 28 din 21 decembrie 1978: în Buletinul Oficial, nr. 113 din 26 decembrie 1978.

⁵ Gabriel Moisa, *History, Ideology and Politics in Communist Romania*, Budapesta, Eötvös Loránd University, 2012, p. 313-407.

por, să devină cetățeni militanți ai construcției socialiste și comuniste”⁶, iar în articolul 1 din dispozițiile generale ale Legii se statuează cu claritate faptul că „învățământul are drept scop însușirea, de către cetățeni, a culturii generale și a cunoștințelor necesare exercitării unor profesii utile societății, formarea concepției lor materialist-dialectice despre natură și societate, educarea intelectuală, morală, estetică și fizică, cultivarea dragostei lor față de patrie și popor, față de idealurile de pace și progres social. Învățământul se dezvoltă în strânsă legătură cu progresele științei și tehnicii, cu cerințele economiei și culturii, ale construcției socialismului și comunismului”⁷.

Pornind de aici și de la contextul general ideologic din România începutului deceniului al optulea al secolului trecut, instituțiile de învățământ superior erau atent supravegheate pentru a transpune în practică cele subliniate în lege, iar pe de alta, pentru a controla lucrurile de asemenea manieră încât să nu aibă loc niciun derapaj de la normele morale ale societății socialiste.

Simbolistica regimului era foarte atent aleasă, astfel încât să fie reprezentativă pentru comunismul la zi românesc. Se schimbaseră multe în anii trecuți de la instalarea comunismului, începând cu denumirea țării, stema statului și imnul național. Toate acestea nuanțau perfect inclusiv natura relațiilor politice dintre România și URSS.

Cântecele patriotice erau, la rândul lor, bine alese și cântărite înainte de a ajunge la urechile cetățenilor. Majoritatea celor apărute înainte de 1948 fuseseră interzise. Un traseu aparte au avut, din această perspectivă, „Deșteaptă-te române” și „Hora Unirii”, cântece de la mijlocul secolului al XIX-lea, din epoca în care națiunea română se afla în plină consolidare identitară. După 1948 acestea au fost interzise, iar cine îndrăznea să le fredoneze era aspru pedepsit, inclusiv cu închisoarea. Cazul serbărilor de la Putna din anul 1957, prilejuite de marcarea împlinirii a 500 de ani de la urcarea pe tron a lui Ștefan cel Mare, este edificativ din această perspectivă. Atunci, un grup de studenți de la mai multe facultăți ieșene, în frunte cu viitorii istorici Alexandru Zub și Mihalache Brudiu, au plătit cu închisoarea curajul de a clama în public aceste cântece⁸. Simbolurile precomuniste nu puteau fi afișate decât având acordul autorităților. Nimic în afara acestora.

⁶ *Legea privind învățământul din Republica Socialistă România*, nr. 11 din 1968, publicată în Buletinul Oficial, nr. 62 din 13 mai 1968, Preambul.

⁷ *Idem*, *Titlul I, Dispoziții generale*, Art. 1.

⁸ *Oglinzi retrovizoare. Istorie, memorie și morală în România. Alexandru Zub în dialog cu Sorin Antohi*, Iași, Polirom, 2002, pp. 35-48.

Evenimentele din Oradea

Un episod din această categorie a avut loc la Institutul Pedagogic de 3 ani din Oradea, pe 24 ianuarie 1972, într-o vreme în care societatea românească începea să se închidă din nou după celebrele „*propuneri de măsuri pentru îmbunătățirea activității politico-ideologice, de educare marxist-leninistă a membrilor de partid, a tuturor oamenilor muncii*”⁹, cunoscute ca Tezele din iulie 1971, care prefigurau semnele unui cult al personalității liderului comunist de la București. Din punct de vedere ideologic au urmat ani de întoarcere în timp la multe dintre reflexele anilor de proletcultism. Poate tocmai în această grilă trebuie citit și faptul că în cadrul Institutului Pedagogic din Oradea nu s-au organizat manifestări specifice dedicate sărbătoririi zilei de 24 Ianuarie, ziua unirii Principatelor Române (24 ianuarie 1859), așa cum se întâmplase deja de câțiva ani. Acest fapt a fost semnalat și de Securitatea locală¹⁰, în momentul în care, la inițiativa unor studenți, s-a declanșat o manifestație spontană menită a marca împlinirea a 113 ani de la unirea Moldovei cu Țara Românească.

Dar ce s-a întâmplat de fapt?

Întrucât rectorul Institutului Pedagogic din Oradea, Ioan Al. Crișan, nu a anunțat organizarea niciunei manifestări consacrate aniversării Unirii Principatelor Române, așa cum se obișnuia de câțiva ani, un grup de studenți căminiști au luat spontan inițiativa unei astfel de acțiuni. Demersul a avut loc în seara zilei de 23 ianuarie 1972, fiind inițiat de un grup de fete din Căminul II, camerele 204 și 205¹¹. În foarte scurt timp au fost cooptați și câțiva studenți băieți, colegi cu fetele, din Căminul I. Pentru început, fetele au ieșit la geam și au început să cânte „Hora Unirii”, au aruncat hârtii aprinse pe geam afară, strigând înspre căminul de băieți pentru a ieși afară să danseze o horă a unirii. În foarte scurt timp, un grup de băieți a ieșit afară din cămin, au cântat și dansat „Hora Unirii”, după care s-au îndreptat spre poarta Institutului Pedagogic¹². Scopul manifestației a fost acela – așa cum a reieșit din investigațiile ulterioare ale ofițerilor de Securitate, unul dintre aceștia fiind locotenentul major Rafila Mincic – ca studenții să „*manifeste sentimentul lor de simpatie față de actul Unirii*”¹³.

⁹ *Propunerile de măsuri au fost aprobate în unanimitate de Comitetul Executiv al CC al PCR în ședința din 6 iulie 1971, în Nicolae Ceaușescu, România pe drumul construcției socialiste multilateral dezvoltate, vol. VI, București: Editura Politică, 1972, pp. 186-187.*

¹⁰ Arhiva Consiliului Național de Studiere a Arhivelor Securității, fond Documentar, dosar nr. 16556, vol. 43, f. 115 (în continuare ACNSAS).

¹¹ ACNSAS, fond Documentar, d. nr. 16.566, vol. 43, f. 140.

¹² *Ibidem.*

¹³ *Ibidem.*

Pus în fața unei situații complicate cu care nu se mai întâlnise, directorul căminului, Valentin Vancea¹⁴, s-a împotrivit plecării studenților pe străzile din oraș, chemându-l pe rectorul Institutului¹⁵. Acesta a sosit în foarte scurt timp, încercând să calmeze energia studenților. După ce inițial s-a împotrivit ieșirii studenților în oraș, în cele din urmă a cedat insistențelor acestora, a acceptat să fie deschise porțile instituției și să plece în oraș cântând „Hora Unirii”. Le-a cerut, însă, să fie decenti în manifestare și să se comporte normal¹⁶, dar și să accepte să fie însoțiți de directorul căminului, Valentin Vancea, care era și cadru didactic la Facultatea de Istorie-Geografie, și de către o asistentă universitară.

Studenții au urmat un traseu care a început la Institutul Pedagogic și s-a terminat în fața Teatrului de Stat. Pe toată distanța aceștia au cântat „Hora Unirii”, imnul României – „Trei Culori”, și imnul studentesc „Gaudeamus”. Unul dintre informatorii Securității din rândurile studenților, având numele conspirativ „Liliana Corbu”, a oferit detalii semnificative legate de evenimentele din noaptea de 23 spre 24 ianuarie 1972, dând asigurări că intențiile studenților au fost cât se poate de sincere și că „*nu cunoaște să fi existat și alte intenții de altă natură*”¹⁷, decât cele văzute și cunoscute.

O altă sursă, „Elena Popescu”, confirma faptul că nu a existat nicio intenție de a acționa împotriva regimului politic prin manifestări „dușmănoase” sau să se fi petrecut ceva deosebit contra sistemului politic din România. Intenția studenților a fost aceea de a omagia unirea Principatelor Române. De altfel, spunea „Elena Popescu”, studenții își vedeau de sesiune, în instituție existând o atmosferă sănătoasă. Ea a fost instruită de locotenentul major Răfila Mincic ca în perioada următoare să poarte discuții pe marginea celor întâmplate în noaptea de 23-24 ianuarie 1972 cu mai mulți studenți, dar și cu cadre didactice. Scopul era de a afla dacă cu acest prilej au avut loc „*manifestări de natură dușmănoasă, cine le-a inițiat, în ce au constat*”¹⁸.

Evenimentul a fost investigat cu mare atenție de Securitatea din Oradea, ajungându-se până acolo încât au fost schițate pe hârtie inclusiv camerele în care stăteau studentele ce au inițiat manifestația¹⁹.

¹⁴ În vremea respectivă, Valentin Vancea era lector titular al Facultății de Istorie-Geografie din cadrul Institutului Pedagogic de 3 ani de la Oradea. A se vedea: Institutul Pedagogic Oradea 1963-1973. Monografie, elaborată de Victor V. Grecu, Întreprinderea Poligrafică „Crișana”, Oradea, 1973, pp. 211-212.

¹⁵ ACNSAS, fond Documentar, d. nr. 16.566, vol. 43, f. 140.

¹⁶ *Ibidem*, f. 115.

¹⁷ *Ibidem*, f. 140.

¹⁸ *Ibidem*, f. 115 verso.

¹⁹ *Ibidem*, f. 147.

ȘCHIȚA CĂMINELOR C₁-C₂

CĂMINUL STUDENTE

nr. nr.	313	314	311	316	307	308	307	306	308	306	304	302	
nr. nr.	213	211	212	210	203	208	207	206	205	204	203	202	
nr. nr.	113	112	114	116	109	108	107	106	105	104	103	102	
PARTER	13	12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1

IZOLATE ÎNTR-UNU
ASISTENȚĂ
SPOR RECORDAT

Primele 2 camere unite sau agățate
la mijloc.

CĂMIN STUDENTE

nr. nr.	316	317	318	319	320	321	322	323	324	nr. nr.
nr. nr.	216	217	218	219	220	221	222	223	224	nr. nr.
nr. nr.	116	117	118	119	120	121	122	123	124	nr. nr.

305

ȘALA MARIȘA II și 6

TURCU MARIȘA II -

TIRLA VIOLICĂ -

CHECHICĂ MIHAI -

306

PROIECTIA PE/IN TOLA

VERU MARIȘA II și 6

ȘALĂ -

TĂBĂCĂ VIOLICĂ VIOLICĂ I

ȘTRĂCĂ ȘTRĂCĂ II și 6 I

• Schița căminelor studențești C₁ și C₂, întocmită de securiști pentru identificarea inițiatorilor manifestației. (Sursa: ACNSAS, fond Documentar, d. nr. 16.566, vol. 43, f. 147).

Dincolo de întâlnirile cu rețeaua informativă dintre studenții Institutului Pedagogic din Oradea menite a afla detalii despre evenimentele din noaptea de 23 spre 24 ianuarie 1972, organele Securității au interceptat corespondența tinerilor, convinși fiind că și de acolo vor ieși detalii care vor contribui la construirea unei imagini cât mai complete asupra celor întâmplate. Așteptările nu le-au fost înșelate. Un student al Facultății de Educație fizică din Oradea îi descria, într-una dintre scrisorile interceptate, prietenei sale, studentă în Iași, „un moment important din viața mea de student pe acest 1972, când așa cum știi și tu la 24 ian. s-a sărbătorit mărețul eveniment în care Moldova ta cea frumoasă s-a unit cu Țara cea Mare”²⁰. Evenimentul a fost descris cu lux de amănunte de tânărul amoretzat, astfel încât Securitatea a aflat o serie de detalii despre cele întâmplate în noaptea de 23 spre 24 ianuarie 1972. Desigur, pentru a-și impresiona prietena, acesta a exagerat mult amploarea evenimentelor, dorind, așa cum comenta și ofițerul de Securitate Dumitru Huc la finalul scrisorii, pur și simplu să „iasă în evidență în fața destinatarei”²¹. Acesta discuta chestiunea și în termenii disputelor interetnice româno-maghiare, deși manifestarea nu a avut nicio conotație

²⁰ *Ibidem*, f. 120.

²¹ *Ibidem*, f. 120 verso.

de acest fel. Faptul că studenții maghiari din cămine nu au dorit să participe la acțiune a fost considerat de către tânărul amorezat drept un afront la mândria națională. „Aici sunt și unguri, îți dai seama că ei nu au vrut să participe la această manifestare”²², spunea acesta, iar lumea fierbea urmare a acestei atitudini. Cu toate acestea, prin amploarea manifestației „le-am demonstrat ungurilor că sunt în ROMÂNIA, nu noi în Ungaria. Le-am demonstrat că noi românii suntem patrioți ca ei. Ah draga mea am simțit că sunt român, a fost ceva foarte frumos”²³.

Supralicitând mult cele întâmplate, tânărul student la educație fizică își continua inflexiunile cu gânduri de-a dreptul belicoase la adresa aceluiași studenți maghiari și, eventual, a populației maghiare din Oradea. „Ah pușor, cred că dacă ungurii ziceau ceva era jale cu J mare, dar au tăcut, n-au zis nimic”²⁴, spune acesta, „cu toate că românii i-au cam provocat”²⁵, recunoștea el. Invoca și un anume tragism al evenimentelor, care ar fi putut să fie generat de faptul că maghiarii din oraș ar fi „spart un depozit de armament și aveau arme și cartușe, dar au fost lași, cred că îi mâncam cu puști cu tot...”²⁶. Desigur, totul nu era decât în mintea înfierbântată a unui tânăr dornic să braveze în fața iubitei sale studente la Iași.

Povestea cu depozitul de armament spart de maghiari, care ar fi luat arme pentru a le folosi împotriva românilor a fost elucidată de maiorul de securitate Dumitru Huc, unul dintre investigatorii evenimentului în discuție. Acesta aprecia că nu a fost vorba despre niciun depozit spart, ci doar de două genți goale furate din incinta clubului de tir al Institutului Pedagogic din Oradea. Făptuitorii au fost, însă, prinși în 22 ianuarie 1972, cu o zi înainte de derularea evenimentelor²⁷.

A doua zi după manifestație, la 24 ianuarie 1972, a fost organizată o ședință de partid dedicată evenimentului. La aceasta a participat inclusiv secretarul Comitetului Județean al Partidului Comunist Român, Petru Fodor. Într-un limbaj de lemn specific epocilor totalitare²⁸, prim secretarul județului reproșa studenților și cadrelor didactice prezente că manifestația nu a decurs normal și că unii dintre studenți au avut manifestări „necorespunzătoare”. A fost adusă și acuza că în noaptea de 23 spre 24 ianuarie 1972 s-ar fi auzit și cântece patriotice maghiare.

²² *Ibidem.*

²³ *Ibidem.*

²⁴ *Ibidem*, ff. 120 – 120 verso.

²⁵ *Ibidem*, f. 120 verso.

²⁶ *Ibidem.*

²⁷ *Ibidem.*

²⁸ Françoise Thom, *Limba de lemn*, București: Humanitas, 2005.

Președinta Asociației Studenților Comuniști din cadrul Institutul Pedagogic orădean, prezentă la ședință, considera că se face prea multă zarvă pe marginea evenimentelor și că nu s-au cântat imnuri maghiare. Informatoarea „Liliana Corbu”, direcționată de ofițerul de legătură Rafila Mincic pe lângă președinta Asociației Studenților Comuniști, a reușit să afle de la aceasta că nimic nu s-a făcut fără voia rectorului instituției, acesta fiind cel care le-a dat voie să iasă în centru pentru a manifesta, și că alături de ei au fost în permanență, pe toată durata manifestării, cadre didactice de la Istorie-Geografie și Științe Sociale, Valentin Vancea și Elena Macavei²⁹. Președinta studenților comuniști nu a ieșit la manifestație, însă știa în detaliu ce s-a întâmplat de la colegii studenți participanți³⁰. În orice caz, aceasta dădea asigurări informatoarei „Liliana Corbu”, că intenția studenților a fost aceea de a-și manifesta „sentimentul lor de simpatie față de actul Unirii și nu cunoaște să fi existat și alte intenții de altă natură”³¹. Ea se aștepta, de asemenea, să existe consecințe serioase pentru unii dintre participanți, întrucât la investigarea evenimentelor pe linie politică sosise cineva de la Ministerul Învățământului. Într-adevăr, după ședință au fost convocați la discuții amănunțite despre cele întâmplate un număr de 10 studenți, considerați inițiatorii evenimentelor, alături de mai multe cadre didactice³². Întâlnirea nu s-a soldat cu consecințe nefaste imediate pentru participanți, aceștia, alături de cadrele didactice și rectorul instituției, reușind să convingă forurile superioare de partid și organele Securității că nu s-a întâmplat nimic reprobabil, în fond fiind vorba despre serbarea unui eveniment ce ține de istoria națională.

În anii următori, zilele de 23 și 24 ianuarie au fost atent monitorizate, atât în cadrul în cadrul Institutului Pedagogic din Oradea, cât și în licee, astfel încât să nu se mai întâmple manifestații spontane, necontrolate de structurile de partid și cele de forță. În plus, au fost organizate o serie de acțiuni de către autoritățile locale în colaborare cu diferite instituții de cultură din oraș, menite a-i ține ocupați pe studenți.

În orice caz, supravegherea studenților era mult mai atentă în preajma acestor zile, fapt reieșit din scrisorile studenților interceptate de Securitate în anii următori. Într-una dintre acestea, un student orădean scria iubitei sale că, cu regret, nu se va putea întâlni cu ea la 26 ianuarie 1973, pentru că „suntem mobilizați cu ocazia zilei de 24 ianuarie. Sâmbătă și duminică nici nu avem timp doar să mergem la masă și înapoi. Nu ne dă voie. Este sau

²⁹ Elena Macavei făcea parte din catedra de Științe Sociale, care deservea necesitățile legate de activitatea ideologică și educativă a tuturor facultăților instituției universitare orădene.

³⁰ ACNSAS, fond Documentar, d. nr. 16.566, vol. 43, f. 140.

³¹ *Ibidem*.

³² *Ibidem*.

*mai bine zis va fi o mobilizare generală și vom fi supravegheați de poliție. Aceasta pentru că anul trecut la aceeași dată și cu aceeași ocazie studenții din cămin au ieșit pe stradă și au început să cânte*³³. O altă studentă scria familiei sale din București, în preajma zilei de 24 ianuarie, subliniind faptul că în zilele de 23 și 24 ianuarie va fi mare „zăpăceală” în Oradea, deoarece va fi din nou „*mobilizare totală și o serie de acțiuni obligatorii*”³⁴, organizate de autorități pentru „*ca să fie siguri că nu iese cu scandal*”³⁵.

Întrucât nu se doreau alte acțiuni spontane, dar și pentru că dimensiunea coercitivă a regimului era din ce în ce mai bine conturată, la începutul fiecărei luni ianuarie erau concepute planuri de măsuri de Comitetul Municipal Oradea al Uniunii Tineretului Comunist, de Institutul Pedagogic și de Serviciul I din cadrul Inspectoratului de Securitate Județean Bihor, pentru a contracara orice fel de manifestări ieșite de sub control ideologic. Astfel, bunăoară, în 1977, anul sărbătoririi unui secol de la Războiul de Independență din 1877–1878, Comitetul Municipal Oradea al Uniunii Tineretului Comunist (UTC) stabilea un Plan de măsuri privind sărbătorirea zilei de 24 ianuarie. Acesta a fost coordonat de prim secretarul Comitetului Municipal Oradea al UTC., Dumitru Iacobescu³⁶. Între altele, era pregătit un spectacol dedicat zilei unirii, cu începere de la ora 16:00, în incinta Teatrului de Stat Oradea.

Responsabil de eveniment era Dorina Trif, activist UTC. Conform indicațiilor, la spectacol urmau să fie invitați tinerii muncitori, elevi, studenți, militari. Pentru ca sala de spectacole să fie plină, trebuiau realizate insistente demersuri mobilizatoare, astfel încât în 19 ianuarie 1977, când urmau a se întruni secretarii UTC și îndrumătorii UTC din întreprinderi și școli, lucrurile să fie foarte clare³⁷. Erau avute în vedere cele mai mici detalii organizatorice, nimic nu era scăpat din vedere. Astfel, erau stabilite amănunțit detalii legate de modalitatea de pavoazare cu flori a scenei, de buna funcționare a stației de amplificare interioară și exterioară, precum și a pieței din fața teatrului. Pentru aceasta urma a fi luată legătura cu PTTR, de unde urmau a fi aduse amplificatoare și minimum două difuzoare pentru exterior. Hora Unirii urma a fi imprimată pe bandă de magnetofon, pentru a se face auzită și în exteriorul Teatrului de Stat.

Pentru asigurarea dotărilor tehnice necesare erau desemnați Nicolae Ghițaș și Aurel Măscăș. Spectatorii erau aleși cu atenție dintre cei cărora le

³³ *Ibidem*, f. 45.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*, ff. 12-14.

³⁷ *Ibidem*, f. 12.

era destinat și, mai ales, tineri care nu aveau probleme de niciun fel. În acest sens, activiștii UTC Lucia Sfârlea, Alexandru Retegan și Szabo Iosif urmau a lua legătura cu tinerii muncitori din următoarele unități economice: IAMT Oradea, Înfrățirea, Fabrica de Confecții Oradea, Miorița, Crișul, Solidaritatea, Blănuri și Metalica, precum și cu studenții de la Institutul Pedagogic Oradea și elevii liceelor Pedagogic, Sanitar și ai Liceului Industrial de Construcții Civile.

Studenții și cadrele didactice din Institutul Pedagogic urmau a se aduna în curtea instituției și, în frunte cu șefii de catedră, trebuiau să plece încolonați spre Teatru³⁸. După terminarea spectacolului, toți spectatorii din Teatru, împreună cu artiștii prezenți, alături de o masă de tineri mobilizați special în acest sens, o cifră estimată la circa 3000 de oameni, urmau să participe de la orele 17:00 la o Horă a Unirii în piața din fața instituției de cultură. În acest sens era invitat să-și de-a concursul întregul „*aparatus retribuit al Comitetului Județean și Municipal UTC, Biroul Municipal al UTC*.”³⁹. Dumitru Iacobescu, prim-secretarul UTC Bihor, era foarte ferm în acest sens, amenințând cu luarea unor măsuri dacă cei vizați nu se vor conforma.

În fine, pentru ca nimic să nu scape de sub control, „tovarășa” Iuliana Belteki era desemnată pentru a lua legătura cu Miliția și Securitatea⁴⁰, pentru a trimite oameni care să asigure liniștea și ordinea. Același Iuliana Belteki mai avea în atenție și asigurarea fanfarei municipiului la eveniment, în timp ce activistul Ioan Sarca trebuia să asigure flori pentru scenă⁴¹.

Acțiuni consacrate sărbătoririi zilei de 24 Ianuarie au fost organizate și de către conducerea Institutului Pedagogic din Oradea începând cu ziua de 19 ianuarie 1977, pentru a nu interfera cu cele organizate de Comitetul Municipal Oradea al Uniunii Tineretului Comunist. Atunci, în 19 ianuarie, începând cu ora 18:00, în Casa de Cultură a municipiului Oradea, s-a desfășurat un simpozion dedicat Unirii. Au conferențiat Liviu Ștefănescu, director adjunct al Muzeului Național de Istorie a României din București, și un muzeograf principal de la Muzeul Țării Crișurilor din Oradea. Participanții erau cadrele didactice și studenții Institutului Pedagogic, iar „*pentru reușita acțiunii răspund îndrumătorii anului III – istorie-geografie*”⁴².

Chiar dacă 23 ianuarie cădea într-o zi de duminică, studenții erau convocați în incinta Clubului studențesc, începând cu ora 19:00, la o serie de manifestări consacrate evenimentului. Acestea au început prin evocarea ac-

³⁸ *Ibidem*, f. 11.

³⁹ *Ibidem*, f. 13.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 12.

⁴¹ *Ibidem*, f. 14.

⁴² *Ibidem*, f. 11.

tului unirii de către lect. dr. Vasile Grecu. A urmat un spectacol artistic, la care a luat parte un cor studențesc coordonat de profesorul Nicolae Chirilă, un montaj de poezii intitulat Unirea, cu mai mulți recitatori, un concert de muzică folk și unul de muzică populară, responsabilii acestora din urmă fiind asistenta N. Hanțiu și lect. dr. Alexandru Steer. Mobilizarea era exemplară, iar șefii de catedră urmau a se asigura de prezența tuturor cadrelor didactice în incinta instituției în intervalul orar 19:30 – 22:00, chiar dacă era duminică⁴³.

O altă acțiune din data de 23 ianuarie, coordonată de lect. dr. M. Ignat, viza organizarea a șase grupuri studențești, care să se deplaseze în județ pentru a conferența pe tema Unirii Principatelor Române⁴⁴. În același timp, în întreaga perioadă cuprinsă între 22 – 25 ianuarie 1977, toate cadrele didactice urmau a fi prezente în institut între orele 8:00-14:00, iar în ziua de 24 ianuarie și între orele 16:00-22:00⁴⁵.

Toate activitățile erau, însă, foarte atent supravegheate de structurile Securității, mai ales de ofițerii din Inspectoratul de Securitate Bihor. Un exemplu semnificativ din această perspectivă este Planul de măsuri întocmit de maiorul Ioan Sălăgean, șeful Serviciului I din cadrul Securității bihorene, pentru „prevenirea unor fenomene negative legate de aniversarea zilei de 24 ianuarie 1859”⁴⁶. Evenimentele negative invocate erau eventualele „tulburări care ar putea fi provocate de elemente cu concepții ostile, huliganice sau cu predispoziție spre acte de indisciplină”⁴⁷.

Planul reliefează o serie de măsuri imediate luate pentru ca totul să fie sub control. În primul rând se stabilea că locurile publice din Oradea să fie supravegheate cu mai multă atenție, iar instituțiile culturale din Oradea să fie supuse unor controale amănunțite. Însă cel mai mult trebuia urmărită starea de spirit din mediul universitar orădean și opiniile studenților față de sărbătorirea zilei Unirii Principatelor Române în Oradea. Pentru aceasta, maiorul Ioan Sălăgean le cerea ofițerilor de Securitate, care aveau ca obiectiv Institutul Pedagogic și liceele din Oradea și județ, să-și intensifice contactele cu informatorii și sursele avute printre studenții orădeni. Astfel, cel puțin trei ofițeri de Securitate au fost implicați direct în conturarea imaginii cerute de șeful ierarhic direct. Aceștia au fost maiorul Dumitru Huc, căpitanul Floare Lipovan și maiorul George Prada. Ei și-au activat și reactivat legăturile din rândul studenților și cadrelor didactice. Lor li se adăugau alți ofițeri

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Ibidem*, ff. 1-3.

⁴⁷ *Ibidem*, f. 1.

din Securitatea orădeană, desemnați a urmări activitățile specifice cerute în documentul semnat de maiorul Ioan Sălăgean. Aceștia au fost: maiorul Tea-ha, căpitanul Ghitea, locotenentul major Mihăeș, locotenentul Bonca V. și locotenentul Barabaș.

Întregul efort al „muncii informativ-operative” a întregii rețele trebuia orientat spre prevenirea oricăror manifestări ieșite din sfera controlului autorităților comuniste locale. În acest sens era stabilită „*intensificarea acțiunilor în cadrul Institutului de învățământ superior Oradea și în liceele din municipiu și județ, pentru a cunoaște starea de spirit din rândul studenților și elevilor și eventualele intenții de a sărbători în afara cadrului organizat aniversarea unirii în anul curent, precum și pentru a cunoaște starea de spirit în rândul cadrelor didactice, eventuale comentarii negative și tendențioase legate de eveniment*”⁴⁸.

În vederea unei monitorizări atente a evenimentelor era stabilit și un grafic de întâlniri cu rețeaua informativă din Institutul Pedagogic și din liceele orădene și bihorene⁴⁹. Acesta ne arată, așadar, că au avut loc întâlniri cu 23 de informatori, rezidenți și colaboratori ai Securității⁵⁰. Întâlnirile au avut loc după cum urmează:

Mr. Huc Dumitru

- informator Serafim Popescu – 22, 24. I. 1979
- informator Voicu Tudor – 24. I. 1979
- informator Stoian Ioan – 22, 24. I. 1979
- informator Popescu Alina – 21, 23. I. 1979
- colab. Diana Slavu – 23, 24. I. 1979
- colaborator Mareș Ioan – 20, 24. I. 1979
- colaborator Stanciu – 21, 25. I. 1979

Cpt. Lipovan Floare

- informator Mihaela – 22, 25. I. 1979
- rezident Felicia – 23. I. 1979
- colaborator Adeluța – 24. I. 1979
- informator Elena Popescu – 23. I. 1979
- informator Felicia – 23. I. 1979
- colaborator Liana Brad – 22, 25. I., 1979
- colaborator Constantinescu Florica – 21.01. 1979

Mr. Prada George

- rezident David – 23, 24. I. 1979
- rezident Agamița – 23, 25. I. 1979

⁴⁸ *Ibidem*, f. 1.

⁴⁹ *Ibidem*, f. 3.

⁵⁰ *Ibidem*.

- informator Barbu – 22.I. 1979
- colaborator Tudor – 20. 25. I. 1979
- colaborator Viorel – 21, 24. I. 1979
- colaborator Nicu – 23. I. 1979
- colaborator Bărbulescu – 24. I. 1979⁵¹

Totul era foarte bine articulat, astfel încât nimic să nu fie scăpat de sub control. Dacă totuși ar fi avut loc evenimente neprevăzute, care nu ar fi putut fi aduse la cunoștința ofițerului coordonator, atunci membrii rețelei erau instruiți să se adreseze conducătorilor unităților de învățământ, acestea urmând să ia măsuri pentru ca cei care doreau să acționeze în afara cadrului legal acceptat și stabilit să renunțe la intențiile lor⁵².

Munca de prevenire nu privea numai unitatea de învățământ superior orădeană și liceele din Oradea și din județ, ci și „*locurile și mediile frecventate de tineri, ca baruri, cafe-baruri, cofetării, cluburi, hoteluri și în colaborare cu Serviciul III din cadrul Securității se va acționa pentru a preveni fenomene și acțiuni antisociale sau de tulburare a ordinii și liniștii publice*”⁵³. În această activitate era cooptată și Miliția din Oradea, fiind detașați pentru derularea acestei activități doi ofițeri, maiorul Pastor I. și locotenentul major Ban I.

Efortul Securității orădene în direcția eliminării oricăror sincope era unul serios. Acest fapt reiese cât se poate de clar din modul extrem de meticulos în care s-a acționat în vederea pregătirii ședinței festive consacrate Unirii Principatelor Române, care urma să se desfășoare în data de 23 ianuarie 1979 în Casa de Cultură a Sindicatelor din Oradea, începând cu ora 17:00.

Astfel, la ora 14:00 o echipă de Securitate, formată din căpitanul Aurel Căprariu, locotenentul Augustin Balașco, maiorul Dumitru Huc și maiorul George Prada, a executat un control tehnic de securitate în Casa de Cultură a Sindicatelor, urmând ca pe tot parcursul zilei de 23 ianuarie obiectivul să fie luat în pază de maiorul Dumitru Huc, maiorul George Prada, maiorul Ioan Coca și maiorul Pavel Sotoc, lor urmând să li se alăture o grupă formată din cinci subofițeri de Miliție. Mai mult, pe întreaga desfășurare a evenimentului, începând cu ora 17:00, în sală au fost prezenți în civil mai mulți ofițeri de Securitate: maiorul Ioan Sălăgean, maiorul Ioan Coca, maiorul Dumitru Huc, maiorul George Prada, maiorul Alexandru Rațiu, maiorul A. Bradea, căpitanul Mihai Dulamă, căpitanul Ioan Raț, locotenentul major G. Ardeleanu și locotenentul major Liviu Radu. Ei s-au dispersat printre spectatorii din sală pe toată durata evenimentului aniversar.

⁵¹ *Ibidem.*

⁵² *Ibidem*, f. 1 verso.

⁵³ *Ibidem.*

După terminarea acestuia, era stabilită organizarea Horei Unirii, la care trebuiau să fie mobilizați circa 7000 de tineri din Oradea și județul Bihor, din mai multe școli, instituții și întreprinderi. Pentru ca și aici totul să fie sub control, pentru asigurarea liniștii și ordinii publice și prevenirea unor tulburări, o echipă operativă a „organelor de Miliție”, condusă de maiorul Pavel Sotoc, urma să se desfășoare la fața locului. Lor li se adăugau ofițerii de securitate în civil deja prezenți⁵⁴.

O atenție aparte a fost acordată Planului de măsuri elaborat de maiorul Ioan Sălăgean pentru activitățile aniversare desfășurate la Institutul Pedagogic din Oradea în 24 ianuarie 1979. Începând cu ora 19:00, în clubul universitar urma a se desfășura o ședință festivă consacrată împlinirii a 120 de ani de la Unirea Principatelor Române. În cadrul acesteia a conferențiat despre semnificația evenimentului lector dr. Ileana Șuta. Maiorul Dumitru Huc era răspunzător ca totul să se desfășoare conform planului. De asemenea, evenimente de acest gen urmau a se desfășura la Liceul de Filologie-Istorie din Oradea, unde pentru buna desfășurare a activității a fost desemnat maiorul George Prada, și la Liceul Economic din Oradea, răspunzător de eveniment fiind căpitanul Floare Lipovan⁵⁵.

Nu erau uitați nici cei care se găseau în anturajul studenților străini care au învățat la instituția de învățământ superior orădeană. Astfel, se specifica în document, *„în vederea cunoașterii stării de spirit în rândul unor tineri care întrețin relații cu studenți străini care au studiat în centrul universitar Oradea – se vor întreprinde măsuri de cunoaștere din timp a unor stări de lucruri și fenomene care ar putea aduce prejudicii sărbătoririi aniversării unirii în 1979”*⁵⁶. Desigur, pe lângă toate acestea trebuia consolidată și întreținută în permanență legătura cu organele municipale ale UTC, *„iar factorii educaționali din școli și instituții vor fi antrenați pentru prevenirea unor eventuale acțiuni neorganizate, spontane în zona obiectivelor școlare, a căminelor studențești și internatelor de elevi”*⁵⁷.

Concluzii

Lucrarea evidențiază eforturile majore depuse și enorma energie consumată de structurile de Securitate orădene de-a lungul deceniului al optilea al secolului trecut, pentru ca nimic neprevăzut să nu se întâmple cu ocazia aniversării anuale a Unirii Principatelor Române (24 ianuarie 1859). Prinsă pe picior greșit de evenimentul din noaptea de 23 spre 24 ianuarie 1972,

⁵⁴ *Ibidem*, f. 1 verso.

⁵⁵ *Ibidem*, f. 2.

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ *Ibidem*, ff. 2-3.

Securitatea din Oradea a depus diligențe constante pentru ca acesta să nu se mai repete.

Un important număr de ofițeri erau arondați, din această perspectivă, la fiecare început de an pentru bunul mers al evenimentului. La rândul lor, aceștia își exploatau propriile rețele informative pentru a aduna informații cât mai relevante. Exceptând anul 1972, niciodată nu au avut loc evenimente nedorite de Securitate, semn că fie a gestionat bine lucrurile, fie „elementele” ostile regimului comunist nu aveau intenția de a genera tulburări huliganice sau cu predispoziție spre acte de indisciplină, așa cum le catalogau cei din Securitate⁵⁸.

În fine, lucrarea evidențiază doar un fragment din ceea ce însemna consolidarea supravegherii societății românești pe măsura trecerii timpului și implicarea evidentă a structurilor de forță ale regimului politic în controlul și pedepsirea celor care se ridicau sau doar intenționau să se ridice împotriva sistemului politic.

prof. Gabriel MOISA,

Facultatea de Istorie, Relații Internaționale,
Științe Politice și Științele Comunicării, Universitatea Oradea,
str. Universității 1, Oradea, Bihor, România,
e-mail: gabimoisa@hotmail.com

⁵⁸ *Ibidem*, f. 1.

SOVIETIZAREA VIETII CULTURALE MAGHIARE
STUDIU DE CAZ: REORGANIZAREA
ACADEMIEI DE STUDII DIPLOMATICE ȘI PUNEREA
ACADEMIEI DE ȘTIINȚE „ÎN SLUJBA POPORULUI”

István BANDI

The sovietisation of the Hungarian cultural life
Case study: reorganization of the Academy of Diplomatic Studies
and placing the Academy of Sciences „in the service of the people”

Summary. *The nationalization of the pre-university system by introducing law no. XXXIII of the nationalization of schools carried out in 1948 was the first step in the deconstruction of Hungarian society and a turning point in the fight against the local institutional system, followed by other sectors of Hungarian society and the state system, including the Hungarian Academy.*

In the autumn of 1949, the Hungarian Academy of Sciences was strangled by “accepting” the new operating regulations published following Soviet methods. At the same time, through the biased redistribution of research scholarships and the reorganization of diplomatic higher education since 1947, two goals were considered, the first was the rapid change of diplomatic staff and the second was the experimentation of a reform model applicable to other academic and university fields.

This reorientation with an exclusively materialist-atheist tendency aimed for subjugating and capturing of scientific, cultural life and the destruction of Christian culture and national identity based on European roots. The study aims at a brief presentation of the deconstruction and the “reform” of the academic and university system, especially the diplomatic studies which was turned to “service of the people.”

Keywords: *Foreign Ministry, Academy of Diplomatic Studies, Hungarian Academy of Sciences, totalitarian reform, control of vital institutions*

Cadrul istoric

Ungaria a trecut în aceeași perioadă de timp și în aceeași manieră brutală prin „reforma integrală” a totalitarismului comunist de tip sovietic ca și celelalte țări din spațiul central și sud-est european. În acest context, o miză

a procesului de acaparare a puterii era – pentru birocrăția stalinistă de partid – sugrumarea Bisericii Romano-Catolice (BRC), forță ce s-a opus masiv comunizării societății maghiare.

• În centru Mátyás Rákosi, la stanga cu ochelari de soare Ernő Gerő. Sursa: Fortepan/Magyar rendőr

mondială, cu ajutorul Moscovei și cu aplicarea neabătută a rețetei leniniste de uzurpare a puterii, acest grup restrâns a reușit să îngenuncheze întreaga națiune. Subjugarea a fost condusă de către Mátyás Rákosi, primul secretar al Partidului Muncitoresc Ungar (Magyar Dolgozók Pártja) și s-a derulat în chip dialectic, adică prin măsuri și acțiuni care aveau loc uneori în paralel cu altele ori căpătau caracter contradictoriu.

Diferitele măsuri de natură politică și/sau administrativ-polițienească amplificau până în pragul insuportabilului acea stare de spirit care era numită în epocă „spaima soneriei”. Viața locuitorilor țării a fost grav afectată de acțiuni precum reforma agrară din 1945 și epurările efectuate, la început, de către Direcția de Politică Militară a Ministerului Apărării Naționale (Honvédelmi Minisztérium Katonapolitikai Osztálya) – organ dirijat de comuniști – iar din 1946 de către Direcția Poliției Politice (PRO) și succesoarea acesteia, Direcția Securității Statului (ÁVO).

Opoziția a fost eliminată prin așa-zisa „tactică a salamului”, care a constat în acțiuni ca excluderea repetată a unor „grupuri de dreapta” din structura care urma să devină partidul unic și în eliminarea tuturor opozanților

Partidul comunist, cu sprijinul armatei sovietice, a desființat atât partidele politice alese în mod democratic, cât și instituțiile societății civile, adică întregul sistem guvernamental și non-guvernamental. Au fost strivite toate asociațiile, cultele și sindicatele, adică acele structuri de reprezentare socială care apărau valorile individuale.

Cu toate că numeric comuniștii reprezentau o parte infimă a societății ungare, după cea de a doua conflagrație

noului regim¹. Practic, în vara anului 1947 Partidul Independent al Micilor Agrarieni a devenit o stafie politică ce bântuia lupta dusă pentru viitorul Ungariei fără să aibă, însă, vreo putere politică. Imediat după sfârșitul celui de al Doilea Război Mondial, comuniștii i-au adus pe partenerii lor de coaliție într-o situație de incapacitate funcțională, văzând că Partidul Independent al Micilor Agrarieni (Független Kisgazdapárt) beneficiază încă de o mare simpatie în rândul alegătorilor. A urmat apoi absorbția așa-zis „frățescă” a Partidului Social-Democrat, realizată prin șantaj și amenințări.

Pe lângă măsurile administrative, adică epurarea funcționarilor care a vizat în mai multe valuri diferite ministere și aparatul administrației de stat, a fost dusă la îndeplinire și reforma justiției, pentru că acoliții Moscovei voiau să controleze și puterea judecătorească. Ocuparea principalelor poziții în ierarhia de stat s-a încheiat în primăvara anului 1948 și a însemnat, de fapt, impunerea așa-numitei „dictaturi proletare”.

Ostilitatea comuniștilor față de culte nu s-a manifestat deschis de la început. Mai întâi, s-a procedat la ocuparea principalelor funcții în ministere, poliție, armată etc. și abia după aceea a urmat asaltul asupra libertății conștiinței. Culegerea instituționalizată de informații despre culte s-a focalizat mai ales pe BRC și a fost demarată la începutul anului 1946.

După ce tăvălugul comunist a zdruncinat din temelii societatea maghiară, un ultim bastion simbolic al valorilor culturii europene a rămas Academia de Științe. Aceasta, prin intermediul sistemului instituțional existent, avea încă posibilitatea, pentru o scurtă perioadă de timp, să dea un exemplu de responsabilitate civică intelectualității maghiare și întregii societăți traumatizate de cel de al Doilea Război Mondial și de ascensiunea forțelor moscovite impuse la putere în urma tragicelor evenimente.

Marea majoritate a cetățenilor era ostilă față de ideologia comunistă, atât pentru că teroarea impusă de dictatura roșie după Primul Război Mondial trăia încă vie în memoria unor straturi largi ale populației maghiare, cât și pentru că îndoctrinarea anticomunistă din perioada interbelică, condusă de BRC, care controla o parte semnificativă a sistemului educațional, a fost foarte eficientă. În aceste condiții este lesne de înțeles graba cu care a acționat noua putere în vederea diminuării influenței catolice.

Scopul guvernării comuniste fiind transformarea societății și impunerea unor norme bazate pe ideologia comunistă, regimul totalitar nu putea tolera existența unor structuri cu care ar fi fost nevoit să-și dispute autoritatea. De aceea, lupta simbolică pentru legitimarea noii puteri s-a îndreptat împotriva

¹ A se vedea cazul exilării primului ministru, Nagy Ferenc, forțat în vara anului 1947 să se stabilească în Elveția.

structurilor ecleziastice, împotriva sistemului de învățământ universitar și împotriva Academia de Științe, care reprezentau alte valori decât comuniștii și puteau constitui o potențială frână în calea sovietizării. Destructurarea lor devenise, deci, o prioritate politică.

Transformarea radicală a învățământului și culturii a avut loc în perioada 1945-1948, atunci când bolșevicii ungari primeau deja date și informații confidențiale despre toate instituțiile statului și controlau mari segmente ale societății. BRC era urmărită deja prin intermediul persoanelor de încredere instruite și organizate în rețele dirijate de Serviciul Siguranței Statului (Államvédelmi Osztály – ÁVO), o instituție al cărei conducător operativ era Péter Gábor. La începutul anului 1947 acesta definea „sarcina istorică” a instituției pe care o conducea astfel:

Sarcina noastră de bază este aceea de a afla în prealabil despre tot ceea ce va urma să se întâmple și de a ne informa conducătorii în legătură cu aceste evoluții. În acest scop am activat rețelele remarcabile de informatori. Avem acum agenți în toate partidele politice. Am reușit să atragem la colaborare funcționari ai tuturor partidelor, racolându-i în baza materialelor compromițătoare pe care le deținem despre ei. Oamenii, temându-se de demascare, sunt dispuși să lucreze cu noi. La sate rețelele noastre informative sunt mai slabe, dar oamenii noștri sunt infiltrați în toate ministerele și chiar printre preoți, iar informațiile pe care ni le furnizează sunt aproape complete².

Anexarea politică a diplomației maghiare

În 4 noiembrie 1945, ca urmare a scrutinului în care Partidul Micilor Agrarieni a obținut 57% din voturi, s-a constituit un guvern al Ungariei format din 4 forțe concurente, care și-au disputat și împărțit funcțiile administrative centrale și locale. Același principiu a funcționat și în cadrul Ministerului de Externe.

În 1946 personalul acestui minister era alcătuit din 151 de funcționari publici încadrați în diferite partide și 81 de persoane neîncadrate politic. Dintre aceștia Partidul Micilor Agrarieni a propus 31 de funcționari pentru diferite posturi, social-democrații 17, iar comuniștii și Partidul Național-Țărănesc au girat câte 11 funcții³. Așadar, 45% dintre angajați au fost recomandați de către Partidul Micilor Agrarieni, 25% de către social-democrați și 15-15% de comuniști și țărăniști. Procentul celor care nu făceau parte din partidele politice era mai mare (53%), iar printre aceștia se aflau personalități care s-au afirmat anterior, deținând funcții

² *Moszkvának jelentjük... Titkos dokumentumok 1944-1948 (Raportăm Moscovei... Documente secrete 1944-1948)* Coordonator: Lajos Izsák, Miklós Kun. Budapest: Századvég, 1994, p. 277.

³ Arhivele Naționale Ungare – Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (în continuare – MNL OL) XIX-J-1-vegyes-4fa-1945 p. 149.

de răspundere deja în perioada interbelică, precum: Velics László⁴, Rubido-Zichy Iván⁵, Szegedy-Maszák Aladár⁶, Szent-Iványi Domonkos⁷ și Pödör László⁸.

Comparând datele privind personalul ministerului din anul 1946 cu cele din 1951 constatăm că doar o singură persoană, Sík Endre, figurează pe ambele liste ale angajaților. A intrat în sistem, propus fiind de comuniști, la data de 1 noiembrie 1945, iar în 1949 (deci, în 4 ani) era deja șef al Departamentului Politic⁹. O astfel de ascensiune rapidă era obișnuită în acea epocă. În urma alegerilor trucate din august 1947, care au intrat în conștiința publică sub denumirea de „scrutin al bilețelelor albastre”, Partidul Comunist al Ungariei a considerat că a fost mandatat de populația țării să lanseze un atac frontal împotriva societății și instituțiilor¹⁰.

Contrar zvonurilor lansate de comuniști, în perioada regenței asigurate de Miklós Horthy nu aristocrația era cea care primea funcții în aparatul diplomatic, ci s-a operat o selecție strictă bazată pe criterii profesionale, politica externă fiind considerată un domeniu strategic. Avansarea depindea

⁴ László Velics (1890-1953) a fost un apreciat diplomat maghiar, prim-consul (1935-1939) la Ambasada Ungariei de la München, Ambasador pe lângă Uniunea Națiunilor (Geneva, 1935-1939), ambasador al Ungariei în Elveția (1938-1939), apoi în Grecia (1939-1944). Ultima sa misiune diplomatică a fost în Italia (Roma, 1947-1949). După ce Ministerul de Externe l-a rechemat a fost deportat și s-a stins din viață.

⁵ Iván Rubido-Zichy (1908-1995) a fost diplomat de carieră. Secretar al Ambasadei Ungariei de la Berlin (1939). În anul 1945 șef al Serviciului de protocol. În 1948 a fost epurat din sistem. În 1950 s-a stabilit în Occident.

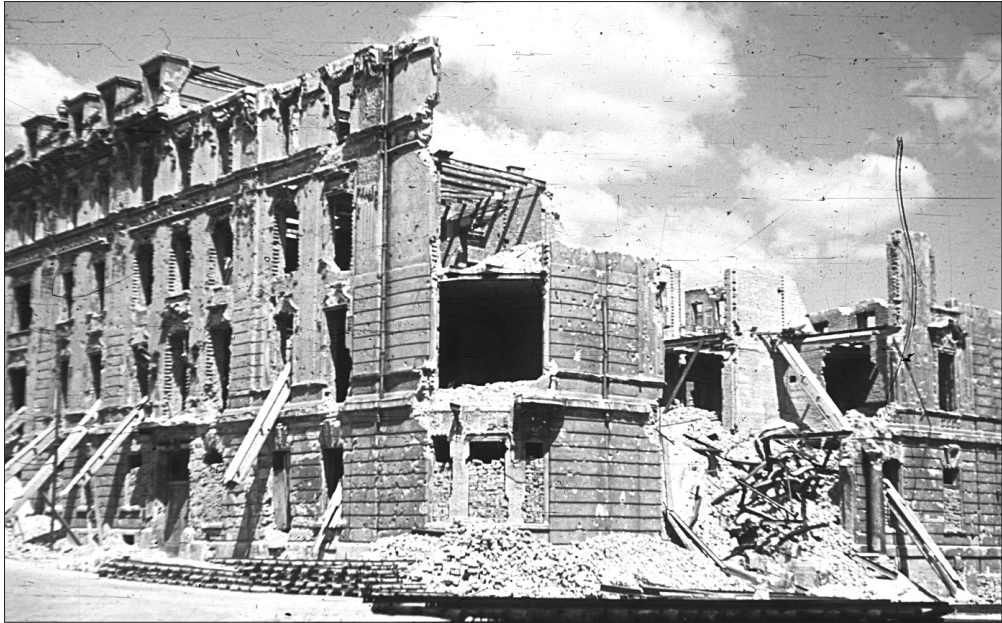
⁶ Aladár Szegedy-Maszák (1903-1988) a fost diplomat. Între 1928 și 1937 a lucrat în Ministerul de Externe, între 1937 și 1942 a fost secretarul Ambasadei Ungare de la Berlin, între 1943 și 1944 a fost șeful secției politice din minister, iar după ocuparea Ungariei de către naziști a fost internat la Dachau. Între 1945 și 1947 a fost Ambasadorul Ungariei la Washington. Din 1947 s-a stabilit în Occident, ca angajat al postului de radio Vocea Americii (1950-1969).

⁷ Domokos Szent-Iványi (1898-1980) a fost un diplomat și politician maghiar. A fost consilier al Ambasadelor Ungariei din SUA și Canada între 1927 și 1935, apoi primește o misiune specială în Statele Unite (1938). În timpul războiului (1942-1944) lucrează la Serviciul Special al ministerului. În 1946 i se intentează un proces-spectacol, fiind condamnat și încarcerat până în anul 1956. Din 1972 s-a stabilit în RFG.

⁸ László Pödör (1911-1984) a fost traducător. A lucrat în cadrul Ministerului de Externe din 1945, apoi a devenit secretar al Ambasadei Ungariei de la Roma. La începutul anilor '50 este internat într-un lagăr de muncă forțată. După 1955 lucrează la Editura „Corvina” ca redactor.

⁹ J. Sáringer, *Mozaikok a magyar Külügyminisztérium történetéből (1944-1951)*, (Mozaicuri din istoria Ministerului Afacerilor Externe 1944-1951) http://www.grotius.hu/doc/pub/RSST-JE/2010_74_saringer_janos_mozaikok.pdf (consultat în data de 12.08.2020)

¹⁰ GY. Gyarmati, *A Rákosi – korszak – Rendszerváltó fordulatok évtizede Magyarországon, 1945-1956*. [*Epoca Rákosi – deceniul schimbărilor de regim în Ungaria, 1945-1956.*] Budapesta: ÁBTL-Rubicon, 2013. György Gyarmati analizează minuțios alegerile fraudate din 1945 și 1947. Conform datelor prezentate în lucrare, Partidul Independent al Micilor Proprietari a fost votat în anul 1945 de 57% din alegători, iar scrutinul din 1947 a fost câștigat practic de același partid și formațiunile politice desprinse din acesta cu 52% din voturi. Alegerile au fost trucate cu ajutorul „bilețelelor albastre” cu care sute de mii de votanți ai Partidului Comunist al Ungariei au călătorit prin țară, votând de mai multe ori.

• Clădirea Ministerului Afacerilor Externe interbelice distrusă pe timpul asediului sovietic 1944/45 (Fotografiat în 1947). Sursa: Fortepan/Schermann Ákos

• Clădirea Ministerului Afacerilor Externe (partea stângă) între anii 1945 și 1949. Sursa: Fortepan/Military Museum of Southern New England

de gradul de instruire și de abilitățile profesionale individuale¹¹. Cu aceste criterii s-a operat până în anul 1947.

În primul semestru al anului 1947 conducerea Ministerului de Externe (KÜM) a dispus organizarea unor cursuri de perfecționare, la care au participat angajații încadrați în eşaloanele inferioare. În mod excepțional puteau să se înscrie și funcționarii care au avut deja stagii de misiune în străinătate pe o durată minimă de un an. Cursurile au durat 6-8 săptămâni și s-au referit la gestionarea arhivelor secrete, administrarea diferitelor tipuri de birouri, probleme consulare, de buget-finanțe și de protocol. Corpul profesoral era alcătuit din conducătorii de departamente ale KÜM.

Evaluarea rezultatelor obținute de cursanți în septembrie 1947 reflectau încă cerințele de specialitate formulate față de diplomații formați în perioada anterioară. Examenele susținute în scris verificau cunoștințele în domeniile social-politic, economiei politice, istoriei, cunoașterea limbilor engleză, franceză și rusă. La examenul oral disciplinele vizate erau: dreptul internațional, dreptul penal, dreptul civil, politica externă, istoria diplomației, politicile comerciale și limbile străine (engleza, franceza, rusa). Pe lângă aceste materii, cei care lucraseră deja în cadrul ministerului un an au avut posibilitatea de a susține încă o probă de limbă străină. Ei puteau alege, spre exemplu, limba română sau cea italiană dacă au lucrat în aceste „spații”. Atât examenele scrise, cât și cele orale au avut o ținută înaltă și s-au desfășurat conform cerințelor universitare (istoria diplomației, retroversiune etc.). Pentru a aduce un exemplu, amintim faptul că în cadrul examenelor orale prezentarea problemelor de drept internațional s-a desfășurat în limba franceză¹².

În iunie 1948 s-au mai organizat examene de limbă engleză, franceză și rusă pentru lectorate, dar din luna august, când comunistul László Rajk a fost numit ministru de externe¹³, s-a impus „sistemul prăduirii”¹⁴ și a început „reforma” care a dus la modificarea cadrului legal adoptat în 1945. Prin Le-

¹¹ P. Pritz, *Arisztokraták a magyar külügyi szolgálatában (1918-1944)* (*Arisztocrați în Misiunea Externă Ungară 1918-1944*). În: *Jogtörténeti szemle*, 1987/2, Universitatea Eötvös Loránd, pp. 45-64. La nivelul de bază al corpului de funcționari publici se aflau referenții asistenți din minister; au urmat referenții, subsecretarii, secretarii și consilierii. Secretarii clasa II și secretarii clasa I ai ambasadelor, consilierii clasele II și I, consulii, ambasadorii și miniștrii erau cele mai înalte funcții din nomenclator.

¹² MNL OL XIX-J-1-k45-64. Proces-verbal redactat în urma examenului oral de specialitate susținut între 3 și 13 septembrie 1947 în baza decretului ministrului de Externe nr.10.640/1945 pentru posturile vacante de referenți.

¹³ Înainte de a fi numit în funcție el fusese titular al portofoliului Internelor.

¹⁴ Pe data de 7 noiembrie 1946 câțiva înalți funcționari ai Ministerului de Externe adresează ministrului János Gyöngyösi un memoriu, în care se plâng de faptul că partenerii de coaliție (comuniștii) se comportă cu ministerul de parcă ar fi o pradă pe care nu vor să o împartă cu nimeni, ocupând departament după departament. (A se vedea MNL OL XIX-J-1-k45-64 Scrisoare adresată ministrului János Gyöngyösi.)

• Sediul Ministerului Afacerilor Externe din 1949.

Sursa: Fortepan/BFL Várostervezésiés Építészeti Osztály

gea LVIII/1948 a fost înființată Academia de Studii Diplomatice, instituție aflată sub autoritatea ministrului de Externe ce avea menirea de a asigura formarea cadrelor de specialitate pentru relațiile internaționale ale Ungariei. În 1949, din cauza epurărilor, personalul ministerului a fost schimbat de la nivelul ministrului până la cel al portarului. Însuși ministrul Rajk a ajuns în boxa acuzațiilor. Noua conducere a fost nevoită să formeze cadre în regim de urgență, întrucât anii 1948-1949 au adus schimbări dramatice în rândul personalului. Mulți funcționari au fost îndepărtați politic, alții au plecat de bunăvoie din sistem, stabilindu-se în străinătate.

Prima promoție a Academiei a absolvit cursurile la seral. Abia în anul universitar 1949-1950 studenții au reintrat în ritmul obișnuit de frecvențare la zi a cursurilor. Carențele în cunoașterea limbilor străine erau cele mai mari probleme ale noii instituții. S-au ivit dificultăți serioase atunci când profesorii de limbă franceză și de limbă engleză au fost îndepărtați din motive ideologice. Până și „titularul” cursului de limbă rusă a fost pentru o vreme un student. (sic!)

În ianuarie 1949 Academia avea 97 de cursanți, dar în decurs de câteva luni numărul acestora a ajuns la doar 64. Aceasta a fost perioada în care s-a dispus studiul ziarului *Szabad Nép* (oficiosul partidului comunist) și obligativitatea discutării articolelor publicate de acesta în cadrul unor seminarii¹⁵. În programa analitică accentul a fost plasat pe alte două subiecte: istoria Uniunii Sovietice, și a ideologiei fascismului maghiar (perioada hortistă), iar cunoașterea limbilor străine a ajuns din ce în ce mai precară.

În anul 1950, deci în al doilea an de studii astfel încât (este vorba despre cursanții care în 1949 au studiat la cursurile serale) învățau 22 de persoane, dintre care 20 erau membri ai partidului comunist¹⁶. Singura cerință formulată față de cei admiși în august 1951, care, în treacăt fie spus, fuseseră admiși în baza unor propuneri făcute la locul lor de muncă anterior (fabrici, uzine etc.), era aceea să poată citi ziarul într-o limbă străină. Pentru a îndeplini formalitățile li s-a solicitat și redactarea unei lucrări cu titlul „*Rolul și sarcinile asumate de democrația populară maghiară în opera de consolidare a taberei păcii*”. Bibliografia obligatorie a acestei lucrări era alcătuită din prima parte a discursului ținut de către Mátyás Rákosi la cel de al II-lea Congres al Partidului Muncitoresc Ungar și cuprindea intervențiile unor tovarăși pe marginea acestuia, printre care un loc aparte avea opinia lui Mihály Farkas¹⁷. Dimensiunile lucrării de admitere erau limitate la 3-5 pagini bătute la mașină¹⁸. Noua programă analitică prevedea, însă, studiul atent al istoriei PCUS, ore de economie politică și de marxism-leninism. Să parcurgem un raport datat cu iunie 1951 și adresat personal lui Mátyás Rákosi. István Kovács¹⁹ a atașat documentului un bilețel prin care îl atenționa pe conducătorul partidului că, fiind vorba despre un text mai lung, „și-a permis să sublinieze pasajele mai importante”²⁰. Cam așa erau soluționate problemele pe vremea dictaturii lui Rákosi.

¹⁵ MNL OL XIX-J-1-k-vegyes.4/fc-Szu/1949. Raport de activitate din martie 1949.

¹⁶ MNL OL XIX-J-1-k45-64 1950. Notă despre Academia de Studii Diplomatice datată cu 28 noiembrie.

¹⁷ Mihály Farkas, (născut Hermann Lówy) (1904-1965). Din cauza activității sale comuniste subversive a ispășit o pedeapsă de 6 ani și jumătate în Cehoslovacia. A luptat în războiul civil din Spania (1936-1937). A lucrat ca propagandist pe front și în acest context a ajuns pe teritoriul Ungariei în noiembrie 1944. Ca membru al Conducerii Centrale a Partidului Comunist al Ungariei din anul 1945 a coordonat administrația a katonai és belügyi közigazgatást. În anul 1948 a fost numit ministru al Apărării. În 1953 și-a pierdut toate funcțiile, iar în 1957 a fost condamnat la 16 ani de închisoare.

¹⁸ MNL OL XIX-J-1-k45-64. Notă datată cu 25 august 1951.

¹⁹ István Kovács (născut Jenő Rosner) (1911-2011). A lucrat ca tapițer, apoi a devenit membru al Partidului Comunist al Ungariei (în anul 1927). Membru al Comitetului Central al PCU din ianuarie 1945. Din 1949 a îndeplinit funcția de șef al Serviciului cadre al Conducerii Centrale (KV). În anul 1951, alături de ministrul Apărării Mihály Farkas și ministrul de Externe Károly Kiss, a făcut parte din comisia care l-a anchetat pe János Kádár în arest.

²⁰ MNL OL 276, fond 90, csoport 363 őe. Raport despre cadrele Ministerului de Externe, 10 iunie 1951. p.6.

Cu toate că în 1950 agenții terorii, adică acei aparatcici comuniști care au condus reorganizarea Academiei de Științe și a celorlalte instituții de învățământ superior, terminaseră și cel de al doilea val al epurărilor, după ce în 1949, procesul-spectacol intentat lui László Rajk²¹ și „reforme” demolatoare afectaseră elita intelectualității maghiare încheind primul val al epurărilor, raportul-sinteză adresat lui Rákosi formulează următoarele: „au fost îndepărtate unele cadre din Ministerul de Externe, dar epurarea nu a vizat decât eșaloanele inferioare ale instituției (...) de aceea, putem afirma că și după reorganizare a mai rămas în aparatul tehnic al ministerului un număr semnificativ de cadre în care nu putem avea încredere din punct de vedere politic”²².

István Kovács considera că este regretabil faptul că unii directori și șefi de serviciu au ocupat poziții și în timpul regimului anterior și, pe cale de consecință, pot fi priviți ca elemente dubioase, în același timp, el prezintă lui Rákosi ca pe o veste bună faptul că cei care absolvă noul Institut de Studii Diplomatice (înființat de comuniști – sublinierea autorului) au fost repartizați imediat în serviciu diplomatic la ambasadele Ungariei de peste hotare (sic!). Cu alte cuvinte, birocratul de partid aprecia ca regretabil faptul că din cauza „originilor nesănătoase” unele cadre mai vechi ale ministerului nu sunt trup și suflet comuniști; pe de altă parte, îi învinuiește pe muncitorii care au înaintat propuneri privind școlarizarea noilor cadre (comuniste), pentru că „nu reușesc să-i determine pe aceștia să-și dezvolte competențele profesionale (...), (sic!) și să învețe limbi străine”²³.

Răspunderea a fost, desigur, disipată, deoarece Kovács nu a nominalizat nicio persoană aflată în funcție de conducere, ci a vorbit generic despre „cadrele muncitorești” care se contaminatează cu unele comportamente burgheze la ambasadele ungare la care sunt repartizate²⁴. Kovács a subliniat că ar fi necesară repartizarea absolvenților Academiei la Serviciul Cadre din componența Centralei.

Se știe că în timpul totalitarismului rákosist au fost reintroduse cartelele de pâine, cunoscute din perioada războiului. În opinia lui István Kovács, faptul că studenții Academiei de Studii Diplomatice au comentat negativ această măsură era o probă a „spiritului răutăcios” care persista în instituție. Urmând

²¹ László Rajk (1909-1949) politician comunist ungar. Ministru de Interne și de Externe al Ungariei (1946-1949). Alături de János Kádár, conducător al aripii autohtone a mișcării subterane comuniste ungare în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. A fost executat în 1949, în urma unui proces de „spionaj” înscenat de dictatorul comunist al Ungariei postbelice, Mátyás Rákosi, după exemplul terorii aplicate de Iosif Stalin în Uniunea Sovietică.

²² MNL OL 276, fond 90, csoport 363 öe. Raport despre cadrele Ministerului de Externe, 10 iunie 1951. p.6.

²³ *Ibidem* p.6.

²⁴ *Ibidem* p.6.

logica autocriticii bolșevice autorul și-a continuat raportul atacând inconsecvența și nestatornicia profesorilor din Academie care tolerează acest spirit. De aceea, Kovács propunea aducerea unor cadre de nădejde (devotate partidului – *n.n.*) în instituție și continuarea „reformei”. Pentru a schimba situația existentă în minister (adică, pentru epurarea tuturor persoanelor care nu sunt apropiate partidului), în opinia lui István Kovács, se impunea ca o necesitate stringentă să fie schimbat șeful biroului de cadre, dar trebuiau operate schimbări și în rândul conducerii superioare și medii. El considera că în colaborare cu alte ministere și cu sprijinul comitetului de partid al Budapestei, trebuie identificate cadre didactice loiale care să ocupe posturile vacante.

Sub semnul „luptei de clasă” corpul profesoral al Academiei de Studii Diplomatice a fost supus unei monitorizări permanente pentru verificarea loialității fiecărui cadru, iar investigațiile i-au vizat pe cursanți, având ca țintă aptitudinile acestora, perspectivele lor de finalizare a studiilor și capacitatea lor de muncă în vederea exercitării funcțiilor la care urmau să fie repartizați. Propunerile lui István Kovács au avut ca efect faptul că 29 din cei 136 de salariați au fost îndepărtați în scurt timp. În acel moment, adică în anul 1951, în programa de învățământ figurau următoarele materii:

Materii	Semestrul 1	Semestrul 2	Semestrul 3	Semestrul 4
Istoria Partidului	216	-	-	-
Istoria Ungariei	120	-	-	-
Geografie	90	-	-	-
Afaceri străine	72	-	-	-
Limba maghiară	18	18	-	-
Seminar de politică externă	54	54	58	54
Limba străină	288	288	288	288
Marxism-Leninism	-	90	90	-
Istoria lumii	-	120	-	-
Economie politică	-	234	-	-
Drept național	-	72	-	-
Economie mondială	-	-	168	-
Comerț internațional	-	-	24	-
Istoria diplomației	-	-	72	216
Specializare	-	-	108	108
Jurisprudență	-	-	72	-
Drept internațional	-	-	-	144
Practică	-	-	-	60

Raport din 10 februarie 1951 despre Academia de Studii Diplomatice.

Sursa: Arhivele Naționale Ungare MNL OL 276 fond 90 grupa 363.

Originea socială a cursanților s-a schimbat astfel: 108 persoane proveneau din familii de muncitori, 19 din familii de țărani și 20 din alte segmente ale populației. Viitorii diplomați au venit la Academie cu un grad scăzut de instruire. Cei mai mulți nu aveau decât 8 clase și, de aceea, petreceau primul an învățând să învețe, ceea ce nu toți candidații reușeau. 8 persoane incapabile să obțină un minim rezultat în procesul de învățământ au fost exmatriculate. Alte 8 persoane au fost îndepărtate din motive politice, explicația fiind că trecutul lor „nu este destul de curat” (cu alte cuvinte – nu erau destul de angajați politic). Probleme au apărut și în legătură cu pregătirea profesională a cadrelor didactice. Cei mai mulți profesori au fost invitați de la alte instituții de învățământ. Nu se găseau profesori la materii ca istoria universală și istoria diplomației (sic!), dar cei din anul II de studii, cu o lună după începerea cursurilor, nu aveau încă nici profesor care să le predea marxism-leninismul²⁵. În lipsa profesorilor de specialitate au fost selectați și numiți în funcții absolvenți ai Academiei din februarie 1951, care și-au început studiile în 1949. Pe cele 160 de locuri alocate Academiei pentru anul universitar 1950-1951 au fost recrutate doar 113 persoane, dintre care 19 au renunțat pe parcurs la școlarizare²⁶. Pe lângă studiile de nivel academic era nevoie și de persoane care să asigure sarcinile administrative din cadrul consulatelor și ambasadelor. De aceea, Ministerul de Externe a organizat în ianuarie 1951 un curs de pregătire pentru secretare, la care au participat 28 de persoane. În cele 6 luni de pregătire cei admiși au frecventat 336 de ore de curs, învățând elemente de steno-dactilografie (240 de ore), de limbă maghiară (120 de ore), de limbi străine (220 de ore de curs) rusă–11 persoane, franceză–6 persoane, germană–4 persoane, engleză–6 persoane, cehă 1– persoană), practica de gestionare (44 de ore), marxism-leninism (104 de ore), cunoștințe despre presă (84 de ore) și geografie 1(6 ore curs).

În vara anului 1951 a fost inițiat un curs rapid de contabilitate cu o durată de 2 luni, avându-se în vedere lipsa personalului de specialitate. Ministerul avea nevoie nu doar de secretare și contabili, aceste categorii de funcționari Ministerul a avut nevoie și de referenți. De aceea în noiembrie 1950 au fost organizate cursuri de specializare pentru aceste categorii de funcționari. Cursul de referenți a avut o durată de 6 luni și la el au participat 40 de persoane. Originea socială a cursanților era asemănătoare cu a celor de la Aca-

²⁵ MNL OL 276, fond 90, grupa 363 6e. Raport despre Academia de Studii Diplomatice din 10 februarie 1951.

²⁶ MNL OL 276, fond 90, grupa 363 6e. Analiza muncii din cadrul Academiei de Studii Diplomatice din 23 iunie 1951.

demie: 20 proveneau din familii de muncitori, 2 erau din familie de țărani și 13 din alte categorii sociale²⁷.

Din mers a fost integrată și instruirea militară, o măsură „surpriză”, propusă de secretarul de stat Berei Andor²⁸, un comunist convins. Din ordinul emis de Ministerul Apărării reiese că absolvenții primeau grad de sergent major în rezervă. Pregătirea a durat 9 luni de zile, după care stagiul se încheia printr-o repartizare externă de 2 săptămâni. Dintre cele 150 de persoane instruite 9 au fost femei. Toate au terminat cu succes pregătirea și au luat examenul devenind subofițeri în rezervă²⁹.

Isteria generată de posibilitatea izbucnirii unui război a ajuns și la Academia de Studii Diplomatice. Războiul din Coreea și ostilitățile belicoase dintre URSS și fosta Iugoslavie explică ideea pregătirii personalului din punct de vedere militar. Noua conducere comunistă nu a vrut să apeleze la serviciile angajaților regimului precedent. În 1950, pe parcursul celor 12 luni din Minister au fost îndepărtate 105 persoane pe motiv că nu prezentau garanții politice, în locul lor fiind angajate 202 cadre de nădejde din punct de vedere politic. Cu toate că în 1951 au fost propuși spre epurare 52 de angajați, în final doar 15 persoane și-au încheiat activitatea în cadrul KÛM. Pentru anul 1952 s-a prevăzut eliminarea unui număr de 48 de funcționari din perioada hortistă. În aparatul central al KÛM lucrau 450 de persoane, dintre care 190 cadre comuniste. Cu un an înainte, în 1950, dintre cei 412 angajați doar 152 au fost comuniști. La sfârșitul anului 1950 în serviciul activau 184 de salariați, dintre care 102 proveneau din mediul de muncitori, pe când la sfârșitul anului 1951 dintre cei 201 diplomați 108 erau de aceeași origine. Dintre noile cadre recrutate sau transferate (176 la număr) doar 7 proveneau din familii de intelectuali și 10 erau de origine mic-burgheză. Această reasezare a lucrurilor putea să-i mulțumească pe cei aflați la conducerea ministerului, pentru că epurarea în spiritul luptei de clasă a avut succes, însă elanul lor revoluționar mai scădea atunci când se constata că noile cadre instruite de ei nu erau în stare să facă față din punct de profesional sarcinilor de serviciu³⁰.

²⁷ MNL OL 276 fond 90 grupa 363 6e. Raport despre cursul de secretariat organizat în cadrul Ministerului de Externe, datat cu 17 februarie 1951. Notă în legătură cu cursul de specializare în domeniul buget-contabilitate din data de 29 februarie 1951. Raport cu privire la cursul de 6 luni organizat în cadrul Ministerului de Externe pentru referenți.

²⁸ Andor Berei (1900-1979) a studiat la Budapesta și Viena științele sociale. Din 1919 a fost membru al PCU. În 1921 este condamnat la 15 ani de închisoare. În urma unui schimb de deținuți este eliberat și ajunge în URSS (1922). În 1946 revine în Ungaria. Între anii 1948 și 1951 a 976 a predat economia politică. În 1956 se refugiază în URSS. În 1958 revine în Ungaria.

²⁹ MNL OL 276 fond 90 grupa 363 6e. Ordinul K/3/F/1800/1 ministrului Apărării din data de 18 august 1951 despre instruirea cu caracter militar a studenților Academiei de Studii Diplomatice.

³⁰ MNL OL 276 fond 90 csoport 363 6e. Evaluarea proiectului de dezvoltare a cadrelor Ministerului de Externe, 21 noiembrie 1951.

Schimbarea influențelor politice în rândul personalului din Ministerul de Externe a fost un scop prioritar al noului regim. Datele denotă foarte clar că în timp ce diplomații socializați în perioada interbelică au fost terorizați de diferitele etape ale luptei de clasă, comuniștii veniți la putere cu sprijinul tancurilor sovietice s-au impus repede în funcțiile diplomatice chiar dacă nu aveau aptitudinile și instruirea necesare. An de an procentul cadrelor angajate politic de partea noului regim creștea. Dacă între ianuarie 1945 și decembrie 1947 în sistem au intrat doar 12 persoane (muncitori, funcționari, țărani, burghezi), între ianuarie 1948 și iunie 1949 adică, doar cu puțin timp înainte de a fi arestat ministrul de Externe Rajk László, 73 de cadre noi au fost angajate în cadrul KÜM (muncitori, funcționari, țărani, mici-burghezi, intelectuali. O statistică redactată în aprilie 1951 relevă că dintre cei 424 de angajați ai ministerului care lucrau în țară doar 35 (adică, un procent de 8,3% lucrase și în perioada hortystă, iar dintre cei 235 care au servit în exteriorul țării doar 10 (adică, 4,3%) au fost activi și înainte de 1945³¹.

Comuniștii unguri, sprijiniți de armata sovietică, au preluat controlul unor instituții strategice ale statului. Ministerul de Externe și pregătirea diplomaților au avut în acest context o importanță deosebită. De bună seamă, acapararea puterii nu putea să se realizeze fără diplomați de carieră loiali regimului. O altă acțiune de anvergură asemănătoare și tot rapid înfăptuită a fost preluarea și transformarea sistemului de instruire a cadrelor Ministerului Apărării. Imediat după încheierea Tratatului de pace de la Paris (1947) a fost înființată Academia Militară „L. Kossuth”, care în 1949 urma să fie desființată și transformată în Academia Militară „Honvéd”, în care pregătirea și calificarea cadrelor s-a desfășurat la cel mai înalt nivel, dar după model sovietic. Dintre instituțiile strategice ale țării de un prestigiu aparte se bucura Academia de Științe a Ungariei (Magyar Tudományos Akadémia). Sovietizarea ei a fost un proces dureros.

Reformarea totalitaristă a Academiei de Științe a Ungariei

Deja în anul 1945 a fost înființată structura de coordonare a cercetărilor științifice în cadrul Partidului Comunist din Ungaria: Secția Intelectuali. Membri marcanți ai acestui organism au fost filosoful marxist György Lukács, comisar al sovietelor maghiare în 1919, și Gyula Kállai, secretar de stat în 1945, mai apoi ministru al culturii, care făcea parte din conducerea acestei secții.

³¹ MNL OL 276 fond 90 csoport 363 őe. 1951. június 19-én kelt összesítés az 1945. január hótól 1947. december 31-ig bezárólag a Külügyminisztériumba bekerült alkalmazottokról, és az 1951. április 13-án kelt Kimutatás azokról a dolgozókról, akik 1945 előtt a Minisztériumban voltak alkalmazásban. (Raport sumar despre functionarii angajati în Ministerul de Externe în perioada 1 ianuarie 1945 – 31 decembrie 1947. Raport despre funcționarii interbelici care încă lucrau în Ministerul de Externe.)

În 1948 poliția politică (ÁVH) lucra deja după principiul supravegherii totale, ceea ce însemna practic că verifica, discredita, șantaja sau teroriza/lichida la ordinul partidului unic, Magyar Dolgozók Pártja (MDP) orice țintă individuală sau colectivă. În jargonul acestor membri obstacolele principale în calea democratizării erau: cei care făceau parte din clerul, numiți „reacționari negri”, biserica, la care se refereau cu termenul marxist „opiu al poporului” și Academia de Științe a Ungariei pe care o numeau între ei „un bastion al regimului defunct”.

Cu toate că strategia de preluare a puterii viza în primul rând instituțiile strategice (Ministerul de Interne și Ministerul Apărării), comuniștii știau că bazele sufletești, morale și spirituale ale societății maghiare sunt conservate de către biserici și de către Academia de Științe. **Aceasta din urmă fiind, poate, cel mai important custode al tradițiilor culturale naționale, care, spre deosebire de instituțiile sale omoloage din alte țări europene, nu a fost înființată de vreun rege sau împărat, ci de națiunea maghiară însăși.**

Legea de înființare a Academiei a purtat numărul XI și a fost adoptată în anul 1827. În 1923 o altă lege (nr. I) reglementa finanțarea de către stat a înalțului for cultural. După cel de al Doilea Război Mondial, comuniștii au schimbat rolul și semnificația Academiei, dar legea din 1949 a avut un destin dificil.

• Clădirea Academiei de Științe a Ungariei în anii '50.
Sursa: Fortepan/Gara Andor.

Primul pas spre desființarea Academiei de Științe a Ungariei a fost opera poliției politice (ÁVH) care a furnizat conducerii regimului totalitar note informative consistente despre personalul Academiei (MTA). O astfel de notă datată cu 20 noiembrie 1948 și adresată de ÁVH ideologului partidului, József Révai, conținea date amănunțite cu privire la vulnerabilitatea unor academicieni, indicând exact ce procese și investigații sunt în curs, la care etapă sunt acestea, cine sunt cei care nu prezintă garanții politice, din ce partide sau organizații au făcut parte respectivii oameni de știință pe vremea regimului precedent etc.³².

Au fost, desigur, și în interiorul instituției unii care se agitău pentru impunerea „reformei”. Prin nota trimisă de către Víg Károly³³, cercetător în cadrul Institutului de Istorie, lui Pach Zsigmond Pál³⁴, acesta își exprimă nemulțumirea în legătură cu Domokos Kosáry³⁵, directorul Institutului care a sabotat, în opinia sa, soluționarea problemelor, retrăgându-se pentru mai multe săptămâni la țară. Víg considera că în cadrul departamentelor nu există o disciplină a muncii, iar conlucrarea instituțională este viciată. Având în vedere cele semnalate, Víg Károly, la acea dată referentul slovac al Institutului, sublinia nevoia de reformă³⁶. Nu a trebuit să aștepte prea mult. Măsurile au fost luate rapid. Legea care a produs schimbări majore în funcționarea Academiei a fost adoptată în regim de urgență. Diligențele s-au

³² MNL OL 276f/68/65. ó. e. *Notă informativă a poliției politice (ÁVH) din data de 20 noiembrie 1948 despre Academia de Științăa Ungariei (MTA)*.

³³ Károly Víg (1918–2013), istoric. În 1945 și-a luat doctoratul în științe umanistice la Universitatea Péter Pázmány din Budapesta. Între 1942 și 1949 a fost lector slovac la Institutul Maghiar de Istorie. Începând din 1950 cariera sa de cercetător academic se restrânge, continuând activitatea științifică ca arhivist în diferite arhive. Între 1967 și 1985 a lucrat ca cercetător principal la Muzeul Național Maghiar.

³⁴ Pach Zsigmond Pál (1919–2001), istoric. Și-a terminat studiile universitare în 1943 la Universitatea Péter Pázmány din Budapesta ca profesor de istorie și latină. Și-a luat doctoratul în științe umanistice tot la Universitatea Péter Pázmány. A predat istorie economică la Universitatea de Economie din Budapesta între 1948 și 1992. S-a alăturat Partidului Comunist Maghiar la începutul anului 1945. Începând din 1949 până în 1956 a lucrat ca director adjunct la Institutul de Istorie al Academiei de Științe, apoi între 1967 și 1992 a condus ca director Institutul de Istorie.

³⁵ Domokos Kosáry (1913–2007), istoric. În 1936 și-a luat doctoratul în științe umaniste la Universitatea Péter Pázmány. Între 1936 și 1937 a fost la Paris, mai apoi doi ani la Londra, și în 1941 în SUA la studii și în misiuni diplomatice clandestine. Între 1941 și 1945 a condus Institutul Maghiar de Istorie din Budapesta. Începând din 1949 a fost înlăturat din toate funcțiile. În anul revoluționar 1956 a fost președintele Comitetului Revoluționar al Istoricilor Maghiari. A fost încarcerat în 1957 pentru activitățile sale revoluționare și pus în libertate pe amnistie în 1960. Între 1968–1989 a fost cercetător principal la Departamentul de Istorie Modernă al Institutului de Istorie. Președinte al Academiei de Științe a Ungariei între 1990 și 1996, membru de onoare al Academiei Române din 1997.

³⁶ MNL OL 276/68/74 ó. e. 19 august 1949. *Notă despre starea actuală a Institutului de Istorie*.

derulat în decembrie 1949, în decurs de câteva zile. O mărturie elocventă în acest sens este scrisoarea pe care György Alexits³⁷, secretarul Consiliului Științific Ungar a adresat-o lui József Révai³⁸, prin care îi cere să-și exprime rapid, într-o singură zi, 4 decembrie 1949³⁹, poziția referitoare la proiectul de lege ca Parlamentul să poată lua în discuție textul pe data de 13 decembrie. Până atunci mai rămâneau, însă, și alte formalități de îndeplinit: Consiliul de Miniștri, Comisiile parlamentare urmau să avizeze documentul⁴⁰. Pe data de 8 decembrie Ernő Gerő⁴¹ și-a exprimat regretul că nu el a formulat legea dar și-a dat acordul cu privire la includerea variantei propuse pe ordinea de zi a ședinței din 13 decembrie⁴².

Conform actului normativ, Consiliul Științific Ungar a preluat, începând cu luna iunie (1949) conducerea Academiei de Științe în privința cercetărilor științifice și a deciziilor vizând personalul instituției. Propunerile Consiliului urmau să fie aprobate de conducerea centrală a partidului (MDP KV). Practic partidul numea în funcție⁴³.

Înfînțat în scopul sovietizării și subordonării Academiei de Științe, Consiliul Științific Ungar i-a eliberat din funcții pe profesorii universitari consacrați și i-a înlocuit cu cadre noi, unele abia sosite din URSS și având cetățenie sovietică. Schimbarea din funcție a cadrelor de conducere și a

³⁷ György Alexits (1899-1978), matematician. În 1919 pe timpul Republicii Sovietice Ungare a fost membru activ în Uniunea Studentească Socialistă. După căderea Republicii a emigrat în Austria. Și-a luat doctoratul în matematică la Universitatea din Gratz. După 1945 reîntors în Ungaria, a fost secretar general al Consiliului Științific Maghiar, apoi secretar general al Academiei de Științe a Ungariei.

³⁸ Révai József născut *Lederer*, (1898-1959). A fost un scriitor și politician comunist, reprezentant marcant al politicii culturale din perioada Rákosi, ideolog și aproape omnipotent în epocă, având în vedere faptul că făcea parte din grupul celor mai importanți conducători alături de Mátyás Rákosi, Ernő Gerő și Mihály Farkas.

³⁹ În perioada comunistă săptămâna de lucru în mod normal a fost de șase zile. Cu toate acestea, dacă era necesar, guvernării declarau fără niciun fel de srupule și duminica zi lucrătoare.

⁴⁰ MNL OL 276/68/74 ő. e. 1949. december 3-án kelt feljegyzés Révai elvtárs számára. (Notă adresată tovarășului Révai.)

⁴¹ Ernő Gerő – născut Singer (1898-1980) a fost un lider comunist ungar care a condus Partidul Comunist al Ungariei (*Magyar Kommunista Párt*, MKP) în timpul celui de-al Doilea Război Mondial și încă o dată în 1956, îndeplinind funcția de secretar general al partidului.

⁴² MNL OL 276/68/74 ő. e. *Scrisoare confidențială adresată de Ernő Gerő lui Alexits György* (12.08.1949)

⁴³ MNL OL 276/68/76 ő. e. Notă trimisă colegiului de partid pe langă Consiliul Științific Ungar (23.08.1949.) În această notă se menționează că Partidul ar fi numit în funcția de director interimar pe Pach Zsigmond Pál, Károly Vigh sau György Hanák în funcția de secretar al Consiliului de administrație. Directorul interimar ar fi subordonat, conform regulilor epocii, unui consiliu de administrație, practic unui colegiu de partid ai cărui membri sunt comuniști de primă linie: Erzsébet Andics, Erik Molnár, Aladár Mód, Erzsébet Fazekas Geróné. Șefii departamentelor academice au fost incluși în Consiliul de administrație pentru satisfacerea aspectului reprezentării profesionale.

cadrelor didactice universitare a avut loc pe baza unor analize amănunțite ale biografiei acestora. Membrii și simpatizanții Partidului Independent al Micilor Agrarieni, cei care s-au intersectat cu sistemul hortist sau cu elemente fasciste, au fost îndepărtați din sistem alături de cei care au avut origini sociale „nesănătoase” – adică, proveneau din familii de ofițeri din așa-numitul aparat represiv burghez (militari, ofițeri ai Ministerului de Interne etc.). În cadrul epurărilor circumstanțe agravante erau și apartenența la un cult, respectiv asumarea unei concepții „reacționare” idealiste.

Desigur, cei care au rămas în cadrul Academiei au fost retribuiți tot în funcție de criterii politice. Așa se explică faptul că un cadru de încredere al Partidului Comunist a fost încadrat în categoria de salarizare „A” și beneficia lunar de o sumă remarcabilă (5000 Ft), iar cei tolerați trebuiau să se mulțumească lunar cu o sumă mai mică de bani (3000 Ft), fiind încadrați în categoria de salarizare „B”⁴⁴. Pentru comparație, amintim că cei care trăiau din salarii erau retribuiți cu 652 Ft lunar, iar cei care munceau în agricultură duceau și mai puțin acasă (numai 406 Ft), pe când un ministru primea o indemnizație de 3000 Ft⁴⁵.

În sfera de competență a Consiliului Științific Ungar au intrat multe instituții științifice: de la Ministerul Cultelor și Învățământului Public a fost preluat Institutul pentru Europa de Est și Institutul de Biologie de la Tihany; de la Ministerul Agriculturii a fost trecut în subordinea Consiliului Institutul Meteorologic; de la Ministerul Industriei a fost preluat Institutul pentru Standarde și în mare grabă au înființate Institutul Central de Fizică și Institutul Central de Matematică. Consiliul a gestionat de asemenea publicarea cărților și revistelor cu caracter științific. Asociațiile și societățile științifice care funcționau sub patronajul Academiei au fost preluate și ele. Astfel a ajuns sub egida Consiliului înființat de comuniști Societatea Ungară de Istorie care funcționa din anul 1867. Aceasta, ca și toate celelalte institute și societăți, a fost supusă reformei, ceea ce a însemnat practic îndepărtarea celor care nu au acționat în spiritul epocii⁴⁶.

Pentru finanțarea cercetărilor care activau în cadrul Academiei a fost propusă o soluție neconvențională, inimaginabilă în perioadele anterioare. Comitetele muncitorești ale celor mai mari fabrici, uzine și mine urmau să susțină material câte un om de știință implicat în acțiunea cu genericul

⁴⁴ MNL OL 276/68/77 ó. e. *Planul de muncă al Consiliului Științific Ungar pentru anul 1949.*

⁴⁵ J. Honvári, *A hatalmi „elit” jövedelme az 50-es években*, [Salarizarea „elitei” puterii din anii '50] https://archivnet.hu/gazdaság/a_hatalmi_elit_jovedelme_az_50es_evekben.html (accesat la 12.08.2020) Archivnet resurse istorice despre sec. XX, An 6, 2006, nr.1.

⁴⁶ MNL OL 276/68/77 ó. e. *Principii și directive ale planului de muncă elaborat de Consiliul Științific Ungar pentru anul 1949.*

„Muncitori pentru savanți, savanți pentru muncitori”. Susținerea s-ar fi concretizat prin retribuirea omului de știință democrat (ceea ce însemna în acea vreme comunist) din bugetul unei anumite fabrici, uzine sau mine. S-a lansat și o altă idee extravagantă, anume – că specialistul în domeniul științific ar putea fi plătit în natură, adică cu lemne de foc sau cărbuni, pantofi, hrană etc.

În cele din urmă, legea promulgată în 1949 prevedea finanțarea Academiei de la bugetul de stat. Deși conținea trimiteri la caracterul progresist al activității științifice, prin acest act normativ nu s-au reglementat detaliat sarcinile institutelor de cercetare. Nici nu mai era nevoie, căci Consiliul Științific Ungar a rezolvat problemele privind cadrele, eliminând din societatea științifică elementele reprezentative pentru vechiul regim și promovând oameni de știință cu origini sănătoase și cu viziune ateistă.

După ce Consiliul Științific Ungar și-a îndeplinit sarcina, această structură înființată după model sovietic în septembrie 1948 putea fi desființată. O astfel de măsură „nu ar fi dat bine”, însă, din punct de vedere politic, ar fi pus sub semnul întrebării anumite aspecte ale sovietizării Ungariei. Decizia politică a fost absorbtia organismului de către Academia de Științe, fără ca în legea adoptată în 1949 să se facă vreo referire expresă la desființarea sa. Regulamentul de funcționare a Academiei urma să reglementeze aspectele administrative, astfel încât prin numărul cadru al academicienilor și dimensionarea adecvată a secțiilor științifice comunistii din Consiliul Științific Ungar să poată obține pozițiile-cheie.

La finele anului 1949 Academia de Științe avea 258 de membri, dintre care 103 au fost realeși. 122 de persoane au fost retrogradate în categoria membrilor corespondenți, iar calitatea de membru al Academiei a fost suspendată pentru 17 academicieni. Ulterior peste situația acestora s-a așternut uitarea⁴⁷.

Fuzionarea Consiliului Științific Ungar cu Academia de Științe și selecția academicienilor au fost pregătite și conduse de un comitet delegat de către Partidul Comunist al Ungariei, iar după avizul favorabil al conducerii partidului au fost adoptate prin vot în cadrul unei ședințe nepublice de către membrii Academiei. Criteriile de selecție au fost tot cele deja menționate: originea socială, funcțiile îndeplinite în timpul regimului anterior și loialitatea față de comuniști. Formal Consiliul Științific Ungar s-a dizolvat în decembrie 1949, atunci când a fost promulgată Legea privind funcționarea Academiei (nr. XXIII /1949).

Un indicator al calității tuturor activităților științifice a fost colaborarea internațională și sistemul de burse. Prin centralizarea deciziei privind re-

⁴⁷ S. Kónya, *Magyar Tudományos Tanács (1948-1949)*, [Consiliul Științific Ungar (1948-1949)], Biblioteca Academiei de Știință al Ungariei (MTA), Budapesta, 1998, p.128.

partizarea și direcționarea burselor Consiliul Științific Ungar a devenit practic decident unic. Pas cu pas dar într-o viteză amețitoare în sistem au fost operate transformări astfel încât selecționarea bursierilor și trimiterea lor în străinătate să urmeze exclusiv criteriile ideologice și să fie în concordanță cu hotărârile partidului totalitar aflat la cârma țării. Între anii 1945 și 1947 mai existau burse de studii în centre occidentale, dar în scurt timp URSS a devenit aproape unica țintă a bursierilor și a cercetătorilor științifici.

Până în anul 1949 sistemul s-a consolidat și a evoluat în direcția hipercentralizării. A fost alcătuit un Consiliu unic de gestionare a burselor, care decidea în privința tuturor domeniilor de cercetare, tuturor meseriilor și tuturor școlilor. În acest cadru, scopurile științifice au fost urmărite de Consiliul Științific, iar bursele pentru arte au fost acordate de Ministerul Cultelor și Învățământului Public (Vallásügyi ésKözoktatási Minisztérium – VKM). La repartizarea burselor științifice s-a avut în vedere ca în urma reorganizării accentul să cadă în primul rând pe centrele universitare din URSS, iar în al doilea rând – pe cele din țările socialiste. Cu acordul Consiliului Științific, Consiliul Economic Superior⁴⁸ a sistat acordarea burselor pentru studii în țările occidentale. Ocazional 20-25 de persoane au primit aprobare pentru astfel de deplasări⁴⁹.

Din evidențele Ministerului Cultelor și Învățământului Public (VKM) reiese că numărul bursierilor trimiși în URSS în anul școlar 1946/47 a fost de numai 2, în anul 1947/48 a fost de 18, în anul 1948/49 deja de 100, iar în 1949/50 s-a ridicat la 387. Dintre cei aproximativ 400 de bursieri care au beneficiat de burse în următorii ani numai 2 proveneau din familii de intelectuali, ceilalți fiind din mediul de muncitori sau de țărani⁵⁰. Este de menționat faptul că din totalul de 400 de bursieri doar 270 au luat un examen de bacalaureat în urma studiilor liceale, iar 100 dintre ei au fost trimiși de școli profesionale, alte 100 de lucrători de la fabrici și uzine (fără pregătire liceală sau profesională), iar 30 de tineri au ajuns pe listă pur și simplu în urma unor propuneri venite din partea unor organizații de partid. Înainte de a fi repartizați la centrele universitare din URSS. Înainte de a fi repartizați la centrele universitare din URSS cei selectați au participat la cursuri (tabere) de 9 luni⁵¹.

⁴⁸ Consiliul Economic Superior – Gazdasági Főtanács – a fost un organism guvernamental înființat în noiembrie 1945 cu scopul de a gestiona redresarea economiei și de a coordona reconstrucția Ungariei. A fost desființat în noiembrie 1949.

⁴⁹ MNL OL 276/109/14 ó.e. *Consiliul Economic Superior, raport nr.2430/1948.*

⁵⁰ MNL OL 276/96/90/163 ó.e. *Raport despre bursierii sovietici din data de 15 decembrie 1949.*

⁵¹ MNL OL 276/96/90/163 ó.e. *Notă despre bursierii care urmează să fie trimiși în URSS (august 1950)*

Selecția nu se baza doar pe originea sănătoasă a candidatului, ci presupunea o verificare urmată de o propunere din partea serviciului cadre al Partidului Comunist și de o monitorizare permanentă din partea poliției politice (ÁVH). Bursierul a fost urmărit până când a luat în primire postul pentru care a fost trimis la studii.

Concluzii

Desființarea școlilor profesionale în 1948 a însemnat practic etatizarea unui număr de 6500 de școli și a avut un efect social foarte serios, constituind piatra de temelie a ordinii totalitare comuniste. Înfrângerea spiritului academic și fixarea reperului moscovit unic pentru centrele de cercetare a avut loc în anul 1949, odată cu transformarea Academiei de Științe. Astfel învățământului superior ungar i s-a imprimat un caracter de masă. Cifrele atestă că dacă în 1950 existau 4845 de centre universitare, în 1954 numărul acestora a crescut la 35.265⁵².

Astfel s-au creat oportunități noi pentru oameni de condiție modestă, încât și aceștia să poată urma cursurile învățământului superior. Aceste evoluții au avut, însă, și un alt efect: rezultatele mediocre ale noilor instituții în care absolvenții au beneficiat de o educație mai puțin performantă; aceștia au fost îndoctrinați ideologic, devenind vajnici slujitori ai sistemului dictatorial comunist condus de Mátyás Rákosi.

Deși marea majoritate a cetățenilor era ostilă față de ideologia marxistă, guvernarea comunistă, prin epurare masivă, prin contraselecția bazată pe loialitate și îndoctrinare ideologică, și-a atins scopul vădit – transformarea forțată. Această stalinizare a societății maghiare, cu repercusiuni istorice încă imprezvizibile pentru dictatorul Rákosi, va duce la anul revoluționar 1956.

István BANDI,
cercetător științific, Arhiva Istorică a Serviciilor de Stat din Ungaria,
Budapest, Eötvös u. 7, 1067 Ungaria.
e-mail: istvanbandi@gmail.com

⁵² MNL OL 276/68/82 ó.e. *Date comparative pentru planul cincinal al învățământului de stat.*

STUDENȚI ÎN PERIOADA SOVIETICĂ

Lidia PRISAC, Ion Valer XENOFONTOV, *Procesul de admitere la Institutul de Stat de Medicină din Chișinău. (1945 - sfârșitul anilor '60)*

Ion Valer XENOFONTOV, Lidia PRISAC, *Viața studentescă la Institutul de Stat de Medicină din Chișinău (1945-1991)*

Ion Valer XENOFONTOV, Lidia PRISAC, *Activitatea extracurriculară la Institutul de Stat de Medicină din Chișinău (1945-1991)*

PROCESUL DE ADMITERE LA INSTITUTUL DE STAT DE MEDICINA DIN CHIȘINAU (1945 - SFÂRȘITUL ANILOR '60)

Lidia PRISAC
Ion Valer XENOFONTOV

Admission process at the State Institute of Medicine from Chișinău (1945 - end of 1960s)

Summary: *The presentation will highlight the subject of the admission process to the State Institute of Medicine in Chisinau in the period of 1945–1960. In the first years of the Medicine Institute activity, the number of the native students was the lowest, compared to other higher education institutions from Moldavian SSR. Being after the Second World War, many of the students enjoyed various privileges. They were persons who were admit gracefully performances. There were also substantial age gaps between students. The biographical data of the enrolled students were thoroughly analyze. The process of admission to Medicine Institute was a competitive one, by respecting several criteria and rigors.*

Keywords: *Students, admission process, 1945-1960 period, State Institute of Medicine, Chisinau, higher education institutions, Moldovian SSR.*

Institutul de Stat de Medicină din Chișinău, devenit în timp Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu” din Republica Moldova, a fost înființat după cea de-a doua conflagrație mondială, la 20 octombrie 1945, în contextul transferării de la Kislovodsk (reg. Stavropol, RSFSR)¹ a Institutelor de Medicină nr. 1 și nr. 2, și de Pediatrie din Leningrad. Incipient, Institutul de la Chișinău includea o singură facultate, cea de Medicină Generală; ulterior, pe lângă aceasta au mai fost create facultățile:

¹ Una dintre cele mai mari stațiuni balneoclimaterice din URSS. În perioada sovietică aici au fost ridicate peste 20 de sanatorii. A se vedea: *Enciclopedia Sovietică Moldovenească* (în 8 volume), vol. 3. Chișinău: Redacția Principală a Enciclopediei Sovietice Moldovenești, 1972, p. 282.

de Pediatrie (1954), de Stomatologie (1959), de Perfecționare a Medicilor (1962), de Medicină Preventivă (1963) și de Farmacie (1964).

Admiterea, pe vremuri, la Institutul de Stat de Medicină din Chișinău era una concurențială, după mai multe criterii. Mihail Popovici (devenit academician) își amintește că în vara anului 1968, fiind membru al Comisiei de admitere la Institut, lucra „de dimineața până la două-trei noaptea, uneori și mai mult, în funcție de cerințele de selectare, efectuată după diferite criterii [...]. Erau vreo 28 de criterii, după care se alegeau candidații. Exista tendința de a alege mai mulți băieți, care însă erau mult mai slab pregătiți. [Un alt criteriu ținea de selectarea pe naționalități (*n.a.*)] – mai întâi ruși, moldoveni și doar ulterior, alte naționalități. Era necesar să fie un raport etnic cu cei care locuiau în RSS Moldovenească. Apoi [pe categorii sociale] – fiu de colhoznic, de muncitor, de țăran etc. [...] de la sate – de la orașe. Era foarte greu de selectat. Nu era calculator. Trebuia să memorezi informația. Se susțineau patru examene, ca la sfârșit să obții această proporție. Erau situații în care, de exemplu, nu ajungeau zece colhoznici. De unde să-i iei? De obicei, cei de la oraș erau mai bine pregătiți. Și fetele erau mai bine pregătite. Era important ca rușii înmatriculați să fie din diferite regiuni ale URSS. Era foarte greu de ajustat dosarul de înmatriculare a potențialilor studenți. Deși părea că întrunește toate condițiile, la o examinare mai atentă îți dădeai seama că nu corespunde. Examinatorul trebuia să-i pună notă de trecere. Erau în mare încurcătură. Cum să-l notezi pozitiv, dacă nu știe. Era greu. De aceea ni s-a spus: *Ca să nu vă bată la cap nimeni, străduiți-vă să fiți singuri*. Evident, ne plăteau. Salarii duble. Pentru fiecare oră în plus”².

De semnalat faptul că din primele promoții de medici (1950, 1951, 1952) au fost promovați 85 de absolvenți, care cu timpul au devenit directori ai Institutului de Medicină din Chișinău, decani, șefi de catedre, profesori, academicieni, fondatori de școli științifice etc³.

Primii absolvenți ai Institutul de Stat de Medicină din Chișinău, din anul 1951, în număr de 242 de medici, astăzi numiți *Promoția de aur*, au jucat un rol important în dezvoltarea medicinei primare în Moldova. Printre reprezentanții notorii ai acestei promoții îi menționăm pe profesorii Pavel Bâtcă, Diomid Gherman, Victor Ghețeu, Tudor Chiticari, Gurie Coșciug, Eugen Maloman, Vasile Anestiadi, Natalia Cherdivarenco, Alexandru Nacu, Gheorghe Paladi, Mihai Sandul, Elizar Covali ș.a. Promoția a dat 19 profesori și 49 de doctori în științe medicale, dintre care cinci academicieni, cinci laureați ai Premiului

² *Interviu realizat la 4 ianuarie 2018 de Ion Valer Xenofontov cu acad. Mihail Popovici.*

³ *Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu” din Republica Moldova / Coord. Gheorghe Baciu; resp. de ed. Ion Ababii. Chișinău: Elan Poligraf, 2015, p. 17.*

de Stat în domeniul Științei și Tehnicii, 12 savanți emeriți, iar mulți au deținut funcțiile de specialiști principali în ministerul de resort.

Important este faptul că reprezentanții acestei promoții au continuat să profeseze, la o vârstă înaintată, fiind un exemplu de abnegație profesională pentru noile generații de specialiști⁴. Cei din promoția de aur au instituit școli științifice, precum cele: de *medicină socială*, fondată de Nicolae Testemițanu; de *ateroscleroză*, fondată de Vasile Anestiadi; de *vertebroneurologie*, fondată de acad. Diomid Gherman; de *psihiatrie*, fondată de Alexandru Nacu; de *chirurgie abdominală*, fondată de Pavel Bâtcă; de *obstetrică și ginecologie*, fondată de acad. Gheorghe Paladi ș.a.⁵.

Din a doua jumătate a anilor 1950 se constată o majorare de 2,5–3,0 ori a numărului de studenți admiși la instituție. Această activitate a fost în unison cu politicile de epocă care vizau apropierea nivelului de asigurare a asistenței medicale în mediul rural cu cel de nivel urban. În anii '60, la facultățile ISMC s-a triplat numărul de studenți înmatriculați. S-a majorat și numărul de studenți absolvenți ai instituției de învățământ. Fiecărui al șaselea absolvent al Institutul de Stat de Medicină din Chișinău i se elibera diplomă cu mențiune⁶.

Tabelul 1.

Dinamica numerică a studenților în instituțiile de învățământ superior din RSS Moldovenească (1959–1969)

Nr. crt.	Instituția de învățământ	ANII DE STUDII								
		1959/ 1960	1960/ 1961	1961/ 1962	1962/ 1963	1963/ 1964	1964/ 1965	1966/ 1967	1967/ 1968	1968/ 1969
1.	Universitatea de Stat din Chișinău	3425	6857	6875	8589	10264	7888	9310	9246	9129
2.	Institutul de Stat de Medicină din Chișinău	1836	1820	1811	1807	1911	2060	2806	3292	3723

⁴ R. Șcerbina, Gh. Ghidirim, N. Gladun, Gh. Anghelici, A.Vascan, *Octogenari notorii ai chirurgiei basarabene*. În: Curierul Medical, 2011, nr. 1 (319), pp. 81-83.

⁵ O. Șcipachin, *Istoria unei promoții*. În: Tyragetia, 2002, XI, pp. 233-236; Gherman D. *Nicolae Testemițanu și „Promoția de aur”*. În: Timpul. Cotidian național, 22 iulie 2011, <https://www.timpul.md/articol/nicolae-testemitanu-si-promotia-de-aur-25534.html> (Accesat: 4.05.2019)

⁶ Iulian Grossu, *Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”* / Red. resp. Ion Ababii. Chișinău: Inconcom, 1995, p. 15.

3.	Institutul Agricol	3254	3962	4221	4724	5429	5863	6910	7067	7440
4.	Institutul Tehnic din Moldova						5140	7319	8292	9131
5.	Institutul Pedagogic „Ion Creangă”	3348							976	1802
6.	Institutul de Artă	266	332	386	449	442	449	690	719	857
7.	Institutul Pedagogic din Tiraspol	2418	3132	4015	4889	5693	6256	7037	7011	6799
8.	Institutul Pedagogic din Bălți	2735	3314	3767	394	5088	5747	6521	6521	6588
	TOTAL	17282	19217	21697	24842	28833	33403	40593	43000	45496

Sursa: Arhiva Centrală a Academiei de Științe a Moldovei (infra – ACAȘM), F. 1, inv. 4, d. 946, f. 69.

Potrivit datelor din **Tabelul 1**, pe parcursul anilor 1959–1960 se constată o dublare a numărului de studenți la Institutul de Stat de Medicină din Chișinău, majorarea substanțială a numărului de studenți putând fi observată în a doua jumătate a anilor 1960.

În baza unor informații de epocă, numărul persoanelor cu studii superioare în RSS Moldovenească la 1 000 de locuitori îl depășea pe cel din toate țările din Occident: Marea Britanie, RFG, Franța, Japonia, Canada. De exemplu, în anii 1967-1968, la 10 000 de locuitori în RSSM erau 124 de studenți, în timp ce în Italia erau 50; în RFG – 45; în Franța – 71. Moldova era fruntașă la acest capitol, comparativ cu alte state din blocul socialist: România, Iugoslavia, RDG ș.a.

Cu toate acestea, Moldova sovietică rămânea în urma celorlalte republici unionale. De exemplu, în RSS Uzbekă, la 10 000 de locuitori reveneau 182 de studenți, în RSS Ucraineană – 165, în RSS Bielorusia – 141 de studenți ș.a.7.

⁷ ACAȘM, F. 1, inv. 4, d. 946, f. 72.

Tabelul 2.

**Componenta socială a studenților din instituțiile de
învățământ superior din RSS Moldovenească (1968-1969)**

Nr. crt.	Instituția de învățământ	COMPONENTA SOCIALĂ		
		Colhoznici sau copii de colhoznici	Muncitori sau copii de muncitori	Funcționari sau copii de funcționari
1.	Universitatea de Stat sin Chișinău	2 242	656	1 370
2.	Institutul de Stat de Medicină din Chișinău	2 301	479	943
3.	Institutul Agricol	2 566	355	436
4.	Institutul Tehnic din Moldova	1 971	948	1 629
5.	Institutul Pedagogic „Ion Creangă”	360	300	249
6.	Institutul de Artă	96	115	347
7.	Institutul Pedagogic din Tiraspol	2 001	341	846
8.	Institutul Pedagogic din Bălți	1 622	563	495
	TOTAL	13 169	3 757	6 321

Sursă: ACAȘM, F. 1, inv. 4, d. 946, f. 73.

Potrivit datelor din **Tabelul 2**, pe parcursul anilor 1968-1969 majoritatea studenților de la ISMC erau din categoria socială de agricultori, urmată de funcționari, apoi de muncitori.

Tendențele de profesare a absolvenților țineau de orientarea acestora spre mediul urban, în detrimentul celui rural. În anii 1967-1968, deși numărul studenților la Institutul de Stat de Medicină din Chișinău proveniți de la sate se majorase la 74 la sută, inclusiv 21,5 la sută în localitățile sudice, doritori de a reveni la sate erau foarte puțini. Dacă la țară reveneau doar patru medici la 10 000 de oameni, la oraș proporția era de 34 de persoane la 10 000⁸. De regulă, absolvenții Institutului erau trimiși să activeze în spitalele raionale și în cele de sector (în anii 1963-1967, raportul era de 62-70 la sută), restul fiind repartizați în localitățile de tip republican și în alte departamente⁹.

⁸ Igor Cașu, *Nicolae Testemițanu a fost destituit pentru naționalism (II)*. Disponibil: https://adevarul.ro/moldova/actualitate/nicolae-testemitanu-destituit-nationalism-ii-1_50aca3d97c42d5a6638766a9/index.html (Accesat: 17.06.2019)

⁹ Elena Negru, Gheorghe Negru, „Cursul deosebit” al României și supărarea Moscovei. Disputa sovieto-română și campaniile propagandistice ale PCM împotriva României (1965-1989). *Studii și documente*, vol. 1, 1965-1975. Chișinău: Centrul Editorial Poligrafic al USM, 2013, doc. 43, p. 192.

Tabelul 3.

**Absolvenți ai instituțiilor de învățământ superior
din RSS Moldovenească (1959-1968)**

Nr. crt.	Instituția de învățământ	ANII DE STUDII					
		1959	1960	1964	1965	1968	1959–1968
1.	Universitatea de Stat din Chișinău	485	1 241	1 350	686	1 254	10 149
2.	Institutul de Stat de Medicină din Chișinău	299	307	335	317	285	2 977
3.	Institutul Agricol	448	520	475	526	689	4 305
4.	Institutul Tehnic din Moldova	–	–	145	563	863	2 255
5.	Institutele cu profil pedagogic	1 287	850	1 023	1 383	1 669	11 913
6.	Institutul de Artă	40	34	71	75	76	521
7.	Școala Superioară de Partid	95	77	–	–	–	172
	TOTAL	2 658	3 029	3 254	3 550	4 816	31 572

Sursă: ACAȘM, F. 1, inv. 4, d. 946, f. 78.

Din **Tabelul 3**, se poate constata faptul că între anii 1959–1969 au absolvit ISMC 2 977 de persoane, media per an fiind de cca 300 de persoane.

În ultimii ani de facultate studenții reușeau să se angajeze ca lucrători medicali (felceri, în serviciul de noapte, laboranți) la diferite instituții curative din Chișinău¹⁰. În perioada de vară, studenții și angajații instituției activau în calitate de medici în taberele pionierești¹¹.

După anul V, studenții erau încadrați pentru o lună în stagiul militar. Profesorul universitar Gheorghe Baciuc relatează că tot cursul său a fost repartizat la o unitate militară din Tiraspol – „grupa din care făceam parte [...] adesea mai profita de ocazie și dispărea din unitate – în ospeție la Tudor Monul, unde eram serviți cu bucate alese”¹².

În contextul instrucțiunii militare se emiteau dispoziții speciale referitoare la accesul studenților la documente secretizate și de uz intern, regulamente etc.¹³. Studenții erau pregătiți pentru a face față situațiilor excepți-

¹⁰ Iulian Grossu, *Originea și itinerarele unei promoții, Bioritm*. Chișinău, 2002, pp. 95-96, 130-131.

¹¹ Arhiva Universității de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu” (infra *AUSMF „Nicolae Testemițanu”*), inv. 1, d. 2345, f. 222.

¹² Gheorghe Baciuc, *O viață de zbucium*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2009, p. 105.

¹³ *AUSMF „Nicolae Testemițanu”*, inv. 1, d. 2345, ff. 65-90.

onale, potrivit lozincii „Gata pentru muncă și apărarea URSS”¹⁴, se simulau situații excepționale¹⁵. Cadrele didactice implicate în instrucțiunea militară erau atent monitorizate de administrație¹⁶. Unii studenți erau înrolați, pe un termen de doi ani, în rândurile Armatei Sovietice chiar din anii I–II de studii. Întorcându-se la carte, aceștia erau restabiliți, însă le venea greu să se încadreze în procesul de studii¹⁷.

În lumina acestor date și mărturii putem conchide că organizarea în cadrul RSS Moldovenești a unei instituții de învățământ superior, specializat în domeniul medicinei (20 octombrie 1945), a însemnat un salt important în educarea și formarea cadrelor medicale calificate în republică. Spre deosebire de alte instituții de învățământ superior, cea din domeniul medicinei a avut particularități specifice, fiind fondată în baza unor școli științifice medicale cu tradiții, înaltă calificare și experiență din fostul Imperiu țarist. Inițial, instituția a inclus o singură facultate, ca ulterior, până în 1964, să fie deschise încă cinci. În ceea ce privește procesul de admitere a studenților în anul fondării Institutul de Stat de Medicină din Chișinău (1945), trebuie să specificăm că la anul I planul de admitere a fost supraîmplinit. Ulterior, în anul de studii 1947–1948, la instituțiile de învățământ superior a fost cel mai mare concurs de admitere, ISMC deținând întâietatea. În primii ani de instituire a Institutului de Medicină din Chișinău, numărul studenților băștinași înscriși era cel mai mic, în raport cu alte instituții de învățământ superior din RSS Moldovenească. Totodată, în cadrul Institutului existau anumite categorii de studenți care beneficiau de anumite poziții privilegiate. Aceștia erau participanții la cel de-al Doilea Război Mondial și absolvenții eminenți la învățătură. În condițiile postbelice, între studenți exista o diferență substanțială în ce privește vârsta studenților. Pentru a fi admiși la studii, datele biografice ale celor înmatriculați erau analizate minuțios. Procesul de admitere la Institutul de Medicină din Chișinău era unul concurențial, fiind prevăzute mai multe criterii și rigori.

¹⁴ *Ibidem*, ff. 132-133.

¹⁵ *Ibidem*, f. 180.

¹⁶ *Ibidem*, ff. 91-92.

¹⁷ Sofia Sîrbu, *Catedrele de profil ale Facultății Stomatologie la 50 de ani*. În: Buletinul Academiei de Științe a Moldovei. Științe medicale. Revistă științifico-practică, 2012, nr. 2 (34), p. 14.

Anexă.

Imagini¹⁸

• *Studenți ai Institutul de Stat de Medicină din Chișinău ieșind de la Catedra de microbiologie. Pe perete se poate citi inscripția: „Осмотрено, мин нет. 25.08.1947”. Inscripția s-a păstrat până în prezent*

• *Studenții A. Nacu, A. Secieru și V. Negrescu, 1947*

• *Blocul Central al Institutului de Stat de Medicină din Chișinău, 1950*

¹⁸ Foto din Arhiva curentă a Universității de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu” din Republica Moldova.

• *Studenti într-o sală de curs, anii '60*

• *Profesorul universitar N. Testemițanu în calitate de examinator, 1970*

dr. Lidia PRISAC,
cercetător științific coordonator, Institutul Patrimoniului Cultural,
Ministerul Educației, Culturii și Cercetării,
bd. Ștefan cel Mare și Sfânt 1, Chișinău, Republica Moldova,
e-mail: lidiaprisac@mail.ru.

dr. Ion Valer XENOFONTOV,
conferențiar universitar, Facultatea de Istorie și Filosofie,
Universitatea de Stat din Moldova,
str. Alexei Mateevici 60, Chișinău, Republica Moldova,
e-mail: ionx2005@mail.ru

VIATA STUDENȚEASCĂ LA INSTITUTUL DE STAT DE MEDICINĂ DIN CHIȘINĂU (1945-1991)

Ion Valer XENOFONTOV
Lidia PRISAC

Student life at the State Institute of Medicine from Chișinău (1945-1991)

Summary: *The scientific interest of this presentation related the history of the student's everyday life in period of their studying at the State Institute of Medicine in Chisinau from 1945 to 1991. In the first post-war years, future doctors had to combine the study process with other time-specific actions: at cleaning public places; as health instructors at the fight against infectious diseases, the fight against hunger etc. The students' clothing was poor, some wearing military. Other students had to work unloading coal, wood, machinery for factories and plants. Graduates of the 1975-1980s, compared to previous promotions, analyzed the specifics their everyday life more critically, through general culture. With the economic crisis of the second half of the 1980s, some of the institution's graduates, crushed by the daily routine, being forced to retire outside the republic.*

Keywords: *Higher education institutions, students, everyday life, post-war period, State Institute of Medicine, Chisinau.*

Universul studentesc, care constituie chintesența activității complexe în cadrul unei instituții de învățământ superior, în general, în primii ani post-belici, era de o pondere slabă în tabloul demografic al RSS Moldovenești. Spre exemplu în anul de învățământ 1945-1946 tineretul studios constituia

0,11 la sută din numărul populației sau 0,84 la sută din numărul populației urbane¹. Cifrele treptat s-au majorat, astfel încât în anii 1950-1951 studenții formau 0,21 la sută din numărul populației RSSM sau 1,27 la sută din numărul populației urbane².

La Institutul de Stat de Medicină din Chișinău (ISMC), planul de admitere a studenților la anul I, în primul an de înființare (1945), a fost supra împlinit. În loc de 200 au fost înmatriculați 270 de studenți. Majoritatea erau absolvenți ai școlilor din Chișinău, Bălți și Orhei. La 20 noiembrie 1945 Institutul avea 966 de studenți, iar la 20 decembrie – deja 1 100³. Majoritatea tinerilor înmatriculați în 1945 erau originari de pe ambele maluri ale Nistrului (84 de persoane), Ucraina (33), Rusia (26) ș.a. Printre aceștia erau 40 de participanți la cel de-al Doilea Război Mondial⁴.

Cel mai mare concurs de admitere la instituțiile de învățământ superior a fost înregistrat în anul de studii 1947-1948, ISMC deținând întâietatea în Moldova sovietică. Pentru cele 200 de locuri planificate⁵ au fost depuse 441 de cereri. Pe locul doi s-a poziționat Institutul de Arte din Chișinău, pentru 50 de locuri fiind depuse 105 dosare. Pe poziția a treia se afla Institutul Pedagogic Moldovenesc din Chișinău, unde la cele 200 de locuri pretindeau 220 de concurenți. La Institutul Învățătoresc din Bălți și la cel din Tiraspol numărul solicitărilor era mai mic decât locurile oferite⁶. În anul 1948, la ISMC învățau 1 032 de studenți, inclusiv evrei (38,3%), ruși (31,2%), moldoveni (18,2%), ucrainenii (15,1%) și alții (2,2%)⁷.

În iunie 1946, tinerii care fuseseră admiși la studii în orașul Kislovodsk absolveau Institutul de Stat de Medicină din Chișinău. Pe parcursul anilor 1946-1959 au absolvit Facultatea de Medicină Generală 2 682 de medici. Din primele trei promoții (1951, 1952, 1953) erau promovați la studii de doctorat 85 de per-

¹ Liliana Rotaru, *Panem et circenses: Regimul sovietic și studenții școlilor superioare din RSS Moldovenească în anii foametei (1946-1947)*. În: Reconstituiri istorice: Civilizație, valori, paradigme, personalități: În onoare academician Valeriu Pasat / Resp. de ed. I.V. Xenofontov, S. Granciu-Corlăteanu. Chișinău: Biblioteca Științifică (Institut) „A. Lupan”, 2018, p. 403.

² Численность, состав и движение населения СССР. Статистические материалы. Москва, 1965, с. 36-37.

³ Arhiva Organizațiilor Social-Politice din Republica Moldova (infra – AOSPRM), F. 51, inv. 1, d. 41, f. 95.

⁴ Френкель (Мякушева) Н.Г. История одного курса. Мы – выпускники КГМИ 1950 г. Филадельфия: Memories, 2000. 236 с.

⁵ Arhiva Națională a Republicii Moldova (infra – ANRM), F. 3186, inv. 1, d. 2, f. 37.

⁶ Valentin Tomuleț, *Studiu introductiv*. În: Istoria Universității de Stat din Moldova în documente și materiale / Coord. Ion Eremia. Vol. I. Chișinău: CEP USM, 2018, pp. 40-41.

⁷ AOSPRM, F. 51, inv. 9, d. 3. f. 44.

soane⁸. Unii absolvenți au devenit medici militari, fiind repartizați în unitățile militare ale Uniunii Sovietice. Deoarece din 1948 durata de studii a fost majorată la șase ani, anul 1948 n-a înregistrat nicio promoție de absolvenți⁹.

La primele admiteri la Institutul de Stat de Medicină din Chișinău pentru anii de învățământ 1945-1946 și 1946-1947, numărul studenților băștinași a fost cel mai mic, comparativ cu alte instituții de învățământ superior din RSS Moldovenească. În 1945 au fost admiși la studii doar 4,4 la sută din moldoveni, în anul următor numărul lor fiind dublat, ajungând la 8,3 la sută. Cu toate acestea, numărul studenților băștinași rămânea nesemnificativ. Situația creată se explică prin instruirea realizată doar în limba rusă, care puțin era cunoscută de localnici. Acest fapt a generat o altă problemă importantă, și anume – reușita precară a studenților băștinași din instituțiile de învățământ superior.

Printre persoanele admise în 1946, în anul I, la Institut era un număr semnificativ de etnici evrei, originari din Basarabia, din stânga Nistrului sau din sudul Ucrainei, și un număr modest de etnici ruși originari din Basarabia sau din România¹⁰.

Grupele de studenți erau numeroase, în pofida dotării sărăcăcioase a aulelor de învățământ. Mobilier practic nu exista, studenții ședeau pe scaune improvizate, în fapt, pe niște lăzi, care și acestea erau considerate un lux, de aceea deseori lecțiile erau audiate în picioare. În auditorii lipseau geamurile¹¹. Șef de curs la anul I, în 1945, a fost studentul Feodor Lejenin, veteran de război, înlocuit de Nicolae Grecin. Stepan Luțenko a condus organizația comunistă a instituției, Iulie Burștein a fost președintele comitetului sindical. Redactorul gazetei de perete era Alexei Kațaf¹².

Printre studenți erau și persoane demobilizate, invalizi de război, majoritatea dintre ei purtând haine militare. Un fost student al acelor timpuri își amintește: „Frecventam lecțiile cu regularitate, cu toate că apelul se făcea rareori. Îmi amintesc, când intra profesorul la lecție, șeful de curs, Nicolae

⁸ Valeriu Revenco, *60 de ani de învățământ superior medical în Republica Moldova*. În: *Curierul Medical*, 2005, nr. 2 (287), p. 6.

⁹ Gheorghe Baciu, *Istoricul medicinei și al învățământului medical pe plaiul basarabean*. Chișinău: Combinatul Poligrafic, 2016, p. 87.

¹⁰ Lilia Crudu, *Politica de cadre la Institutul de Stat de Medicină din Chișinău, în primul deceniu postbelic*. În: *O istorie multidimensională a carierelor universitare: instituții, rețele sociale, biografii* /Ed. S. Musteață. Chișinău: Arc, 2017, p. 48.

¹¹ Н.В. Кердиваренко, *Alma mater – первое десятилетие*. În: *Curierul Medical*, 2005, nr. 2 (287), p. 14.

¹² Г.В. Виченко, *60-летие кафедры анатомии человека и пути ее становления*. În: *Curierul Medical*, 2005, nr. 2 (287), p. 26.

Oblap, striga cu glas tare de bariton: *Sus!* și noi toți ne ridicam ca în armată, stăteam în picioare până când profesorul ajungea la catedră”¹³.

Anumite categorii de studenți beneficiau de înlesniri. Printre aceștia se înscriau participanții la cel de-al Doilea Război Mondial și absolvenții cu performanțe la învățătură. Prin aceste acțiuni se urmărea ca exponenții populației autohtone să activeze în spitalele de circumscripție din RSS Moldovenească. Spre exemplu, dintre cei 271 de studenți înmatriculați în anul 1946, foști combatanți erau în număr de 46. Printre ei se aflau și șapte femei, considerate „principalele eroine ale Institutului”¹⁴.

Datele biografice ale studenților înmatriculați erau analizate minuțios. De exemplu, Eugen Semeniuc, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial a studiat la Politehnica din Cernăuți, iar în 1946 s-a înscris la Institutul de Stat de Medicină din Chișinău. Aici a fost calomniat și acuzat de „colaborare cu românii și de participare la acțiunile militare de partea germanilor”. Din acest considerent, ulterior, a fost respins la examenele de licență¹⁵.

Chirurgul Eugen Maloman, înmatriculat la Institutul de Medicină din Chișinău în 1946, mărturisește: „[...] încă din perioada studenției, fiind student în anul II la medicină, am fost persecutat de autoritățile sovietice. Mă chemau noaptea și mă interogau. Faptul că am învățat într-un liceu românesc, cu tata refugiat din Transnistria, trezea foarte multe suspiecții autorităților [...]. Până nu a murit Stalin nu mi s-a permis să fac specializarea în chirurgie și am fost respins la încercările de admitere la concursul pentru ordinatura clinică și aspirantură”¹⁶.

Un student moldovean de la Institutul de Stat de Medicină din Chișinău considera că „germanii trebuiau, într-adevăr, să fie pedepsiți”, însă „rușii, singuri, au adus pagube enorme și acum dau vina pe alții”, de aceea „românii n-au pentru ce să fie judecați, în niciun fel”¹⁷.

În primii ani de activitate a instituției existau decalaje substanțiale în ce privește vârsta studenților. În promoția anului 1951 cel mai tânăr student era născut în 1929, iar cel mai în vârstă – în 1909¹⁸. Despre diferențele de vârstă, dar și despre maturizarea studenților spre finalul studiilor aflăm de la prof. Gheorghe Baci, admis la facultate în anul 1957: „În anul V de studii toți co-

¹³ Anatol Nacu, *Amintiri cu prilejul jubileului de 60 de ani ai universității*. În: *Curierul Medical*, 2005, nr. 2 (287), p. 35.

¹⁴ Iulian Grossu, *Cronica meditativă a unei promoții*. Chișinău: Medicina, 2001, p. 33.

¹⁵ *Ibidem*, p. 194.

¹⁶ Violeta Stratan, *Eugen Maloman – o istorie desprinsă din rana timpului*. În: *Medicus*, 2010, nr. 3-4 (834-835), p. 3.

¹⁷ В. Бенюк, *Тоталитаризм как реальность: историко-политическое исследование на примере послевоенной Молдовы*. Кишинев, 1998, с. 121.

¹⁸ Iulian Grossu, *Op. cit.* p. 33.

legii deveniseră parcă mai serioși, mulți dintre ei se căsătoriseră, iar unii au devenit chiar și bunici”¹⁹.

În baza propriei experiențe, în anul 2006 academicianul Gheorghe Ghidirim vorbea despre nivelul diferențiat de pregătire a studenților de la Institutul de Medicină din Chișinău: „Am absolvit cu mențiune Tehnicul de Medicină (1956) și, după o tentativă nereușită de a mă înscrie la Institutul de Stat de Medicină din Chișinău, am plecat la lucru în raionul meu natal, Olănești. Atunci am suferit mult din cauza primului eșec, dar acum sunt recunoscător providenței că am lucrat un an de zile felcer, fiindcă după înmatricularea la Institutul de Medicină din Chișinău (1957) eram cu un „cap mai sus” față de colegii veniți direct de pe băncile școlii. Mai mult chiar, cunoștințele practice acumulate în acel an îmi sunt utile și astăzi, după o practică chirurgicală de 45 de ani. În opinia mea, la universitățile de medicină trebuie înmatriculați numai acei care au absolvit colegiul de medicină și au practică, doi-trei ani”²⁰.

Academicianul Mihail Popovici, admis la Institutul de Medicină din Chișinău în 1960, la fel amintește de mari diferențe de vârstă, experiența de viață și profesională diferită a studenților, considerente cu implicații directe asupra formării personalității: „Vrând-nevrând, colegii mi-au influențat personalitatea în Institut. Toți erau mai mari decât mine, aveau experiență de viață, diferența era de cel puțin șase-șapte ani, chiar și zece ani [...]. Hrușcirov promovase o lege [...] ca persoanele să obțină studii superioare după ce se orientează în profesie. De aceea, în Institut, 20 la sută erau după școala medie și 80 la sută – după armată [...]. Eram într-o grupă formată din zece băieți și o fată. Doar eu eram după școala medie de zece clase [...]. Băieții aceștia voiau să învețe, clar că mai puțin cunoșteau chimia, fizica, obiecte pe care le mai uitase [...] deseori profesorii mă pedepseau că mai șopteam [...]”²¹.

Adesea, studenții vehiculau mituri despre viața studentească a „celor înmatriculați la medicină”, ceea ce avea un impact semnificativ asupra deciziilor unor studenți de a se înscrie la concursul de admitere la Institutul de Medicină din Chișinău. În spațiul public, consumatorilor de informații curioase și scandaloase le erau răspândite scene tenebre, care erau receptate

¹⁹ Gheorghe Baciu, *O viață de zbucium*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2009, p. 105.

²⁰ Gheorghe Ghidirim, *O viață consacrată chirurgiei*. În: Membrii Secției de Științe Medicale. Activitatea științifică și managerială: 60 de ani de la fondarea Academiei de Științe a Moldovei / Red. resp. Gheorghe Țăbâră; col. red. Ion Ababii. Chișinău: Tipografia AȘM, 2006, p. 11.

²¹ *Interviu realizat la 4 ianuarie 2018 de Ion Valer Xenofontov cu acad. Mihail Popovici*.

asemenea unor scene picante sustrase din filme de groază. Academicianul Ion Bostan, rector al Universității Tehnice a Moldovei (1992-2015), își amintește că a dorit să-și depună dosarul de admitere la Institutul de Medicină din Chișinău, însă, în drum spre capitală, în autocarul pe ruta Vulcănești-Chișinău, un tânăr povestea „năzdrăvăniile de la medicină”. Se vorbea că studenții le strecoară studentelor prin buzunare degete amputate de la cadavrele din morgă. Îngrozit de aceste relatări lugubre, pe la jumătatea drumului parcurs spre Chișinău acesta a decis categoric să renunțe la medicină²².

Condițiile de viață ale studenților la instituția de medicină pot fi surprinse din descrierile cu lux de amănunte ale profesorului universitar Gheorghe Baciu, martor ocular al evenimentelor acelor timpuri: „Înfometați, fără manuale și săli de studii, fără cămine, supravegheați riguros și dresați moral în permanență, ei [studenții – *n.a.*] găseau suficiente forțe pentru a înfrunta, cu o deosebită dârzenie, prin muncă istovitoare, înțelepciune și disciplină, toate greutățile impuse. Ei [studenții – *n.a.*] credeau din tot sufletul într-un viitor apropiat mai fericit”²³.

În primii ani postbelici, viitorii medici erau obligați să îmbine procesul de studii la Institut cu alte acțiuni specifice timpului: „participarea la curățarea locurilor obștești, activitatea în calitate de instructori sanitari în combaterea bolilor infecțioase, lupta cu foametea – acțiuni soldate cu multiple victime omeneste etc. În afara orelor de studii, studenții participau la toate formele de activități – sportive, culturale și de alt gen. Adunările comsomoliste, sindicale și cele cu caracter educativ erau obligatorii absolut pentru toți. Ignorarea acestora era pedepsită, adesea, cu sancțiuni severe. Aveau loc întreceri sportive, dansuri (în clubul studentesc din sediul actual al Bisericii *Sfântul Ierarh Nicolae*). La manifestările de 1 Mai și 7 Noiembrie, prezența studenților și a colectivului profesoral-didactic, responsabil de lucrul educațional, era obligatorie”²⁴.

Vestimentația studenților era una sărăcăcioasă, unii erau îmbrăcați în haine militare având epoleți cu grad militar (situație atestată, de altfel, și printre studenții de la Universitatea de Stat din Chișinău)²⁵. Încălțăminte era reparată de mai multe ori. Chiar și în anii '50, în condițiile în care traiul a

²² *Interviu realizat la 1 iunie 2019 de Ion Valer Xenofontov cu acad. Ion Bostan.*

²³ Gheorghe Baciu, *Istoricul medicinei și al învățământului medical pe plaiul basarabean*. Chișinău: Combinatul Poligrafic, 2016, pp. 85-86.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ Gheorghe Rusnac, Valeriu Cozma, *Rectorii Universității de Stat din Moldova (1946–1993)*. Chișinău: CEP USM, 2005, p. 71.

început să se amelioreze, puțini aveau încălțăminte de calitate, din piele, cu tocuri, fabricată industrial. Tinerii purtau încălțăminte artizanală, din carton sau din stofă. Fetele ieșeau în stradă purtând un fel de ciupici, iar băieții – *galoși*, încălțăminte comercializată în magazinele de stat²⁶.

Au existat și situații mai speciale. De exemplu, la 24 octombrie 1949 autoritățile au decis să sărbătorească cu mult fast „împlinirea a 25 de ani de la formarea RSSM”. Un student din primele promoții la medicină își amintește că, puțin înainte de solemnitate, serviciile de întreținere a drumurilor au turnat gudron peste o porțiune a arterei principale din Chișinău (cca 150 m), iar consecințele au fost dezastruoase. „Majoritatea dintre noi nu avea încălțăminte trainică. Din cauza asfaltului lipicios, pe bucata respectivă de bulevard au rămas tălpile și tocurile de la încălțăminte participanților la defilare”²⁷.

Pentru a-și asigura existența, unii studenți erau nevoiți să lucreze la descărcat cărbune, lemn, utilaj pentru fabrici și uzine²⁸. O îndeletnicire asociată cu studențimea era cea de paznic de noapte. Mulți tineri lucrau la gara feroviară. Se organizau neoficial brigăzi și se duceau la descărcat și încărcat vagoane ce transportau materiale (cărămidă, lemn, utilaje pentru întreținere, lăzi cu fructe etc.). Lucrau hamali la fabricile nou-înființate sau repuse în funcțiune. Evident, calitatea studierii avea de suferit, studenții fiind (după cum mărturiseau ei înșiși) oboșiți și nedormiți²⁹.

Planul de studii era aprobat de administrația Institutului, în conformitate cu documentele de partid și cu birourile de partid ale facultăților³⁰. Alături de cursurile fundamentale și aplicative, studenților li se solicitau și activități educativ-politice, acțiuni intensificate, în mod special, în legătură cu aniversarea unor evenimente majore din istoria URSS³¹ și a Partidului Comunist³². La Catedra de istorie a PC a URSS se abordau subiecte referitoare la „grija partidului pentru sănătatea poporului”. Cursurile predate la această catedră nu erau populare în rândul studenților, de aceea la ședințe se vorbea despre faptul că tineretul le frecventează cu mari întârzieri, ceea ce perturbază activitatea didactică³³.

²⁶ Iulian Grossu, *Originea și itinerarele unei promoții*. Chișinău: Bioritm, 2002, pp. 15, 126.

²⁷ *Ibidem*, p. 112.

²⁸ Н.В. Кердиваренко, Ук. соч., с. 1.

²⁹ Aurelia Felea, *Studenți și cadre didactice în anii 1944-1956. Câteva repere pentru reconstituirea contextului social al formării elitelor din Moldova Sovietică*. În: Colloquium politicum, Anul II, 2011, nr. 1, p. 103.

³⁰ *Arhiva Universității de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”* (infra – AUSMF „Nicolae Testemițanu”), inv. 1, d. 767, f. 51.

³¹ *Ibidem*, d. 616, f. 11.

³² *Ibidem*, d. 663, f. 68.

³³ *Ibidem*, d. 2650, ff. 7, 45.

Programa de studii nu se rezuma doar la orele de clasă, ci și la cele extracurriculare. Erau organizate consultații, studenții participau la ședințele societăților științifice studențești. Acest fapt se reflecta și asupra programului de activitate al profesorilor, care, de obicei, se rețineau la serviciu până la ore târzii. În cadrul acestor ședințe ale societăților se audiau rapoarte, se efectuau expediții științifice. Tinerii participau la cercuri, mitinguri, adunări etc.³⁴.

Starea de spirit sesizată de studenți în primii ani de existență a instituției, prin atmosfera politizată și ideologizată, era intens întreținută prin educația politică, lecturi din cuvântările secretarilor generali ai Partidului Comunist al Uniunii RSS despre lupta socială antagonistă, edificarea societății comuniste etc.

Activitatea politică cu studenții se realiza în conformitate cu planurile individuale, „care reieșeau din recomandările Comitetului de Partid al Institutului”³⁵. Se discuta și despre reușitele, și despre insuccesele studenților³⁶.

Educația politico-ideologică a studenților era îndreptată, în mod special, spre studierea „ideilor înălțătoare ale comunismului”³⁷. Din această perspectivă, se organizau lecții în grupe. Fiecare șef de curs elabora un plan de activitate politico-educativ aprobat în structurile de învățământ, prin care se monitoriza reușita la învățatură, evenimentele politice de actualitate, analiza problemelor interne și internaționale, educația internațională, activitățile culturale de masă. La aceste lecții se punea accentul pe superioritatea sistemului socialist și a medicinei sovietice. În afara orelor, lecțiile de educație ideologică se desfășurau la căminele studențești. Mesajele cu conținut politic erau prezente în orice expoziție sau stand. Se organizau excursii la monumente de istorie, se pleca organizat la cinematograful. O altă latură importantă, în acest context, era fotografierea cu liderii sovietici de partid. Unii studenți considerau o mare onoare să se fotografieze la statuia lui I.V. Stalin, monument amplasat la intrarea în edificiul central al ISMC, demontat în octombrie 1957³⁸.

Studenții de la Institutul de Medicină din Chișinău organizau întâlniri cu studenții de la alte instituții de învățământ superior, întâlniri cu veteranii de război, militari implicați în apărarea Moscovei în timpul celei de-a doua con-

³⁴ Ruslan Șevcenca, *Restabilirea sistemului de învățământ superior în RSS Moldovenească*. În: *Revista de istorie a Moldovei*, 2008, nr. 3, p. 130.

³⁵ AUSMF „Nicolae Testemițanu”, inv. 1, d. 827, ff. 100-101.

³⁶ *Ibidem*, f. 101.

³⁷ *Ibidem*, d. 1264, f. 22.

³⁸ Gheorghe Baciu, *Istoricul medicinei și al învățământului medical...*, pp. 89-90.

flagrații mondiale. De asemenea, erau organizate lecturi de poezie patriotică. Era studiată intens opera lui L.I. Brejnev, secretarul general al Partidului Comunist al URSS, ocrotirea sănătății în lumina deciziilor de partid, rolul lui V.I. Lenin în procesul de modernizare a ocrotirii sănătății etc.³⁹. Obiecte obligatorii cu caracter politico-ideologic erau: *Istoria PCUS, Economia politică, Materialismul dialectic și istoric*.

De neglijat este aspectul infiltrării agenților KGB la Institutul de Medicină, care urmau să-i depisteze pe studenții cu principii „naționaliste” sau pe cei cu origini sociale „nesănătoase”⁴⁰. „Ochii de veghe” monitorizau cu atenție viața cotidiană. „De obicei, în fiecare grupă erau minimum doi-trei agenți secreți, care, în mod obligatoriu, îi informau pe superiorii lor despre comportamentul colegilor și despre convorbirile cu caracter suspect, antipartinic. Acești studenți erau preocupați mai mult de activitatea de supraveghere decât de studii, dar tocmai ei aveau cele mai bune note la toate examenele și erau susținuți fără mari discuții. La adunările de partid, uneori erau invitați și reprezentanți ai tineretului, iar membrii de partid asistau în mod obligatoriu la toate manifestările și adunările (de orice nivel) ale studenților”⁴¹.

Profesorul Pavel Bâtcă vorbește despre un șef de promoție, care dorea să-l facă șef al unei echipe de turnători, impunându-l să facă lucruri care îi plăceau⁴². Această categorie de studenți era, de regulă, cea mai susținută, promovată și avansată în funcții⁴³. În fiecare grupă de studenți era un *kom-sorg*, care monitoriza însușirea materiei⁴⁴.

Potrivit foștilor studenți, ei sesizau în permanență sentimentul unui pericol emanat din partea autorităților. Din acest considerent, „făceam act de prezență la toate adunările comsomoliste, sindicale, de partid (dacă erau deschise), de raporturi de activitate și de alegeri, festive în preajma sărbătorilor revoluționare, aprobam fără discuție inițiativele autorităților, „stigmatizam” cosmopolitismul, plecaciunea în fața Apusului, imperialismul american, instigatorii de război, participam la „alegerile” candidaților din blocul comunistilor și al celor fără de partid, întâmpinam cu „entuziasm” împrumuturile de stat, studiam „încântați”, conspectam și discutam lucrările lui I.V. Stalin ș.a.”⁴⁵.

³⁹ AUSMF „Nicolae Testemițanu”, inv. 1, d. 1373, ff. 22-23; *Ibidem*, d. 2650, f. 40.

⁴⁰ AOSPRM, F. 51, inv. 17, d. 286, f. 47.

⁴¹ Gheorghe Baci, *Istoricul medicinei și al învățământului medical...*, p. 91.

⁴² *Ibidem*, p. 95.

⁴³ *Ibidem*, p. 128.

⁴⁴ Iulian Grossu, *Cronica meditativă...*, p. 19.

⁴⁵ Pavel Bâtcă, *O privire asupra trecutului*. În: *Curierul Medical*, 2005, nr. 2 (287), p. 32.

La evaluarea și notarea cunoștințelor studenților participau și reprezentanții organizațiilor de partid, comsomoliste, sindicale⁴⁶. Cea mai importantă ca valoare simbolică și financiară (500 de ruble) era considerată *bursa I.V. Stalin*. Fără a exista candidaturi de alternativă, beneficiarii acestor burse prestigioase erau desemnați din partea conducerii instituției și a liderului organizației de partid⁴⁷. Pretendenții la *bursa I.V. Stalin* trebuiau să fie neapărat din rândurile unor „frontovici”, participanți la război, numit din perspectiva sovietică – Marele Război pentru Apărarea Patriei, evident în componența Armatei Roșii; respectiv, trebuia să fie un „moldovean”. La ISMC nu erau excluse și cazurile în care de burse speciale beneficiau studenții care colaborau cu organele de supraveghere și de represiune⁴⁸.

Studenții, participanți la cel de-al Doilea Război Mondial, erau promovați și în structurile de stat. De exemplu, din partea Institutului a fost înaintată, în calitate de candidat în deputați ai Sovietului Suprem al RSSM, studenta anului III N. Șișkina, veterană de război.

Studenții participau în mod activ la elaborarea listelor de alegători (cei mai buni au fost Bârladean* de la Institutul Pedagogic Moldovenesc din Chișinău, Kosâreva* de la Institutul de Medicină; Ianov* și Gazareanț* de la Institutul Agricol). Au fost create câteva zeci de grupe studențești pentru studierea Constituției sovietice. Unele organizații primare au fost însă destul de pasive (Institutul de Stat de Medicină din Chișinău), lucru pentru care au fost criticați printr-o hotărâre a Comitetului Raional Krasnoarmeisk din Chișinău⁴⁹.

Prezența studenților la examene era una obligatorie, cu excepția cazurilor de boală. Frecvența masivă a studenților la cursuri se explică prin lipsa manualelor la majoritatea disciplinelor (erau situații în care tot cursul studia din unul-două manuale): „Conspectele erau unica sursă de pregătire pentru examene. Se mai practica rezervarea locurilor pentru studii în aulele din blocul central al Institutului”⁵⁰; „La unele prelegeri era o mare bătălie pentru locuri mai avantajoase, ca să putem să conspectăm. Odată ne-am luat la harță cu V. Berghiner, acum profesor în Israel (informație valabilă pentru anul 2008 – *n.n.*), care era cu un curs mai mic. Ei ieșeau din auditoriu, iar noi, cu asalt, intram. El, în loc să elibereze locul, îl ținea ocupat pentru o prietenă

⁴⁶ ANRM, F. 3059, inv. 1, d. 192, f. 151.

⁴⁷ *Ibidem*, d. 3, f. 82; d. 57, f. 198.

⁴⁸ Iulian Grossu, *Cronica meditativă...*, pp. 146-147.

* Lipsa prenumelui în sursele istorice.

⁴⁹ Ruslan Șevcenco, *Op. cit.*, p. 130.

⁵⁰ Gheorghe Baciu, *Istoricul medicinei și al învățământului medical...*, p. 128.

din cursul nostru. Conspectul lecției era cea mai importantă sursă de pregătire, fiindcă manuale erau puține și numai în limba rusă”⁵¹.

Atmosfera în care se realizau studiile era una desprinsă din zona de confort, una de consacrare totală a însușirii noilor cunoștințe. Activitatea teoretică era îmbinată armonios cu cea practică. Studenții din anul I, impresionați de anatomie, căutau prin cimitire „vreun craniu de om sau niște oase pentru a le studia”⁵². Unii studenți îndrăzneau să „împrumute” câte un os, de obicei, cu cele mai multe detalii anatomice și, pe ascuns, îl aduceau în internat pentru a-l studia „fără grabă și confortabil”⁵³. Se predau și unele discipline din afara medicinei: „Caracterul disciplinelor studiate pe parcursul anului II nu s-a schimbat esențial comparativ cu anul I. De asemenea, predominau disciplinele care nu aveau nimic comun cu medicina. Dar nu ne rămânea decât să executăm cerințele prevăzute de planul de studii și să facem față lucrurilor”⁵⁴.

Viața studentească nu era lipsită și de scene amuzante. O secvență din amintirile unui reprezentant al uneia dintre primele promoții ne relatează următoarele: „Majoritatea studenților mergeau cu cartea de anatomie în mână și cu oase, luate de la catedră, pentru a fi studiate. Unii țineau în cameră craniul. A fost un caz, când un student de-al nostru, pentru a nu îngheța la catedră, a cerut să ia la cămin un schelet, pentru a se pregăti, împreună cu colegii, de examen. Mergând în tramvaiul arhiplin, punga de hârtie în care acesta era învelit s-a rupt, dezvelind scheletul. Pasagerii speriați au sărit în părți. La prima stație băiatul a fost nevoit să coboare și s-o ia la fugă de teamă să nu fie ajuns”⁵⁵.

Fotografiile grupelor studentești cu cele mai bune rezultate la învățătură din cadrul Institutului erau afișate pe panoul de informații⁵⁶. Viitorii medici frecventau conștient cercurile științifice studentești organizate la toate catedrele. Deprinderile practice și metodele de investigație însușite sub conducerea lectorilor au servit drept școală științifică incipientă pentru tinerii cercetători⁵⁷.

Participarea studenților la conferințe științifice era considerată o formă de consolidare a cunoștințelor teoretice și practice⁵⁸. Pentru a anima activi-

⁵¹ D. Gherman, *Așa a fost să fie...*, Chișinău: Tipografia AȘM, 2008, p. 28.

⁵² Iulian Grossu, *Cronica meditativă...*, p. 281.

⁵³ Pavel Bâtcă, *O privire asupra trecutului*. În: *Curierul Medical*, 2005, nr. 2 (287), p. 31.

⁵⁴ Gheorghe Baci, *O viață de zbucium...*, p. 95.

⁵⁵ Iulian Grossu, *Cronica meditativă...*, p. 19.

⁵⁶ Gheorghe Baci, *O viață de zbucium...*, p. 105.

⁵⁷ *Idem*, *Istoricul medicinei și al învățământului medical...*, p. 128.

⁵⁸ *AUSMF „Nicolae Testemițanu”*, inv. 1, d. 1104, f. 145.

tatea științifică, se organizau concursuri, atât în cadrul Institutului, cât și în afara instituției⁵⁹.

Activitatea științifică în perioada studiilor a devenit una esențială în pregătirea viitorilor specialiști consacrați. De exemplu, acad. Gh. Ghidirim a avut o experiență științifică dinamică în anii studenției, preocupat fiind de cercetarea unor subiecte din istoria științei medicale, dar și de abordarea științifico-aplicativă; participa activ la manifestările științifice. „Pe parcursul studiilor la Institut, am frecventat cercurile științifice din cadrul catedrelor de chirurgie (prof. univ. N. Anestiadi), chirurgie pediatrică (prof. univ. Natalia Gheorghiu), anatomie topografică și chirurgie operatorie (prof. univ. V. Parfentieva), farmacologie (prof. univ. V. Cernov). În această perioadă am participat cu rapoarte la conferințele științifice studențești: *N.V. Scifosofski – savant, chirurg, pedagog; Metodele farmacologice de reanimare a nou-născuților în stare de hipoxie; Anestezia locală – priorități și dificultăți*”⁶⁰.

Erau apreciați, în mod deosebit, studenții cu rezultate înalte. De exemplu, E. Glușco, participantă la concursuri unionale în anii 1982-1983, a fost distinsă cu *Diploma de Onoare* a Ministerului Învățământului Superior din URSS și a Uniunii Leninești a Comsomolului din Moldova, pentru cea mai bună lucrare⁶¹.

Absolvenții anilor 1975 – mijlocul anilor '80, deși educați în spiritul ideii socialismului dezvoltat, în comparație cu promoțiile anterioare, analizau mai critic specificul vieții cotidiene, iar evadarea din rutină o realizau prin intermediul culturii generale. „Am urmat studiile la Institutul de Medicină din Chișinău fiindcă consideram medicina un domeniu elită. Nu doar legat de medicină. Am cunoscut în acest domeniu și un număr mare de oameni cu o vastă cultură generală. Nu mi-a fost ușor. Eram un *artist* și un boem în suflet. Am căzut, m-am ridicat și în final am învins”⁶².

Odată cu criza economică din a doua jumătate a anilor '80, o parte din absolvenții ISMC, măcinați de rutina cotidiană, au fost nevoiți să se retragă în afara republicii⁶³.

Atmosfera variată și complexă a vieții studențești din anii '80, legată de accesul spre blocurile de studii ale cartierului periferic chișinăuian *Mălina Mică*, este descrisă în felul următor de un fost student la medicină în acele

⁵⁹ *Ibidem*, f. 163.

⁶⁰ Gheorghe Ghidirim, *O viață consacrată chirurgiei...*, p. 12.

⁶¹ *Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu” din Republica Moldova* / Coord. Gheorghe Baciu; resp. de ed. Ion Ababii. Chișinău: Elan Poligraf, 2015, p. 87.

⁶² *Interviu realizat la 12 aprilie 2020 de Ion Valer Xenofontov cu Ivan Borcea, absolvent în anul 1987, specialitatea Medicină Generală.*

⁶³ Gheorghe Baciu, *Istoricul medicinei și al învățământului medical...*, pp. 128-129.

timpuri: „*Malina* – în jargonul hoțesc însemna *ascunziș*. Datele atestă că aici se ascundeau pe vremuri tâlharii Ursul și Tobultoc, care au fost omorâți în bătai. Pentru noi, studenții de la Medicină, *Mălina Mică* era totul – studii și odihnă, bucurii și tristeți, era însăși viața noastră. Studiile se desfășurau în centrul orașului, în blocul central, acolo erau situate unele catedre teoretice. Învățam de la 8:30 până la 17:00. După studii, ne îmbulzeam în autobuzul nr. 9, care lega or. Durești cu *Mălina Mică*. Acest autobuz era „extraordinar de încăpător”. Incredibil, dar așa era. Cum încăpeau așa de mulți studenți în el, nu știu. La momentul când ne apropiam de *Mălina Mică*, simțeam mirosul de „lapte cu cacao”, la fel și când era ziua de joi – „ziua consumului de pește”⁶⁴, introdusă, pe vremuri, de Anastas Mikoyan⁶⁵.

În concluzie specificăm faptul că fondarea în RSS Moldovenească a unei instituții de învățământ superior, specializată în domeniul medicinei (20 octombrie 1945), a reprezentat un pas important în instruirea, educarea și formarea viitorilor specialiști în medicină. Spre deosebire de alte instituții de învățământ superior create, cea din domeniul medical a avut particularități specifice, fiind fondată în baza unor școli științifice medicale cu o înaltă experiență și calificare pedagogică din centrele științifico-didactice și clinice prestigioase ale Uniunii Sovietice. Consecințele celui de-al Doilea Război Mondial, foametea organizată și deportările au marcat profund starea de spirit și atmosfera cotidiană a studenților din cadrul Institutul de Stat de Medicină din Chișinău în primii ani de înființare. Campaniile ideologice din URSS au adus prejudicii semnificative în desfășurarea activității instructive și științifice a Institutului de Stat de Medicină din Chișinău, impactul negativ reflectându-se în conținutul programelor de studii și în calitatea procesului de predare-cercetare. În pofida acestor împrejurări, viața cotidiană a studenților din cadrul Institutul de Stat de Medicină din Chișinău a fost una variată și complexă.

⁶⁴ Ion Mereuță, Ion Cuvșinov, Ion Arteni, Mihai Țurcan, *Op. cit.*, p. 57.

⁶⁵ Unul dintre cei mai influenți politicieni ai URSS care a deținut o serie de funcții ministeriale, dar s-a manifestat, în mod special, în domeniul comercial și alimentară (1926-1953), pentru care fapt occidentalii l-au supranumit cel mai bun businessman al socialismului. La scurt timp, după vizita sa în SUA (1936), a pus bazele industriei alimentare sovietice, sub îndrumarea lui fiind date în exploatare un șir de întreprinderi industriale. Lui i se datorează producerea de conserve, a maionezei și a ciocolatei, inclusiv a semifabricatelor. La recomandarea lui în URSS au fost introduse „zilele consumului de pește”.

Imagini⁶⁶

• *Institutul de Stat de Medicină din Chișinău, 1945/1946*

• *Aspectul Blocului Central. În centru – statuia lui I.V. Stalin, octombrie 1957*

⁶⁶ Foto din Arhiva curentă a Universității de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu” din Republica Moldova.

• Profesorul universitar S. Blinkin împreună cu studenții la o lecție de microbiologie, 1950

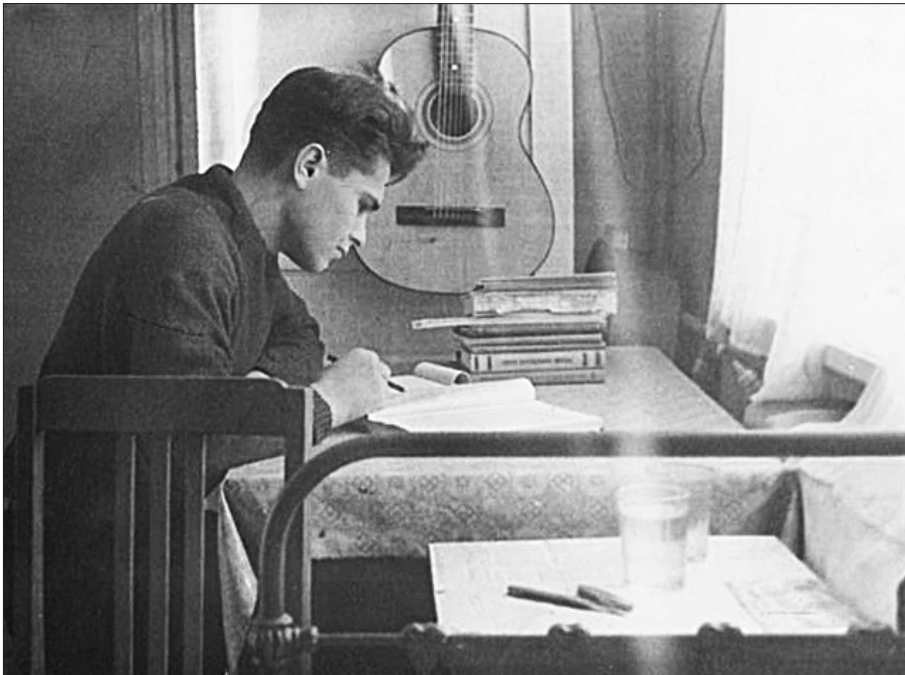
• Un seminar de pediatrie la Institutul de Stat de Medicină din Chișinău, 1957

• Biserica Sfântul Ierarh Nicolae transformată în Casă de Cultură, 1948

• Dansuri în biserica transformată în Casă de Cultură.
În centru, secretarul organizației comuniste P. Lecari

• Mihail Popovici, viitorul membru titular al Academiei de Științe a Moldovei, în anii studenției, 1960

• Căminele ISMC amplasate pe bd. V.I. Lenin, 1966

• *Nicolae Testemițanu,*
rectorul ISMC (1959-1963)

• *Profesorul universitar Nicolae Testemițanu la o prelegere*

• *Studenți de la Institutul de Stat de Medicină din Chișinău
la sărbătoarea de 1 Mai, 1961*

dr. Lidia PRISAC,
cercetător științific coordonator, Institutul Patrimoniului Cultural,
Ministerul Educației, Culturii și Cercetării,
bd. Ștefan cel Mare și Sfânt 1, Chișinău, Republica Moldova,
e-mail: lidiaprisac@mail.ru.

dr. Ion Valer XENOFONTOV,
conferențiar universitar, Facultatea de Istorie și Filosofie,
Universitatea de Stat din Moldova,
str. Alexei Mateevici 60, Chișinău, Republica Moldova,
e-mail: ionx2005@mail.ru

ACTIVITATEA EXTRACURRICULARĂ LA INSTITUTUL DE STAT DE MEDICINĂ DIN CHIȘINĂU (1945-1991)

Ion Valer XENOFONTOV
Lidia PRISAC

Extracurricular activity at the State Institute of Medicine from Chișinău (1945-1991)

Summary: *Based on original (archival) materials, oral sources, information from the time press and specialized literature, extracurricular life was analyzed at the State Institute of Medicine in Chisinau during 1945-1991. The patriotic work carried out by the students in the perimeter of the period spirit was approached. The sports and artistic activity was highlighted in the only higher education institution in the field of medicine and pharmacy in the Moldavian SSR.*

Keyword: *students, teachers, extracurricular activity, trade unions, sports, artistic life, State Institute of Medicine in Chisinau, 1945-1991*

După constituire (20 octombrie 1945), Institutul de Stat de Medicină din Chișinău (ISMC), actualmente Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu” din Republica Moldova, a cunoscut un anumit tip de implicare socială a studenților și profesorilor, numită de autorități „muncă patriotică”. De fapt, era vorba despre un tip de muncă obligatorie forțată și neplătită care își avea rădăcinile în ceea ce Lenin numea în 1919 *Subotnik*, munca pe gratis în folosul statului în zilele de sâmbătă¹. Organizațiile sindicale ale angajaților și studenților (ultima fondată în martie 1946)² ISMC s-au implicat activ

¹ A se vedea: Valeriu Antonovici, *Munca patriotică: radiografia unui ideal falsificat*. București: Eikon; Cluj-Napoca, Școala Ardeleană, 2015, p. 17.

² Primul președinte al Comitetului Sindical Studențesc a fost Iulie Burștein. A se vedea: Г.В. Виченко, *60-летие кафедры анатомии человека и пути ее становления*. În: *Curierul Medical*, 2005, nr. 2 (287), p. 26.

în crearea condițiilor necesare pentru activitatea corpului didactico-științific și a tineretului studios. Au fost amenajate blocurile didactice și căminele, infrastructura instituției, unele obiective socioculturale de la Chișinău.

În anii 1951–1952, la lucrările manuale de renovare al lacului de acumulare, situat în sectorul Centru al Chișinăului, pe o suprafață totală de 34 ha și cu o lungime de 800 m, numit Lacul Comsomolist (în prezent, Valea Morilor)³, au lucrat și echipe de studenți de la ISMC. Studenții erau amenințați că în cazul în care nu vor fi prezenți la acele lucrări vor fi privați de bursă. Parcul, aflat la sud-vest de lac, plantat în 1951 pe un teren viran din dreapta râulețului Durlești, cu o suprafață totală de cca 115 ha, era una dintre zonele de agrement și de distracții preferate de studențimea de la Medicină. „Vara veneam cu plăcere să ne scaldăm în lacul nostru, iar iarna, tot aici, să patinăm până oboseam de-a binelea”⁴. Pe acele timpuri erau foarte solicitate și platourile de dansuri de la Lacul Comsomolist și de la Casa Ofițerilor⁵. Studenții au mai participat la lucrările de construcție a Stadionului Republican. Mihail Popovici își amintește că studenții erau implicați în plantarea copacilor: „Eram în Comitetul Comsomolist și am plantat niște plopi pe actualul bulevard Ștefan cel Mare, 180, unde era CNAA⁶ (sau Casa Editorilor)”⁷.

În campaniile „muncii patriotice”, studenții participau la *subotnice* și *voskresnice*⁸, lucrări în folosul comunității, neremunerate. O deviză de epocă

³ Ion Dron, *Valea Morilor*. În: *Chișinău. Enciclopedie* /Ed. Iurie Colesnic. Chișinău: Editura Museum, 1997, p. 531; Vasile Bucățel, *Parcul „Valea Morilor”*. În: *Ariile naturale protejate din Moldova. Pajiști și monumente de arhitectură peisajeră* /Coord. Gh. Postolache. Chișinău: Știința, 2017, p. 95.

⁴ Iulian Grossu, *Originea și itinerarele unei promoții*. Chișinău: Bioritm, 2002, p. 17.

⁵ Gheorghe Baci, *O viață de zbcucium*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2009, p. 96.

⁶ Consiliul Național pentru Acreditare și Atestare.

⁷ *Interviu realizat de Ion Valer Xenofontov cu acad. Mihail Popovici la 4 ianuarie 2018.*

⁸ Originile așa-zisei munci voluntare pornesc de la *subotnicele* prestate de muncitorii din Uniunea Sovietică încă în anul 1919, în folosul statului, în zilele de sâmbătă. Termenul a fost introdus în circuit de liderul bolșevic Vladimir Lenin (1870-1924). Se numea așa deoarece sâmbăta fusese declarată zi de odihnă. Cu declararea duminicii zi de odihnă aceste „munci patriotice erau numite *voskresnice* (*duminicale*)”. Pe fundalul marilor epurări de la mijlocul anilor 1930 s-au lansat acțiuni care urmau să demonstreze formal extreme de implementare a muncii patriotice, înlocuite în perimetrul așa-numitei munci comuniste, formă a propagandei sovietice care tindea să demonstreze „productivitate înaltă și educare a omului nou (s.n.)... element superior al întrecerii socialiste” (S. Gherșberg). Apogeul muncii patriotice în Uniunea Sovietică l-a constituit fenomenul stahanovismului, identificat cu numele lui Alexei Stahanov (1906-1977), care în noaptea de 30-31 august 1935, pe parcursul unei ture (4 ore și 45 de minute) ar fi extras 102 tone de cărbune, în contextul în care quantumul reprezenta 7 tone și, astfel, a depășit de 14 ori cantitatea jalonată conform regulamentului. A se vedea: Ion Xenofontov, *Stahanovismul în RSS Moldovenească. Studiu de caz: sectorul viti-vinicol*. În: *Destin românesc*. Revistă de istorie și cultură, 2008, pp. 26-40; Antonovici V. *Op. cit.*, p. 12; Ion Xenofontov, *Munca patriotică între mit și realitate*. În: *Akademios*. Revistă de Știință, Inovare, Cultură și Artă, 2016, nr. 4 (43), p. 180.

specifica faptul că fiecare locuitor al orașului urma să presteze o muncă gratuită de 300 de ore. Potrivit unui fost student la ISMC, „în principiu, mulți eram de acord să participăm la aceste *subotnice* și *voskresnice*, dar cu mai mare plăcere mergeam la fotbal”⁹. Se sădeau copaci, erau plantate flori, se eliberau terenurile pentru construcții, se instalau liniile de tramvai, se restaurau bazinele de apă, băile și havuzurile etc.

Studentii participau și la lucrări agricole în gospodăriile colective (culeșul strugurilor, strânsul porumbului, sfeclei de zahăr). Este cunoscut cazul studenților care, după munci obositoare, desfășurate în primăvara anului 1947 la Cricova au mers pe jos la Chișinău (vreo 12 km), iar „pe drum, în pofida surmenajului, foamei, cântau, chicoteau”¹⁰. Era o simulare artificială a patriotismului sovietic.

Muncile organizate ofereau și un bun prilej pentru consolidarea unor prietenii sau pentru întemeierea unor familii. Este și cazul Elenei Sârbu (Miron) și al lui Aurel Miron, studenți la ISMC la mijlocul anilor 1980: „Ne-am întâlnit în 1985, când eram studenți la Medicină, eu la anul I, el – la anul II. Atunci, nu doar toamna, ci și vara, după ce terminam sesiunea, ne duceau la lucru. Țin minte că ne strâneau în *stroiotreaduri*¹¹... Prima dată ne-au trimis la Tiraspol, la Fabrica *Detskogo Pitania*... Lucram în ture., la linia de ambalare. Lucram și noaptea. Câteodată, linia de ambalare se mai strica, atunci stăteam la vorbă, jucam volei”¹². „Cât eram la fabrică, mai ieșeam în oraș la o cafea sau mergeam la vreun film. Atunci au început să le aducă de peste hotare, pe cele nominalizate la premii internaționale, la Cannes, de exemplu. Sigur că acestea treceau cenzura, erau mai mult filme de dragoste” (Aurel Miron)¹³.

La nivel de politică de stat, în Uniunea Sovietică se organiza mișcarea tinerilor din toate republicile sub formă de „activitate patriotică”, la munci sezoniere în Kazahstan și Siberia. Studenții se plasau astfel în perimetrul unei *mobilități geografice și sociale*¹⁴, iar în acest spațiu ei urmau să se acomodeze¹⁵. N-au fost excluse nici cazurile în care studenții de la ISMC au lucrat și la centrele de colectare a cerealelor pe „pământurile deștelenite” din Kazahstan, fiind nevoiți ulterior să recupereze absențele motivate la disci-

⁹ Iulian Grossu, *Op cit.*, p. 9.

¹⁰ *Idem*. *Cronica meditativă a unei promoții*. Chișinău: Medicina, 2001, p. 34.

¹¹ Detașamente de construcții, în limba rusă.

¹² A se vedea: Lidia Prisac, „...*Frumoase-s nunțile-n colhoz...*” sau despre mariaj în mediul rural sovietic (1960–1980), În: *După 25 de ani. Evaluări și reevaluări istoriografice privind comunismul* /Coord.: Cosmin Budeancă, Florentin Olteanu. Iași: Polirom, 2017, pp. 182-183.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Igor Cașu, *Politica națională în Moldova sovietică (1944-1989)*. Chișinău: Cartdidact, 2000, p. 109.

¹⁵ Ruslan Șevcenco, *Viața politică în RSS Moldovenească (1944-1961)*. Chișinău: Pontos, 2007, p. 34.

plinele studiate¹⁶. Profesorul Ion Podubnâi, în vara anului 1957, a fost șeful eșalonului unei garnituri de tren pline cu studenți de la diferite instituții de învățământ din Chișinău, inclusiv de la ISMC, care pleca la munci sezoniere pe pământurile de țelină ale Kazahstanului¹⁷. Profesorul universitar Gheorghe Baci, după înmatricularea la Institut, în 1957, împreună cu mai mulți colegi, „care au susținut bine examenele la admitere, au fost selectați pentru a pleca la țelină în regiunea Pavlodar, Kazahstan”. Itinerarul a fost unul rupt din cotidianul tipic sovietic. „Am fost transportați în vagoane marfare. Detașamentele studențești se bucurau de privilegii până la locul destinației. Peste șapte-opt zile am ajuns la Pavlodar. Ne-au repartizat în echipe mai mici și ne-au trimis în diferite sovhozuri și colhozuri. Acolo l-am întâlnit și pe fratele meu Ion, student la anul II, care sosise mai înainte; adică era deja *băștinaș*. Am lucrat la construcție și la colectarea grâului până la 15–16 octombrie”¹⁸.

În cazul în care studenții se eschivau de la acele munci, erau amenințați cu privarea de bursă sau chiar cu exmatricularea¹⁹.

De menționat că, în tabloul general al „muncilor patriotice”, ISMC avea trăsături specifice, fapt reflectat într-un material al timpului: „Armata uriașă a tineretului, activând la întreprinderi, uzine, fabrici, pe câmpurile colhozurilor și sovhozurilor, este implicată în procesul de învățământ, fără a fi opriri din activitățile de producție. În acest scop, în toate instituțiile de învățământ superior din republică, cu excepția Institutului de Stat de Medicină, activează secții cu frecvență redusă”²⁰.

Baza de odihnă și de întremare *Medicul* de la Sergheevka (reg. Odesa, RSS Ucraineană), situată pe litoralul Mării Negre²¹, a fost organizată cu forțele proprii ale studenților și ale cadrelor didactice, pe parcursul mai multor veri. Împreună cu rectorul Nicolae Testemițanu și proaspătul absolvent al USMF Ion Podubnâi, pe atunci lider al tineretului, au participat la punerea temeliei și edificarea acestui amplasament de agrement²². La consolidarea acestui centru de odihnă și-au mai adus contribuția I. Dobrovolschi, V.V. Ghicavâi, M. Hotineanu, V. Chicu, M. Popovici, V. Hotineanu, V. Hâncu ș.a. Pentru

¹⁶ Gheorghe Baci, *Istoricul medicinei și al învățământului medical pe plaiul basarabean*. Chișinău: Combinatul Poligrafic, 2016, pp. 89-90.

¹⁷ Ion Stici, *A fost un om drept, un adevărat patriot al Universității*. În: *Medicus*, 2011, nr. 5-6 (845-846), p. 6.

¹⁸ Gheorghe Baci, *O viață de zbucium...*, p. 91.

¹⁹ Iulian Grossu, *Originea și itinerarele...*, p. 84.

²⁰ *Arhiva Centrală a Academiei de Științe a Moldovei*, F. 1, inv. 4, d. 946, f. 61.

²¹ Pentru comparație: Baza de odihnă a Universității de Stat din Chișinău a fost organizată la Zatoka, pe malul Mării Negre în anul 1964. *Istoria Universității de Stat din Moldova*. Chișinău: CEP USM, 2016, p. 70.

²² Ion Stici, *A fost un om drept, un adevărat patriot al Universității*. În: *Medicus*, 2011, nr. 5-6 (845-846), p. 6.

consumul curent al celor care se odihneau în pensiune se cultivau legume și fructe²³. În campusul taberei era o cantină pentru 100 de persoane, bibliotecă, teren sportiv etc. Pe parcursul anilor 1977-1979, director al acestui centru a fost și viitorul academician Mihail Popovici²⁴. Acesta își amintește de discuțiile „socratice” care se duceau în zona de agrement: „Directorul (Vasile Anestiadi²⁵, n.n.) m-a rugat să am grijă de Artiom Lazarev²⁶, care a venit în casa directorului. I-am spus că sunt din Podoima. Iar el era din Camenca. Ne-a unit *pământenia*. Am discutat cu el foarte multe despre originile noastre istorice”²⁷. Potrivit ordinului rectorului din 6 martie 1989, începând cu data de 15 martie 1989 director al Bazei de odihnă și întremare *Medicul* a fost numit Alic Daria, asistent la Catedra de histologie, iar vice-director – Valeriu Olărescu, asistent la Catedra de microbiologie. Ambilor li se menținea salariul de funcție, fiind responsabili de partea materială a stațiunii²⁸.

La 1 ianuarie 1998, Baza de odihnă a avut încasări de 108 900 lei și cheltuieli – de 101 090 lei²⁹. În prezent, deși Baza de odihnă și întremare *Medicul* aparține USMF „Nicolae Testemițanu”, este dată în locațiune și gestionată de autoritățile locale din Ucraina.

Un alt centru de agrement a fost constituit în 1978, în zona pitorească a codrilor din apropierea s. Bursuc, Nisporeni. Aici se puteau odihni 120 de persoane. Alături de aceste două spații de odihnă, cca 700 de foi de tratament erau acordate și pentru alte baze de odihnă³⁰.

²³ Ion Mereuță, Ion Cuvșinov, Ion Arteni, Mihai Țurcanu, *Prin tumultul anilor ne făurim istoria... Cronica întâlnirii jubiliare a absolvenților Facultății Curative a Institutului de Stat de Medicină din Chișinău, promoția 1982*. Chișinău, 2007, p. 61.

²⁴ Ion Ababii, *Când vocația înseamnă împlinirea misiunii umane*. În: *Academician Mihail Popovici. Biobibliografie*. Chișinău: Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan”, 2018, p. 65.

²⁵ Vasile Anestiadi (4 mai 1928, s. Sărătenii Vechi, azi r-nul Telenești – 13 noiembrie 2014, Chișinău) – medic, domeniul științific: morfologie, patologie, patobiologie, angiologie, biogerontologie. Doctor habilitat în științe medicale (1964), profesor universitar (1964). Membru corespondent (1965) și membru titular (1972) al Academiei de Științe a Moldovei. A se vedea: Demir Dragnev, Constantin Manolache, Ion Xenofontov, *Republica Moldova – 25 ani. Repere istorice. Istoria științei*. Chișinău: Biblioteca Științifică Centrală „Andrei Lupan”, 2016, pp. 113-114.

²⁶ Artiom Lazarev (30 octombrie 1914, or. Camenca – 14 aprilie 1999, Chișinău) – istoric, domeniul științific: istoria Moldovei, perioada contemporană. Doctor habilitat în științe istorice (1976), profesor universitar (1977). Membru corespondent (1970) și membru titular (1976) al Academiei de Științe a Moldovei. A se vedea: Demir Dragnev, Constantin Manolache, Ion Xenofontov, *V. Op. cit.*, p. 120.

²⁷ *Interviu realizat de Ion Valer Xenofontov cu acad. Mihail Popovici la 3 ianuarie 2018*.

²⁸ Arhiva Universității de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu” (în continuare – AUSMF „Nicolae Testemițanu”), inv. 1, d. 2345, f. 184.

²⁹ *Ibidem*, d. 2922, f. 59.

³⁰ Iulian Grossu, *Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”* /Red. resp. Ion Ababii. Chișinău: Inconcom, 1995, pp. 55-63.

De sărbători, angajații instituției erau distinși cu diplome, li se acordau ajutoare materiale etc³¹.

Comitetul sindical al angajaților a avut ca președinți: Alexandra Vizitiu (1959-1962), Constantin Matcovschi (1962-1963), Ion Vovc (1964), Petru Burlacu (1964-1965), Gheorghe Ghidirim (1965-1967), Boris Golea (1967-1968), Ștefan Plugaru (1968-1971), Eduard Cheptea (1971-1978), Victor Banuh (1978-1985), Stanislav Groppa (1986), Constantin Ețco (1986-1990), Gheorghe Ivasi (1991-1994)³².

Prin organizația sindicală a studenților, încă în anii studenției s-au afirmat viitorii lideri din domeniul medicinei: Gh. Ghidirim, I. Ababii, N. Dolghii, Ș. Plugaru, C. Ețco, S. Groppa, V. Fedăș, C. Calin ș.a. La mijlocul anilor 1990, organizația sindicală studențească era formată de cca 5 000 de studenți. Comitetul sindical avea în structură următoarele comisii: organizatorică, culturală, pentru ocrotirea sănătății, sport. În activitatea sindicatelor ISMC/USMF se punea accentul pe asigurarea socială a studenților: asigurarea cu cămn, acordarea ajutorului material pentru orfani, invalizi, sinistrați etc.

Odată cu începerea activității ISMC, au fost elaborate și o serie de acțiuni ce urmau să asigure ambianța artistică a noii instituții de învățământ superior în domeniul medical. Prin Hotărârea Biroului CC al PC(b)M al Comisariatului Norodnic din 26 noiembrie 1945, se prevedea ca Uniunea Artiștilor, condusă de Bagrov (lipsă de prenume în document – *n.n.*), să acorde ISMC ajutor referitor la decorarea artistică a blocului de studii și a căminelor studențești. În acest scop urmau să fie create portrete, postere etc³³.

Studenții de la ISMC tindeau să combine studiile cu activitatea artistică. Punctul de atracție culturală a studenților era Filarmonica de Stat, unde se organizau concerte, inclusiv de muzică jazz. În repertoriul programului figurau capela corală *Doina*, ansamblul *Taraf*, ansamblul de dansuri moldovenești și soliști. Studenții frecventau cinematografele *Patria* (fosta Casă a Nobilimii), *Biruința* (deschis la 9 mai 1948)³⁴. Cinematograful *Patria*, aflat în vecinătatea căminelor studențești, era cel mai comod. Înainte de proiecția cinematografică aici cânta Nicolae Sulac, înalt apreciat de tineretul studios³⁵. Eroul de film preferat de studente era Tarzan, iar

³¹ AUSMF „Nicolae Testemițanu”, inv. 1, d. 2345, ff. 185-187.

³² *Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu” din Republica Moldova* /Coord.: Gh. Baciu; resp. de ed.: Ion Ababii. Chișinău: Tipografia „Elan Poligraf”, 2015, p. 69.

³³ *Arhiva Organizațiilor Social-Politice din Republica Moldova*, F. 51, inv. 3, d. 30, ff. 156-157.

³⁴ Iulian Grossu, *Originea și itinerarele...*, pp. 10, 14-15.

³⁵ Gheorghe Baciu, *O viață de zbucium...*, p. 96.

preferata băieților era artista argentiniană Lolita Toress (1930-2002,) din filmul *Возраст любви* (1954)³⁶. Uneori, după film, studenții treceau pe la cantina-restaurant *Moldova*, anexată pe atunci la clădirea cinematografului (în prezent, inexistentă), „cu un spațiu foarte încăpător, cu mâncărică ieftină și bună, cu muzică populară frumoasă, unde puteai să te relaxezi, să cunoști mulți tineri de vârsta ta sau să discuți cu diferite persoane cu aceleași interese și preferințe”³⁷. O altă atracție era Teatrul *Expres*, spațiu de organizare a prezentărilor și conferințelor de presă ale pictorilor din Moldova.

În anii 1960-1970, casierii de la teatrele din Chișinău vindeau în holurile ISMC bilete la spectacole. La Teatrul *Luceafărul* studenții se simțeau mai confortabil, deoarece instituția culturală era frecventată de tineri îmbrăcați nepretențios. Alta era situația la Teatrul Academic *AL.S. Pușkin* (în prezent, Teatrul Național *Mihai Eminescu*), unde publicul era unul select, „elegant îmbrăcat – intelectuali din perioada interbelică, doamnele purtau pălării”³⁸.

Viața artistică a Institutului era întreținută și de un cor, care participa la manifestări culturale de nivel orășenesc și republican, de unde veneau cu multe premii... Gh. A. Popușoi a organizat un cor în componența căruia intrau studenți moldoveni de la cursurile II și III. Grupul de cântăreți era condus cu virtuozitate de Avram Mendeleevici Derji, asistent la Catedra de chimie anorganică, iar cel mai mare susținător al corului era N.T. Starostenko, șeful Catedrei de terapie. În 1949, corul a obținut locul I la un concurs interuniversitar. Exista și un cerc de dansuri populare. Studenților li se organizau excursii la Moscova, Leningrad, Kiev, pe parcursul cărora se înfiripau amiciții și prietenii de durată.

Din inițiativa organizației sindicale studențești, s-au format colective corale și de dans. În 1955, printre membrii cercului de dans erau G. Carpov, E. Țurcanu, G. Spânu ș.a. În 1995 activau ansamblul vocal-instrumental *Bioton* (conducător L. Gorceac), Orchestra de fanfară (conducător D. Coman), care deținea titlul onorific de *Ansamblu Popular*, Cercul dramatic, Ansamblul de muzică populară (conducător Gh. Banariuc).

Pe baza unui edificiu vechi din sec. XIX a fost reconstruit Clubul de educație estetică *Ion și Doina*.

În anii 1981-1982 la evenimentele culturale organizate la Institut au participat poetul Grigore Vieru, artistul plastic Glebus Sainciuc, laureat al

³⁶ Iulian Grossu, *Originea și itinerarele...*, p. 80.

³⁷ Gheorghe Baciu, *O viață de zbucium...*, p. 96.

³⁸ Nicolae Brînzan, *La cumpăna dintre milenii*. Chișinău: Pontos, 2018, p. 22.

Premiului de Stat al RSS Moldovenești, pictorița Eleonora Romanescu, scriitorul Vladimir Beșleagă. Manifestările culturale se încheiau cu sesiuni de autografe³⁹.

Un rol aparte în viața instituției l-au deținut activitățile sportive. În apropierea Blocului Central al Institutului studenții jucau fotbal pe terenul viran, iar la umbra copacilor se pregăteau pentru susținerea examenelor⁴⁰. În primii ani de după război studenții nu dispuneau de mijloace financiare necesare pentru echipamentul sportiv, de aceea mulți dintre ei, în special băieții, făceau lecțiile de sport în hainele în care se prezentau și la celelalte discipline⁴¹. Prestația studenților la competițiile sportive era afișată prioritar în instituțiile de învățământ superior⁴². Practicarea intensă a unor genuri sportive, cum ar fi baschetul, aducea cu sine și resurse alimentare suplimentare, prin acordarea de taloane la cantină, în perioada competițiilor⁴³. În anul 1951 studenții de la ISMC au obținut locul I la competiția republicană de volei. Studenții participau și la competiții unionale. Secția de gimnastică sportivă îl avea ca antrenor pe N. Degteriov⁴⁴.

Medicinii trebuiau să le reușească pe toate, inclusiv să participe, „în calitate de suporteri, la principalele meciuri de fotbal și la aproape toate competițiile sportive din Institut”. Tinerii preferau însă fotbalul, șahul, baschetul, voleiul, boxul și luptele greco-romane⁴⁵.

Unii studenți ai ISMC aveau performanțe deosebite în domeniul sportului. Între anii 1965 și 1967, Valeriu Rudic, viitor membru titular al AȘM, a fost campion al RSSM la lupte libere (fiind antrenat de maestrul în sport Ion Dobrovolschi), iar din 1967 – maestru al sportului din URSS la această probă sportivă, unul dintre cei mai tineri din spațiul sovietic⁴⁶. Ar fi continuat cu succes cariera sportivă, dacă mama nu ar fi insistat că ea își dorește să-l vadă, în primul rând, instruit în domeniul medicinei⁴⁷.

³⁹ AUSMF „Nicolae Testemițanu”, inv. 1, d. 1264, ff. 22-23; d. 1373, f. 23; d. 1715, f. 108.

⁴⁰ Gheorghe Baciu, *O viață de zbucium...*, p. 89.

⁴¹ Arhiva Națională a Republicii Moldova (ANRM), F. 3059, inv. 1, d. 191, ff. 77-78, 86.

⁴² Aurelia Felea, *Studenți și cadre didactice în anii 1944-1956. Câteva repere pentru reconstituirea contextului social al formării elitelor din Moldova Sovietică*. În: *Colloquium politicum*, Anul II, 2011, nr. 1, p. 102.

⁴³ Victor Ghețeu, *Anii tinereții și ai maturității*. În: *Curierul Medieval*, 2005, nr. 5 (287), p. 41.

⁴⁴ *Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu” din Republica Moldova...*, p. 37.

⁴⁵ Gheorghe Baciu, *O viață de zbucium...*, pp. 108, 110.

⁴⁶ Е. Попушой, *Есть первый чемпион*. În: *Медик*, 5 июня 1967, с. 2.

⁴⁷ Ion Valer Xenofontov, *Zece curiozități din biografia academicianului Valeriu Rudic (Savantul cu performanțe sportive)*. În: *Moldova Suverană. Cotidian național independent*, nr. 20 (2107), 22 februarie 2016, p. 2.

La competițiile sportive universitare, cel mai exigent arbitru era considerat profesorul Gheorghe Ghidirim⁴⁸, apreciat ca un maestru de ceremonii al „sportului tradițional la români”⁴⁹, al luptei corp la corp – *Trânta*. În funcție de categoria de vârstă, cei mai buni sportivi erau premiați cu „berbecul viu”, „cocoșul viu” și „gânsacul viu”, înmânate cu mult fast câștigătorilor⁵⁰.

În economia discuțiilor de agrement, întreținute în căminele studentești, se vorbea despre meciurile de fotbal. Era o stratagemă de evadare din cotidianul stresant.

Începând cu anul 1959, s-au organizat spartachiade între selecționatele facultăților, la 12–14 probe. În vederea pregătirii pentru Spartachiada a VII-a din anul 1989 a institutelor de medicină din URSS, V.V. Gagauz, șeful Catedrei de educație fizică și de sănătate, V.H. Guragata, președintele Clubului Sportiv, urmau să asigure calitatea pregătirii selecționatei ISMC la baschet (bărbați și femei), tenis de masă, atletică ușoară, badminton. În acest scop, s-au rezervat zece zile pentru pregătirea echipelor. Studenții antrenați în aceste activități sportive, cu titlu de excepție, puteau susține examenele în afara programului general stabilit⁵¹. La mijlocul anilor 1990 se organizau, de două ori pe an, spartachiade, cu premiile învingătorilor.

În concluzie, având la bază materialele de arhivă, izvoarele orale (interviuri cu martorii direcți), materialele din presa timpului și din literatura de specialitate, putem spune că activitatea științifico-didactică a angajaților și a studenților din cadrul ISMC a fost în strânsă corelare cu preocupările din cadrul organizațiilor sindicale, reflectate în prestarea *muncii patriotice* de către studenți. În același timp, activitatea artistică și cea sportivă au completat armonios viața dinamică a instituției de învățământ superior.

⁴⁸ Referitor la pasiunea sa pentru sport, acad. Gh. Ghidirim avea să specifice: „Dragostea de sport, țin minte, a încolțit din copilărie, când împreună cu fratele mai mic, Nicolae, și alți copii nu ne-am înfricoșat și am învins un tăuraș, de care se temea tot satul. Am prins putere și încredere, și am început-o cu luptele, au urmat alte genuri sportive. Dețin titlurile de maestru în sport la lupte libere și de candidat în maeștri la badminton, ultima o practică și în prezent. Sunt președintele Clubului Republican al badmintoniștilor”. A se vedea: Tudor Mustață *Inteligența, eternă virtute*. În: *Medicus*, 2014, nr. 4-6 (871-873), p. 10.

⁴⁹ Nicolai Ambrosi, Pavel Brădescu, *Sport: mică enciclopedie*, Ediția a doua, revăzută și adăugită /Resp. de ed. Ion Xenofontov. Chișinău: Institutul de Studii Enciclopedice, 2015, p. 332.

⁵⁰ Gheorghe Ghidirim, *O minte sănătoasă în corp sănătos*. În: *Academicianul Valeriu Rudic: bibliografie* /Resp. de ed. Ion Valer Xenofontov. Chișinău: Biblioteca Științifică Centrală „Andrei Lupan” (Institut), 2017, pp. 43-44, 202.

⁵¹ AUSMF „Nicolae Testemițanu”, inv. 1, d. 2345, f. 39-40.

Imagini⁵²

• *Tabăra sportivă de asanare a sănătății Medicul. Sergheevka, RSS Ucraineană, 1968*

• *Grupul de studenți care au participat la organizarea activităților în Tabăra de odihnă și întremare a studenților și profesorilor ISMC (în centru – dr. șt. med. M. Popovici, conducătorul Taberei), 1978*

⁵² Foto din Arhiva curentă a Universității de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu” din Republica Moldova; Arhiva privată a prof. univ., dr. hab. Gheorghe Baciu, a acad. Constantin Popovici; a acad. Valeriu Rudic.

• La muncă, pe „pământurile deștelenite” din Kazahstan. De la stânga la dreapta: R. Ianacova, E. Minciuna, V. Andrusevici, B. Darii, V. Moraru, sfârșitul anilor '50

• La lucru în colhoz în satul Cebanovca, raionul Anenii-Noi (în centru – M. Popovici, în dreapta – viitorul medic-militar, colonel Ion Dediu), 1959

• *Studenți de la ISMC la lucru în colhoz, anii '60*

• *Studenți la masa de prânz, după culesul strugurilor.
S. Țibirica, raionul Călărași, octombrie 1964*

• *Cercul de dansuri. În ultimul rând, de la stânga la dreapta: A. Nacu, E. Alhimovici, A. Secrieru, I. Coval, V. Negrescu, G. Bâtcă, D. Gherman. Lângă acordeonist: L. Neceaeva, viitoarea soție a lui N. Testemițanu, 1948*

• *Cercul de dansuri, 1955*

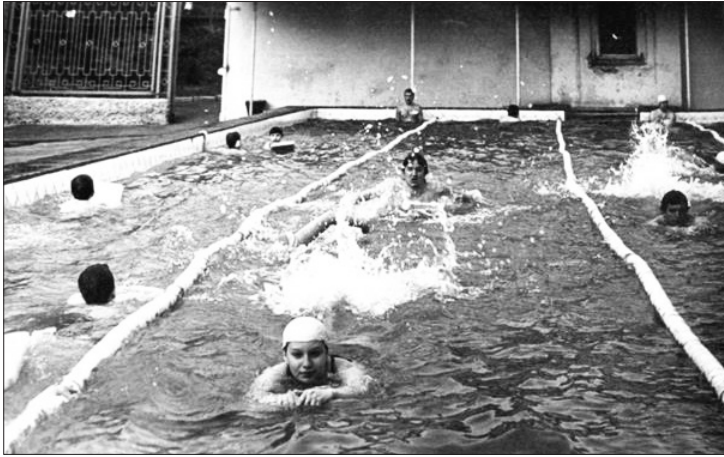
• Anghelina Dimitrievna^a la bare paralele, în Sala de sport a ISMC, 1947

• Spartachiada lucrătorilor ocrotirii sănătății din RSS Moldovenească. Meci de baschet. În atac: Victor Ghicavâi, anii '70

• Competiția ISMC: câștigătorul berbecului – Valeriu Rudic. Arbitru – Gheorghe Ghidirim, 1967

• *Lecție de natație, 1970*

• *Echipa de baschet a Facultății de Medicină Preventivă, corpul profesoral-didactic, 1976*

dr. Lidia PRISAC,
cercetător științific coordonator, Institutul Patrimoniului Cultural,
Ministerul Educației, Culturii și Cercetării,
bd. Ștefan cel Mare și Sfânt 1, Chișinău, Republica Moldova,
e-mail: lidiaprisac@mail.ru.

dr. Ion Valer XENOFONTOV,
conferențiar universitar, Facultatea de Istorie și Filosofie,
Universitatea de Stat din Moldova,
str. Alexei Mateevici 60, Chișinău, Republica Moldova,
e-mail: ionx2005@mail.ru

PATRIMONIUL UMAN UNIVERSITAR

Sorin ȘIPOȘ, *The Activity of Historian Silviu Dragomir at the University of Cluj (1919-1947)*

Ion NICULIȚĂ, *Profesorul universitar Mihail Muntean – omul vremurilor obscure*

Ion EREMIA, *Biografia unei personalități marcante – Afanasie V. Repida*

Valentina URSU, *Rolul Antoninei Lucinschi în consolidarea învățământului pedagogic în RSS Moldovenească*

THE ACTIVITY OF HISTORIAN SILVIU DRAGOMIR AT THE UNIVERSITY OF CLUJ (1919-1947)¹

Sorin ȘIPOȘ

Activitatea istoricului Silviu Dragomir la Universitatea din Cluj (1919-1947)

Sumar: După realizarea unității naționale, în fața intelectualilor ardeleni s au ridicat numeroase probleme ce reclamau o rezolvare rapidă. Intelectualii români din Transilvania implicați în realizarea unirii considerau că, alături de reformele care trebuiau să ducă, în final, la integrarea noilor provincii în structurile Vechiului Regat, o problemă de maximă importanță pentru populația românească din provinciile unite o constituia organizarea unui sistem de învățământ în limba română, îndeosebi la nivel universitar. În noua instituție de învățământ superior, care și-a deschis porțile în toamna anului 1919, Silviu Dragomir a fost propus pentru angajare de către Sextil Pușcariu, ca profesor agregat pentru istoria popoarelor din sud-estul Europei, la catedra de istorie din cadrul Facultății de Filosofie și Litere. Din anul 1923, Silviu Dragomir este numit profesor titular pentru istoria popoarelor sud est europene. Tânărul profesor universitar a susținut la universitatea clujeană prelegeri de istoria popoarelor slave, a românilor balcanici, precum și cursul consacrat Revoluției de la 1848, apreciate de studenți, până în anul 1947, când a fost pensionat abuziv, din motive politice, înainte de împlinirea vârstei legale. Precizăm că anii în care Silviu Dragomir a fost profesor la Universitatea din Cluj și-au pus amprenta asupra cercetărilor sale. Opera lui poate fi structurată, evident cu un oarecare subiectivism, în funcție de momentul în care a fost redactată. Prima perioadă ar coincide cu debutul în cercetarea istorică și s ar încheia în jurul anului 1918. Remarcăm,

¹ The current study is a synthesis of the chapter *Silviu Dragomir - schiță biografică* from our work *Silviu Dragomir - istoric*, Second Edition, Oradea-Chișinău, 2008, p. 547.

cu deosebire, studiile de medievistică consacrate instituțiilor românești, studiul critic din lucrarea *Contribuțiuni istorice privitoare la istoria românilor de pe pământul crăiesc, precum și cercetarea raporturilor religioase româno-ruse din secolele XVII-XVIII*.

Perioada interbelică, urmată de anii petrecuți în refugiul sibian și de reîntoarcerea la Cluj, până în 1947, când este pensionat, se conturează ca a doua etapă însemnată din activitatea istoriografică a lui Silviu Dragomir. Este o perioadă deosebit de fertilă pentru istoric. Din punct de vedere tematic, constatăm existența unei continuități problematice; apar însă și subiecte noi, legate îndeosebi de trecutul populației de origine romanică din nord-vestul Peninsulei Balcanice, de Revoluția de la 1848, precum și de mișcările religioase din secolul al XVIII-lea din Transilvania.

Cuvinte cheie: *Silviu Dragomir, Universitatea din Cluj, învățământ superior, cercetarea istorică, perioada interbelică.*

After the completion of national unity, in the way of the Transylvanian intellectuals appeared numerous problems that required urgent solving. The Romanian intellectuals in Transylvania involved in the realization of the union considered that, along with the reforms that should lead in the end to the integration of the new provinces in the structures of the Old Kingdom, a problem of utmost importance for the Romanian population in the united provinces consisted in the organization of an education system in Romanian, especially at university level². In the endeavors undertaken by the intellectuals and political people for the founding of the Superior Dacia University in Cluj, what was counted on was the support of the professors that had until then carried out their activity in the Austro-Hungarian Empire, as well as the Transylvanians, settled in the recent years on the other side of the Carpathians. Great hopes were also linked to the professors at the universities of Jassy and Bucharest, at least in the first years, as well as to the support provided by several foreign specialists, willing to deliver lectures in Romania.

² Irina Livezeanu, *Cultură și naționalism în România Mare 1918-1930*, Bucharest, 1995, p. 260-263; Vasile Pușcaș, *Universitate. Societate. Modernizare. Organizarea și activitatea științifică a Universității din Cluj, 1919-1940*, Cluj- Napoca, 1995, p. 3866. See also Marcela Sălăgean, *Universitatea din Cluj între 1919-1944*, in *Istoria Universității „Babeș-Bolyai”*, coordinator Ovidiu Ghitta, Cluj-Napoca, 2012, pp. 127-183.

In the new institution of higher education, that opened its gates in the autumn of the year 1919, Silviu Dragomir³ was proposed for employment by Sextil Pușcariu, as associated professor for the history of the peoples in southwestern Europe, at the department of history within the Faculty of

³ See the following bibliographical references on the life and activity of historian Silviu Dragomir: Stelian Mândruț, *Câteva repere privind publicistica istorică interbelică a lui Silviu Dragomir*, în: *Vatra*, no. 12, 1986, p. 189; Nicolae Stoian, *Date privitoare la formația intelectuală a istoricului Silviu Dragomir*, in *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj Napoca*, XXVIII, 1981–1988, p. 563-581; Nicolae Stoicescu, *100 de ani de la nașterea istoricului Silviu Dragomir*, in *Revista de istorie*, 1988, no. 5, p. 525-534; Mircea Păcurariu, *O sută de ani de la nașterea istoricului Silviu Dragomir (1981-1988)*, în: *Mitropolia Ardealului*, year XXXII, 1988, no. 2, Sibiu, p. 109-122; Acațiu Egyed, *Silviu Dragomir și cercetarea revoluției din Transilvania de la 1848-1849*, în: *Memoriile Secției de Științe Istorice*, 1988, tom 13, p. 11-18; Greta Monica Miron, *Silviu Dragomir – istoric al „unirii” religioase*, în: *Revista istorică*, 1992, no. 56, p. 599-604; Ovidiu Ghitta, *Silviu Dragomir, historien des relations ecclésiastiques roumanorusses*, în: *Transylvanian Review*, 1993, no. 2, p. 53-59; Pompiliu Teodor, *Silviu Dragomir*, în: *Transylvanian Review*, 1998, no. 3, p. 64-75; Silviu Dragomir, *Studii de istorie medievală*. Edition supervised, introductory study, notes by Sorin Șipoș, Cluj, 1998, 245 p.; Silviu Dragomir, *Banatul românesc*. Introductory study by Nicolae Bocșan, Timișoara, 1999; Anca Tanașoca, *Contribuția lui Silviu Dragomir la cercetarea romanității balcanice*, în: *Sud-Estul și contextul european*. Buletin, II, 1994, p. 47-57; Vasile Ionaș, *Fondul personal Silviu Dragomir*, în: *Revista Arhivelor*, year LXXIV, vol. LIX, 1997, no. 2, p. 224-227; Sorin Șipoș, *Silviu Dragomir în perioada „obsedantului deceniu”*, în: *Analele Universității din Oradea*, History-Archaeology Series, tom X, 2000, p. 151-162; Nicolae Bocșan, *Silviu Dragomir*, in *Transylvanian Review*, 1998, no. 4, p. 46-51; Sorin Șipoș, *Silviu Dragomir versus Editura Științifică*, în: *Munții Apuseni*, year III, 1997, no. 12, Oradea, p. 72-81; *Idem*, *Destinul unei cărți: Vlahii din nordul Peninsulei Balcanice în evul mediu*, în *Adevărul omeneste posibil pentru rânduirea binelui*. Volume supervised by: Lucia Cornea, Mihai Drecin, Barbu Ștefănescu, Aurel Chiriac, Ioan Crișan, Sorin Șipoș, Florin Sfrengu, Radu David, Elisabeta Ardelean, Oradea, 2001, p. 461-471; Sorin Șipoș, *Silviu Dragomir – istoric*. Preface by Ioan-Aurel Pop, Romanian Cultural Foundation, Cluj-Napoca, 2002, p. 440; Liviu Pleșa, *Dosarul de Securitate al istoricului Silviu Dragomir*, în: *Annales Universitatis Apulensis*. Series Historica, tom IX, 2005, Alba Iulia, p. 217-229; Sorin Șipoș, *On the avatars of the written work of Silviu Dragomir at the Romanian Academy Library in the „Post-communist” period*. *Silviu Dragomir írásainak a Román Akadémiai Könyvtárban a poszt-kommunista időszakban in Neighbours and Partners: on the two sides of the border*. Edited by István Süli-Zakar, Debrecen, 2008, p. 229-234; Ioan-Aurel Pop, Sorin Șipoș, *Silviu Dragomir și dosarul Diplomei cavalerilor ioaniți*, Publishing House of the Romanian Academy, Center for Transylvanian Studies, Cluj-Napoca, 2009, p. 219; Silviu Dragomir, *Istoria desrobirei religioase a românilor din Ardeal în secolul XVIII*, vol. I, II. Edition supervised and introductory study by Sorin Șipoș, Romanian Academy, Center for Transylvanian Studies, Cluj-Napoca, 2012, p. 320; Silviu Dragomir, *Vlahii din nordul Peninsulei Balcanice în Evul Mediu*. Edition supervised and introductory study by Sorin Șipoș, Romanian Academy, Center for Transylvanian Studies, Cluj-Napoca, 2012, p. 289; Sorin Șipoș, *Silviu Dragomir-istoric*, 3rd Edition, reviewed and added, Center for Transylvanian Studies, Cluj-Napoca, 2015, p. 570; Silviu Dragomir, *Avram Iancu*. Edition supervised and introductory study by Sorin Șipoș, Romanian Academy, Center for Transylvanian Studies, Cluj-Napoca, 2016, p. 300; Silviu Dragomir, *Un sfert de veac de la unirea Transilvaniei cu România*, Edition supervised and introductory study by Sorin Șipoș, Romanian Academy, Center for Transylvanian Studies, Cluj-Napoca, 2018, p. 60.

Philosophy and Letters⁴. The department of history benefited, ever since the beginning of its functioning, from the contributions of some exceptional teachers and specialists, such as Ioan Lupaș, Alexandru Lapedatu, Ioan Ursu, Vasile Pârvan, Nicolae Iorga, etc., the foundation of good quality historical education being thereby constituted in Cluj. In the history section, part of the Faculty of Letters, taught, among others: Alexandru Lapedatu, a tenured professor at *The early history of the Romanians*, Ioan Lupaș at *The new history of the Romanians*, for a short time also Vasile Pârvan - tenured professor of the courses of *ancient history*, *history of the arts* and *early history of the Romanians*, Ioan Ursu at *Early, medieval and contemporary universal history*, until 1923, as well as Nicolae Bălcescu at *Byzantine history*. The founding of the Romanian institution of higher education determined Alexandru Lapedatu, which was projecting a future image of the institution, to conclude the following: “With the opening of the Superior Dacia University, the bases of the historical schools in Transylvania were laid, through the work of reorganization of the historical education and the promotion of historical investigation at the new university”⁵.

• *Silviu Dragomir la început de carieră* (A.N.-S.J. Hunedoara, Fond Silviu Dragomir, dosarul 112)

To the appointing of Silviu Dragomir for the *Seminary of history of the South-Slavic people* contributed, first of all, his preparation in the history and languages of the Slavic people, as well as the researches realized until that point. The specialist, formed in the rigorous atmosphere of the University of Cernăuți, had published until the year 1919 studies dedicated to the institutions of Transylvania, the religious relations of the Romanian with Russia, contributions that were eulogized and appreciated in the era.

The young professor delivered at the university in Cluj lectures on the history of the Slavic people, of the Balkan Romanians, as well as the course dedicated to the Revolution of 1848, appreciated by students,

⁴ Arhivele Naționale-Servicul Județean Cluj (from now on: AN-SJ Cluj), *Fond Universitatea din Cluj. Facultatea de Litere*. Report, no. 186 from 1921/1922; National Archives – Central National Historical Archives Bucharest (from now on: AN-ANIC Bucharest), *Fond Onisifor Ghibu*, file 1, 1919-1929, vol. I, sheet 10; „Anuarul Universității din Cluj“, year I, 1919-1920, Cluj, 1921, p. 32; Stelian Neagoe, *Viața universitară clujeană interbelică*, vol. I, Cluj-Napoca, 1980, p. 111.

⁵ Alexandru Lapedatu, *Nouă împrejurări de dezvoltare ale istoriografiei naționale*, Cluj, 1922, p. 1.

until the year 1947, when he has retired abusively, for political reasons, before reaching the legal age⁶. Silviu Dragomir manifested a constant interest in the university lectures for *the medieval history of Serbians and Bulgarians*, as well as for *the Romanians in northern Balkans*, dedicating them to several expert studies. Furthermore, the activity of research of the Romanian population south of the Danube, as well as of the institutions of the north-Danubian Romanians was praised by Ioan Lupaș in the answer told on the occasion of the election of Silviu Dragomir as a full member of the Romanian Academy, in 1928⁷.

Since the year 1923, Silviu Dragomir is named tenured professor for the history of the southeast European people, the exam commission consisting of Ioan Ursu – president – and Ioan Lupaș, Alexandru Lapedatu, Nicolae

⁶ Stelian Neagoie, *op. cit.*, p. 187-202. In the academic years 1919-1920, 1920-1921, Silviu Dragomir, a tenured professor of the chair of the history of the south-eastern European peoples, gave a series of lectures and seminars that familiarized him with the political, social and, ethnical realities south of the Danube: *Slavic-Romanian paleography*, 2 classes; *Istoria poporului sârbesc până la 1459*, 3 seminary classes in the first semester, and for the next semester *Capitole din viața socială și de stat a sârbilor până la 1459*, 1 class; *Istoria Banatului*, 2 seminary classes; *Paleografia slavoromână*, 2 classes („Anuarul Universității din Cluj pe anii 1919-1920“, anul I, 1920-1921, Cluj, 1921, p. 32). In the academic year 1922-1923, the director of the *Seminarului de Istorie sudest-europeană* taught the following disciplines: *Limba slavă și cancelariile române*, 3 classes, and *Lecturi de texte slavoromâne*, 2 seminary classes (*Ibidem*, Cluj, 1924, p. 112). Also for the academic years 1923-1924 și 1924-1925, the classes taught by Silviu Dragomir anticipated the researches devoted to the western Romanians in the Middle Ages. Thus, in the first semester of the academic year 1923-1924, Dragomir taught the students of Cluj *Istoria veche a slavilor*, 1 class; *Limba slavă a cancelariilor române*, 2 classes; *Documentele slavoromâne*, 2 seminary classes. In the second semester: *Istoria veche a slavilor*, 1 class; *Elemente de paleografie și diplomatică slavoromână*, 1 class; *Documentele slave ale lui Ștefan cel Mare; Cruciații în Peninsula Balcanică*, 2 classes (*Ibidem*, Cluj, 1925, p. 124). In the academic year 1925-1926, Dragomir taught the following themes: *Istoria revoluției române din Ardeal în anii 1848-1849*, 1 class; *Problema românismului balcanic*, 2 classes; *Critica părerilor mai noi despre originea românilor*, 1 seminary class (*Ibidem*, Cluj, 1926, p. 105). In the academic year 1929-1930, Silviu Dragomir taught the class *Limba slavă a cancelariilor române*, 2 classes weekly, and the seminary *Interpretarea de documente slavoromâne*, 2 classes weekly (*Ibidem*, Cluj, 1930, p. 193). In the academic year 1930-1931, he gave the lecture called *Mișcările politice din sud-estul Europei în anul 1848*, 2 classes, and at the seminary *Exerciții de paleografie slavă*, 2 classes weekly (*Ibidem*, Cluj, 1931, p. 200). In the following year, he taught the class *Limba slavă a cancelariilor române*, 2 classes, and the seminary *Lecturi din texte mediobulgare*, 2 classes (*Ibidem*, Cluj, 1932, p. 219). See also AN-ANIC Bucharest, *Fond Onisifor Ghibu*, file 282/1919-1929, vol. I, document 10.

⁷ „Analele Academiei Române“. The administrative part and debates, series III, tomul XXXIX, 1927-1928, Bucharest, 1929, p. 139140. „You continued then, year by year, with more zeal the researches, publishing contributions of interest for the history of the Romanians in the Arad county, for the old Romanian element in Banat, for the traditional settlements, regarding which I mention the documents about the Vlachs in 12-13th century Serbia, as well as for the Vlachs and Morlachs in Istria” (Ioan Lupaș, *Activitatea istorică a domnului lui Silviu Dragomir. Din răspunsul d-lui Ioan Lupaș la discursul de intrare în Academia Română a d-lui Silviu Dragomir*, în: „Transilvania“, nr. 78, 1929, p. 646).

Bănescu, Ioan Popovici – members⁸. In the report made on this occasion by Alexandru Lapedatu, a review of the main contributions and an assessment of the scientific merits. The reviewer subjected to analysis four of the works presented by Silviu Dragomir in the file compiled for his raising to the rank of professor, namely: *History of religious liberation of the Romanians in Transylvania in the 18th century*, vol I; *Several traces of the Slavic-Romanian state organization; Vlachs and Morlachs* and *Fragments from the Serbian chronicle of George Brancovici*. Without insisting upon the works, the reviewer remarks on the difficulty of the mentioned researches and the special preparation of Silviu Dragomir⁹. The document presented by Alexandru Lapedatu also proved, to a large extent, a special concern for the material condition of the Romanian intellectual, who, in order to be prepared, had to have financial support available too¹⁰. Al. Lapedatu's report is relevant for the scientific orientation of the historian from Cluj, who fulfilled the expectations through a prodigious activity, which situated him in the gallery of the great Romanian historians¹¹.

The new professors of the University of Cluj, Alexandru Lapedatu, Ioan Lupas, Silviu Dragomir, etc., were busy trying – according to one of the most endorsed interpreters – to determine the role and place of Transylvania in the Romanian historical life, its individuality against the Hungarian Crown, searched for in the national political organizations that the Romanians from Transylvania had in the Middle Ages¹². Through the Slavic Linguistics researches, historian Silviu Dragomir will open new directions of study of the past of the Romanians in the northwestern Balkan Peninsula, of the medieval notions and the unity of the Romanians in the Middle Ages. Some of the new research directions will be announced right by the theme of the courses and seminars held by the professor at the university in Cluj. The research

⁸ „Mr. Professor, by High Royal Decree – 1977/1923, you have been raised to the rank of tenured professor on May 1st 1923, at the chair of *History of southeast European peoples*“, în: ANSJ Deva, *Fond Silviu Dragomir*, file 3; „Anuarul Universității din Cluj“, year I, 1919-1920, Cluj, 1921, p. 112; Vasile Pușcaș, *op. cit.*, p. 244.

⁹ Pompiliu Teodor, *Raportul lui Alexandru Lapedatu în vederea concursului organizat pentru ocuparea postului de profesor titular de către Silviu Dragomir*, în *Istoria - ca experiență intelectuală*. Volume supervised by Corneliu Crăciun and Antonio Faur, Oradea, 2001, p. 346.

¹⁰ „Following the path he had set off on, Mr. Silviu Dragomir will of course give us this work. For this, we must put him in the moral and material situation of being able to devote himself to it. This is why, in the capacity of the rapporteur of the Commission, I propose that on the basis of the writings analyzed above, analyzed and appreciated and of the observations exposed, to ask the University Senate to recommend to the Minister of Education to promote Silviu Dragomir to the rank of a tenured professor at the chair he occupies in our Faculty, as one that fulfills all the conditions imposed by the law and its regulation” (*Ibidem*, p. 346).

¹¹ *Ibidem*, p. 343.

¹² Pompiliu Teodor, *Incursiuni în istoriografia română a secolului XX*, Oradea, 1995, p. 8.

of the south-eastern European space in the Middle Ages will constitute a constant concern in Silviu Dragomir's researches. The investigation of the religious movements will benefit from a good quality analysis, in the spirit of the confessional orientation of the Transylvanian historiography at the beginning of the 20th century. At the same time, in Cluj, in the new university, in the middle of the 3rd decade, the interest was withheld by an ample monographic movement devoted to the 1848 Revolution and to the personalities that illustrated it. Silviu Dragomir published, in the spirit of this current, in 1924, the monography of Avram Iancu, and in the academic year 1924-1925, in his normă didactică appears the course History of the Romanian revolution in Transylvania and the years 1848-1849.

• Silviu Dragomir and Monsignor Dr. Phil. Methodiu Eavoral from Praga in front of the University of Cluj May 18th 1928.

A.N.S.J. Hunedoara, Fond Silviu Dragomir, file 112.

Since the same academic year, the teacher will substitute *the chair of universal, medieval and modern history*, which remained vacant through the departure of Ioan Ursu to the University of Bucharest¹³. In this capacity, he drafted a report, on December 7th, 1924, in which he solicited the founding of a *conference for universal history*. The endeavor initiated by professor Dragomir took place in a moment of vacancy of the tenured professor of the

¹³ Ioana Ursu, Dumitru Preda, *Biografia unei conștiințe – Ioan Ursu*, Cluj-Napoca, 1987, p. 229.

chair of universal history, through the departure of Ioan Ursu, so that no one was imperiled by this initiative. What is more, substituting the chair, getting to know its shortcomings, he was the most entitled to propose their improvement. In the supporting of the initiative, Silviu Dragomir makes relevant observations, namely: the enormous stretch, on three eras, of the course, and then the specific methodical particularities for each epoch. Under these circumstances, a remarkable teacher was needed, capable to master the subject¹⁴. “To my knowledge”, was saying the historian from Cluj, “from experience, at our university, only one scholar gifted with a peculiar talent, Mr. Iorga, in his lessons of synthesis of universal history, managed to track, together with his audience, certain problems viewed from a certain perspective, that allowed them a good orientation in respect to every epoch”¹⁵. The points made in favor of this proposal are interesting and reflect the quest of the professors in Cluj for the realization of performant education. In the continuation of the statement, the author cited the purpose that the academics had, namely doing also research work¹⁶. At the end of the report, Silviu Dragomir integrated the *conference for medieval history and archaeology* in the research program of the history of Transylvanian Romanians carried out at the University of Cluj¹⁷.

In the academic year 1924-1925, the Council of the Faculty of Letters and Philosophy organized a contest for occupying the *chair of universal history*, to which presented themselves two candidates, “one of them prepared for a part of the subject, the other one for another part of universal history”¹⁸. The candidates were Constantin Marinescu and Constantin Diculescu, and the commission chose the first one to occupy the *chair of universal history*. Ultimately, the reputed historian and archaeologist Constantin Diculescu will manage, also thanks to the repeated insistences of Silviu Dragomir, to

¹⁴ ANSJ Cluj, *Fond Universitatea. Facultatea de Filosofie și Litere. Raportul domnului Silviu Dragomir cu privire la înființarea unei Conferințe pentru Istoria medievală universală*, nr. 194/1, p. 1.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ „The chairs of the Faculties of letters also have this purpose: offering the tenured professor the possibility to carry on researches, initiating his listeners in these scurtări, in lessons, that merely enlighten more intensively certain problems or shortcomings of his science. He thus risks sharing the student flawed knowledge, preparing him one-sidedly and often being forced to neglect entire eras and peoples, whose history nonetheless deserves a special consideration” (*Ibidem*, p. 2).

¹⁷ „Especially the Faculty of Cluj, through this new organ of it, is hoping to promote the study of the medieval history of Transylvania, on whose land many epochal past social events were carried out in silence or generally still not dug up by the rulers so far, interested to find here, from the Middle Ages, only certain traces” (*Ibidem*, p. 3).

¹⁸ *Ibidem*.

occupy the *conference of universal history*. Not incidentally did I insist upon this episode, apparently insignificant, from the history of the education in Cluj. On the one hand, we captured Silviu Dragomir deeply involved in the improvement of the history courses within the Faculty of Philosophy and Letters, and on the other hand, we notice the concern that a great specialist in the history of nomadic peoples, namely Constantin Diculescu, doesn't get brutally left out of higher education. Silviu Dragomir judged that by eliminating Diculescu, a valuable specialist, a grave mistake would be committed.

Through the departure of Alexandru Lapedatu to Bucharest, where he was offered the function of Minister of Cultures and Arts, Silviu Dragomir is entrusted by the Faculty Council to substitute the chair of the *early history of Romanians* in the academic year 1927-1928¹⁹. In this capacity, he gave lectures of the following themes: *The era of Stephen III of Moldavia, 2 periods*, and *Historical-geographical researches concerning the Romanian Principalities in the 15th century*, seminar²⁰.

We mention that the years during which Silviu Dragomir was a professor at the University of Cluj left a mark on his researches. His works can be structured, of course, with a certain subjectivity, depending on the moment when they were drafted. The first period would coincide with his debut in historical research and would end around the year 1918. We remark, in particular, the works of medieval studies dedicated to Romanian institutions, the critical study in the work *Historical contributions regarding the history of the Romanians in the Fundus Regius*, as well as the research of the Romanian-Russian religious relations in the 17-18th centuries.

¹⁹ „Dear Colleague. Following your request from 20 X 1927, I have the honor to announce to you that “Faculty meeting of our Faculty, discussing the substitution of your chair, opined that it should be assigned to an associate or tenured professor of our Faculty. Mr. Victor Motogna being only a docent, the Faculty meeting examined its opinion that Mr. Silviu Dragomir would be fit for substitution. We expect your assent, to be able to definitively solve this matter. To Mr. Alexandru Lapedatu, Minister of Cultures and Arts” (*Ibidem*, file no. 130, from November 3rd, 1927). Having the approval of professor Al. Lapedatu, the dean of the Faculty of Letters and Philosophy, Th. Capidan solicited to the Ministry of Education the substitution by Silviu Dragomir of the chair of the history of Romanians. Through the order of the Ministry of Education, the General Directorate of Higher Education, with the no. 154 754, on November 19th, 1927, the following was communicated to the dean of the Faculty of Letters and Philosophy: „We have the honor of letting you know that on the basis of the recommendation made to you with the no. 190/1927, the Ministry approves Mr. Silviu Dragomir to substitute Mr. Professor Al. Lapedatu at the chair of the History of the Romanians at the Faculty of Letters in Cluj, starting from November 1st, 1927. Minister Burileanu“ (*Ibidem*, documentul 190/1927-1928).

²⁰ *Ibidem*.

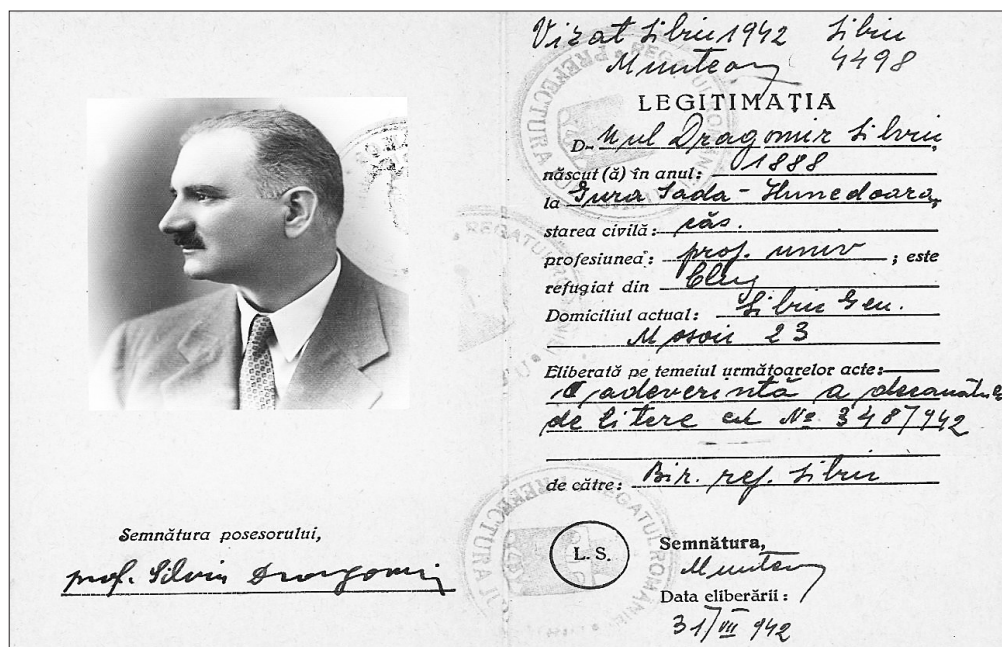
The interwar period, followed by the years spent in refuge in Sibiu and the return to Cluj, until 1947, when he is retired, is shaping up to be the second significant stage in the historiographical activity of Silviu Dragomir. It's a particularly fertile period for the historian. From a thematic point of view, we notice the existence of a problematic continuity; however, new subjects appear too, related especially to the past of the population of Roman origin in the northwestern Balkan Peninsula, to the 1848 Revolution, as well as to the religious movements in the 18th century in Transylvania. The contributions of the specialist from Cluj, in the mentioned time frame, imposed themselves in the Romanian historiography through the vastness of the documentation and the rigor of analysis. The last stage in his scientific activity, between the years 1955 and 1962, after his release from detention, is related to the work carried out at the Institute of History and Archaeology in Cluj. The political changes that had occurred in Romania after 1947 greatly influenced the researches realized by our historians. Silviu Dragomir now directed his attention towards the institutions and occupations of the Romanians in the Middle Ages. He resumed the investigation of the documents of the religious union, remaining, in this sense, consistent with the conclusions expressed in the interwar period. He continued his older researches about the 1848 Revolution, as well as of the role played by Avram Iancu in the social and national movement of the Romanians.

The Transylvanian intellectual had in the interwar period various administrative functions. He is elected dean in the academic year 1925-1926 and vice-dean in the academic year 1926-1927²¹. In the period of refuge of the University to Sibiu, Silviu Dragomir was one of the institution's protectors, in one of the most difficult moments of its history²². After August 23rd, 1944, under the circumstances of the political changes that occurred in Romania, the university's leadership took the necessary measures so that the education institution could return to Cluj. In the special assembly of the university Senate on August 30th, 1944, a commission was established, whose purpose was to prepare the return of the University to Cluj, as well as the takeover of all the buildings and the entire inventory. Silviu Dragomir was named vice-president of the commission²³.

²¹ „At the ordinary meeting at held on October 30th 1925. Present: V. Bărbat president, G. Bogdan-Duică, G. Giuglea, I. Lupaș, Th. Capidan, I. Paul, D.M. Teodorescu, Fl. Ștefănescu-Goangă, O. Ghibu, Șt. Bezdechi, G. Kristof, P. Grimm. Mr.prof. Silviu Dragomir fulfilling unanimity of votes is proclaimed dean for the academic year 1925/1926“ (ANDJ Cluj, Fond Universitatea din Cluj. Procese verbale 1925-1926; Stelian Neagoe, op. cit., p. 178179).

²² Stelian Neagoe, *Viața universitară clujeană interbelică. Triumful rațiunii împotriva violenței*, II, Cluj-Napoca, 1980, p. 335.

²³ *Ibidem*, p. 359.

• Identification card of refugee of university professor Silviu Dragomir, Sibiu, 1942.
Collection of Mrs. Florica Enescu.

The professor of the University of Cluj was aware, ever since his debut in education, that a lot of work was needed for raising the level of culture of the Romanians in Transylvania. After decades in which the local population was refused the right to instruction in its national language, the Transylvanian intellectuals sadly noted that there was a gap that divided Romanians from other nations in the province. After the takeover of the University of Cluj, the Romanian intellectuals searched various ways for developing the institution among the local population²⁴. The University Extension, created at the initiative of professor Virgil Bărbat, was one of the initiatives taken into consideration by the teaching staff in Transylvania²⁵. Among the founding members, we mention Vasile Bogrea, Fl. Ștefănescu-Goangă, Alexandru Borza, Nicolae Drăganu, Sextil Pușcariu, Silviu Dragomir etc.²⁶. The purpose of the University Extension was “to organize a cultural propaganda campaign through conferences and popularization publications, a campaign in great style, systematic, organized, persistently tracked, year by year”²⁷. From 1924,

²⁴ Irina Livezeanu, *op. cit.*, p. 157224.

²⁵ Stelian Neagoe, *op. cit.*, I, p. 240.

²⁶ *Ibidem*, p. 242.

²⁷ *Ibidem*, p. 241.

the professors at the University of Cluj organized conferences, debates, symposiums in the cities of Transylvania, that continued as well after the cession of northwestern Transylvania. In the academic year 1941-1942, the University Extension resumed its activity. Silviu Dragomir was elected president of this new governing board²⁸.

The teaching and scientific activity carried out by professor Silviu Dragomir at the University of Cluj until 1947 was appreciated and respected by his colleagues, as well as by numerous generations of students. The majority of them appreciated his moral honesty and professional training, as well as his great willingness to help his colleagues and students²⁹.

The efforts made by Silviu Dragomir in his scientific and teaching activity, at least until the year 1947, were appreciated at their true value by the political and scientific authorities in Romania. For the scientific and teaching activity, and for the national policy he promoted, he was rewarded with numerous medals and decorations, among which we mention: *Medalia Jubiliară*³⁰, *Comandor al Ordinului Coroana României*³¹, *Răsplata Muncii pentru învățământ, cl. I³²*, *Meritul cultural*³³, *Mare ofițer al Ordinului Coroana României*, *Meritul cultural – cavaler clasa I*, *Coroana României în gradul de mare cruce Sf. Sava*, *Mare ofițer al Ordinului Ferdinand I*, *Cavaler al Ordinului Ferdinand I*³⁴, *Leul Alb. Comandor (Cehoslovacia)*³⁵.

The outstanding scientific activity, translated into the numerous studies and books published after the year 1916, constituted an important argument for his election as an active member of the Romanian Academy³⁶. The proposal

²⁸ *Ibidem*, II, p. 302.

²⁹ „Silviu Dragomir was a good and loyal friend, loved and sought by his university colleagues among which, not at all exhaustively, I would mention Ion Lupăș, Alexandru Lapedatu, Ștefan Meteuș, Ioachim Crăciun and others, as well as by his students that he stimulated and helped to deepen their researches and increasing their publications“ (Toader Buculei, *Clio încarcerată. Mărturii și opinii privind destinul istoriografiei românești în epoca totalitarismului comunist*, Brăila, 2000, p. 89-90).

³⁰ „Anuarul Universității din Cluj“, 1922-1923, Cluj, 1924, p. 112; *Ibidem*, 1923-1924, Cluj, 1925, p. 124.

³¹ *Ibidem*, 1923-1924, Cluj, 1925, p. 124.

³² *Ibidem*, 1930-1931, Cluj, 1931, p. 158.

³³ *Ibidem*, 1933-1934, Cluj, 1934, p. 189.

³⁴ *Ibidem*, 1936-1937, Cluj, 1938, p. 297.

³⁵ *Ibidem*, 1931-1932, Cluj, 1932, p. 183.

³⁶ „Dear Colleague. We have the honor of informing you that the Romanian Academy, appreciating your activity in the field of history of the Romanians, chose you, in the plenary session on May 25th, 1928, an active member of it in the Historical Section. Communicating to you this vote, we ask you to please take part in the works of the general session, in which the Romanian Academy finds itself gathered“ (ANSJ Hunedoara, *Fond Silviu Dragomir*, file 92, letter no. 1235, on May 28th, 1928, sent by the Romanian Academy, with the signature of president Emil Racoviță and of general secretary Ion Bianu, by which Silviu Dragomir was informed of his election as active).

for his election as a full member was made by Ioan Lupaș, who communicated, during the assembly on May 28th 1928, to the plenary of the academy the decision of the historical section, made with the majority of votes, that Silviu Dragomir would be elected instead of the reputed and regretted specialist Vasile Pârvan³⁷. *The Report*, as well as *The Answer* to the speech of joining the Romanian Academy were presented, through the assigning of the historical section, by Ioan Lupaș. In both of them, a listing was made of the scientific and publishing activity carried out by the professor of Cluj since the year 1916, the moment of his election as a correspondent member. Underlining and valuing at the same time Silviu Dragomir's of historian qualities, the rapporteur recognized that the hopes of Ioan Bogdan came true. Beyond the truth of those said by Ioan Lupaș regarding the scientific activity of the one elected, we consider that it's worth to stop upon two dimensions of his personality, as they stand out from *The Answer* of I. Lupaș.

Alongside his historical researches, Silviu Dragomir tracked the European political evolution, especially in the states dissatisfied with the peace treaties concluded after the World War I and that was endangering the territorial unity of Romania. Knowing well the historical realities, Silviu Dragomir engages in an intense publishing campaign that aimed to prove, on a scientific basis, the groundlessness claims of the revisionist states. He finds, in this sense, in 1934, in Cluj, *Revue de Transylvanie*, publication that would host within its pages studies realized on the platform of great professionalism, with the aim of spreading within the European scientific and public opinion of the results of the Romanian historical research³⁸. It's worth mentioning that a short time

• Moments of silence.

Collection of Mrs. Florica Enescu

³⁷ „Proceeding to vote with balls in accordance with article 24 in Statutes, Mr. Silviu Dragomir fulfills, out of 23 expressed votes, 17 votes for him. Mr. Emil Racoviță notes that Mr. Silviu Dragomir fulfilled two-thirds of the votes of the present members and proclaims him elected an active member of the Academy at the Historical Section“ („Analele Academiei Române“, tomul XLVII, Assemblies in 1927-1928, Bucharest, 1928, p. 140).

³⁸ Stelian Mândruț, *La „Revue de Transylvanie“ et l'école d'histoire de Cluj (1934-1945)*, în: *Studia Universitatis BabeșBolyai, Historia*, XXXII, 1, 1987, p. 65.

after its apparition, the journal, probably due to its title, got the attention of the police organs in Romania. The publication was happily supplementing the specialty journals in the country that appeared in an international language.

Revue de Transylvanie was edited under the moral and material umbrella of *Astra*, its director being Silviu Dragomir, and its first editor-in-chief, D.D. Roșca, his former student and the Theological Institute of Sibiu. One of his granddaughters, Florica Enescu, remembers the unrest and bustle that used to settle in the house of professor Dragomir, on Mikó Street, no. 40, in the months before the apparition of every issue of the journal³⁹. Its authors considered, with good reason, that a journal that aimed to approach the history of Transylvania was justified if we take into account the fact that the province had an essential role in the întregit Romanian state, through the number, diversity of the inhabitants, confessions, and religions, through the geographical situation and even through its tradition and history. The purpose of the journal was to eliminate the informational void caused by the absence of a periodical publication issued in an international language that addressed the problems of Transylvania.

Broadly, the journal achieved its goal, thanks to the quality of the collaborators, as well as to the diverse studies of social history, demography, political history, history of culture, ethnography etc., that approached the problem of Transylvania. Among the almost permanent collaborators of the publication, we mention: Ioan Lupaș, Nicolae Bănescu, Nicolae Drăganu, Onisifor Ghibu, Emil Panaitescu, Coriolan Petranu, Romulus Vuia, iar dintre istoricii mai tineri pe: Ioachim Crăciun, Aurel Decei, Ioan Moga, Andrei Oțetea, P.P. Panaitescu, Ștefan Pascu, Aurelian Sacerdoțeanu, David Prodan, Virgil Vătășianu etc.

The end of the World War didn't bring the peace so desired by Romanians. For Dragomir it meant losing his university chair and several years of detention in the communist prisons. But the changes that occurred in Romania affected the entire society. After the war, the country entered a new political system, dominated at first by parties on the left side of the political spectrum, and afterward by communists. Against intellectuals and political people – some of them former dignitaries in the interwar period, under the authoritarian regime of Carol II, during the war, under the dictatorship of General Antonescu – a rough campaign of extermination was

³⁹ „In the basement of this house began, in the year 1934, the publishing of the journal *Revue de Transylvanie*, the editing being continued after the year 1940 in Sibiu, until the year 1943. I remember the excitement close to the dates of apparition of the journal: collaborators, translators, editors were wandering around Silviu Dragomir's office, disrupting the peace and quiet that usually reigned in that office“ (Toader Buculei, *op. cit.*, p. 89).

launched⁴⁰. In Romania, *the intellectual* had become synonymous with *the bourgeois*, with *the exploiter of the working class*, and obviously with the *counterrevolutionary* that was trying by all means to revive the old order. Everything that had come from abroad, from the western European space, from the democratic world, representing an alternative option to the new regime, had to be eliminated. What is more, the iron curtain put an end to some centuries-old economic, political, cultural, and religious ties with the West, thereby accentuating the isolation of the new communist regimes. *A new world* was beginning, for many full of hopes, but about which few knew in what direction it was heading and what were the risks of the political and social changes occurred under the impact of force in Romania. In Romania, on various pretexts, the intellectual and academic elite suffered the gravest aggressions in its history because of the communists. The assault on education, especially on higher education, was triggered ever since the years 1944-1945 when, under the name of *liberation from fascism*, were imprisoned and removed, not only from academic life, but in many cases, even from life itself, those to whom, either through their sheer presence in the former higher management or through their publishing activity, one could attribute anti-Soviet feelings⁴¹. “The year 1946 was the moment when academic autonomy was lost, a process carried out insidiously, through an apparently insignificant change of some paragraphs in the Education Act. The academic year 1947-1948 is *the big turning* moment, that marked for decades the destiny of the Romanian university. It sets off through the amplest elimination of teaching staff from higher education, the massive compressions in the autumn of 1947, and the promulgation of the Education Act is concluded, the reform that marks the onset of the new soviet-like model, that our school would follow for many years from now on”⁴². Thus, in the Official Journal of October 4th, 1947, the decision signed by minister Ștefan Voitec on October 2nd, 1947 was published, whereby 80 professors in higher education are retired from office on September 1st, 1947. Most

⁴⁰ Literature regarding the Romanian concentrationary system has been highly enriched in the recent years. See in the problem's historiography the following references: Claudiu Secașiu, *Contribuții privind distrugerea elitei politice românești*, in *Memoria închisorii Sighet*. Editor Romulus Rusan, Bucharest, 1999, p. 239-266; Keith Hitchins, *România 1866-1947*, Bucharest, 1996, p. 574-581; Toader Buculei, *Clio încarcerată. Mărturii și opinii privind destinul istoriografiei românești în epoca totalitarismului comunist*, Brăila, 2000; Nuțu Roșca, *Închisoarea elitei românești. Compendiu*, Baia Mare, 1998; Ion Bălan, *Regimul concentraționar din România 1945-1964*, Bucharest, 2000.

⁴¹ Maria Someșan, Mircea Iosifescu, *Modificarea structurii universității în anii consolidării sistemului comunist*, in „Analele Sighet” 6. *Anul 1948 – instituționalizarea comunismului*. Editor Romulus Rusan, Bucharest, 1998, p. 447.

⁴² *Ibidem*, p. 448.

of them were thus obligated, by a ministerial decision, to withdraw from academic life before reaching the minimum retirement age of 65, that the law stipulated for the members of the teaching staff in higher education. In Cluj, on this occasion, were forcedly retired, among others, Gh. Giuglea, sociologist Constantin Sudețeanu, ethnologist Romulus Vuia, botanist Alexandru Borza. Among them was also Silviu Dragomir, who at that moment was 59 years old⁴³. The professor, in order to complete his retirement file, solicited from the Faculty of Philosophy and Letters a certificate regarding the activity carried out between the years 1940 and 1945⁴⁴. The decision of retirement was unacceptably late. Only on December 9th, 1947, the dean of the Faculty of Commercial Sciences in Bucharest informed the historian that, according to the decision number 169 012, the commission of pensions had established the quantum of his pension for 14 090 lei⁴⁵.

The professor of the University of Cluj was thus retired 6 years before reaching the minimum age, this being actually a removal from the chair. According to Alexandru Zub, the scholars mentioned, as well as others, were removed from education because they hadn't made on time the concessions imposed by the new regime⁴⁶. Silviu Dragomir, together with other historians of high prestige, kept during all this time his verticality, refusing to write history in the spirit of the new conception imposed by communists⁴⁷. The retired professors either worked at the Center of Studies or collaborated at *Revue de Transylvanie*, an institution and journal that aimed to defend Romania reîntregită. One year later, through the address number 298 on June 26th, 1948, Silviu Dragomir was announced that "The Ministry of Education had relieved him of his duty of the director of the Center of Studies and Researches on Transylvania"⁴⁸.

⁴³ *Ibidem*, p. 472; Toader Buculei, *op. cit.*, p. 91; Alexandru Zub, *Clio în derută. Istoriografia română a anului 1947*, in „Analele Sighet” 5. Anul 1947 – Căderea cortinei, Bucharest, 1997, p. 267.

⁴⁴ *Certificat cu numărul 31/1947 din 1 octombrie 1947, eliberat sub semnătura profesorului Ioachim Crăciun, decanul Facultății de Filosofie și Litere din Cluj*, in the Archive of the Enescu family, p. 1.

⁴⁵ „Dear Mr. Professor, I am very happy to inform you that, resuming the endeavors in the matter of your pension, the result was reached that your file passed through the commission of pensions today, 9 XII 1947; the decision no. 169 012, sets the monthly pensions at 14 090 lei. The file will depart on 13 XII 1947 to the Financial Administration. I am very pleased that I could serve you and I did it with great pleasure, as always when it comes to you, sir”. (Letter of the dean of the Bucharest Faculty of Commerce, in the Archive of the Enescu family).

⁴⁶ Alexandru Zub, *op. cit.*, in *loc. cit.*, p. 262.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 267.

⁴⁸ Moreover, on June 26th, 1948, through the address number 298, Silviu Dragomir was announced that "The Ministry of Education had relieved him of the function of Director of the Centre for Studies and Researches regarding Transylvania (ANSJ Hunedoara, Fond Silviu Dragomir, file 4).

The professor was arrested on July 1st 1949 in Cluj⁴⁹, and afterward was transferred to the penitentiary of Caransebeș, for serving his time of six years of correctional prison for breaking the Bank law, to which was added a correctional fine of 2 600 600 lei⁵⁰. On May 5th, 1950, Silviu Dragomir was transferred to the prison in Sighet, joining the political people and intellectuals arrested and locked up here.

Silviu Dragomir and the other dignitaries remained in Sighet until July 5th, 1955, when a part of them was set free, and others transferred in other prisons⁵¹. Silviu Dragomir got back timidly into the scientific activity

• *Silviu Dragomir together with Flora Dragomir after the release from.* Collection of Mrs. Florica Enescu

in the year 1955, when he was employed as an external collaborator at first, and then a permanent researcher at the Institute of History and Archeology in Cluj⁵². In parallel, he resumed correspondence with some of his collaborators in the interwar period, trying to publish various materials, some of them prepared before being arrested, and others immediately after being liberated from prison.

⁴⁹ *Conceptul cererii adresată de Silviu Dragomir Președintelui Prezidiului Marii Adunări Naționale*, in the Archive of the Enescu family, p. 1.

⁵⁰ According to the decision made in the council chamber on December 29th, 1948, “the court prescribed that the designation: *severally liable* should be replaced with the words *to each of them a 2 600 000 correctional fine*” (A.N.D.J. Deva, *Fond Silviu Dragomir*, file 4, p. 23).

⁵¹ According to the Release Ticket no. 193 534 in 1956, Silviu Dragomir was released on Jun 9th, 1955 (ANDJ Deva, *Fond Silviu Dragomir*, file 4). The release on June 9th is also confirmed by the special travel ticket, SighetCluj, 3rd class, series A, no. 0635301, under the name of Silviu Dragomir (*Ibidem*).

⁵² According to the address of the Subsection of Historical Sciences of the Romanian Academy of January 30th, 1956, signed by Petre ConstantinescuIași, Silviu Dragomir was announced that „examining the meeting on January 24th, 1956 your employment request, [The Subsection of Historical Sciences, A/N] favorably endorsed and submitted the request to the Academy Chair PPR Consequently, we ask you to present yourself at the Institute of History of the PRR Academy in Cluj, to receive the work for the work for which you were recommended” (ANDJ Deva, *Fond Silviu Dragomir*, file 92).

The historian of Cluj, like the numerous intellectuals that survived the communist prisons, noticed that suffering hadn't ended. Lacking financial support (the Romanian state had canceled his pension), cast out of his dwelling on Mikó Street, Silviu Dragomir however had not been forgotten by some of his former students and his younger collaborators in the interwar period. Constantin Daicoviciu and Andrei Oțetea stepped in to get him employed at the Institute of History and Archaeology in Cluj⁵³, as well as to help solve some of his problems⁵⁴.

prof. Sorin ȘIPOȘ,

Facultatea de Istorie, Relații Internaționale, Științe Politice și
Științele Comunicării, Universitatea Oradea,
str. Universității 1, Oradea, Bihor, România,
e-mail: sorin.sipos@yahoo.com

⁵³ *Ibidem.*

⁵⁴ In a letter sent to Constantin Daicoviciu, probably during the year 1956, Silviu Dragomir thanks him for “the interest shown for his miserable cause. Furthermore, he asks him to intervene for regaining his dwelling lost after the nationalization” (*Ibidem*, dosar 3, p. 243). Andrei Oțetea helped Dragomir, as it stands out from the private correspondence between the two, to reenter the scientific circuit. In this sense, the academician put to use all his scientific and political authority, being convinced that he was helping a great personality, that served with dedication to the interests of his country, but also a great friend. There were however numerous people, especially agents of the Security, that didn't look kindly on the employment of the historian at the Institute of History. This is what agent Voicu writes: “When I entered the Faculty of History, professor Dragomir had already been removed and arrested, so I didn't get to know him personally. Last year, he reappeared at our institute, being employed in agreement, and afterward I found out he was working for a collective in Bucharest, led by academician Oțetea, without however anyone knowing precisely what he was working on. [...]. Apart from the technical work of spotting and translating some older elements, knowing well the archives, I don't think anyone is even thinking of using him. The old ones certainly seek to create for him an allusion of a changed man, they even go so far as to create the impression that the Party appealed to him. Thus, when discontent was caused because he was given in the Institute a dwelling he didn't deserve, Comrade Director Daicoviciu said that no one was competent to stir up this problem, since the party made this decision for the reason that he would be working for the party. I can't see what such a man could do for the party” (Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, informative fund, file Silviu Dragomir, no. 513, sheet 96).

PROFESORUL UNIVERSITAR MIHAIL MUNTEAN – OMUL VREMURILOR OBSCURE

Ion NICULIȚĂ

University professor Mihail Muntean – the man of obscure times

Summary: *University professors have had and still have a special importance in the professional training of students and only some of them, the best ones, teach students where to look, while giving them the freedom to discover and know in their own style. One such professor was Mihail Muntean - professor and dean of the Faculty of History of the State University of Moldova. Using the documents from the personal file, which is kept in the institutional archive of the State University of Moldova, the author restores, especially based on personal memoirs, the professional and academic career of professor, educator, dean and scientist Mihail Munteanu.*

Keywords: *Chisinau State University, Faculty of History, Mihail Muntean, University professor.*

Apărut pe lume în 22 septembrie anul 1922 în satul Cioburciu din Transnistria, regiune ce a înfruntat toate vicisitudinile provocate de războiul civil din Rusia sovietică în care fusese încorporată, colectivizarea, mizeria celui de al Doilea Război Mondial și repercusiunile lui manifestate prin dezastre, foamete cumplită, cât și prin suspiciunea totală – boala incurabilă a societății sovietice. În asemenea circumstanțe era nevoie de o acomodare subtilă pentru subzistență, ce putea fi realizată prin munca asiduă și o disciplină lăuntrică drastică ca să nu dea bănuieli pentru careva suspiciuni. Lipsită de o copilărie și adolescență normală, generația distinsului profesor Mihail Muntean s-a maturizat înainte de vreme. După terminarea cu brio a școlii de șapte clase din satul natal se înscrie la cursurile pregătitoare „Rabfak” pe care, de asemenea, le termină cu mențiune. Este înmatriculat în anul 1939 ca student la Facultatea de Istorie a Institutului Pedagogic Moldovenesc de la Tiraspol.

• *Mihail Muntean. Fotografie din dosarul personal. Arhiva instituțională a Universității de Stat din Moldova.*

Însă în anul 1940 e „chemat la oaste”, de unde întâmpină războiul. Se părea că nu poate exista o nenorocire mai mare decât războiul. Însă în URSS s-au atestat altele și mai drastice. Spre exemplu, ostașul Mihail Muntean, împreună cu mulți alți moldoveni, au fost rechemati din armată, fiind trimiși la munci silnice în spatele frontului. Acest ordin special, semnat de Stalin, avea scopul de a curma predarea în masă a soldaților moldoveni/basarabeni trupelor române și nu numai. Această pedeapsă era cu bătaie lungă, fiindcă ea se răsfrângea asupra tuturor rudelor celui rechemat de pe front. Moldovenii transnistreni au trimis o petiție comandantului suprem Iosif Stalin în care, în baza documentelor anexate, demonstau că ei nu au locuit în Regatul Român, ci sunt cetățeni fideli ai statului sovietic.

Întors pe linia întâi, tanchistul Mihail Muntean participă la mai multe lupte crâncene, în martie 1942 fiind grav rănit. A fost transportat la spitalul militar din orașul Qaragandy (Karaganda, Kazahstan), unde s-a aflat până în octombrie 1942. Țintuit pe patul spitalului, sergentul Mihail Muntean solicita actele sale de student de la institutul în care a fost înmatriculat și deja în luna octombrie devine student al Institutului Învățătoresc din Karaganda. Însă această instituție nu satisfacea năzuințele viitorului profesor universitar. Retrăgându-și actele, el se înmatriculează la Universitatea „Taras Șevcenko” din Kiev, universitate evacuată în orașul Qyzylorda (Kâzâl-Orda) din Kazahstan. Absolvind cu *Diplomă roșie* această prestigioasă instituție de învățământ superior din Uniunea Sovietică, în anul 1946, proaspătul absolvent este recomandat în doctorantură, fiind angajat concomitent și în funcția de asistent la catedra Istorie a Uniunii RSS. Din această universitate l-a ademenit Iachim Grosul, proaspătul decan al celei mai noi instituții de studii superioare din RSS Moldovenească – Universitatea de Stat din Chișinău. Iachim Grosul l-a convins să se transfere la Universitatea de Stat din Chișinău, unde, începând din anul 1947 și până la plecarea prematură în neant, a activat prestigiosul savant și profesor universitar Mihail Muntean.

Toate treptele educaționale, începând cu școala medie incompletă, „rabfak-ul”, universitatea – le-a onorat cu brio, acumulând numărul maxim de puncte. Sârguința, tenacitatea, munca asiduă fără preget au constituit în-

totdeauna un credo al acestui Om. Nu credem că actualmente s-ar găsi un alt specialist în spațiul românesc, care să fi studiat atât de minuțios principalele arhive din Moscova, Sankt-Petersburg, Kiev, Odessa, Minsk și, desigur, din Chișinău.

Deși semnatarul acestor rânduri, timp de un sfert de secol s-a aflat în preajma prestigiosului cărturar, la început fiindu-i student, apoi coleg de breaslă, nu pretind că sunt în stare să însăilez un amplu portret al marelui dispărut. Aceasta ar fi o realizare a celor mai apropiați discipoli, care nu sunt puțini la număr.

Îmi asum doar responsabilitatea să afirm că un ins mai muncitor, onest, fidel, de o principialitate incomparabilă și modestie inconfundabilă, în întinsa mea viață nu am întâlnit. Cine știa că sergentul Mihail Muntean pentru fapte eroice a fost decorat cu ordinul „Slava” – cea mai înaltă distincție ostășească, că a fost deputat în Consiliul orășenesc, șeful sectorului știință și educație în CC al PCM. De câte ori a fost văzut purtând ordinele și medaliile – răsplata sângelui vărsat pe câmpul de luptă? Mihail Muntean nu era printre cei ce se insistau să fie la festivități în primele rânduri sau să se manifeste cu orice prilej prin luări de cuvânt.

În anii de studenție eram bucuroși dacă la adunările comsomoliste obligatorii era prezent și decanul facultății, profesorul Muntean – înseamna că ședința va fi scurtă. Deviza lui era: să lucrăm, nu să vorbim. Decanul Mihail Muntean nu prea iubea activiștii comsomoliști și sindicali, care veșnic se adunau în preajma decanatului. „Nu aveți ce sta lângă decan, voi trebuie să fiți cu cei care v-au ales în calitate de conducători – cu studenții” – era în permanență îndemnul decanului.

Mulți considerau că profesorul Muntean, a fost interesat doar de problemele social-economice ale Principatului Moldovei din sec. XIX. Numai persoanele ce i-au stat în preajmă știu ce inimă curajoasă și iubitoare avea acest om. Profesorul nostru a fost primul, care în anul de studii 1947-1948 era titularul cursului de *Istorie a URSS*, ținut în limbile rusă și română. De remarcat faptul că mediul lingvistic, în general, și cel român, în particular, era mai mult decât bizar. Lipsa completă de literatură artistică, nu mai vorbim de cea istorică, a dus la utilizarea unei limbi stâlcite. Lupta contra românilor nu a încetat nicicând în Moldova Sovietică. Anume în așa circumstanțe s-a format generația profesorilor Iachim Grosul, Andrei Grecul, Afanasie Repida, Mihail Muntean și alții. Nu ne rămâne decât să admirăm îndrăzneala, ambiția, dar și truda depusă de acești oameni, care în baza vocabularului redus și-au asumat responsabilitatea de a ține prelegeri în „moldovenește”. În ordinul

rectorului Ivan Leonov din august 1949 se stipula: „... În legătură cu faptul că tov. Muntean M.P. este al doilea an titularul unui curs și nu a unui oarecare, ci predat în limba moldovenească... considerăm că este greșit să-l ținem pe postul de lector. El trebuie avansat în funcția de lector superior”¹. Rezultă că predarea în limba română era considerată de autoritățile Universității de Stat din Chișinău o curiozitate ieșită din comun, deși această instituție de învățământ fusese creată pentru formarea „cadrelor naționale”.

Paradoxul acestui ordin constă în faptul că el reflectă mentalitatea și modul de a percepe realitatea de către oficialități. De menționat că atitudinea stupidă față de limba națiunii dominante nu s-a schimbat pe parcursul vremii. Imediat după proclamarea independenței, la o ședință ordinară a Senatului universitar, rectorul a întrebat cum să procedeze, în ce limbă să desfășoare ședințele? „În română!” au vociferat cei din sală. „În nici un caz!” a replicat isteric profesorul universitar Ludmila Donețkih. „Această limbă nu dispune de vocabularul literar respectiv”, afirma absolventa universității noastre, care, lucrând la universitate peste 40 de ani n-a însușit nici o iotă din graiul acestui popor.

Prin urmare, insistarea profesorului Mihail Muntean de a ține cursurile în limba maternă e confirmată prin cererea de angajare, depusă la 1 septembrie 1947. Prelegerile profesorului Mihail Muntean erau bazate pe documentele de arhivă, care erau în cele mai frecvente cazuri inedite, pe acte vechi sau alte surse, în detaliu „descotorosite” astfel, ca nouă, studenților, să ne dispară plictiseala, moleșeala, oboseala. Memoria mi-a păstrat un caz despre modul cum profesorul Muntean ne învăța metodologia de studiere a actelor juridice medievale. Astfel, un articol din documentul „Ruscaia Pravda”, consacrat „drepturilor omului”, stipula: „А ещё убьёт муж мужа, то платить 3 гривны душегубство” (Dacă un bărbat va ucide un alt bărbat – să plătească 3 grivne de suflet). Profesorul, dorind să ne învețe cum se face analiza critică a unui document, ne-a invitat să interpretăm singuri această lege, fără a ne indica la ce momente trebuie să acordăm mai mare atenție. Dar articolul respectiv era foarte sec, în spiritul vremii, și nu prevedea cazurile, motivele, nu preciza care ar fi plata dacă victima era femeie etc. Deși prelegerea profesorului Muntean avea forma unui monolog, noi, studenții de la curs, eram implicați în procesul de judecată de parca ne aflam în Rusia Kieveană. În asta și constă măiestria oricărui profesor. Era școală excelentă de însușire a metodelor de cercetare.

¹ Arhiva Universității de Stat din Moldova (AUSM), Fond (F.) 1, inventar (inv.) 8, dosar (d.) 1029-a, fila (f.) 23.

Cumsecădenia decanului Mihail Muntean era proverbială. Era foarte atent față de nevoile studenților. Nu au fost cazuri când decanul Muntean să fi refuzat studenților cererile de a lipsi la sărbătorile oficiale, unde prezența era obligatorie, pentru a-și vizita între timp părinții. O grijă deosebită manifesta față de facultate. În perioada mandatului de decan în anii 1957-1960, Mihail Muntean a contribuit substanțial la „moldovenizarea” facultății. În acest scop, a fost angajat un nou cadru didactic, V. Storojuc absolvent al unui liceu din București, care știa nu numai limba literară română, dar și cum se poartă costumul, lucrul ce lipsea majorității profesorilor.

În cadrul seminarului *Istoria PCUS*, grupa noastră a abordat problema respectării prevederilor articolului din programul partidului, redactat de V.I. Lenin, despre dreptul națiunilor la utilizarea limbii materne în procesul de instruire, referindu-ne la faptul că unele cursuri, precum *Istoria societății primitive*, ni se preda în limba rusă. Conducea seminarul conferențiarul V. Legasi, secretarul comitetului de partid al Universității, transnistrean și veteran de război, dar și om de omenie. Așa zisul conflict, discutat în decanat de conferențiarul Legasi și decanul Muntean, s-a finalizat cu invitarea unui lector de la Institutul Pedagogic de Stat din Chișinău, care cunoștea limba română, pentru a citi acest curs. Invitatul era Vladimir Potlog, un bărbat chipeș și cu maniere de aristocrat înnăscut, cu un timbru atât de plăcut și irepetabil al vocii încât prelegerile acestui profesor aveau un succes fulminant. De la profesorul Potlog am însușit o sumedenie de noțiuni corecte în limba română, printre care și cea de „gintă erocheză”. Așa de mult ne-a impresionat că între noi îl numeam „gintă erocheză”.

Profesorul, decanul, șeful catedrei Mihail Muntean, în întreaga lui activitate, acorda o atenție deosebită pregătirii studenților și a colaboratorilor tineri – viitorului facultății. Studentul care manifesta interes pentru cercetare din primul an de studii, era capturat de profesorul Muntean, care îi oferea mai multe subiecte de cercetare, documente din dosarele de arhivă, sau chiar punându-i la dispoziție materialele de arhivă selectate de el însuși de la Moscova, Sankt-Petersburg, pe care le vizita regulat. Era permanent tăcut, dar foarte punctual și disciplinat. Mihail Muntean participa la toate activitățile universitare, dar întotdeauna era retras și indiferent față de vreo carieră politică sau partinică. Acestea din urmă l-ar fi propulsat și i-ar fi făcut ascensiunea, chiar și științifică, mai ușoară, dar profesorul Muntean, deși dădea impresia unui ireproșabil executor al indicațiilor oficialităților, se ținea departe de autoritățile de partid și de stat. Numai că sub masca unui om calm și mulțumit de toate se ascundea o fire vibrantă, vulcanică, gata în orice moment să erupă. Disciplina, practică din frageda copilărie și formată de

circumstanțele obscure ale vremii caracteristice regimului totalitar, îl țineau în chingile calmului.

Au fost momente, însă, când frâna nu mai rezista. În a doua jumătate a anilor '80 ai secolului trecut, subsemnatul, îndeplinea funcția de șef al comisiei la examenele de admitere la secția cu frecvență redusă. Printre multiplele grupe de candidați era una suplimentară din opt locuri la specialitatea *managementul comerțului*. Erau vreo 79 de candidați pentru a ocupa cele opt locuri bugetare, fapt care relata despre o concurență acerbă. Nu am dovedit să ies de la instructajul obișnuit pentru comisia de admitere într-o școală superioară sovietică, că am fost înconjurat de o sumedenie de „suporțeri”, care în mod obedient cereau protecție pentru ruda/clientul său. Numai rectorul nu mi-a cerut nimic, în rest, mulți lucrători ai Universității au avut câte o „rugămintă”. În afara campusului mă așteptau și mai multe persoane – unii îmi transmiteau bilețele cu numele celui care trebuia protejat, alții chiar insistau să-i „ajut”. Năucit, am mers spre catedră, unde îl întâlnesc pe profesorul Muntean. Văzându-mă în așa stare, s-a interesat ce s-a întâmplat. I-am povestit despre situația în care m-am pomenit, adică despre faptul că portofelul meu este plin de bilețele și că numai să le citesc, mi-ar răpi multă vreme. Și ce ai de gând să faci? - mă întrebă fostul meu decan. Nimic, îi răspund. Și atunci, profesorul Muntean mi-a relatat o poveste, care m-a ajutat să iau decizia.

„Înainte, mi-a zis Mihail Muntean, examenele erau o competiție egală a candidaților! Dar acum.... Ar fi bine să rămâi imparțial și surd la toate aceste „rugăminți”. Numai nu idealiza trecutul. În vremea când eram decan, toată comisia de admitere la Facultatea de Istorie și Filologie a Universității eram eu și un asistent, ales dintre doctoranzi. După ce se încheiau examenele de admitere, noi mergeam în concediu. Și când intram la anul I în septembrie - în sala de curs erau cu totul alți tineri. Nici pe unul nu-l văzusem la examenul de admitere! După doi ani de astfel de „halucinații” mi-a venit ideea să mă adresez la medic, bănuind că sunt bolnav și că boala mi se trage de la rana care m-a făcut invalid. Tocmai atunci mi-a făcut o vizită mama, care m-a rugat pentru o nepoțică de-a ei ce voia să învețe la secția de Limbă și literatură moldovenească. Am promis mamei că voi încerca să o susțin pe această fată, doar să vină la Chișinău cu o săptămână mai devreme ca să-i organizez niște consultări cu colegii de la litere. Zis și făcut. Doar că fetița și-a mai adus cu ea alte două prietene. Toate trei au susținut bine probele acumulând câte 19 puncte din 20 posibile. Mulțumit, eu am plecat la odihnă și când m-am întors la sfârșitul lui august, am trecut pe la mama să o vizitez. Mama m-a luat

la probozit că dacă știau că nu le pot ajuta să devină studente la Universitate, fetele ar fi mers la altă instituție. Mama nu mi-a acceptat explicațiile. Cu o mașină de ocazie ajung noaptea la Chișinău și intru direct la rector. Discuția a fost pe tonuri grave. Rectorul a priceput că eu îl bănuiesc în vinderea locurilor la admitere. Mi-a promis că a doua zi va fi ordinul de înmatriculare cu bursă și cămin. Bine, pe ale mele le-am aranjat, da ceilalți ? a încheiat cu tristețe domnul Muntean. Acum, în ce te privește, fă ce consideri că trebuie să faci”.

L-am ascultat și atunci și mai apoi m-am condus de povața lui în toată activitatea mea de 56 de ani în cadrul Universității de Stat din Moldova.

În alt caz l-am cunoscut într-o ipostază cu totul nebănuită. Ieșind de la curs, i-am întâlnit în fața catedrei pe profesori Mihail Muntean și Afanasie Repida, șoșotind împreună – un lucru nemaivăzut până atunci. Ca să nu-i deranjez, le-am dat binețe și am sporit pasul. Însă profesorul Muntean, ridicând vocea, îi zice profesorului Repida: „Tânărul nostru coleg de când a devenit șef de catedră, nu mai are gust de vorbă cu profesorii de rând”. Cărându-mi scuze, am încercat să explic, dar amândoi au zâmbit și luându-mă de braț au continuat discuția, axată pe soarta unui coleg de studenție a domnului Muntean, academicianul E. Șevcenco.

În acea perioadă, sovieticii duceau în Ucraina o lupta aprigă contra naționalismului, care, se spunea, ar fi fost tolerat de secretarul comitetului central al partidului comunist Petro Shelest. După ce acesta din urmă a fost destituit din funcția de prim-secretar al CC al PC al Ucrainei, au zburat și alte capete, printre care și al proaspătului director al Institutului de Arheologie. Neavând printre arheologi cadre de nădejde, director a fost numit academicianul E. Șevcenco, care se ocupa de istoria Ucrainei din perioada Radei de la Pereslavli. Dispunând de posibilitatea de a publica, noul director editează o amplă monografie în care, pe bază de documente, unele inedite, demonstrează că activitatea lui Bogdan Hmelnițki a fost în detrimentul economic, cultural și politic al Ucrainei. Monografia a avut efectul unei bombe în știința și politica sovietică, chiar dacă tirajul a fost sechestrat. Dar ce-l aștepta pe autor?

Aflând miezul discuției între aceștia, cum consideram noi, cei mai tineri, piloni de nezdruncinat ai sistemului sovietic, fără să-mi dau seama am replicat „Mihail Pavlovici, de ce colegul dumneavoastră de studenție, ajuns academician, și-a permis o asemenea constatare prin care și-a băgat gâtul în laț?”. După o pauză, ambii profesori m-au privit compătimitor, iar domnul Muntean a replicat cu o ciudată înverșunare: „Nu înțelegi, oare, că vine o

vreme, când trebuie să pui pe hârtie adevărul, dacă nu pentru noi, cel puțin pentru generațiile viitoare?”

Sincer să fiu m-am cam fâstâcit auzind așa ceva din gura profesorului Muntean. Reieșea că eu eram pilonul regimului totalitar, și nu ei, cei care au apărut cu arma în mână idealurile comuniste. Ce vremuri obscure! Văzând confuzia mea, Afanasie Repida, după ce și-a fumat cu patimă jumătate din țigareta indispensabilă, a spus cu glas liniștit: „Noi toți suntem prizonierii circumstanțelor”.

După această întâmplare îi priveam cu alți ochi, cu pietate și mult respect pe acești profesori și colegi ai mei, fiindcă ei înțelegeau mai multe decât noi. Astfel s-a adeverit: societatea are mai multe nuanțe decât cele propagate de doctrina comunistă. Mihail Pavlovici Muntean și generația lui, care a trecut prin vremuri și prin ani, între îngeri și dușmani, și-a urmat menirea.

prof. Ion NICULIȚĂ,

Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova,
str. Alexei Mateevici 60, Chișinău, Republica Moldova.

e-mail: ion_niculitsa@yahoo.com

BIOGRAFIA UNEI PERSONALITĂȚI MARCANTE – AFANASIE V. REPIDA

Ion EREMIA

Biography of a significant personality - Afanasie V. Repida

Summary: *The biography of Professor Afanasie Repida is in many ways similar to the biography of many who made up the Soviet intellectuals: primary, secondary, higher education, the hierarchical advancement of the Soviet system. Afanasie Repida had the misfortune to participate in the largest and cruellest world conflagration of the twentieth century, the Second World War, but also the luck to escape with his life. Endowed with true peasant wisdom, he faced the calls of the times in which he lived and worked, showed an example of modesty and humanity towards his colleagues and subordinates, constantly sought to avoid and settle situations of conflict. Professor Afanasie Repida's scientific legacy bears the stamp of the times in which he wrote, the horizons of his creative search being limited by the regime in which he lived and dictated by the party that created that regime. It must be viewed and appreciated with great care and caution, because, it seems, Professor Afanasie Repida's inner feelings were different from those he laid out on paper. Perhaps for this reason, those who knew the teacher well, carry in their hearts with great care the warm memory of the one who was Afanasie V. Repida.*

Keywords: *Afanasie Repida, university professor, dean, Faculty of History, State University of Moldova, the history of higher education*

Personalitatea lui Afanasie Repida (1920-1991) profesor universitar, doctor habilitat în istorie, este destul de bine cunoscută mediului academic și universitar, studenților care au absolvit facultățile de istorie din RSS Moldovenească în a doua jumătate a secolului al XX-lea. Despre Afanasie Repida mai circulă până astăzi diferite istorioare hazlii, care s-au întâmplat în realitate sau care s-ar fi întâmplat pe timpul activității sale în calitate de

cadru didactic și decan al Facultății de Istorie de la Institutul Pedagogic de Stat din Chișinău „Ion Creangă” și de la Universitatea de Stat din Moldova. O caracteristică obiectivă a fost dată profesorului Afanasie Repida de către regretatul profesor universitar Valeriu Cozma, „cronicarul Universității”, cum îl numeam noi cu plăcere, în virtutea faptului că mulți ani la rând a fost preocupat de problema privind istoria Universității de Stat din Moldova. El scria că Afanasie Repida „a manifestat aptitudini alese de organizator al învățământului istoric universitar. Afanasie Repida posedă darul de a soluționa cu pricepere și mare tact cele mai complexe și delicate probleme din viața științifico-didactică a corpului profesoral, precum și cele ale studenților. Raporturile dintre decanul Afanasie Repida și câteva generații de studenți erau marcate de stima, bunăvoința și grija pe care profesorul o purta față de tânără generație de istorici și se îmbinau cu un umor rafinat”¹.

Afanasie Repida s-a născut pe 4 iulie 1920 în satul Pohrebea, situat pe malul stâng al Nistrului, conform delimitării administrativ-teritoriale de atunci, volostea Dubăsari, uezdul Tiraspol, în familia unor țărani săraci, ocupația principală a cărora era agricultura². În anul 1922 părinții săi s-au mutat cu traiul în satul Pohrebea Nouă, întemeiat în anul 1923 pe latifundiile unui fost moșier, unde au primit pământ de la puterea sovietică. Câțiva ani mai târziu, anume - în anul 1930, au fost obligați să cedeze pământul primit anterior și au fost impuși să intre în colhozul care s-a organizat, gospodărie colectivă în care mai activau încă în anul 1953³. Familia Repida era destul de numeroasă, 8 copii, dintre care 5 băieți și 3 fete. Patru frați au participat la război, doi dintre ei au căzut pe front, doi, printre care și Afanasie, au supraviețuit și au revenit la baștină. Încă un frate, Ion, în anul 1946 a fost condamnat la 6 ani de zile și în anul 1953 se mai afla încă în regiunea lacului Baikal⁴.

Tânărul Afanasie, urmează studiile de 7 clase în satul natal, apoi de la 1 septembrie 1936 și până în august 1938 frecventează cursurile pedagogice ale facultății muncitorești din orașul Balta, care, conform regulamentelor de atunci, ofereau tinerilor studii medii, dar și posibilitatea de a se înscrie la facultățile instituțiilor de învățământ superior. Din august 1938 Afanasie Repida devine student la Facultatea de Istorie a Institutului Pedagogic de Stat din orașul Tiraspol. Evident, ca și majoritatea tinerilor de atunci, a fost comsomolist

¹ Valeriu Cozma. *Istoria Universității de Stat din Moldova. 1946-1996*. Chișinău, CEP USM, 1996, p. 218.

² Arhiva Universității de Stat din Moldova (AUSM), Fond (F.) 1, inventar (inv.) 8, dosar (d.) 1517, fila (f.) 1. Datele biografice sunt luate din Dosarul personal al profesorului Afanasie Vasile Repida care se păstrează la Arhiva Universității de Stat din Moldova.

³ AUSM, F. 1, inv. 8, d. 1517. f. 24.

⁴ *Ibidem*. f. 25.

(1937-1947), membru al sindicatelor (din anul 1938), iar din martie 1942, fiind pe front, membru al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice.

Din autobiografia autorului scrisă în februarie 1986 aflăm că fiind student la Institutul Pedagogic din Tiraspol, în perioada 28 iunie – mijlocul lunii august 1940 a fost trimis în calitate de împuternicit pentru restabilirea puterii sovietice în Basarabia – în volostele Cetatea Albă și Starocazacie⁵.

În anul 1941, în legătură cu începerea războiului sovieto-german, A. Repida se înscrie în batalionul comunist de luptători al orașului Tiraspol, se retrage împreună cu armata sovietică și în perioada lunilor august-octombrie participă la luptele pentru apărarea orașului Odesa, apoi, evacuat pe Marea Neagră la Sevastopol, până în iunie 1942 participă la operațiile militare de aici. În timpul luptelor a fost grav rănit și transferat la spitalul din orașul Kislovodsk la tratament (iunie-iulie 1942), apoi la Kirovokan (iulie-octombrie 1942) și Erevan (octombrie-noiembrie 1942). După tratament, începând cu noiembrie 1942 și până în ianuarie 1945 a fost lider comsomolist (*comsorg*) în școala de artilerie dislocată un timp în orașul Taur, apoi în orașele Harkov și Konotop⁶.

• Afanasie Repida – după susținerea examenelor de absolvire a Institutului Pedagogic de Stat din Chișinău, iulie 1946. Foto din colecția fiicei Svetlana Repida

după un an de zile a renunțat la cariera militară și a părăsit școala militară. În decembrie 1945 el s-a restabilit student la anul IV la Facultatea de Istorie de la Institutul Pedagogic de Stat din Chișinău. După absolvirea cu brio a facultății

Așa cum își amintește profesorul Ion Niculiță din povestirile lui Afanasie Repida, autoritățile militare sovietice l-au considerat pe ultimul căzut în luptele de la Sevastopol și numele lui a fost înscris pe monumentul înălțat în onoarea celor căzuți în luptă, fiind șters abia la mijlocul anilor '70 ai secolului trecut.

Din ianuarie și până în decembrie 1945 Afanasie Repida a fost student la școala politică superioară din orașul Ivanov, dar

⁵ AUSM, F. 1, inv. 8, d. 1517. f. 159.

⁶ *Ibidem*. ff. 24-25.

și obținerea calificării *învățător de istorie în școala medie*⁷, în toamna anului 1946 devine doctorand la Catedra de Istorie a Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste (URSS), specialitatea *Istoria popoarelor din URSS*. Activitatea științifică și-a dedicat-o problemei privind formarea Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești.

Activitatea didactică la Institutul Pedagogic de Stat din Chișinău o începe în februarie 1947, când a fost angajat în calitate de asistent pe o jumătate de normă. Ulterior, de la 1 aprilie 1950 Afanasie Repida este transferat în calitate de lector superior cu norma didactică deplină la Catedra de Istorie a URSS a Institutului Pedagogic de Stat din Chișinău, continuând și studiile la doctorat.

Conform procesului verbal nr. 9 din anul 1950 al Consiliului științific al Institutului Pedagogic de Stat din Chișinău, Afanasie Repida a fost trimis pentru 1 an de zile la doctorantură la Moscova, unde s-a aflat în perioada octombrie 1950 – decembrie 1951. Pe 17 decembrie 1951 la ședința Consiliului științific al Institutului Pedagogic de Stat din Moscova, A. Repida a susținut teza de candidat în științe istorice (doctor în științe istorice)⁸. Drept consecință a acestui succes, pe 28 martie 1952 Afanasie Repida a fost inclus în calitate de membru în componența Consiliului Științific al Institutului Pedagogic de Stat din Chișinău. Diploma de doctor îi deschidea calea și pentru activitate la Filiala Moldovenească a Academiei de Științe a URSS, unde de la 1 ianuarie 1953 este angajat în calitate de cercetător științific inferior.

Prin ordinul directorului Institutului Pedagogic de Stat din Chișinău din 23 august 1953, Afanasie Repida era numit decan al Facultății de Istorie și Filologie⁹, iar din aprilie 1955 a fost inclus în componența colegiului de redacție al revistei *Însemnări științifice ale Institutului Pedagogic din Chișinău*¹⁰.

Prin ordinul Ministrului Învățământului al RSS Moldovenești din 31 octombrie 1955, cu ocazia împlinirii a 25 de ani de existență a învățământului superior în RSS Moldovenească și ținând cont de meritele deosebite ale cadrelor didactice de la instituțiile pedagogice din republică, Afanasie Repida a fost distins cu insigna *Eminent în învățământul public din RSS Moldovenească*.

În anul 1956, prin ordinul Comisiei Superioare de Atestare sub egida Ministerului Învățământului Superior al Uniunii RSS lui Afanasie Repida i s-a acordat gradul didactico-științific de docent (conferențiar) la Catedra de Istorie. În urma concursului de ocupare a posturilor vacante la Institutul Pedagogic de Stat „Ion Creangă”, Afanasie Repida a fost angajat în funcția de docent (conferențiar) la această școală superioară începând cu 28 iunie 1956.

⁷ Copia Diplomei a se vedea AUSM, F. 1, inv. 8, d. 1517. f. 4.

⁸ AUSM, F. 1, inv. 8, d. 1517. f. 19.

⁹ *Ibidem*, f. 26.

¹⁰ *Ibidem*, f. 33.

• *Afanasie Repida, conferențiar la Institutul Pedagogic de Stat din Chișinău „Ion Creangă”, 1956. Foto din colecția fiicei Svetlana Repida*

Prin ordinul nr. 281 din 30 aprilie 1959, extrasul căruia îl găsim în dosarul personal al lui A. Repida, dactilografiat în limba română, dar în grafie chirilică, „pentru munca sânguincioasă și participarea activă în viața obștească a institutului”, se declara „mulțumire” lui Afanasie Repida. Ordinul era semnat de Andrei Grecul, directorul Institutului Pedagogic. Era perioada „dezghețului” hrușciovist și cadrele didactice din RSS Moldovenească nu au ezitat să profite de acest lucru, pentru a alcătui documentele de secretariat din instituțiile de învățământ superior în limba română, „moldovenească”, cum i se spunea pe atunci.

În anul 1960 a avut loc comasarea Institutului Pedagogic din Chișinău cu Universitatea de Stat din Chișinău. Începând cu anul de studii 1960 Afanasie Repida își desfășoară activitatea în calitate de docent (conferențiar) la Catedra de Istorie a URSS a Universității de Stat din Chișinău și de decan al Facultății de Istorie. Peste doi ani de zile, în legătură cu comasarea Facultății de Istorie cu cea de Drept, Afanasie Repida este ales prin concurs decan al Facultății de Istorie și Drept de la Universitate, situație confirmată de ordinul nr. 162/k din 1 noiembrie 1962 semnat de S. Țaranov, președintele Comitetului învățământului superior și mediu de specialitate al Sovietului de Miniștri al RSS Moldovenești¹¹. Concomitent, Afanasie Repida își desfășoară activitatea în calitate de docent la Catedra de istorie a URSS, fiind ales prin concurs în iunie 1963.

În anul 1964 Facultatea de Istorie și Drept a fost iarăși reorganizată, creându-se două facultăți deosebite, Facultatea de Istorie și Facultatea de Drept. Afanasie Repida a fost confirmat în calitate de decan al Facultății de Istorie, iar pe 17 noiembrie 1965 el a fost din nou ales în funcția de decan al Facultății de Istorie al Universității de Stat din Chișinău, fapt confirmat de ordinul nr. 495-A din 13 decembrie 1965 semnat de Evghenii Postovoi, ministrul Învățământului Public din RSS Moldovenească.

La sfârșitul anului 1965 Afanasie Repida și-a luat un scurt concediu de creație, o lună de zile, pentru a definitiva un capitol din lucrarea colectivă Schițe privind istoria Partidului Comunist al Moldovei.

¹¹ AUSM, F. 1, inv. 8, d. 1517. f. 61.

• Decanul Facultății de Istorie și Drept a împreună cu studenții Universității de Stat din Chișinău la demonstrația de 1 mai 1963

În viața lui A. Repedă în calitate de decan al Facultății de Istorie au fost momente și mai puțin plăcute. Spre exemplu, pe 23 decembrie 1967, zece studenți dintr-o grupă de 30 de persoane nu au susținut colocviul la disciplina *Limba latină*. Conform ordinului lui A. Medvedev, rectorul Universității de Stat, întreaga responsabilitate pentru această situație a fost aruncată asupra lectorului care predă această disciplină. Motivându-se că acesta nu ar fi organizat la nivelul convenit lucrul independent al studenților și nu a pus în fața decanatului problema privind atitudinea neconștiincioasă a unor studenți față de disciplina *Limba latină*. Drept consecință, lectorului i s-a aplicat o mustrare, iar la doi studenți li s-a aplicat o mustrare aspră cu

• În anul 1967 Afanasie Repida și-a cumpărat un automobil Volga.
Foto din colecția fiicei Svetlana Repida

obligația de a recupera restanța până la 30 ianuarie. Concomitent, ei au fost preîntâmpinați că dacă nu vor susține examenul, vor fi exmatriculați. Șefului de catedră N.S. Grinbaum i se recomanda să îmbunătățească activitatea didactică și să intensifice controlul asupra activității profesorilor de la catedra pe care o conducea, iar decanului Afanasie Repida i se sugera să realizeze o legătură mai strânsă cu catedrele universitare și cu profesorii care predau la Facultatea de Istorie¹².

În martie 1969 Afanasie Repida a fost ales pentru un nou termen în calitate de decan al Facultății de Istorie de la Universitate. În anul următor, pe 27 aprilie 1970, în legătură cu alegerea lui Ilie Grigorievici Budac, șeful Catedrei de istoria URSS de la Universitate, în calitate de director al Institutului de Istorie al Academiei de Științe a RSS Moldovenești, decanul Afanasie Repida a fost numit temporar și șef al Catedrei de Istorie a URSS, iar pe 21 octombrie același an a fost ales prin concurs șef al Catedrei de Istorie a URSS, părăsind funcția de decan al Facultății de Istorie.

Pe 27 ianuarie 1971 rectorul Boris Melnic și secretarul comitetului de partid al Universității D. Antoniuc prezentau o caracteristică – recomandare conferențiarului Afanasie Repida în legătură cu o eventuală plecare în

¹² AUSM, F. 1, inv. 8, d. 1517. f. 89.

• Decan al Facultății de Istorie a Universității de Stat din Chișinău.

Foto din colecția fiicei Svetlana Repida

• A.V. Repida împreună cu fiica sa Svetlana, 7 noiembrie 1970.

Foto din colecția fiicei Svetlana Repida

Republica Socialistă România, anume – la Universitatea din Iași, pentru a stabili legăturile de colaborare cu această Universitate. Recomandarea a fost susținută de Comitetul de Partid al raionului Frunze din orașul Chișinău, în subordinea căruia se afla Universitatea de Stat. Dar, cel mai probabil această plecare în România așa și nu a mai avut loc, fiindcă profesorul Repida nu amintește niciodată despre o asemenea călătorie la Iași. La rubrica Deplasări peste hotare din *Fișa de evidență a cadrelor*, document care se completa de fiecare dată când se depuneau actele pentru concursul la un post vacant, Afanasie Repida indică doar deplasările la sanatoriile din Cehoslovacia (Karlovy Vary) și Bulgaria (Hisar) din anii 1977 și 1980.

Începând cu 1 iunie 1975, Afanasie Repida își lua concediu de creație pentru a definitiva teza de doctor habilitat în științe istorice. Pe 10 octombrie 1975 Afanasie Repida s-a adresat rectorului Boris Melnic cu cererea de a participa la concurs pentru a fi ales pe un nou termen în funcția de șef al Catedrei de Istorie a URSS. Ministerul Învățământului Public a acceptat candidatura lui Afanasie Repida pentru a participa la concurs. Între timp, profesorul Repida a

• *Afanasie Repida împreună cu soția Lucheria și colegile Parascovia Didâc și Polina Poprujnaia la parada de 9 mai 1975.*

Foto din colecția fiicei Svetlana Repida

susținut teza de doctor habilitat în istorie (octombrie 1975), iar titlul științific i-a fost confirmat prin decizia Comisiei Superioare de Atestare a Uniunii RSS, pe 27 august 1976.

Susținerea tezei de doctor habilitat deschide noi perspective de avansare pe scara ierarhică a societății moldovenești. Prin hotărârea Biroului Comitetului Central (CC) al Partidului Comunist (PC) al Moldovei din 18 noiembrie 1975 Afanasie Repida a fost confirmat în funcția de director al Institutului de Istorie al Partidului Comunist de pe lângă CC al PC al Moldovei. În legătură cu această numire, Afanasie Repida a fost eliberat la 26 noiembrie 1975 din funcția de șef al Catedrei de Istorie a Uniunii RSS de la Universitate. Din noiembrie 1975 și până în luna mai 1977 Afanasie Repida a ocupat postul de director al Institutului de Istorie a Partidului Comunist de pe lângă CC al PC al Moldovei. În luna mai 1977 el revine la Universitatea de Stat în calitate de decan interimar al Facultății de Istorie, iar Mihail Sâtnic, fostul decan, a fost transferat la Institutul de Istorie a Partidului Comunist de pe lângă CC al PC al Moldovei, în calitate de director-adjunct. Concomitent, Afanasie Repida revine și în calitate de profesor universitar la Catedra de Istorie a

Uniunii RSS. În luna iunie 1977 profesorul Repida a fost ales decan al Facultății de Istorie și s-a aflat în acest post până în aprilie 1981, când este reales decan al facultății, post pe care îl ocupă până în anul 1983. În septembrie 1983 A. Repida este ales prin concurs șef al Catedrei de Istorie a Moldovei, în fruntea căreia s-a aflat până în luna septembrie 1987.

Afanasie Repida a continuat activitatea în cadrul Catedrei de istorie a Moldovei până în iulie 1990, când a depus cererea de a fi eliberat din serviciu. Prin ordinul rectorului Universității de Stat din Moldova din 11 iulie 1990, Afanasie Repida a fost eliberat în legătură cu plecarea la pensie.

• *Directorul Institutului de Istorie a Partidului al CC al PCM Afanasie Repida într-o discuție cu reprezentanții Partidului Social-Democrat din Japonia în anul 1977.*

Foto din colecția fiicei Svetlana Repida

Fișa de evidență a cadrelor, completată pe 24 octombrie 1947 de către A. Repida, indică câteva competențe pe care le deținea profesorul, printre care: puțină cunoaștere a limbilor franceză și ucraineană, cunoașterea limbilor română, rusă și „moldovenească”, iar în *Fișa* completată pe 5 iulie 1987 se indica cunoașterea limbilor română, ucraineană, rusă și „moldovenească”.

Dintre alte activități ale lui A. Repida pot fi menționate: membru al Comitetului de Partid al Universității de Stat din Chișinău; deputat al raionului Lenin din orașul Chișinău; deputat al Sovietului orașenesc de deputați; membru al Biroului de Partid al Facultății de Istorie. La congresul al XIV-lea al Partidului Comunist al Moldovei (PCM), Afanasie Repida a fost ales candidat în membri ai CC al PCM. A. Repida a fost decorat de autoritățile sovietice cu Ordinul „Steaua Roșie”, Ordinul „Drapelul Roșu de Muncă”, Ordinul „Războiul pentru apărarea Patriei”, gradul I, la care se

adaugă și nouă medalii. În anul 1969 pentru merite deosebite în domeniul învățământului Afanasie Repida a fost decorat de Ministerul Învățământului al Uniunii RSS și de sindicatele unionale cu medalia „Nadejda K. Krupskaja”.

Moștenirea științifică a profesorului universitar Afanasie Repida o constituie peste 90 de publicații, inclusiv două monografii, mai multe capitole în lucrări de sinteză, articole în reviste de specialitate, dar și materiale propagandistice publicate pe linia Societății «Знание», în presa periodică etc., destinate cititorului de masă. Dintre publicațiile științifice realizate de A. Repida sunt de amintit Capitolul III al volumului II *Istoria Moldovei* unde apare în calitate de autor și un articol publicat în 1954 în *Însemnări științifice ale Institutului pedagogic din Chișinău*, dedicate problemei privind formarea RASSM. În anul 1957 în aceleași *Însemnări științifice ale Institutului Pedagogic din Chișinău* apare un alt articol al cercetătorului A. Repida, în care erau prezentate lucrările primului congres al Sovietelor din RASSM (1925). În anul 1959 a fost publicat volumul *Documente ale Institutului de Istorie a Partidului de pe lângă CC al PCM* (cu prilejul aniversării a 35-a de la formarea RASSM). Printre alcătuitoarii volumului apare și Afanasie Repida. În anul 1963, împreună cu soția sa – Lucheria, Afanasie Repida publică două materiale în care erau examinate eforturile clasei muncitoare pentru refacerea industriei în republică și în orașul Chișinău. În articolul publicat de cei doi soți-cercetători în anul 1968 se prezenta activitatea organizației de partid în procesul de lichidare a consecințelor războiului în orașul Chișinău. În anul 1964, în legătură cu împlinirea a 40 de ani de la formarea RASSM, Afanasie Repida publică în *Însemnări științifice ale Universității de Stat din Chișinău* un studiu consacrat formării acestei republici autonome, iar împreună cu doi coautori, C. Stratievski și N. Juravlev, publică în revista *Comunistul Moldovei* articolul consacrat formării RASSM și a organizației de partid a republicii.

După cum s-a menționat mai sus, pe 17 decembrie 1951, la ședința Consiliului științific al Institutului Pedagogic de Stat din Moscova, A. Repida a susținut teza de candidat în științe istorice (doctor în științe istorice). Conform unor aprecieri, perioada anilor '30 – mijlocul anilor '50 ai secolului al XX-lea a fost în istoriografia sovietică cea „mai incoloră”. A fost perioada când „atmosfera sociopolitică a regimului stalinist a restrâns la limită orizonturile căutării creative a oamenilor de știință”¹³. Este de remarcat că nici etapele

¹³ С.А. Байбаков. *История образования СССР: итоги и перспективы изучения*. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора исторических наук, Москва, 1997, с. 31.

ulterioare în dezvoltarea istoriografiei sovietice: „dezghețul” de la mijlocul anilor 50 – sfârșitul anilor 60 și „frânarea” de la sfârșitul anilor 60 – jumătatea anilor 80, nu au fost mai benefice pentru activitatea istoricilor, îndeosebi de la periferiile URSS, cum era RSS Moldovenească, unde era foarte simplu să obții calificativul „naționalist”. Acest pericol a planat, la un moment, și asupra decanului Facultății de Istorie Afanasie Repida.

Cazul se referă la anul 1968 și tine de „încălcarea” (nerespectarea) planului de studii de către conferențiarul Catedrei de Istorie Universală (epoca contemporană) Vladimir Storojuc. Conferențiarul sus-numit a mărit (din proprie inițiativă) numărul de ore dedicat temelor de istorie a României – de la 6 ore academice la 16. Mai mult chiar, Vladimir Storojuc era acuzat că „agita studenții să se aboneze la publicațiile periodice românești pe contul reducerii abonării la ziarele sovietice”. Drept consecință, conferențiarul Storojuc a fost învinuit de „miopie politică”, de „nerespectarea principiului de clasă”, că a „contribuit la trezirea interesului unor studenți față de unirea cu România”. Evident, în această situație nu putea fi trecută cu vederea activitatea decanului Afanasie Repida. În ordinul rectorului USC din 20 mai 1968 se menționa că „decanul Facultății de Istorie A.V. Repida n-a observat în acțiunile lui V.P. Storojuc elemente negative, care contravin teoriei marxiste, și nici tendințe de a româniliza predarea istoriei, a neglijat sfaturile ce i s-au dat (interesant, cine i-a dat sfaturi – I.E.) pentru a avea în vedere activitatea incorectă a lui Storojuc V.P.”. Drept consecință, lui Vladimir Storojuc i s-a aplicat o mustrare aspră, iar decanul Afanasie Repida – atenționat: „Atrage atenția decanului Facultății de Istorie A.V. Repida și șefului Catedrei de Istorie Universală conferențiarului R.Iu. Enghelgardt asupra necesității de a intensifica controlul operativ al respectării planului de învățământ și al conținutului ideologic al prelegerilor”¹⁴. Așadar, avem un moment destul de interesant: decanul Afanasie Repida a neglijat sfaturile cuiva, potrivit cărora urma să ia în vizor activitatea „incorectă” a conferențiarului Vladimir Storojuc.

Evident, să calce a doua oară pe aceeași greblă Afanasie Repida nu-și putea permite. De aceea, atunci când în anul 1977 în atenția organelor „competente” a nimerit un alt cadru didactic de la Facultatea de Istorie – Mihail Volodarski, care a devenit și subiect de discuție la facultate și la ședințele Senatului Universității, decanul Repida a fost destul de categoric: „Cred că aceasta este o situație excepțională pentru Facultatea de Istorie. Facultatea de Istorie a făcut deja sau va trage concluzii adecvate cu privire la lucrul cu personalul facultății și vom face tot posibilul pentru a îndepărta rușinea

¹⁴ Valeriu Cozma. *Istoria Universității de Stat din Moldova*, pp. 490-491.

provocată colectivului universității de către Volodarski. Consiliul Științific al Facultății de Istorie a decis în unanimitate să solicite Comisiei de atestare superioară a URSS ca să-l lipsească pe Volodarski de gradul științific de conferențiar și de titlul științific de candidat în științe istorice. Cred că acest lucru este corect și solicit Senatului să susțină decizia facultății”¹⁵.

Totuși, prudența cu care se pronunța Afanasie Repida pe unele probleme frapează. Spre exemplu, pe 6 aprilie 1980 la Consiliul științific al USC se discuta problema despre activitatea Catedrei de limbă rusă contemporană privind realizarea Hotărârii Sovietului de Miniștri al Uniunii RSS din 6 decembrie 1978 referitoare la îmbunătățirea continuă a predării și învățării limbii ruse în republicile unionale. Afanasie Repida, în calitate de decan al Facultății de Istorie, își exprima satisfacția că studenții de la facultate cunosc limba rusă, că majoritatea studenților chiar de la anul I realizează tezele de an în limba rusă. „Este adevărat, continua el, există studenți care scriu în limba moldovenească, dar pentru asta trebuie să cunoască limba rusă și mai bine, deoarece traduc citatele în limba moldovenească”. Decanul Repida își încheia cuvântarea de la Senat cu cuvintele: „Avem o legătură cu Catedra de Limba rusă, aceasta se consolidează constant. Credem că studierea limbii ruse va fi îmbunătățită și va da anumite rezultate”¹⁶. Care anume, Afanasie Repida evită să le spună. Avea decanul Repida o frază-aluzie pe care o pronunța uneori la adresa cuiva: „Asta vor să audă, asta le-o spunem”...

În luna octombrie 1975 Afanasie Repida a susținut teza de doctor habilitat în istorie. În calitate de cercetător, Afanasie Repida a publicat și două monografii consacrate formării statalității sovietice socialiste a „poporului moldovenesc”: *Formarea RASS Moldovenești*, publicată în anul 1974¹⁷ și *Formarea RSS Moldovenești*¹⁸, publicată în anul 1983, ambele la Chișinău.

Este foarte greu să faci o apreciere unilaterală foștilor istorici care au activat în perioada sovietică, fostei istoriografii din RSSM, în condițiile în care istoricii de astăzi dispun de o bază izvoristică solidă, care nu permite rețușarea trecutului și explicarea proceselor istorice, cum ar fi crearea RASS Moldovenești și a RSS Moldovenești „la cererea oamenilor muncii”. De asemenea, este adevărat că fiecare societate își scrie istoria sa, dar istoria scrisă în perioada sovietică, mai ales pe perioada de după (cum se exprimă mai mulți istorici occidentali) „catastrofa anului 1917”, perioadă ce ține de reanexarea unor teritorii ne-rusești la Uniunea RSS, este atât de subiectivă, încât

¹⁵ *Istoria Universității de Stat din Moldova în documente și materiale*. Ion Eremia (coord.) [et al.]. Vol. 2. Chisinau, CEP USM, 2019, p. 49.

¹⁶ *Ibidem*, p. 141.

¹⁷ A.V. Репида. *Образование Молдавской АССР*. Кишинёв., Штиинца, 1974.

¹⁸ *Idem*, *Образование Молдавской ССР*. Кишинёв., Штиинца, 1983.

uneori, o discuție delicată, necesară atunci când este vorba de o responsabilitate reciprocă dintre societatea trecută și prezentă, pare că nu poate avea loc. Și dacă un istoric occidental putea să aprecieze evenimentele din 1917 drept „catastrofa anului 1917”, un istoric din Uniunea Sovietică era obligat să scrie, așa cum a scris și Afanasie Repida și mulți alții, despre „importantul rol al Marii Revoluții Socialiste din Octombrie”, care a „deschis o nouă eră în istoria omenirii”.

Nu este vorba de niște reproșuri făcute istoricilor din trecut, de a arunca anatema asupra creației lor, ci mai mult ar fi vorba de înțelegerea corectă a sistemului creat de bolșevici în care au activat istoricii din trecut, unii vehement și agresiv, alții cumpătat și pașnic. La ultima categorie îl putem atribui pe profesorul universitar Afanasie Repida. Noi pur și simplu trebuie să ne cunoaștem istoria, așa cum a fost, fără acuzații și fără justificări.

Influența ideologiei oficiale marxist-leniniste asupra formării statalității popoarelor ne-ruse este limpede exprimată în studiile lui Afanasie Repida, formarea statalității „moldovenilor” fiind prezentată drept „traducerea în viață a programului leninist pe problema națională”. Considerațiile ideologice, exprimate prin abordarea proceselor istorice prin prisma luptei de clasă, prevalează și asupra nevoilor analizei științifice; or, autorul trebuia să sublinieze că încă până la momentul când popoarele țării Sovietelor au început să construiască propria statalitate sovietică, ele erau unite prin strânse legături ale intereselor de clasă ale truditorilor, prin conștiința proletară de clasă. În perioada sovietică, știința istorică s-a aflat totalmente în ghearele ideologiei comuniste, din care era imposibil să se desprindă. Totul a fost scris numai în conformitate cu această ideologie, pe placul conducătorilor partidului, care au comandat și condus știința sovietică într-un mod „nou”. În același timp, cu toate că Afanasie Repida a utilizat numeroase surse, au fost înlăturate multe dintre informațiile necesare, prețioase, dar care nu conveneau tiparelor ideologice de atunci. Totuși, dacă examinăm atent sursele utilizate în studiile sale, observăm că ele se reduc la sursele documentare din arhivele de partid și sovietice, din edițiile periodice, unele memorii, scrisori ale muncitorilor, din culegerile de documente tematice. Drept consecință, se creează impresia că principala atenție a fost totuși acordată nu cercetării procesului propriu-zis, ci mai degrabă modului în care au fost traduse în viață prevederile partidului și guvernului în rezolvarea problemei național-statale a „poporului moldovenesc”.

Problema cercetată de Afanasie Repida pe parcursul timpului a fost problema apariției și dezvoltării statalității naționale sovietice la moldovenii (românii) de la est de râul Prut, încercând să explice natura statalității naționale

sovietice, particularitățile statutului de drept și relațiile cu organele centrale. Toate acestea reieșind din indicațiile elaborate de liderii partidului comunist și prezentate la congresele unionale și republicane, din cuvântările liderilor partidului la plenarele partidului etc. Formarea autonomiei „moldovenilor” din stânga Nistrului era prezentată ca un fenomen progresist și drept consecință benefică pentru ei a Revoluției din Octombrie și a politicii naționale sovietice. Este de remarcat și faptul că concluziile formulate de autor erau clare de la bun început și ele nu puteau să contravină documentelor de partid. Cu alte cuvinte, cercetarea se rezuma la alegerea și adaptarea surselor istorice la „învățătura marxist-leninistă”. A fost subliniat în mod deosebit rolul partidului comunist în rezolvarea problemei naționale în Uniunea Sovietică.

Examinând atent scopurile declarate ale cercetării, nu poate să nu fie observat faptul că dacă în privința formării RASSM s-a insistat asupra traducerii în viață a deciziilor istorice ale Biroului Politic al CC al PC (b) din Rusia etc., atunci în ce privește formarea RSSM s-a insistat asupra „eliberării trudiților Basarabiei de sub jugul moșierilor români”, care era argumentul principal în expansiunea sovietică în această direcție, și asupra „mișcării maselor populare din Moldova pentru formarea republicii sovietice socialiste”. Așadar, postulatul privind rolul hotărâtor al partidului bolșevic a fost înlocuit cu dorința maselor de oameni ai muncii de a obține statalitatea socialistă. Dar, cu toate acestea, conceptul privind realizarea politicii naționale leniniste de către PCUS a rămas, concept care nu permitea utilizarea surselor care ieșeau din limitele lui, concept care, prin această interzicere, împiedica investigarea obiectivă a problemei privind construcția național-statală a „poporului moldovenesc”.

Fără să-și dea seama (în orice caz, aceasta rezultă din studiile sale), Afanasie Repida a realizat cercetări care reflectă excelent pătrunderea și consolidarea Imperiului sovietic în spațiul locuit de „moldoveni”(români), stabilirea controlului politic și „rezolvarea” problemei naționale prin crearea unei statalități proprii, statalitate care doar declarativ dispunea de libertate, în realitate totul fiind controlat de organele centrale unionale.

În amintirea absolvenților Facultății de Istorie și a persoanelor care l-au cunoscut Afanasie Repida a rămas ca o personalitate înțeleaptă, liniștită, cu un umor fin, bun cunoscător al materiei predate. În toamna anului 1979 autorul acestui studiu era în proces de angajare la serviciu la Facultatea de Istorie de la Universitatea de Stat din Chișinău. Așa cum era tradiția la sovietici, era necesară o discuție și cu decanul facultății. În una din zile am mers la decan împreună cu profesorii Mihail P. Muntean și Ion T. Niculiță. Am discutat puțin cu decanul, care m-a întrebat cu ce

m-am ocupat activând la Sectorul de arheologie al Academiei de Științe a Moldovei. Eu am spus câteva fraze, iar el, după câteva fumuri de țigară, m-a întrebat la un moment: „Da așa-i că cultura Cerneahov este cultură slavă?”. Eu am reușit să spun doar că Cultura Cerneahov nu este o cultură slavă și intenționez să aduc argumentele pe care le cunoșteam. Dar Afanasie Repida luase deja decizia. Și-a îndreptat privirile spre domnii profesori care asistau la această discuție și le-a zis: „Îl luăm la lucru pe aista”. Cu aceasta discuția noastră s-a încheiat.

Proaspăt angajat la Facultatea de Istorie, în vara anului 1980 am fost desemnat în calitate de conducător al detașamentului studentesc care a lucrat în vara aceluia an la Comrat la construcția unei clădiri pentru baza comercială interraională. Pe la sfârșitul lunii august lucrările s-au încheiat și, cum era obiceiul, m-am prezentat la decanul Afanasie Repida cu raportul despre activitatea realizată în timpul verii. Evident, nu era în maniera lui să asculte un raport îndelungat, mi-a dat doar câteva întrebări: dacă toți studenții sunt sănătoși, dacă nu s-au bătut și nu au consumat băuturi alcoolice în timpul aflării la Comrat, dacă nu m-am certat cu studenții, dacă am citit lecții în fața angajaților de la diferite întreprinderi din Comrat etc. Am răspuns la toate întrebările și decanul, după ce a tras cu poftă câteva fumuri de țigară, s-a uitat la mine și unde face: „Foarte bine, te-ai isprăvit. **Mâine** trebuie să pleci la Nezavertailovca, acolo deja sunt plecați studenții noștri de la anul I, ei strâng acolo pătlăgele, trebuie conduși bine și ei”. Am apreciat repede situația și zic: „Păi eu doar ieri am venit de la Comrat, poate mai stau câteva zile la Chișinău că mai am niște treburi”. La care domnul Repida, iarăși soarbe cu nesaț din țigară și cu o voce moale zice: „Bine, sunt de acord, o să pleci **poimâine**”. Afirmația a fost spusă pe un așa ton, încât eu nu că m-am supărat, ba chiar m-am bucurat nespun de mult că nu trebuie să plec la Nezavertailovca **mâine**, ci tocmai **poimâine**.

Era o tradiție ca în preajma sărbătorilor de iarnă (Anul Nou) în Casa de Cultură a Universității de Stat să aibă loc adunarea studenților Facultății de Istorie, la care prezența decanului era obligatorie. După cuvintele de felicitare adresate studenților, în maniera irepetabilă a decanului Afanasie Repida, el continuă cu o voce mai tristă: „Tovarășii studenți, vreau, de asemenea, să vă informez că nu este totul chiar atât de bine în familiile studenților noștri”. Ridică mâna dreaptă în care se aflau câteva zeci de cereri ale studenților în care aceștia solicitau permisiunea de a pleca acasă pentru câteva zile și continuă: „Conform acestor cereri, la ziua de astăzi avem 21 de bune și bune bolnave, o stare nu chiar bună a sănătății a 25 de mame etc. Evident, că într-o asemenea situație li se permite plecarea acasă”. „Dar, continua decanul,

vreau să le spun celor care rămân să sărbătorească Anul Nou în cămin: „Cei care pot bea să bea, dar nu mult; cei care nu pot bea să nu bea; cei care pot bea să nu-i învețe pe cei care nu pot bea să bea”. Evident, după aceste constatări și sfaturi părintești, sala a izbucnit în hohote de râs, iar decanul Afanasie Repida, satisfăcut de efectul produs, zâmbind șiret, le-a urat tuturor „La mulți ani!”.

Fiind cel mai tânăr angajat al Catedrei de Istorie a Moldovei, am fost desemnat imediat responsabil pentru activitatea sindicală la catedră. De fapt, „activitatea” sindicală devenea evidentă abia la sfârșitul anului calendaristic, când se făceau totalurile „întrecerii socialiste”. Am rămas șocat chiar în primul an, când am văzut ce „angajament socialist” și-a luat un membru al catedrei: „să mă prezint la lecții și la seminare”. Atunci când în fruntea catedrei a venit Afanasie Repida, raportul despre activitatea catedrei îl elaboram împreună cu el, adică el îmi dicta, iar eu inseram pe hârtie cele spuse, cu pauzele respective când trăgea câte un fum de țigară. Așa mergea până când ajungeam la fraza „Pe parcursul anului, membrii catedrei au citit în fața locuitorilor republicii ...”. Aici făcea o pauză mai lungă, își îndrepta privirile spre tavan, înghițea lacom fumul de țigară și mă întreba: „Eremia, da tu știi de ce mă uit eu în pod?”. „Nu, nu știu, Afanasii Vasilevici”, răspundeam eu.

• Afanasie Repida vorbindu-le colhoznicilor despre „Importanța Marii Revoluții Socialiste din Octombrie” în cadrul campaniei de agitație a CC al PCM, iulie 1977.

Foto din colecția fiicei Svetlana Repida

El rămânea foarte mulțumit de răspunsul meu, zâmbea șiret, mai trăgea vreo două-trei fumuri de țigară și zicea: „Caut acolo cifra, să văd câte lecții s-au citit în fața locuitorilor republicii”. Urma același zâmbet subtil, după care constata liniștit: „Asta vor să le spunem, asta le spunem”.

Într-un interviu realizat în august 2020 profesorul Ion Niculiță afirma următoarele despre Afanasie Repida: „Născut și educat în perioada regimului totalitar din Uniunea Sovietică, trecut prin peripețiile vieții când orișice vorbă, gest erau cântărite de organele speciale, Afanasie Repida a însușit la perfecție și fundamental aspectele înțelepciunii, dar și comportamentul în sistemul sovietic. Pentru cei care nu l-au înțeles el părea un slujbist mediocru, care a însușit anumite epitete utilizate în numeroase luări de cuvânt. De fiecare dată începea alocuțiunea cu „... cum ne învață partidul și guvernul ...” și încheia cu „... noi comuniștii ca patrioți-internaționaliști suntem chemați să ...”. Întotdeauna calm, lăsa impresia unui indiferentism absolut. De fapt, aceasta, ca și cuvântările așa-zise „înflăcărate”, era o formă de protejare. Nimeni nu putea să-i facă nimic. El vorbea prin articole publicate în „Pravda”, „Comunist” sau „Comunistul Moldovei”. La un moment de sinceritate, continuă profesorul Ion Niculiță, l-am întrebat cum poate fi înțeleasă sintagma „patriot-internaționalist”, fiindcă omul poate fi ori patriot – care își iubește patria, ori internaționalist, care are grijă de toată lumea, uitând de Țara sa. Acesta este un slogan roman: „Unde e bine acolo e Patria”. După aceste raționamente ale mele, își amintește profesorul Ion Niculiță, Afanasie Repida a luat o pauză mai lungă ca de obicei, m-a privit atent și a zis: „Poți să o termini rău, dacă tot timpul o să cauți sensul celor spuse”. „Eu, a continuat Afanasie Repida, de zeci de ani spun una și aceeași și nimeni nu mi-a reproșat. Dar știi de ce? Fiindcă eu vorbesc conform șablonului. În așa caz, cine nu mă crede poate să o pățească. Vorbele spuse de mine sunt ale conducătorilor de partid, și atunci cine este contra? Aceasta am însușit-o de mic copil”, a încheiat A. Repida¹⁹.

Profesorul Ion Niculiță a mai relatat un caz interesant din viața de studenție la Balta a lui Afanasie Repida, pe care acesta i l-a povestit cândva. Este vorba despre obiceiul studenților din epocă de a merge pentru cele una-două zile ale „sărbătorilor proletare” la baștină. În unul dintre ani, ziua de 1 mai – sărbătoarea Muncii, s-a suprapus cu o sărbătoare religioasă, conform calendarului ortodox. După ce au sărbătorit cele două „sărbători”, câțiva studenți, printre care și Afanasie Repida, au întârziat la ore în ziua de luni. Când

¹⁹ Interviul realizat cu profesorul universitar Ion Niculiță la 19 ianuarie 2020. Arhiva privată a autorului.

au intrat în sala de curs, acolo se desfășura adunarea comsomolistă, care examina problema excluderii din rândurile comsomolului a studentului Afanasie Repida și a colegilor săi. Buimăciți de situație, cei vizați au început să implore adunarea respectivă să-i scuze, declarând că așa ceva nu se va mai întâmpla. La un moment, unul dintre colegii săi, Malai, a spus că „noi toți suntem viitori comuniști” și a început să cânte „Internaționala”, îndemnându-i și pe ceilalți să cânte. Anume în acel moment au intrat pentru a participa la adunarea respectivă secretarul de partid și al comsomolului raionului Baltă. Dat fiind faptul că toată adunarea era în picioare și asculta imnul proletar, musafirii de asemenea au luat poziția de drepți. După ce cântecul a fost interpretat, secretarul de partid a spus ferm că tinerii care cântă atât de bine *Internaționala* nu pot fi pedepsiți și problema excluderii din comsomol a lui Afanasie Repida și a colegilor săi a fost scoasă de pe ordinea zilei²⁰.

În aprecierea profesorului Ion Niculiță, Afanasie Repida era un om harnic și milos, o atenție sporită acorda vieții cotidiene a studenților, bunăstării și odihnei lor. Această grijă față de studenți o manifesta nu datorită funcției pe care o deținea, ci din inimă. Cred că nu este niciun student care să fi fost pedepsit de Afanasie Repida. Domnul Ion Niculiță mai evidențiază o trăsătură de caracter al lui Afanasie Repida – în orice situație păstra calmul, își aprindea o țigară, apoi începea discuția. Într-o zi, după ore, povestește profesorul Ion Niculiță, Afanasii Vasilievici (așa era cunoscut Afanasie Repida în mediul studenților și al profesorilor de la facultate) a intrat la Catedra de istorie antică și medievală și a zis: „Eu știu că la voi la Catedră nu se închină, dar poate ai ceva Timofeici?”. I-am răspuns că găsim ceva, totuși, l-am întrebat, de ce nu merge acasă, este deja târziu, orele s-au încheiat. Profesorul Repida a răspuns că dacă se duce acasă trebuie să închege un compartiment cu titlul *Ridicarea bunăstării populației din RASSM în a doua jumătate a anilor '30*, pentru o lucrare de sinteză. „Oamenii mureau pe atunci de foame, dar eu trebuie să scriu că era bine, că bunăstarea lor creștea și eu nu pot scrie așa ceva, poate vor scrie alții”, a încheiat Afanasie Repida. „Am rămas frapat de cuvintele lui, dar și mândru de încrederea pe care mi-a abordat-o”, așa a apreciat profesorul Ion Niculiță acest pas al lui A. Repida²¹.

„Afanasii Vasilievici era un om inimos, cuminte, dar totodată o natură ageră, atentă la tot ce se petrecea și a păstrat întotdeauna masca indiferentismului. Deseori, sublinia profesorul Ion Niculiță în interviu, discursurile lui Afanasie Repida erau un „colac” de salvare. Prin a doua jumătate a anilor '70

²⁰ Interviu realizat cu profesorul universitar Ion Niculiță la 20 decembrie 2019. Arhiva privată a autorului.

²¹ *Ibidem*.

ai secolului trecut, înserează profesorul Ion Niculiță gândurile sale, membrii Consiliului Profesorat al Facultății de Istorie au fost convocați de urgență. De la „organele competente” a fost adus un document despre „activitatea naționalist-destructivă” a unui conferențiar de la facultate. Discuțiile au fost destul de aprinse și, la un moment, Afanasie Vasilevici Repida, decanul facultății, solicită cuvântul. Ca de obicei, și-a început cuvântarea invocând principiile internaționalismului, fraternitatea popoarelor în calitate de forță care a cimentat patriotismul sovietic în timpul războiului etc., etc. Tuturor celor prezenți le era lehamite de frazeologia respectivă, inclusiv reprezentanților Comitetului Central, prezenți și ei la ședința respectivă. Cu toate acestea, tocmai cuvântarea lungă a lui Afanasii Vasilevici Repida a calmat spiritele și „vinovatul” acuzat de „activitate naționalist-destructivă” s-a ales doar cu o muștrare. Asemenea cazuri, când cuvântările „patriotice” ale lui A. Repida linișteau spiritele, s-au repetat de mai multe ori și consider, încheie profesorul Ion Niculiță amintirile sale, această atitudine a domnului profesor Afanasie Repida a fost motivul principal pentru care el a fost supranumit „veșnicul decan”²².

Profesorul universitar Pavel Cocârlă își amintește de examenul de curs la disciplina *Istoria Uniunii RSS*, pe care l-a susținut în sesiunea pe la finele anului de studii 1964–1965 la Afanasie Repida. Spre încheierea răspunsului studentului Pavel Cocârlă s-au terminat țigările decanului. El a scos 25 de copeici și cu cuvintele „не в службу, а в дружбу” (nu ca să-mi faci un serviciu, ci în numele prieteniei) l-a rugat să meargă până la magazin să-i cumpere o cutie de țigări. Evident, o asemenea atenție din partea decanului și nota cinci, pe atunci nota maximă la examen, l-au înaripat pe studentul Pavel Cocârlă pentru toată viața²³.

Profesorul Pavel Cocârlă redă marea bucurie a lui Afanasie Repida, atunci când a primit înștiințarea despre faptul că teza de doctor habilitat în științe istorice a fost confirmată de către Comisia Superioară de Atestare de la Moscova. Mergând în satul său de baștină, Afanasie Repida și-a împărtășit bucuria cu vecinul său, dar fără să specifice că titlul de doctor i s-a acordat în domeniul științelor istorice. Vecinul s-a bucurat și el nespun de mult de succesul camaradului său și imediat i s-a adresat cu o rugămintă, pe care Afanasie Repida o repeta cu un sarcasm neobișnuit: „Dacă de-acum ești doctor, am să te rog să-mi lecuiești șalele, că tare mă mai dor”²⁴.

²² *Ibidem*.

²³ Interviu realizat cu profesorul universitar Pavel Cocârlă la 19 decembrie 2019. Arhiva privată a autorului.

²⁴ *Ibidem*.

Într-o discuție cu profesorul universitar Valentin Tomuleț acesta remarcă că „pentru majoritatea dintre noi, studenții Facultății de Istorie, profesorii care ne-au ținut cursurile universitare au rămas în amintirea noastră în dependență de prestanța academică, comportamentul și felul de a ne încuraja și a ne stimula inițiativa, creativitatea și responsabilitatea în procesul de învățare și pentru noi, la acel moment, era destul de important, faptul cât de binevoitor, simplu și părintește se comportau cu noi”²⁵.

• Decanul Facultății de Istorie A.V. Repida împreună cu studenții facultății la subotnicul din 12 aprilie 1969. Foto din colecția fiicei Svetlana Repida

În aprecierea profesorului Valentin Tomuleț, dascălul nostru care ne predă istoria medievală a Rusiei, Afanasie Repida, „era un om simplu, de o rară bunătate sufletească, cu o cultură și inteligență deosebită și, principalul, cu un simț deosebit de fin al umorului. Acestea, dar și multe alte trăsături ale bunului suflet i-au adus o stimă și o dragoste deosebită a colegilor de facultate, a studenților, precum și a tuturor celor care l-au cunoscut”. „Afanasie Repida, continuă profesorul Tomuleț, avea un fel deosebit al glumei sau al răspunsului pe care îl așteptai de la el atunci când te adresai cu o cerere (cum spuneam noi atunci *бить челом*) sau atunci când încercai să soluționezi o problemă. Trăgea un fum de țigară, se uita lung undeva în depărtare, chiar

²⁵ Interviu realizat cu profesorul universitar Valentin Tomuleț la 20 februarie 2020. Arhiva privată a autorului.

dacă se afla în birou, se gândea mult, după care îți răspundea. Rămâneai frapat de ceea ce auzeai, de cele mai multe ori îți răspundea cu un înțeles ascuns sofisticat”, dar problema era rezolvată pozitiv”.

Cu o deosebită plăcere își amintește profesorul V. Tomuleț de un caz interesant, legat de Zilele Facultății, eveniment organizat la Universitate în fiecare an și „fiecare facultate era obligată să prezinte o republică unională, mesajul urmând să fie unul convingător, iar spectatorii, care erau colegii noștri, urmau să se familiarizeze cu tradițiile și istoria republicii date. Facultății de Istorie i-a revenit RSS Uzbekă. Din considerentul că aveam studii muzicale, menționează profesorul Tomuleț, cântam la țambal în orchestra „Struguraș” a Casei de Cultură a Universității chiar de la anul întâi de studii, eram responsabil de orchestra facultății. De fiecare dată urma să caut printre colegi persoane care ar putea cânta la alte instrumente muzicale (vioară, trompetă, clarinet, acordeon, contrabas, fluiet, cobză etc.), să alcătuiască repertoriul și, principalul, să exersăm câteva săptămâni zilnic pentru a ne putea prezenta în scenă. În acel an am evoluat frumos, își amintește profesorul Valentin Tomuleț, bucurându-ne de admirația și aplauzele publicului. Eram bucuroși și fericiți că ne-a reușit. Dar nu a fost să fie ... În ultima parte a concertului, profesorii care erau prezenți în sală și reprezentanții organizațiilor comsomoliste și de partid universitare făceau analiza concertului, evaluau și apreciau fiecare număr artistic. Destul de activ în aprecieri era secretarul organizației de partid de la facultate profesorul Mihail Sâtnic. Ajungând la compartimentul „Orchestra”, profesorul Sâtnic a vărsat asupra noastră mai multe învinuiri și etichete, așa cum doar acesta putea: că nu am cântat ce trebuie, că am confundat RCC Moldovenească cu RSS Uzbekă, că miroase a naționalism, iar cântecele pe care le-am interpretat sunt cântece românești etc. Am încercat să explic că nu poți interpreta melodii uzebece cu instrumente moldovenești (românești), că instrumentele tradiționale ale uzbekilor – *doi-ra* (un tip de tamburină), *nagora* (un fel de tobă de diferite dimensiuni), *nye* (flaut estic), *sunray* și *karnay* (instrumente de suflat/aerofone) ș.a., ... încercam eu să lămuresc, dar fără niciun rezultat. La un moment dat, Afanasie Repida l-a întrerupt pe profesorul Mihail Sâtnic zicând: „Măi Tomuleț măi, nu te deranja, fii pe pace, totul s-a primit bine, caută-ți de treburi, că Sâtnic nu pricepe nimic în orchestre, l-a călcat ursul pe ureche”. Toți cei prezenți au izbucnit în hohote de râs și pe această notă veselă, fără ca Mihail Sâtnic să se supere, ședința a luat sfârșit. Așa era profesorul Afanasii Vasilievici Repida, conchide V. Tomuleț, știa gluma, știa să liniștească spiritele, să încurajeze și să stimuleze activitățile extracurriculare studențești”²⁶.

²⁶ *Ibidem.*

În încheierea celor relatate mai sus, putem afirma că biografia profesorului universitar Afanasie Repida se aseamănă în multe privințe cu biografia multora dintre semenii lui care au ieșit din rândurile țărănimii sărace și care au alcătuit fosta intelectualitate sovietică: studii primare, secundare, medii, superioare, avansarea pe scara ierarhică a sistemului sovietic. Ca și mulți semenii ai săi, Afanasie Repida a avut nefericirea să participe la cea mai mare și cruntă conflagrație mondială din secolul al XX-lea, la cel de-al Doilea Război Mondial, dar și norocul de a scăpa cu viață. Înzestrat cu o veritabilă înțelepciune țărănească, acumulată treptat în satul său de baștină, el a făcut față chemărilor timpurilor în care a trăit și a activat, a manifestat un exemplu de modestie și omenie față de colegii și subalternii săi, permanent a căutat să evite și să aplaneze situațiile de conflict, atunci când acestea apăreau. Moștenirea științifică a profesorului Afanasie Repida poartă pecetea timpurilor în care a scris, orizonturile căutării creative fiindu-i limitate de regimul în care a trăit și dictate de partidul comunist, care a creat acel regim. Ea trebuie privită și apreciată cu multă atenție și prudență, fiindcă se pare că trăirile sufletești ale profesorului Afanasie Repida erau altele decât acelea pe care el le așternea pe hârtie. Poate anume din acest considerent acei care l-au cunoscut bine pe profesor, poartă în inimile lor cu mare grijă amintirea caldă despre acela care a fost Afanasie Vasilevici Repida.

prof. Ion EREMIA,

Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova,
str. Alexei Mateevici 60, Chișinău, Republica Moldova.
e-mail: ioneremia2007@gmail.com

ROLUL ANTONINEI LUCINSCHI ÎN CONSOLIDAREA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI PEDAGOGIC ÎN RSS MOLDOVENEASCĂ

Valentina URSU

The role of Antonina Luchinschi in consolidation of the pedagogical education in Moldovan SSR

Summary: *Dr. Antonina Lucinschi was a pedagogue and a manager who contributed to the training of students, as well as future teachers of history, psychology, philology at the State Pedagogical Institute „Ion Creanga” in Chisinau during the '60s - '70 ai sec. XX. As head of department, Antonina Lucinschi was the initiator of numerous didactic and educational activities, she elaborated and published didactic works, articles and studies, monographs, dedicated to the formation of life skills of pupils and students.*

Keywords: *Teacher, manager, skills, teaching papers, monographs, The State Pedagogical Institute „Ion Creanga” in Chisinau, Moldavian SSR.*

O pagină memorabilă în istoria învățământul pedagogic din RSS Moldovenească îi revine doctorului în pedagogie Antonina Lucinschi. Deși în perioada sovietică a activat în Moldova un timp restrâns, a reușit să se impună ca un pedagog și un manager competent, energic și responsabil.

Formare profesională

Antonina Tetiapova (Lucinschi) s-a născut la 13 noiembrie 1940 în or. Groznîi, Republica Autonomă Ceceno-Inguşă din Federația Rusă, într-o familie de slujbași. Studiile medii le urmează în perioada 1948-1958. Pe parcursul acestor ani este implicată activ în viața obștească, fiind membru, apoi secretar al comitetului comsomolist, președinte al comitetului de elevi din școala medie „Ivan Franko” din or. Kerçi, Crimeea.

După absolvirea școlii este angajată în calitate de instructor superior de pionieri în școlile din or. Kerci și din or. Groznîi. Ulterior activează ca instructor al sectorului tineretului școlăresc și studențesc din Comitetul raional al Comsomolului, or. Groznîi.

În perioada 1960-1964 Antonina Lucinschi își continuă studiile la Institutul Pedagogic de Stat din or. Groznîi. După absolvire lucrează în calitate de profesoară de limbă germană și ca instructor la Comitetul regional al Comsomolului.

În anul 1965 se strămută cu traiul, împreună cu familia, în RSS Moldovenească. Devine profesoară de limba și literatura rusă la școala nr. 1 din or. Bălți și profesoară de limbă germană la școala nr. 2 din aceeași localitate. Din 1966 familia se stabilește la Chișinău, iar Antonina Lucinschi este numită șef al secției metodice a Palatului Republican al Pionierilor din Chișinău.

În anul 1968 este angajată la Institutul Pedagogic de Stat „Ion Creangă” din Chișinău, fiind desemnată coordonatoare a practicii pedagogice a studenților. Începând cu anul 1969 este lector la Catedra de pedagogie și psihologie. În calitate de cadru didactic se distinge prin tenacitate, perseverență și responsabilitate. Organizează stagiul de pregătire a studenților pentru practica pedagogică în taberele pionierești.

Între anii 1971 și 1975 își continuă studiile la aspirantura (astăzi doctorantura) Universității de Stat din Moldova, examinând problema privind educația morală a adolescenților prin muncă. A. Lucinschi participă la mai multe conferințe științifice: Conferința științifică a corpului profesoral-didactic al Universității de Stat din Chișinău (1971-1973); Conferința științifică „Progresul tehnico-științific și problema utilizării muncii tinerilor” (Chișinău, 1973); Conferința științifică „Progresul tehnico-științific și tinerii” (Chișinău, 1974) etc.¹.

Comunicările prezentate la aceste conferințe sunt publicate în câteva culegeri editate în perioada 1971-1974. Dintre acestea remarcăm: Из опыта совместной работы школы и производства по трудовому воспитанию школьников; Вопросы трудового воспитания учащихся в планах работы школ; Пути и средства подготовки школьной молодёжи к труду на промышленном производстве; Потребности промышленности Молда-

¹ Arhiva Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă”. Dosar Antonina Lucinschi, Fond (F.1), inventar (inv.) 5-1, dosar (d.) 389, fila (f.) 32-33.

вии в рабочих кадрах и жизненные планы выпускников; Жизненные планы выпускников школ и их реализация etc.².

Rezultatele cercetărilor științifice își găsesc valorificare în două monografii colective. Prima, intitulată „Orientarea profesională a elevilor”, este publicată în limba moldovenească (română) la editura „Lumina” în anul 1974 și îi are în calitate de coautori pe L. Habițkaia, P. Poprujnaia, P. Sîrbu³. Cea de-a doua monografie – „Нравственная подготовка старшеклассников к труду” – este elaborată împreună cu R. Gurova și P. Sîrbu⁴.

După absolvirea studiilor și finisarea tezei de candidat în științe pedagogice revine la Institutul Pedagogic din Chișinău. În același an susține teza în cadrul Institutului de cercetări științifice în probleme generale ale educației al Academiei de Științe Pedagogice a URSS.

Activitatea didactică și metodică

Documentele de arhivă mărturisesc despre atenția pe care o acorda Antonina Lucinschi pregătirii cursurilor, elaborării lecțiilor, consultării celor mai recente publicații în domeniile vizate, determinării sarcinilor pentru lucrul individual al studenților, implicării acestora în activitatea de cercetare⁵. Studenților de la Facultatea de Istorie și Pedagogie le preda cursurile de bază *Istoria pedagogiei*, *Istoria mișcării mondiale a copiilor și tinerilor* și cursul opțional *Orientarea profesională*.

„În unison cu problematica învățământului din anii '70, Antonina Lucinschi, doctor în pedagogie, conferențiar universitar, propune un program de orientare profesională ce include tipologia profesiilor și evidențiază

² *Из опыта совместной работы школы и производства по трудовому воспитанию школьников*. В: „Научная конференция профессорско-преподавательского состава Кишинёвского Государственного университета им. В.И. Ленина”, Кишинёв, 1971; *Вопросы трудового воспитания учащихся в планах работы школ*. В: „Научная конференция профессорско-преподавательского состава Кишинёвского государственного университета им. В.И. Ленина”, Кишинёв, 1972; *Потребности промышленности Молдавии в рабочих кадрах и жизненные планы выпускников*. В: „Некоторые проблемы современной школы”. МНО МССР, НИИ школ, Кишинёв, 1972; *Пути и средства подготовки школьной молодёжи к труду на промышленном производстве*. В: „Научная конференция профессорско-преподавательского состава Кишинёвского государственного университета им. В.И. Ленина”, Кишинёв, 1973; *Жизненные планы выпускников школ и их реализация*. В: „50 лет с именем В.И. Ленина”. Издательство ЦК КП Молдавии, Кишинёв, 1975.

³ A. Lucinschi, L. Habițkaia, P. Poprujnaia, P. Sîrbu. *Orientarea profesională a elevilor*. Chișinău: Lumina, 1974.

⁴ А. Лучинская, Р. Гурова, П. Сырбу. *Нравственная подготовка старшеклассников к труду*. Кишинёв: Лумина, 1975.

⁵ Procesul-verbal al ședinței Catedrei de teorie și metodică a muncii educative din 7 decembrie 1977. În: Arhiva UPS „Ion Creangă”. F. 1, inv. 2, d. 104, f. 3.

descriptorii determinanți ai activităților de interacțiune cu sistemele tehnice, semiotice și artistice”⁶, – se menționează în volumul colectiv „Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău. 1940-2000”.

O atenție sporită Antonina Lucinschi acordă organizării și desfășurării stagiilor de practică pedagogică. Dânsa insistă pe pregătirea psihologică a studenților, considerând că aceștia trebuie să cunoască particularitățile de vârstă și individuale ale elevilor, în același rând specificul lucrului cu părinții. Un alt aspect necesar în pregătirea viitorilor pedagogi este cunoașterea și aplicarea noilor metode și tehnici de predare. Se recomandă o atenție mai sporită perioadei de pregătire a practicilor. „Selectarea instituțiilor unde se desfășoară practica este deosebit de importantă sub aspectul corespunderii cerințelor în ce privește asigurarea cu cadre experimentate”, – afirma A. Lucinschi⁷.

• Antonina Lucinschi la Conferința de totalizare a stagiului de practică pedagogică la Facultatea de Istorie și Pedagogie, Chișinău, 1982. Foto din arhiva Universității

Activitatea didactico-metodică va cuprinde elaborarea și editarea recomandărilor metodice „În ajutor instructorului de pionieri”, în colaborare cu Vasile Cojocaru și Ala Mironic⁸, precum și a programei la cursul

⁶ *Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău. 1940-2000* / Red. șt. Boris Vizer. Chișinău, 2000, p. 271.

⁷ Procesul-verbal al ședinței Catedrei de teorie și metodică a muncii educative din 19 octombrie 1977. În: Arhiva UPS „Ion Creangă”. F. 1, inv. 2, d. 104, f. 4.

⁸ A. Лучинская, А. Мироник, В. Кожокару. *В помощь пионерскому вожатому. Методические рекомендации*. Кишинёв, МолдНИИИТИ, 1977.

facultativ „Lumea muncii”, aprobat de Ministerul Învățământului Public al RSSM⁹. A. Lucinschi desfășura o vastă activitate obștească, luând cuvântul la mai multe întruniri cu studenții, profesorii, lucrătorii organelor comsomoliste etc.

Antonina Lucinschi la ședința festivă dedicată Zilei internaționale a studentului. Chișinău, 17 noiembrie 1977. Foto din arhiva Universității

Pentru prezentarea obiectivelor școlii în pregătirea tinerilor pentru viață, precum și pentru promovarea învățământului pedagogic în RSS Moldovenească, A. Lucinschi publică articole în prestigioase reviste care în perioada sovietică exercitau o influență puternică asupra societății. Dintre acestea remarcăm: „Rolul școlii și al societății în pregătirea elevilor pentru viață”¹⁰ și „Un nou profil pedagogic”¹¹ publicate în revista „Învățătorul sovietic”; „Главное – активная жизненная позиция”, publicat în revista CC al PCM „Трибуна”¹².

Activitatea managerială

Prin decizia Consiliului științific al Institutului Pedagogic de Stat „Ion Creangă” din Chișinău din 27 octombrie 1976 Antonina Lucinschi este aleasă

⁹ А. Лучинская, *Программа факультатива «Мир труда»*. Кишинёв: Лумина, 1977.

¹⁰ А. Lucinschi, *Rolul școlii și al societății în pregătirea elevilor pentru viață*. În: „Învățătorul sovietic”, 1972, nr. 7.

¹¹ *Idem*, *Un nou profil pedagogic*. În: „Învățătorul sovietic”, 1978, nr. 1.

¹² А. Лучинская, *Главное – активная жизненная позиция*. В: „Трибуна”, Издательство ЦК КП Молдавии, Кишинёв, 1978.

în funcția de șef al Catedrei de teorie și metodică a muncii educative de la Facultatea de Istorie și Pedagogie¹³.

În această calitate s-au manifestat pe deplin aptitudinile ei manageriale. În Raportul despre activitatea Facultății de Istorie și Pedagogie în anul de studii 1976-1977 se menționează: „Cu o deosebită insistență și entuziasm s-a încadrat șefa Catedrei de teorie și metodică a muncii educative A. Lucinschi în crearea bazei tehnico-materiale a noii facultăți. În pofida numeroaselor obstacole, a reușit să mobilizeze toți profesorii catedrei, ca doar în câteva luni să fie constituit întregul fond tehnico-material al facultății”¹⁴.

Antonina Lucinschi a organizat stagiile de instruire a studenților în ajunul practicii pedagogice în taberele de copii. Acest stagiul se desfășura pe parcursul a șase zile în tabăra pentru copii Орлёнок din loc. Vadu-lui-Vodă cu participarea concomitentă a studenților an. I, II și IV ai facultății, circa 300 de participanți. În procesul de desfășurare a acestui stagiul erau implicați toți membrii catedrei, precum și specialiști din instituțiile unde urma să fie realizată practica.

Desfășurarea practicilor în taberele pentru copii a fost subiect de discuție în cadrul mai multor ședințe ale catedrei. Antonina Lucinschi afirma că vizitele profesorilor universitari în cele 32 de tabere trebuie să devină obligatorie. Se menționa importanța participării metodiștilor în acțiunile organizate în tabere. Totodată, experiența anilor precedenți confirma necesitatea acordării unui spațiu mai mare cercetării documentelor, pregătirii metodice a studenților, cunoașterii florei și faunei plaiului etc.¹⁵.

Grație autorității dr. Antonina Lucinschi, în anul 1977 se instituie o frumoasă colaborare cu Tabăra Internațională pentru copii *Artek* din Crimeea. Cei mai buni studenți ai facultății, selectați în baza unui concurs riguros, aveau posibilitatea să activeze timp de 6 luni în cea mai prestigioasă tabără pentru copii din URSS, unde se familiarizau cu cele mai noi metode de educație a copiilor, se întâlneau cu studenții din alte centre universitare din URSS, lucrau cu copiii veniți la odihnă din numeroase țări ale lumii. Această colaborare a facultății va continua până în anul 2007. Astfel, mulți studenți ai Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” au avut șansa să realizeze practica în acest centru internațional, îmbogățindu-și experiența pedagogică.

În perioada activității în calitate de șef de catedră Antonina Lucinschi a fost cea care a inițiat constituirea clubului „Товарищ”, în care vor fi atrași mul-

¹³ Extras din procesul-verbal nr. 4 al ședinței Consiliului științific al Institutului Pedagogic de Stat „Ion Creangă” din Chișinău din 27 octombrie 1976. În: Arhiva UPS „Ion Creangă”. Dosar Antonina Lucinschi, F. 1, inv. 5-1, d. 389, f. 27.

¹⁴ *Raportul despre activitatea Facultății de Istorie și Pedagogie în anul de studii 1976-1977*. În: Arhiva UPS „Ion Creangă”. F. 1, inv. 1, d. 1210, f. 2.

¹⁵ *Ibidem*, f. 7.

ți studenți ai facultății. Activitatea în cadrul clubului și secțiilor a fost coordonată de membrii catedrei A. Bolucencov, A. Silvestru, E. Șveț, L. Rogalencova, V. Cevdar-Ursu, A. Nauc, L. Coșciug. Cu siguranță, întâlnirile cu personalități notorii din domeniul culturii din RSSM: Eugeniu Doga, Nicolae Dabija, Vitalie Rusu, Doina și Ion Aldea-Teodorovici au rămas în amintirea studenților. Participarea în alte activități: mese rotunde, conferințe, întâlniri cu pedagogi emeritiți, cu reprezentanți ai științei etc., a consolidat competențele studenților de a organiza activități extradidactice cu viitorii elevi.

În calitate de manager, solicita de la toți membrii catedrei aceeași responsabilitate, dăruire și devotament profesiei de pedagog.

Evocări

Gheorghe Grosul, șeful Catedrei de pedagogie și psihologie: „În funcția de profesoară Antonina Lucinschi este într-un continuu proces de căutare a căilor și mijloacelor de optimizare a procesului instructiv-educativ. Prelegerile și seminarele dumneaei la *Istoria pedagogiei* se disting prin interes, caracter profund academic și problematic. Este un tânăr savant și pedagog, care se bucură de respect meritat din partea colegilor și studenților”¹⁶.

Vasile Cojocaru, decanul Facultății de Istorie și Pedagogie: „Antonina Gheorghievna este un pedagog cu un bogat stagiu. Pe parcursul activității la Institut a elaborat și a prezentat câteva cursuri. A fost inițiatoarea constituirii clubului studentesc „Флаги на башнях”. Sub conducerea A. Lucinschi mai mulți studenți întreprind activități de cercetare științifică”¹⁷.

Ala Mironic, lector superior la Catedra de teorie și metodică a muncii educative: „În calitate de lucrător în domeniile pionieresc și comsomolist Antonina Gheorghievna propune multe acțiuni interesante și noi în activitatea catedrei și a facultății”¹⁸.

Eudochia Șveț, colegă de catedră, prodecanul Facultății de Istorie și Etnopedagogie în perioada anilor 1987-2006: „Antonina Lucinshi a fost o fire modestă, fără aroganță, cu atitudine binevoitoare față de toți profesorii și studenții. Era mereu deschisă la noi idei. Mi-a fost conducător științific al tezei, beneficiind mereu de sprijin și ajutor. A fost un adevărat pedagog: calmă, venea cu sfaturi către colegi, în special către pedagogii tineri. În calitate

¹⁶ Referință pentru Antonina Lucinschi, lector la Catedra de pedagogie și psihologie a Institutului Pedagogic de Stat „Ion Creangă”. În: Arhiva UPS „Ion Creangă”. Dosar Antonina Lucinschi, f. 12-13.

¹⁷ Extras din procesul-verbal nr. 4 al ședinței Catedrei de teorie și metodică a muncii educative din 21 octombrie 1976. În: Arhiva UPS „Ion Creangă”. Dosar Antonina Lucinschi, f. 10.

¹⁸ *Ibidem*.

de șef de catedră a fost un bun organizator, bun orator, bun metodist, care reușea să consolideze colectivul”¹⁹.

În concluzie subliniem că Antonina Lucinschi a fost un pedagog și un manager care în perioada anilor '60-'70 ai sec. XX a influențat modul de pregătire a viitorilor profesori de istorie, filologie, psihologie de la Institutul Pedagogic de Stat „Ion Creangă” din Chișinău. A revenit la Chișinău în anul 1989, după ce anterior a activat ca cercetător științific în cadrul unor instituții specializate din Dushanbe și Moscova. Fiind soția dlui Petru Lucinschi, al doilea Președinte al Republicii Moldova, din 1997 până în 2001 deține titlul de Primă Doamnă a Moldovei. Având o bogată experiență pedagogică, a fondat și a coordonat cu dăruire acțiunile Fundației „Brândușele Speranței”, careia îi vor fi dedicate eforturi impunătoare.

Anexe

Anexa 1. Diploma de studii superioare (copie)

ДИПЛОМ
ДИПЛОМ Э
У № 313475

Этот диплом выдан Петр Петрович Антонович Георгиевич
Этот диплом есть действителен

То, что он (она) в 1964 году поступил (а) в Инст. Училищный Исследования
и из кз ел (са) мы анул в фост примет ми

в 64 году окончил(а) полный курс названного История СССР
и в терминат курсул комплект ал ачестул

специальности История СССР, русский язык и литература
специальности

имен Государственной экзаменационной комиссии от 11 июля 1964 г.
квалификационной

хотарыи комисией де стат де экзаменаре де квалификаре де ла анул 1964
Петр Петрович А.Г.

форма квалификация История СССР, русский язык, литература
аферит специальность и литература ср. школы

Председатель Государственной экзаменационной-квалификационной комиссии подпись
де стат де экзаменаре-де квалификаре семнатура

Ректор (директор) подпись
семнатура

Секретарь подпись
Секретарь семнатура

Броднич

15 июля анул 1964 года

¹⁹ Interviu cu Eudochia Șveț, realizat de Valentina Ursu la 30 iulie 2020.

Anexa 2. Repartizarea la Institutul Pedagogic de Stat „Ion Creangă”

<p>Уведомление к удостоверению № <u>224</u> <u>Лукиская Антонина Георгиев.</u> <small>(фамилия, имя и отчество полностью)</small> рожд. в <u>20 апреля</u> 1975 г. <u>осетинская</u> <u>у Кшишневского Государственного</u> <small>(наименование учебного заведения)</small> <u>института им. В. И. Ленина</u> специальности <u>география педагогическая</u> отослана в распоряжение <u>Кшишневского</u> <u>государственного института им. В. И. Ленина</u> <small>(наименование и адрес предприятия или учреждения)</small> на должность <u>преподавателя</u> с окладом <u>соответственно штибней-россии</u> <small>(жилоплощадь)</small> от <u>25. августа</u> 1975 г. Начальник отдела кадров <u>[подпись]</u> <u>В. Ойрел</u> 1975 г.</p>	<p>Удостоверение № <u>224</u> Того <u>Лукиская Антонина Георгиев</u> <small>(фамилия, имя и отчество полностью)</small> окончивший в <u>20 августа</u> 1975 г. <u>осетинская</u> <u>у Кшишневского Государственного</u> <small>(наименование учебного заведения полностью)</small> <u>института им. В. И. Ленина</u> По специальности <u>география педагогическая</u> Направляется в распоряжение <u>Кшишневского</u> <u>государственного института им. В. И. Ленина</u> <small>(наименование и адрес предприятия или учреждения)</small> для работы в должности <u>преподавателя</u> с месячным окладом <u>соответственно штибней-россии</u> <small>(вид предоставляемой жилплощади)</small> Обеспечить жилплощадь <u>соответственно штибней-россии</u> <small>(вид предоставляемой жилплощади)</small> от <u>25. августа</u> 1975 г. Заместитель министра (Руководитель ведомства) <u>[подпись]</u> Начальник отраслевого управления <u>[подпись]</u></p>
--	---

Sursa: Arhiva UPS „Ion Creangă”. Dosar Antonina Lucinschi

dr. Valentina URSU,
 Facultatea de Istorie și Geografie,
 Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”,
 str. I. Creangă 1, Chișinău, Republica Moldova.
 e-mail: ursuvalentina@yahoo.com